PAŃSTWOWA SZKOŁA WYŻSZA IM. PAPIEŻA JANA PAWŁA II W BIAŁEJ PODLASKIEJ

PAŃSTWO WOBEC ZAGROŻEŃ

Redakcja naukowa
Zbigniew Ciekanowski

Biała Podlaska 2020

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

PAŃSTWO WOBEC ZAGROŻEŃ

Redakcja
Zbigniew Ciekanowski

Biała Podlaska 2020

Wydawca:
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Recenzenci:
prof. dr hab. inż. Jarosław Wołejszo
prof. ucz. dr hab. Krzysztof Rejman

© Copyright by Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

ISBN 978-83-64881-60-2

Nakład: 100 egz.
Liczba arkuszy wydawniczych: 20

Wydawnictwo PSW JPII
ul. Sidorska 95/97
21-500 Biała Podlaska
www.pswbp.pl

Skład, druk, projekt okładki:
Agencja Reklamowa TOP, ul. Toruńska 148, 87-800 Włocławek
tel.: 54 423 20 40, fax: 54 423 20 80, www.agencjatop.pl

Spis treści

Wstęp. 5

Wiesława Załoga, Robert Zakrzewski
WYBRANE ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA 9

Yury Pauliuchuk, Nadezhda Psareva
BEZPIECZEŃSTWO INFORMACYJNE 27

Dawid Sawczuk
CYBERTERRORYZM JAKO ZAGROŻENIE XXI WIEKU 41

Henryk Wyrębek, Waldemar Perdion
ZAGROŻENIA INFRASTRUKTURY KRYTYCZNEJ ZE STRONY
ATAKÓW CYBERTERRORYSTYCZNYCH 54

Martyna Zaroślak, Julia Nowicka
MAŁOLETNI UŻYTKOWNICY CYBERPRZESTRZENI 71

Wiesław Barszczewski
ZWALCZANIE PRZESTĘPCZOŚCI W POLSCE – WYBRANE ASPEKTY. 87

Julia Nowicka
DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE NA RZECZ BEZPIECZEŃSTWA 104

Zbigniew Piskor, Zbigniew Ciekanowski
DRONY PRZYSZŁOŚCI I ICH WPŁYW NA BEZPIECZEŃSTWO. 121

Katarzyna Staroń
RATOWNICTWO MEDYCZNE JAKO ELEMENT
BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA. 136

Katarzyna Chomicz
WPŁYW NIELEGALNEJ IMIGRACJI NA BEZPIECZEŃSTWO POLSKI.
WYBRANE ZAGADNIENIA 154

Klaudia Hawryluk
MIGRACJE JAKO ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA
WEWNĘTRZNEGO PAŃSTWA NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH
PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ 167

Katarzyna Bakalarczyk-Burakowska
WPŁYW HANDLU LUDŹMI W SIECI NA POZIOM BEZPIECZEŃSTWA OBYWATELI 184

Katarzyna Terpiłowska, Zbigniew Ciekanowski
HANDEL DZIEĆMI JAKO ZAGOŻENIE BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO 200

Aneta Chrząszcz
WPŁYW SYTUACJI DEMOGRAFICZNEJ NA BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE W POWIECIE BIALSKIM. 214

Natalia Ratajewska
BEZROBOCIE JAKO ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO. 227

Klaudia Mordel
STRAŻ GRANICZNA W ZAPEWNIANIU BEZPIECZEŃSTWA WSCHODNIEJ GRANICY POLSKI. 241

Zbigniew Ciekanowski
STRAŻ GRANICZNA W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH 256

Adrian Filipiuk
TERRORYZM JAKO WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIE 269

Łukasz Gawroński
PALESTYŃSKIE ORGANIZACJE TERRORYSTYCZNE A BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTW BLISKIEGO WSCHODU 285

Wstęp

Jeśli brak (...) wolności i bezpieczeństwa to nie ma warunków do rozwoju. Dążenie do przewagi gospodarczej, wojskowej czy politycznej kosztem praw innych narodów zawsze stanowi zagrożenie dla prawdziwego pokoju.

Orędzie Jana Pawła II
na XX Światowy Dzień Pokoju

W potocznym rozumieniu bezpieczeństwo oznacza brak zagrożenia i ochronę przed niebezpieczeństwem. Może być jednak także pojmowane jako stan poczucia pewności, spokoju, zabezpieczenia. Bezpieczeństwo w ujęciu ogólnym to pewność istnienia oraz przetrwanie, posiadania i funkcjonowania oraz rozwoju podmiotu. Jest wynikiem braku zagrożeń oraz właściwej ich percepcji, powstaje również wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu. W takim rozumieniu jest to proces społecznie zmienny w czasie[1].

Bezpieczeństwo jest fundamentalną potrzebą zarówno człowieka, jak i grup społecznych, jest także podstawową potrzebą państw i systemów międzynarodowych. Brak poczucia bezpieczeństwa wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Każdy człowiek, grupa społeczna, państwo czy organizacja międzynarodowa starają się oddziaływać na swoje otoczenie tak, by usuwać a przynajmniej minimalizować zagrożenia, eliminując własne lęki, niepokoje i poczucie niepewności.

---

[1] K. A. Wojtaszczyk, A. Materska – Sosnowska, *Bezpieczeństwo państwa*, Oficyna Wydawnicza Aspra – JR, Warszawa 2009, s. 17 - 18

Postrzeganie bezpieczeństwa ma charakter obiektywny albo subiektywny, ze względu na ścisły związek pomiędzy bezpieczeństwem a stanem percepcji społecznej. Należy zauważyć, iż czynniki przesądzające o poczuciu bezpieczeństwa mogą deformować zagrożenia, prowadzić do ich niedoceniania albo przewartościowania. Błędna ocena zagrożeń znajduje swoje odzwierciedlenie w postawach społecznych i rozbieżności pomiędzy bezpieczeństwem odczuwanym a realnym. Jedynym rozwiązaniem wydaje się solidna wiedza zapewniająca zrozumienie bezpieczeństwa, z całą jego złożonością. Ma ona istotne znaczenie dla osób pełniących funkcje kierownicze oraz centralnych organów państwa[2].

Zapewnienie bezpieczeństwa było jedną z głównych sił napędowych w ewolucji społecznej ludzi. Bezpieczeństwo dzisiaj, w najszerszym znaczeniu tego pojęcia, nie tylko zapewnia przeżycie jednostki, czy też społeczności, ale zapewnia również komfort życia. Można je zatem postrzegać poprzez pryzmat życia codziennego. Każdy ma prawo czuć się bezpieczny w domu, w miejscu pracy, w miejscu wypoczynku, wszędzie tam, gdzie przebywa i gdzie funkcjonuje.

Rozwój nauki nie osiągnął jeszcze takiego poziomu, aby można było przedstawić pełne wyjaśnienie wszystkich przyczyn zjawisk zachodzących w otaczającym nas świecie i umożliwić przewidywanie ich wystąpienia, a w razie potrzeby skutecznie im zapobiegać lub przeciwdziałać. Wobec tego nieodzowne jest przygotowanie się do postępowania w sytuacjach awaryjnych lub katastrofalnych, niezależnie od czasu i miejsca ich ewentualnego wystąpienia. Wprawdzie eksperci z dziedziny bezpieczeństwa żywią głębokie przekonanie, że każde zagrożenie można byłoby przewidzieć i w związku z tym można by mu zapobiec, zatem patrząc realnie na rzeczywistość, uznają potrzebę przygotowania planów działania na wypadek wystąpienia jakiegokolwiek niebezpieczeństwa. Bezpieczeństwo będąc dobrem podstawowym, powinno być przedmiotem najwyższej uwagi w zarządzaniu na każdym szczeblu.

W szeroko rozumianym systemie bezpieczeństwa państwa można wyróżnić ściśle skorelowane ze sobą obszary: *bezpieczeństwa politycznego*, które ma na celu ochronę interesów państwa, gwarantując stabilność ustrojową i niezachowane funkcjonowanie wybranych podmiotów; *bezpieczeństwa gospodarczego*, które ma chronić rozwój gospodarczy Polski; *bezpieczeństwa militarnego*, które ma zapewnić ochronę i obronę w wypadku konfliktu zbrojnego; *bezpieczeństwa publicznego*, które ma zapewnić m.in. porządek konstytucyjny, ochronę przed zjawiskami kryminalnymi, sytuacjami kryzysowymi, oraz zapewnić porządek publiczny; *bezpieczeństwa społecznego*, które ma zapewnić podstawowe warunki do godnej egzystencji człowieka – obywatela.

W XXI wieku, przy uwzględnieniu zarówno doświadczeń przeszłości, jak i dynamiki rozwoju zagrożeń, głównym wyzwaniem w organizacji bezpieczeństwa narodowego musi być realizacja twórczej strategii, która kreuje przyszłe bezpie-

[2] S. Sulowski, M. Brzeziński, *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2009, s. 27

czeństwo, koncentrując się na zapobieganiu i wyprzedzaniu zagrożeń oraz eliminacji ich źródeł.

Stosując pewne uproszczenia można przyjąc, że państwo, to jego obywatele, terytorium i system warunkujący funkcjonowanie w rozmaiych obszarach aktywności. Podstawowym warunkiem skutecznego działania w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności jest jednolita interpretacja podstawowych pojęć i kategorii, co już na poziomie teoretycznych rozważań jest zadaniem bardzo trudnym.

Zagrożenie bezpieczeństwa państwa będzie tym większe, im większe będzie poczucie zachwiania stabilności wewnętrznej bądź utraty suwerenności, mogących powodować wystąpienie zagrożenia militarnego. Wydaje się, że wiele zjawisk stanowi zagrożenie, lecz istotny jest stopień ich szkodliwości — wpływu na byt i rozwój społeczny. Z tego też względu w czasie pokoju, kryzysu i wojny istnieją zagrożenia podobne lub różniące się, co do skali i rodzaju, przy czym wojna sama w sobie z uwagi na niekonwencjonalne formy waki, przybiera niejednoznaczne formy.

Prezentowana monografia obrazuje różnorodne ujęcie bezpieczeństwa państwa i warianty jego utraty lub osłabienia. Opracowanie uwzględnia akademicką refleksję współczesnych dociekań, której istotnym elementem są opinie zacnych praktyków. Poleca się zatem traktowanie zawartości niniejszej monografii jako formy dyskusji nad współczesnymi aspektami bezpieczeństwa państwa, które niezmiennie traktować należy jako ludzkie dobro najwyższe. Z uwagi na fakt, traktowania bezpieczeństwa jako procesu, wydaje się, że należy jako jego element uznać młodych adeptów nauki, których zdanie nierzadko nacechowane jest tzw. świeżą perspektywą, odwagą proponowanych i wprowadzanych modyfikacji. Uwzględniając powyższe, sześć rozdziałów monografii zostało opracowanych przez studentów bezpieczeństwa narodowego pod kierunkiem redaktora.

dr hab. inż. Zbigniew Ciekanowski
redaktor naukowy

dr Wiesława Załoga
Wojskowa Akademia Techniczna
ORCID 0000-0001-7758-0187

dr Robert Zakrzewski
Akademia Sztuki Wojennej
ORCID 0000-0002-4019-9048

WYBRANE ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

SELECTED THREATS TO STATE SECURITY

Streszczenie
W opracowaniu pod tytułem *Wybrane zagrożenia bezpieczeństwa państwa* przedstawiono, jak ważne jest funkcjonowanie jednostki czy organizacji kiedy jest zapewnione bezpieczeństwo.
Od wielu wieków zauważane były także potrzeby w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa obywateli oraz bezpieczeństwa państwa, a nauki o bezpieczeństwie dostosowują swoje badania zarówno do podmiotów czyli obiektów bezpieczeństwa i ich zagrożeń, jak też do przedmiotów bezpieczeństwa. Ponadto wiele artykułów Konstytucji RP, traktuje zapewnienie bezpieczeństwa jako obowiązek najwyższej rangi zapewniając bezpieczeństwo przyszłym pokoleniom(bezpieczeństwo ekologiczne). Wśród wybranych zagrożeń o charakterze społecznym szczególnie groźne są również: samobójstwa, skłonność do agresji i autoagresji, uzależnienia, choroby(takie jak epidemie i pandemie), które obecne doświadczmy a zaburzenia psychiczne im towarzyszą. Podkreślono również, że odziaływanie wszystkich zagrożeń na bezpieczeństwo państwa i obywatela jest bardzo duże, dlatego też trzeba im zapobiegać.

Słowa kluczowe: analfabetyzm, bezpieczeństwo, charakter, ekologiczne, zagrożenia

Abstract
The study entitled Selected threats to state security shows how important the functioning of an individual or organization is when security is ensured.
For many centuries, the needs to ensure the security of citizens and the state security have also been noticed, and security science adjusts its research to both entities, i.e. security objects and their threats, as well as security objects. Moreover, many articles of the Constitution of the Republic of Poland treat ensuring safety as a duty of the highest rank, ensuring safety for future generations (ecological safety). Among the selected social threats, the following are also particularly dangerous: suicides, a tendency to aggression and self-aggression, addictions, diseases (such as epidemics and pandemics) that we

experience today and mental disorders that accompany them. It was also emphasized that the impact of all threats on the security of the state and the citizen is very large, and therefore they must be prevented.

Keywords: illiteracy, safety, nature, ecological, threats

Wstęp

Zainteresowanie tematem bezpieczeństwa i jego zagrożeniami występowało już od starożytności. W swej istocie bezpieczeństwo wiązało się od zawsze z podstawowym funkcjonowaniem państwa i stanowiło jeden z jego elementów[1]. Zagadnieniem bezpieczeństwa zajmował się zarówno Platon, jak i Arystoteles, którzy również podkreślali, że bezpieczeństwo jest istotną częścią polityki państwa i nie może być oderwane od poczucia bezpieczeństwa poszczególnego obywatela[2]. Od wielu wieków zauważane były także potrzeby w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa obywateli oraz bezpieczeństwa państwa, a nauki o bezpieczeństwie dostosowują swoje badania zarówno do podmiotów czyli obiektów bezpieczeństwa i ich zagrożeń, jak też do przedmiotów bezpieczeństwa[3]. Ponadto wiele artykułów Konstytucji RP[4], traktuje zapewnienie bezpieczeństwa jako obowiązek najwyższej rangi. Dlatego też bezpieczeństwo publiczne skierowane jest na zaspokajanie podstawowych potrzeb społeczeństwa oraz eliminacji zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych państwa[5]. Dodać trzeba, że system bezpieczeństwa publicznego państwa oparty jest na działalności administracji rządowej oraz administracji samorządowej, ale także prywatnej przedsiębiorczości[6].

Zagrożenia bezpieczeństwa

Zagrożenia stanowią podstawową i pierwotną kategorię bezpieczeństwa narodowego. Dlatego też określenie ich współczesnego charakteru jest podstawowym krokiem w procesie tworzenia bezpieczeństwa społecznego i narodowego. Jednakże obraz współczesnych zagrożeń będzie niepełny bez równoczesnego rozpatrzenia i rozszerzenia wielu definicji i systemu bezpieczeństwa, gdyż właśnie ten stan może osłabiać zagrożenia lub spowodować, że społeczeństwo może być bezbronne wobec zagrożeń, a nawet być samym w sobie zagrożeniem.

---

1 W. Gizicki, *Polityczne uwarunkowania bezpieczeństwa europejskiego,* Wyd. A. Marszałek, Toruń 2008, s.19.

2 R. Rosa, *Dialektyka bezpieczeństwa, wojny i pokoju,* Warszawa 2003, s. 14.

3 K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (red.), *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko- Biała 2007, s. 284.

4 Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483, z późn zm.).

5 A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych,* Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 13.

6 R. Rojek, *Bezpieczeństwo publiczne w Polsce -wnioski z badań*, Wyd. AON, Warszawa 2010, s. 9.

W sensie etymologicznym pojęcie „bezpieczeństwo" wywodzi się od łacińskiego *securitas*. W czasach rzymskich oznaczało polityczną stabilność. Początkowo odnosiło się głównie do wnętrza państwa. Z czasem zostało zdominowane przez funkcje ochronne przed przemocą zewnętrzną. W czasach państw narodowych, a zwłaszcza w XX wieku, który w swoisty sposób „wylansował" to pojęcie, bezpieczeństwo w coraz szerszym zakresie zaczęto wiązać z polityką zagraniczną i realizacją bezpieczeństwa narodowego. Takie rozumienie nie wyczerpuje całej złożoności i obfitości treści, która się za nim kryje[7] .

Słownik języka polskiego identyfikuje bezpieczeństwo z pewnością, zabezpieczeniem i wskazuje, że oznacza ono brak zagrożenia oraz ochronę przed nim[8]. Natomiast w literaturze angielskiej bezpieczeństwo definiuje się jako zespół uwarunkowań chroniących przed zagrożeniem. Dodaje, iż oznacza ono pewność, ufność, wolność od zagrożeń i strachu. Jest identyczne z pewnością i brakiem zagrożenia fizycznego albo ochroną przed nim. Brak zagrożenia i bezpieczeństwo jest określonym składnikiem struktury człowieka i pewnym stanem o ściśle humanistycznym podłożu. Zgodnie z Ryszardem Jakubczakiem bezpieczeństwo jest osadzone zdecydowanie na płaszczyźnie antropocentrycznej, a personalizm stoi właśnie u źródeł bezpieczeństwa[9]. Bezpieczeństwo jako proces oznacza ciągłą działalność jednostek, społeczności lokalnych, państw czy organizacji międzynarodowych w tworzeniu pożądanego stanu bezpieczeństwa – stanu braku zagrożenia. Ponadto każdy aspekt życia ludzkiego można rozpatrywać w znaczeniu jego bezpieczeństwa[10].

Powyższe definicje w sposób wieloznaczny określają istotę bezpieczeństwa jako zjawiska społecznego. Zamiennie natomiast obrazują jego aspekty subiektywne lub obiektywne, odwołując się do poczucia zagrożeń bądź też ich realnego występowania. Z całą pewnością dla każdego z nas bezpieczeństwo kojarzy się jako wolność od zagro***żeń. Zdaniem*** Józefa Marczaka stan ten można osiągnąć między innymi poprzez ochronę i obronę przed zagrożeniami życia i zdrowia oraz bytu jednostki[11].

Ponieważ „stan" bezpieczeństwa jest niemierzalny, dlatego też istotną kwestią w zapewnieniu bezpieczeństwa jest jego postrzeganie przez społeczeństwo, które w ujęciu szwajcarskiego politologa D. Freia ma następujące postacie:

- stan braku bezpieczeństwa - wówczas, gdy występuje duże rzeczywiste zagrożenie, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe;
- stan obsesji występuje wtedy, gdy nieznaczne zagrożenie jest postrzegane jako duże;

---

7 M. Pietraś, *Antropogenetyczne uwarunkowania bezpieczeństwa ekologicznego* [w:] A. Papuziński, *Decentralizacja-regionalizacja-ekologia*, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 1999, s. 112.

8 *Słownik Języka polskiego*, PWN, Warszawa 2008, t 1, s.167.

9 R. Jakubczak, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, wyd. Bellona, Warszawa 2006, s. 12-13.

10 M. Malec, *Percepcja bezpieczeństwa: definicje, wymiary, paradygmaty,* wyd. MON, Warszawa 2006, s. 5.

11 J. Marczak, *Społeczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji,* Wyd. AON, Warszawa 2008, s. 104.

- stan fałszywego bezpieczeństwa ma miejsce wówczas, gdy zagrożenie jest poważne, a postrzegane bywa jako niewielkie;
- stan bezpieczeństwa występuje wtedy, gdy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczne, a jego postrzeganie prawidłowe[12].

Dodać trzeba, że u***żywając określenia „bezpiecz***eństwo" nierozłącznie myślimy o „zagrożeniu" i „ryzyku". Słowo zagrożenie jest powszechnie używanym terminem i nie ma jednoznacznego określenia tego pojęcia. Można rozumieć je jako zagrożenie konkretnego podmiotu, zjawiska, obszaru egzystencji jednostki oraz społecznych grup. Zagrożenie mogą powodować ludzie, czynniki natury, czynniki industrializacji[13].

Przyjmuje się, że poczucie bezpieczeństwa określane jest zarówno przez czynniki obiektywne i wymierne, jak i czynniki subiektywne, trudno wymierne i nie zawsze racjonalne. Równocześnie rola tych drugich bywa równie ważna jak pierwszych, a niekiedy nawet większa, bowiem przeświadczenie o zagrożeniu jest impulsem działania co najmniej równie silnym, jak zagrożenie realne, chociaż dosyć często bywa niedoceniane. Czynniki generujące zagrożenia bezpieczeństwa ludności można podzielić z uwzględnieniem na naturalne i cywilizacyjne[14].

Zagrożenia cywilizacyjne można podzielić na: pożary i klęski krajobrazowe, skażenia chemiczne, katastrofy budowlane oraz katastrofy komunikacyjne. Do zagrożeń cywilizacyjnych należą: pożary, awarie chemiczne, katastrofy komunikacyjne, zagrożenia ekologiczne i antropogeniczne, katastrofy budowlane, katastrofy górnicze, awarie i wypadki radiacyjne, awarie i uszkodzenia infrastruktury technicznej, działania terrorystyczne, zagrożenia bezpieczeństwa publicznego itp. Do zagrożeń naturalnych należą: powodzie, silne wiatry i huragany, długotrwałe występowanie ekstremalnych temperatur, susze, intensywne opady i wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, zjawiska lodowe na rzekach, jeziorach i zbiornikach wodnych, epidemie chorób zakaźnych ludzi lub zwierząt, masowe występowanie szkodników: gryzoni, owadów itp. Ze względu na źródło (przyczynę) powstania zagrożenia, zagrożenia naturalne związane są z działaniami sił przyrody i mogą być przyczynami powstania katastrof naturalnych, a zagrożenia cywilizacyjne związane są z działalnością człowieka i mogą być przyczyną powstania katastrof i awarii technicznych[15].

Mimo, że bezpieczeństwo jest ideą mającą zasadnicze znaczenie dla zrozumienia tej sfery stosunków społecznych, zawiera w sobie duży ładunek wieloznaczności. Istnieje także wiele koncepcji bezpieczeństwa: bezpieczeństwo narodowe, międzynarodowe, globalne lub zbiorowe, wspólne lub wszechstronne bezpieczeństwo. Zadaje się także pytanie: czy bezpieczeństwo jest zjawiskiem obiektywnym,

---

[12] Z. Stefanowicz, *Anatomia polityki międzynarodowej*, Toruń 1999, s. 187.

[13] M. Lisiecki, *Bezpieczeństwo publiczne w ujęciu systemowym,* [w:] J. Widacki, J. Czapska, (red.) *Bezpieczny obywatel – bezpieczne państwo,* KUL, Lublin 1998, s. 94.

[14] E. Kołodziński, *Zagrożenia bezpieczeństwa i organizacja. Przeciwdziałania ich skutkom*, IMGW, Warszawa 2002, s.8.

[15] E. Kołodzinski, J. Matela, T. Pietkiewicz, *Komputerowe wspomaganie zarządzania bezpieczeństwem cywilnym,* PPW INFOKART, Warszawa 2003, s.16.

czy też subiektywnym? Czy jest powiązane ze sferą psychiki i odczuć człowieka czy ma zdecydowanie innych charakter ?

Zważywszy, że zagrożenie państwa może mieć charakter polityczny, definiowane jest jako stan, w którym nasilają się działania zorganizowanych grup społecznych (politycznych) uniemożliwiających wypełnianie przez państwo jego głównych funkcji, a przez to osłabiające lub niweczące działania organów lub instytucji realizujących cele i interesy narodowe[16]. Tak sformułowany zakres tego rodzaju zagrożeń precyzuje ich pojmowanie w polityce rozumianej jako rządzenie i kierowanie sprawami państwa. Obejmuje zatem politykę wewnętrzną i zagraniczną państwa, a także politykę uprawianą na arenie międzynarodowej.

Tak duży obszar zainteresowania polityki państwa sprawia, że liczba i rozmiar tego typu zagrożeń dla państwa jest tutaj, w porównaniu do innych jego rodzajów, największy. Mogą one powstać w wyniku planowych i zorganizowanych manipulacji lub opóźnionych i zaniechanych działań, które prowadzą do obalenia legalnych władz, naruszenia racji stanu, interesów narodowych i praworządności czy podważenia pozycji międzynarodowej państwa.

Jak można wskazać, jeszcze w latach osiemdziesiątych A. A. Jordan i W. J. Taylor twierdzili, że bezpieczeństwo narodowe ma znaczenie znacznie szersze niż ochrona przed fizyczną przemocą. Oznacza ono także ochronę, różnymi środkami, żywotnych interesów politycznych i gospodarczych, których utrata mogłaby zagrażać istnieniu państwa i podstawowym jego wartościom. W kolejnych latach definicje bezpieczeństwa znacznie ewaluowały. Większość z nich szeroko podkreśla przedmiotowy zakres problematyki bezpieczeństwa. Jego zagrożeń upatrują nie tylko w zewnętrznym ataku militarnym lecz także w ograniczeniach procesów rozwoju życia.

Niektórzy autorzy tacy jak: M. Berkovitz i P. Bock twierdzili, że bezpieczeństwo narodowe może być definiowane jako zdolność narodu do ochrony jego wartości wewnętrznych przed zagrożeniami zewnętrznymi. Bezpieczeństwo państwa oraz obywateli to również stała gotowość określonych instytucji i organów państwowych do działania w dziedzinie obronności [17].

Istotnym elementem, charakteryzującym pojęcie bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych, są zagrożenia. Tym samym brak zagrożenia stanowi zasadniczy aspekt bezpieczeństwa. Wobec powyższego bezpieczeństwo można utożsamiać ze zdolnością przetrwania wobec egzystencjalnych zagrożeń[18] .

Zagrożenia więc z jednej strony, mają charakter subiektywny i dotyczą sfery świadomości jednostek, grup społecznych lub ośrodka decyzyjnego, który pewne zjawiska postrzega jako niekorzystne, niosące zagrożenia, a z drugiej strony mają one charakter obiektywny. Dotyczą zespołu uwarunkowań, które powodu-

[16] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002, s. 153.

[17] S. Sulowski, *W poszukiwaniu definicji bezpieczeństwa wewnętrznego,* [w:] Przegląd Bezpieczeństwa Wnętrznego 2009, nr 1, s. 4.

[18] W. Multan, *Bezpieczeństwo międzynarodowe ery nuklearnej,* Agencja Wydawniczo-Reklamowa Format-AB, Warszawa 2001, s. 14.

ją stan niepewności oraz obaw podmiotów[19] . Wskazać należy, że w dotychczasowym rozumieniu zagrożenia bezpieczeństwa łączono je z celowym, świadomym działaniem jednych państw przeciw interesom istnienia, rozwoju, swobody działania, zachowania ładu politycznego itp. państw innych. Wymiar bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego znajduje swoje odbicie również w filozofii bezpieczeństwa, która wskazuje na wiele refleksji o bezpieczeństwie, które odnosi się do godnego życia obywateli ich możliwości doskonalenia oraz rozwoju[20].

Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa

Rozpatrując współczesne pojęcie zagrożeń bezpieczeństwa można stwierdzić, że jego zakres rozszerzył się w porównaniu do tradycyjnie utożsamianego zagrożenia związanego z groźbą ataku czy agresji. Z pojęciem bezpieczeństwa państwa i obywateli łączone jest również pojęcie jego ochrony, która oznacza również ochronę przed niebezpieczeństwem działań wojennych, katastrofami i przestępstwami oraz wielu innymi patologiami społecznymi oraz wszelkimi negatywnymi działaniami[21].

Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa można więc określić jako potencjalne lub istniejące zjawiska, sytuacje bądź działania godzące w wartości i interesy narodowe, stwarzające niebezpieczeństwo dla: życia i zdrowia, warunków bytu, mienia i środowiska oraz destrukcji czy destabilizacji organizacji życia społecznego i państwowego, a także zniweczenia lub osłabienia możliwości rozwoju.

Podkreślić można, że dawniej pojęcie zagrożeń bezpieczeństwa było definiowane w ścisłym związku z przyjmowanym za priorytetowy, a nawet jedynym militarnym obszarem bezpieczeństwa narodowego. Obecnie trzeba brać pod uwagę także zasięg możliwych następstw i ocenę prawdopodobieństwa ich wystąpienia.

Z upływem czasu i różnymi katastrofalnymi wydarzeniami, zidentyfikowano nowe obszary bezpieczeństwa narodowego. Przykładem jest potwierdzona już współcześnie teza: współczesne bezpieczeństwo czy też obrona narodowa obejmują w coraz większym stopniu oprócz siły militarnej, zdolności ochrony i ratownictwa ludności, substancji materialnej i środowiska przed zagrożeniami niemilitarnymi. Są to te zagrożenia, które niosą dla współczesnych społeczeństw katastrofy i awarie techniczne, klęski żywiołowe oraz skażenie środowiska i są równe skutkom wojny[22].

Podstawą wyjściową do określenia charakteru zagrożeń bezpieczeństwa jest ocena bezpieczeństwa, niewyobrażalnego rozwoju nauki i techniki, które całkowicie zmieniły życie i funkcjonowanie ludzkości. Niestety, postęp techniczny, przynosząc wielkie korzyści społeczeństwom, przyniósł równocześnie zagroże-

[19] R. Zięba, *Pojęcie i istota bezpieczeństwa*... op.cit., s. 52.
[20] J. Świniarski, W. Chojnacki, *Filozofia bezpieczeństwa,* Wyd. AON, Warszawa 2004, s. 19.
[21] T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa,* Wyd. DIFIN, Warszawa 2011, s. 34.
[22] K. Sienkiewicz-Małyjurek, Z.T. Niczyporuk, *Bezpieczeństwo publiczne*...op.cit., s.112.

nia i nieszczęścia, których rozmiar i skutki przekroczyły wszelkie tragedie przeszłości. Ponadto nigdy wcześniej osiągnięcia naukowe nie były na taką skalę wykorzystywane do złych celów, jak np. do zbrodni.

Zakończenie zimnej wojny stworzyło potrzebę nowego pojmowania bezpieczeństwa, uwzględniającego radykalnie zmienione realia środowiska międzynarodowego i nowe zagrożenia. Od tego czasu dla wszystkich społeczeństw i narodów zmienił także charakter zagrożeń bezpieczeństwa oraz możliwości jego zapewniania. Stąd zjawiska i problemy niemilitarne, ale również ekologiczne, zostały integralnym elementem nowego, szerokiego rozumienia bezpieczeństwa[23] .

Uwzględniając współczesne rozumienie bezpieczeństwa przyjmuje się, że zagrożeniem może być taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem wiąże się utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej czy militarnej itp.[24].

W innym ujęciu zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego stanowi działanie lub ciąg wydarzeń, które zagrażają drastycznie i w stosunkowo krótkim okresie jakości życia mieszkańców danego państwa lub niosą za sobą istotne zagrożenie ograniczenia możliwości dokonywania wyborów politycznych przez rząd państwa lub prywatne instytucje pozarządowe (osoby prywatne, grupy, korporacje) w ramach danego państwa[25].

Jest wiele typów i klasyfikacji zagrożeń. Jolanta Supińska dokonała klasyfikacji zagrożeń ze względu na: przyrodę, technikę, system społeczny, ekonomiczny i polityczny i ich uwarunkowania odnoszące się do konkretnych zachowań jednostek. Ponadto autorka jako zagrożenie zalicza zorganizowaną przemoc, wojny, zbrojne konflikty, represje, system prawny ograniczający wolność albo niepraworządność, ekonomiczną walkę o byt jednostki i rodziny[26].

Można dodać, że również przestępczość i różnego rodzaju patologie, które są zjawiskiem społecznym, mogą stanowić zagrożenie istniejącego bezpieczeństwa. Brunon Hołyst do najważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa zalicza zagrożenie przestępczością zorganizowaną i funkcjonowanie w Polsce wysoko zorganizowanych grup o charakterze międzynarodowym.[27] Przestępczość jest zjawiskiem społecznym i może zawsze stanowić zagrożenie istniejącego bezpieczeństwa. Największym zagrożeniem dla ***bezpieczeństwa państwa*** jest jednak przestępczość międzynarodowa, która z uwagi na charakter działalności (przemyt ludzi, narkotyków, czy niebezpiecznych materiałów), oraz sposób działania może zdecydowanie spowodować zagrożenie dla całego społeczeństwa.

---

[23] M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Wyd. UMCS , Lublin 2000, s. 5.
[24] S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994, s. 61.
[25] J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, PWN, Warszawa 1996, s. 24.
[26] J. Supińska , *Dylematy polityki społecznej,* PWN, Warszawa 1991, s. 56 i n.
[27] B. Hołyst, *Współczesne problemy przestępczości zorganizowanej w Polsce*, [w:] B. Pastwa, J. Wojciechowska (red.), *Człowiek w obliczu prawa*, Impuls, Kraków 2008, s. 251.

Przechodząc do współczesnego postrzegania i określania zagrożenia bezpieczeństwa można stwierdzić, że powszechnie uznaje się tendencję do jego przedmiotowego poszerzania. Szczególnie o te zagrożenia które dotykają nowe płaszczyzny takie jak: ekonomiczną, naukowo-techniczną, ideologiczną, kulturową, społeczną i ekologiczną. Równocześnie z poszerzeniem zakresu przedmiotowego następuje poszerzenie przestrzennego postrzegania bezpieczeństwa, zauważa się, że na stan bezpieczeństwa jednostek, społeczności lokalnych i narodów coraz szerzej wpływają wydarzenia nie tylko w ich najbliższym otoczeniu, ale także w regionie, na kontynencie, a nawet na całym globie. Jednak wymiar osobowy bezpieczeństwa identyfikowany jest z subiektywnym poczuciem bezpieczeństwa. Obrazuje on stan ***świadomości jednostki, jego poczucie tożsamości oraz strukturę zbiorowości. Dotyczy*** zatem nie tylko konkretnej jednostki, ale także całych społeczeństw[28].

W dzisiejszych czasach dość istotnym zagrożeniem są zagrożenia informatyczne i związane z nimi bezpieczeństwo informacyjne oraz ochrona informacji. Bezpieczeństwo informacyjne, ze względu na coraz większy udział w transmisji, przechowywaniu i przetwarzaniu informacji środków technicznych, jest podatne na różne formy tzw. cyberzagrożeń, w tym tych związanych z działaniami terrorystycznymi. Informacja jako rzecz może być poddawana rozmaitym operacjom, takim jak wytwarzanie, magazynowanie, przesyłanie, przetwarzanie, wymiana, kupno, sprzedaż itp. Można jej przypisać różne właściwości, a więc treść, formę, wielkość, wartość, użyteczność i wiele innych[29]. Informacja może także służyć do sterowania procesami w zautomatyzowanych procesach wytwórczych i usługowych także o kluczowym znaczeniu dla gospodarki i społeczeństwa[30].

Pojęcie bezpieczeństwa informacyjnego można przybliżyć poprzez identyfikacje następujących obszarów zagrożeń, wśród których wymienia się zarówno zagrożenia losowe, takie jak wszelkiego rodzaju klęski żywiołowe, katastrofy, wypadki np. pożar budynku, w którym przechowywane są nośniki informacji, wpływające na stan bezpieczeństwa informacyjnego organizacji, tradycyjne zagrożenia informacyjne - szpiegostwo, działalność dywersyjna lub sabotażowa ukierunkowana na zdobycie informacji, ofensywną dezinformację prowadzoną przez inne osoby, podmioty lub organizacje oraz zagrożenia technologiczne, które są związane z gromadzeniem, przechowywaniem, przetwarzaniem, przekazywaniem informacji w sieciach teleinformatycznych. Do takich zagrożeń zaliczamy: przestępstwa komputerowe, cyberterroryzm i walkę informacyjną, a także zagrożenia wynikające z niedostatecznych rozwiązań organizacyjnych i strukturalnych[31].

---

[28] T. Szczurek (red.), *Zagadnienie bezpieczeństwa w problematyce charakteru narodowego Polaków,* WAT, Warszawa 2009, s. 39.

[29] B. Stefanowicz, *Informacja jako zasób strategiczny*, [w:] Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa 2004 nr 7, s.11-21.

[30] K. Liderman, *Bezpieczeństwo informacyjne,* PWN, Warszawa 2012, s.17.

[31] M. Kuta, *Polityka bezpieczeństwa informacji w przedsiębiorstwie aspekty praktyczne,* [w:] R. Borowiecki, M. Kwieciński, *Monitorowanie otoczenia, przepływ i bezpieczeństwo informacji. W stronę integralności przedsiębiorstwa,* Zakamycze, Kraków 2003, s. 268.

Inna klasyfikacja zespołu CERT Polska dzieli te zagrożenia na: złośliwe oprogramowanie, gromadzenie informacji, próby włamań, atak na dostępność zasobów i bezpieczeństwo informacji: nieuprawniony dostęp, nieuprawniona zmiana, oszustwa komputerowe i kradzież tożsamości, naruszenie praw autorskich, oraz nieuprawnione wykorzystanie zasobów[32].

Zagrożeniem są potencjalne działania człowieka lub też zaniechanie takich działań, albo sił wyższych, dotyczące bezpośrednio zasobu informatycznego lub organizacji procesu przetwarzania informacji i mogące spowodować, w zależności od konkretnego atrybutu bezpieczeństwa: tajności, integralności lub dostępności, straty proporcjonalne do wagi procesu krytycznego, wspieranego przez ten proces i wykorzystywane w nim zasoby[33].

Zagrożenia bezpieczeństwa informacji

Wzrost znaczenia informacji oraz ich przetwarzania spowodował problem w zapewnieniu wystarczającego bezpieczeństwa w utrzymywaniu ich przed osobami postronnymi. Bezpieczeństwo informacyjne jest podstawą szeroko rozumianego bezpieczeństwa obejmującego bezpieczeństwo militarne, finansowe, gospodarcze, socjalne itd. zarówno w skali globalnej, jak i pojedynczych państw[34]. Bez zapewnienia bezpieczeństwa informacyjnego osiągnięcie innego rodzaju bezpieczeństwa jest skazane na niepowodzenie. Zatem bezpieczeństwo informacyjne oznacza uzasadnione zaufanie podmiotu do jakości i dostępności pozyskiwanej oraz wykorzystywanej informacji[35].

Ze względu na znaczenie dla użytkownika wszystkie wykorzystywane informacje, można podzielić na wrażliwe i niewrażliwe mogą być w określone w kategorii tajne lub poufne. Informacje wrażliwe dla określonego podmiotu to te, które mogą zostać wykorzystane przeciwko jego interesom poprzez ujawnienie, uniedostępnienie oraz zmanipulowanie. Wrażliwe są te wszystkie informacje, które muszą być chronione, bo tak nakazują obowiązujące przepisy prawne (np. ustawa o ochronie danych osobowych), oraz takie, których nakaz ochrony nie jest zawarty w żadnych regulacjach prawnych, a które organizacjom wytwarzającym je i przetwarzającym są zwykle wskazywane przez kompetentne organy, np. służby ochrony państwa, wewnętrzne komórki bezpieczeństwa w danej organizacji, pełnomocnika ds. bezpieczeństwa informacji. Takimi informacjami mogą być też dane same w sobie niewrażliwe, ale które stają się takimi w powiązaniu z innymi

---

[32] M. Ludwiszewski, *Monitoring stanu bezpieczeństwa teleinformatycznego państwa* [w:] M. Madej, M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa,* wyd. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009, s. 128.

[33] A.E. Patkowski, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacji przetwarzanej w systemach teleinformatycznych*, AT, Warszawa 2005, s.71.

[34] Z. Nowakowski, H. Szafran, R. Szafran, *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Strategie bezpieczeństwa narodowego Polski i wybranych państw,* RS DRUK, Rzeszów 2009, s. 19.

[35] L.F. Korzeniowski, *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, EAS, Kraków 2008, s. 30.

informacjami, pozwalając wyciągnąć prawidłowe wnioski np. o strategii rynkowej firmy itp. Informacjami wrażliwymi są też informacje dotyczące życia osobistego danej osoby, których ujawnienie mogłoby posłużyć do wywołania skandalu czy też do szantażowania osób, np. w celu ujawnienia przez nie innych informacji[36].

Zgodnie z art. 51 ust. l Konstytucji [37], informacje o jednostce bez określenia podstawy prawnej są zabronione. Konstytucja nakazuje także powstrzymanie się od działania wszystkich podmiotów, które nie mają podstawy prawnej do wejścia w posiadanie określonych danych. Nikt także nie może być obowiązany do ujawnienia informacji, jeśli nie przymusi go do tego norma zawarta w ustawie. Istnieje jedynie możliwość dobrowolnego ich udzielenia[38]. Ustawa zasadnicza precyzuje więc fundamenty ochrony danych osobowych w naszym kraju, delegując jednocześnie uprawnienia do tworzenia przepisów rangi niższej[39]. Trzeba zaznaczyć, że polityka bezpieczeństwa informacji jest zbiorem zasad i procedur obowiązujących zarówno przy zbieraniu, jak i przetwarzaniu i wykorzystaniu informacji. Dotyczy ona całego procesu korzystania z informacji, niezależnie od sposobu jej gromadzenia i przetwarzania. Ponadto procedury zabezpieczania informacji obejmują systemy klasyczne (papierowe) znane, wypracowane i stosowane regulaminy oraz systemy komputerowe[40].

Zagrożeniami bezpieczeństwa informacji są przede wszystkim naruszenia norm prawnych określonych w ustawach oraz niektóre przestępstwa komputerowe. Wskazać można, że również w ustawie kodeks karny [41] można znaleźć wiele przestępstw zawartych w kilku rozdziałach. Duża grupę zagrożeń stanowią przestępstwa internetowe. Są to czyny, których dopuszczają się osoby wykorzystujące swoje umiejętności w celu uzyskania nieuprawnionego dostępu do systemów komputerowych i zasobów informacyjnych, a które potrafią zdobyć nieuprawnione dane poprzez przełamanie elektronicznych zabezpieczeń systemów komputerowych[42].

Nowopowstałe zagrożenia niemilitarne stanowią zagrożenie dla bytu i rozwoju społeczeństw we wszystkich sferach ich pokojowej aktywności oraz mogą prowadzić do powstawania sytuacji kryzysowych. Do tego typu zagrożeń najczęściej zalicza się także: klęski żywiołowe - katastrofy naturalne wywołane siłami natury lub działaniami człowieka, katastrofy techniczne, awarie techniczne wywołujące znaczące skutki społeczne, ekologiczne, gospodarcze (np. awaria systemu energetycznego, elektrowni jądrowej, zapory wodnej) itp.; zagrożenia wywoływane przez niekorzystne zjawiska społeczne, ekonomiczne, religijne[43].

---

[36] K. Liderman, *Bezpieczeństwo informacyjne*...op.cit., s. 21.

[37] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.(Dz.U.1997, nr 78, poz. 483).

[38] M. Jabłoński, K. Wygoda, *Dostęp o informacji i jego granice*, wyd. UW, Wrocław 2002, s. 21.

[39] R. Szołowski, *Ochrona danych osobowych - komentarz do ustawy*, Wyd. C.H. Beck, Zielona Góra 2000, s. 7.

[40] Z. Suski, *Polityka bezpieczeństwa informacji*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2009, s. 6.

[41] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku. Kodeks karny(Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553. Z późn zm.).

[42] A. Bógdał-Brzezińska, M.F. Gawrycki, *Cyberterroryzm. I problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie,* Warszawa 2003, s. 54.

[43] J. Rajchel, E. Zabłocki, *Siły powietrzne w sojuszniczym systemie obronnym*, Wyd. Wyższej Szkoły Sił Powietrznych, Dęblin 2009, s.56.

Trzeba zaznaczyć, że podstawowym źródłem zagrożenia były początkowo wyłącznie siły przyrody. Powodowały one takie zagrożenia jak powodzie, trzęsienia ziemi, pożary, uderzenia piorunów, wybuchy wulkanów i inne kataklizmy, wobec których zarówno wcześniej jak i teraz współczesny człowiek jest w dużej mierze bezbronny. Szybki rozwój technologiczny i ekonomiczny, zwiększający się zakres globalizacji, zanik tradycyjnych granic, to niektóre z wielu czynników powodujących wzrost zagrożeń bezpieczeństwa cywilnego. Optymistycznym jest to, że w miarę jak pojawiają się nowe rodzaje zagrożenia, ludzkość potrafi przeciwstawiać się im, tworząc nowe, lub doskonaląc stare, sposoby, metody i organizacje zabezpieczania się przed nimi[44].

Warto także zwrócić uwagę na zagrożenie ekologiczne bezpieczeństwa. Odnosi się ono do funkcjonowania żywej przyrody oraz warunków życia człowieka w tym środowisku czyli trwałego rozwoju narodu. Zagrożenie to może wywołać działalność człowieka (antropomorficzne) i czynniki naturalne (nieantropomorficzne). Definiowane jest jako rodzaj zagrożenia, w wyniku którego może nastąpić niebezpieczeństwo dla istot żywych, na skutek zmiany środowiska naturalnego. Do zdarzeń tego typu możemy zaliczyć: niekontrolowaną eksploatację zasobów naturalnych (wyrąb lasów, nadmierne odłowy zwierząt, rabunkowe wydobywanie kopalin), masowe zanieczyszczanie wody, powietrza, gleby, brak gospodarki odpadami komunalnymi, przemysłowymi i nuklearnymi, stosowanie niebezpiecznych technologii przemysłowych prowadzących do zmian w atmosferze (likwidacja powłoki ozonowej, ocieplanie klimatu, wzrost emisji promieniowania ultrafioletowego), katastrofy naturalne i przemysłowe, naruszenie stosunków wodnych w środowisku (odwracanie biegu rzek, brak racjonalnej gospodarki leśnej) prowadzące do erozji gleb, osuwisk i pustynnienia terenów, chaotyczną urbanizację, próby nuklearne i nowych typów broni (np. geofizyczna, meteorologiczna). Gołębiewski zaznacza, że bezpieczeństwo współzależy od zagrożenia i zdecydowanie wskazuje na rozwój i pewność przyszłości obywateli [45].

Zagrożenia ekologiczne

Do podstawowych cech określających specyfikę zagrożeń ekologicznych należy ich antropogenetyczny i nieintencyjny charakter. Oznacza to, iż są ubocznym, niezamierzonym skutkiem działalności ludzkiej. Zagrożenia ekologiczne są poniekąd skutkiem ubocznym działalności człowieka, wyjątek stanowi świadome stosowanie technik modyfikacji środowiska. Kolejną cecha jest różnorodność, złożoność oraz zróżnicowany zasięg przestrzenny oraz dynamizm i podleganie ewolucji. Oznacza to ciągły rozwój zagrożeń, pojawienie się obok „tradycyjnych" takich, jak np. zanieczyszczenie wód, nowych, związanych np. polami elektromagnetycz-

[44] E. Kołodziński, *Zagrożenia bezpieczeństwa i organizacja. Przeciwdziałania ich skutkom*, AON, Warszawa 2002, s.7.

[45] J. Gołębiewski J, *Edukacja dla bezpieczeństwa,* [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa, Warszawa, nr 1/2001.

nymi (radiacjami, mikrofale).Ponadto wprowadzenie do stosunków społecznych nowego rodzaju zależności przyczynowo-skutkowych, powoduje tzw. efekt skutków odłożony w czasie. Oznacza to brak pewności, że znamy wszystkie objawy zidentyfikowanych już zagrożeń ekologicznych, które do stosunków społecznych oprowadzają możliwość zmian nagłych, zaskakujących społeczność międzynarodową[46] .

Dodać można, że zagrożenia ekologiczne cechuje współzależność poszczególnych zagrożeń ekologicznych. Oznacza to, że zagrożenia ekologiczne są ze sobą powiązane, wzajemnie warunkują swoje funkcjonowanie i wymagają zintegrowanych rozwiązań[47]. Największe źródło zagrożeń stanowią zakłady przemysłowe oraz obiekty przerabiające i magazynujące TSP (Toksyczne Środki Przemysłowe). Postęp gospodarczy i rozwój nowoczesnych technologii przemysłowych sprawia, że zagrożenie zarówno chemiczne, jak i pożarowe, techniczne oraz ekologiczne coraz bardziej wzrasta. Ponadto co roku zwiększa się ilość emitowanych niebezpiecznych substancji chemicznych, a także są one przechowywane oraz wytwarzane w niektórych zakładach przemysłowych. Zauważa się także szkodliwe działanie transportu na drogach i trasach kolejowych. Ponadto ukształtowany przez wieki specyficzny sposób przetwarzania zasobów naturalnych uczynił z wielu terenów kraju obszar intensywnej produkcji rolnej, niosącej ze sobą znaczne obciążenia środowiska naturalnego. W wielu przypadkach obciążenia te stanowią bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia i życia ludzi.

Przez zagrożenie ekologiczne należy rozumieć takie zmiany w środowisku naturalnym spowodowane jego fizycznymi, chemicznymi bądź biologicznymi właściwościami oraz działalnością człowieka, które mogą prowadzić do zahamowania rozwoju społeczno-gospodarczego, a nawet zagrozić przetrwaniu cywilizacji ludzkiej jako całości [48].

W powyższej definicji wyodrębnić można trzy następujące elementy: po pierwsze, zmianę stanu środowiska naturalnego; po drugie, siłę sprawczą tych zmian, tj. działanie sił natury oraz aktywność ludzką. Często podkreśla się, że przekształcenie środowiska naturalnego przez człowieka odbywa się w bardzo szybkim tempie w porównaniu z przebiegiem procesów naturalnych[49]. Punktem odniesienia, czyli wartości społecznej jest np. rozwój. Zagrożenia ekologiczne, będące skutkiem z jednej strony działań człowieka, z drugiej naturalnych zmian klimatycznych, prowadzą do pogarszania się warunków życia ludności, a w perspektywie mogą stanowić zagrożenia dla przetrwania ludzkości.

Ze względu na charakter zagrożeń przekraczających granice państw, a nawet kontynentów, konieczna jest bliska współpraca w zakresie troski o bezpieczeństwo

---

[46] Z. Cziomer, *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Wybrane Problemy, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2010, s. 183.

[47] M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie,* Wyd. UMCS , Lublin 2000, s. 63.

[48] B. Molo, *Rozwiązywanie problemów globalnych na przykładzie ochrony środowiska* [w:] Z. Cziomer, *Bezpieczeństwo międzynarodowe* ...op.cit., s. 181- 182.

[49] E. Mazur, *Zagrożenia środowiska przyrodniczego a ekonomiczno-prawne aspekty jego ochrony*, Wyd. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2000, s. 14.

ekologiczne. Rozumie się je jako stan stosunków społecznych, w tym treści, form i sposobów organizacji stosunków międzynarodowych, który nie tylko ogranicza i eliminuje zagrożenia ekologiczne, lecz także promuje pozytywne działania, umożliwiając realizację wartości istotnych dla istnienia i rozwoju narodów i państw[50] . Liczba zagrożeń stale wzrasta i można je pogrupować wg skali oddziaływania.

Zaznacza się, że zjawisko bezpieczeństwa jest zjawiskiem wyłącznie subiektywnym i dotyczy mniejszego lub większego stopnia poczucia bycia bezpiecznym. Ponadto bezpieczeństwo oznacza nieobecność zagrożeń dla istnienia jednostki. Na zjawisko bezpieczeństwa składają się więc dwa aspekty: po pierwsze, brak obiektywnie istniejących zagrożeń, po drugie, brak subiektywnych obaw, że takie zagrożenia istnieją lub mogą wystąpić. W tym kontekście brak bezpieczeństwa, wynikać możne z obiektywnego stanu środowiska.[51]

Ponadto małe obiektywne zagrożenia mogą być postrzegane jako duże i prowadzić do swoistej obsesji braku bezpieczeństwa, a odwrotnie, duże zagrożenia mogą być postrzegane jako małe i prowadzić do fałszywego poczucia bezpieczeństwa.

Można dodać, że zjawisko społecznego wymiaru bezpieczeństwa jest istotne także z tego względu, że problemy społeczne, mogą mieć poważne reperkusje dla stosunków między państwami, a więc tradycyjnie ujmowanych problemów bezpieczeństwa.

Istotne znaczenie dla definiowania zjawiska bezpieczeństwa ma zakres wartości chronionych. Dotyczy tego, jakie zjawiska i wartości mają znaczenie podstawowe dla państw i narodów i powinny podlegać ochronie w ramach ich polityki bezpieczeństwa. W zakresie wartości chronionych wskazana jest tu ochrona fizyczna i terytorialna państwa, ochrona tożsamości narodu i jego instytucji a także jakość życia obywateli. Do zagrożeń społecznych bezpieczeństwa odnosi się wszystko to, co zagraża utratą życia i zdrowia, tożsamości narodowej i etnicznej poszczególnych społeczności oraz bezpieczeństwa socjalnego (cywilizacyjnego) i publicznego. Zagrożenie psychospołeczne to pewien stan świadomości społeczeństwa który objawia się takim stopniem nasilenia negatywnych oddziaływań i zjawisk, że zostają zachwiane z egzystencjalne wartości oraz interesy narodu i państwa[52].

Wyraźnie zaznacza się potrzeba przezwyciężenia statycznego podejścia do bezpieczeństwa i ujmowania go w kategoriach dynamicznych oraz zwrócenie uwagi na globalny charakter niektórych zagrożeń jakimi są problemy ekologiczne. W tym kontekście istotne znaczenie ma sformułowanie definicji zagrożeń bezpieczeństwa oraz zakresu wartości chronionych, które powinny umożliwiać zrozumienie złożoności współczesnych zagrożeń świata i odzwierciedlać zmiany zachodzące w środowisku międzynarodowym [53].

---

[50] Z. Cziomer, *Bezpieczeństwo międzynarodowe*...op.cit., s. 28.

[51] J. Kukułka, *Ekologiczna koncepcja ładu międzynarodowego*, [w:] *Stosunki międzynarodowe i polityka, państwa końca stulecia,* Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2005, s. 147.

[52] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego,* AON Warszawa 2002, s. 90.

[53] Z. Kamiński, *Bezpieczeństwo Polski na tle rozwoju sytuacji politycznej w Europie* [w:] *Raport o stanie bezpieczeństwa państwa- aspekty zewnętrzne*, PWN, Warszawa-Poznań 1993, s. 25.

Bezpieczeństwo ekologiczne jest częścią ogólnego bezpieczeństwa narodów i państw, oznaczając nie tylko brak zagrożeń ekologicznych, lecz także pewność ich życia i funkcjonowania w środowisku naturalnym. Podstawy zakreślonego obszaru badań dotyczącego zarządzania bezpieczeństwem ekologicznym obejmują poszukiwanie zależności między zmianami ekologicznymi i ich wpływem na bezpieczeństwo[54]. Jest ono określane jako trwały i względnie trwały proces, który zmierza do osiągnięcia pożądanego stanu ekologicznego. Ma on na celu zabezpieczenie egzystencji wszystkich elementów ekosystemu, przy użyciu różnych środków. Ochrona środowiska to także obowiązek państwa w celu prowadzenia określonej polityki bezpieczeństwa ekologicznego zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju[55] . Racjonalne zarządzanie bezpieczeństwem ekologicznym odnosi się zawsze do określonych warunków, przyrodniczych (zasobowych), demograficznych, technologicznych, ekonomicznych, sanitarno-zdrowotnych i innych. Ponadto zarządzanie tym bezpieczeństwem odnosi się również do racjonalnego użytkowanie zasobów w sposób zapewniający trwały rozwój cywilizacji.

Innego rodzaju, ale równie istotne są zagrożenia ekonomiczne. Są to zagrożenia bezpieczeństwa, które dotyczą problematyki produkcji, wymiany i rozdziału różnych dóbr w państwie oraz racjonalnego nimi dysponowania dla pomnażania ogólnego dobrobytu. Często są one identyfikowane i utożsamiane jako zagrożenia gospodarcze. Obejmują finanse państwa, proces produkcji, handel i dostęp do surowców, w szczególności energetycznych. W poszczególnych przypadkach zagrożenie ekonomiczne państwa może urzeczywistniać się przez: niskie tempo rozwoju gospodarczego pogłębiające dysproporcję w rozwoju ekonomicznym w stosunku do innych państw, ograniczenie dostępu do rynku wewnętrznego innych państw, środków finansowych i zasobów naturalnych, utratę rynków zbytu, egoizm ekonomiczny rozwiniętych państw świata i międzynarodowych koncernów, niszczenie i zakłócanie pracy sieci informacyjnych, reglamentację lub ograniczanie dostępu do najnowszych technologii przez państwa rozwinięte, powstawanie stref głodu i ubóstwa, ograniczanie wydatków na badania naukowe i brak transferu osiągnięć naukowych do gospodarki, blokady gospodarcze i dyskryminację gospodarczą obecność w gospodarce międzynarodowych grup przestępczych, tworzenie warunków do „prania brudnych pieniędzy", niestabilność finansową państwa i kryzys wydatków publicznych, brak i niski poziom nakładów na inwestycje oraz przestępczość gospodarczą i powstawanie „szarej strefy" gospodarki, jak też masowe bezrobocie, nadmierny import towarów prowadzący do nieopłacalności własnej produkcji i zmniejszenie zatrudnienia w kraju, spekulacje finansowe, brak mechanizmów konkurencji gospodarczej i nakręcanie koniunktury przez produkcję zbrojeniową[56].

Poważnym zagrożeniem bezpieczeństwa może być dywersyfikacja zaopatrzenia w nośniki energii, zwłaszcza ropę naftową i gaz ziemny, degradacja środowi-

[54] M. Pietraś, *Bezpieczeństwo* ...op.cit., s. 6.
[55] R. Paczuski, *Ochrona środowiska, Zarys wykładu,* wyd. Branta, Bydgoszcz 2008, s. 128.
[56] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa...* op. cit., s. 89.

ska naturalnego, awarie elektrowni atomowych i zakładów chemicznych, zanieczyszczenia atmosfery i wody, skażenie wody i gleby[57].

Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego

Kolejno warto zwrócić uwagę na zagrożenia społeczne bezpieczeństwa. Są to w szczególności zagrożenia społeczno-kulturowe, psychospołeczne, kulturowe lub cywilizacyjne. Określenie zagrożenia społeczne zawiera w sobie wszystkie przypadki odnoszące się do niebezpieczeństwa utraty życia i zdrowia, tożsamości narodowej i etnicznej poszczególnych społeczności oraz bezpieczeństwa socjalnego i publicznego. Wynika to z wyróżnianych cech każdego społeczeństwa, jakim jest odrębność od innych zbiorowości, wzajemne oddziaływania pomiędzy jego członkami, wspólne terytorium, instytucje, sposób komunikowania warunków życia, podział pracy, normy i wzorce postępowania. Można zaliczyć do nich: naruszenie praw człowieka i podstawowych wolności uprzedzenia kulturowe i religijne oraz dyskryminację mniejszości etnicznych, kulturowych, religijnych i językowych, ograniczanie wolności mediów, nacjonalizm, ksenofobię, fundamentalizm religijny, patologie społeczne (przestępczość, terror, struktury mafijne, narkomanię, epidemie, prostytucję, alkoholizm, analfabetyzm, masowe bezrobocie, rodziny dysfunkcjonalne), nadużycia wiedzy przeciwko ludzkości, dewaluację wartości ludzkich, zacieranie różnic między dobrem a złem, kult przemocy, brutalizację stosunków międzyludzkich, katastrofy i kataklizmy (klęski) prowadzące do naruszenia systemu społecznego, upadek systemu ochrony zdrowia ludności, kradzieże dóbr kultury, masowy import obcej kultury (kolonializm kulturowy innych państw), kryzysy demograficzne, ubożenie i głód dużych grup społecznych, degradację infrastruktury komunikacyjnej, mieszkaniowej i środków transportu. Wśród zagrożeń o charakterze społecznym szczególnie groźne są również: samobójstwa, skłonność do agresji i autoagresji, uzależnienia, choroby i zaburzenia psychiczne[58].

Podsumowanie

Podsumowując powyższe można stwierdzić, że odziaływanie wszystkich zagrożeń na bezpieczeństwo państwa i obywatela jest bardzo duże. Współczesne zagrożenia zarówno militarne jak też społeczne, ekonomiczne i ekologiczne godzą w egzystencjalne i biologiczne podstawy trwania narodu i państwa. Zagrożenia

[57] P. Tyrała, *Bezpieczeństwo wewnętrzne*...op.cit.,s.126.

[58] M. Cieślarczyk, J. Kunikowski, K. Loranty, G. Wierzbicki, *Przygotowanie dzieci i* młodzieży *do działania w sytuacjach zagrożenia życia i zdrowia,* Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2008, s.15.

te w istotny sposób wpływają na jakość i standard życia ludzi, a tym samym na poziom rozwoju cywilizacyjnego danego państwa[59].

Bezpieczeństwo jest więc pewnego rodzaju procesem równowagi między realnymi zagrożeniami a potencjalnymi możliwościami zwalczania tych zagrożeń. Tworzenie się nowych zagrożeń i ich wzrost powinien prowadzić do proporcjonalnego wzrostu potencjału przeciwdziałania tym zagrożeniom. Oznacza to potrzebę stałego monitorowania wszelkich zagrożeń i ciągłe doskonalenie możliwości obrony przez zagrożeniami oraz dostosowanie się do nowych wyzwań i nieprzewidywanych zagrożeń, które zawsze mogą nas zaskoczyć.

Literatura:

1. Borowiecki R., M. Kwieciński, *Monitorowanie otoczenia, przepływ i bezpieczeństwo informacji. W stronę integralności przedsiębiorstwa,* Zakamycze, Kraków 2003,
2. Bógdał-Brzezińska A., M.F. Gawrycki, *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie,* Warszawa 2003,
3. Cieślarczyk M., J. Kunikowski, K. Loranty, G. Wierzbicki, *Przygotowanie dzieci i młodzieży do działania w sytuacjach zagrożenia życia i zdrowia,* Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2008,
4. Cziomer Z., *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Wybrane Problemy, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2010,
5. Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994,
6. Gizicki W., *Polityczne uwarunkowania bezpieczeństwa europejskiego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2008, .
7. Gołębiewski J., *Edukacja dla bezpieczeństwa,* „Edukacja dla bezpieczeństwa", Warszawa, 1/2001,
8. Jabłoński M., K. Wygoda, *Dostęp o informacji i jego granice*, wyd. UW, Wrocław 2002,
9. Jałoszyński K., B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (red.), *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko- Biała 2007,
10. Kołodzinski E., J. Matela, T. Pietkiewicz, *Komputerowe wspomaganie zarządzania bezpieczeństwem cywilnym,* PPW INFOKART, Warszawa 2003,
11. Kołodziński E., *Zagrożenia bezpieczeństwa i organizacja. Przeciwdziałania ich skutkom*, AON, Warszawa 2002,
12. Korzeniowski L.F., *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, EAS, Kraków 2008,
13. Krawczyk P., *Terroryzm lotniczy,* AON, Warszawa 2008,
14. Kukułka J., *Stosunki międzynarodowe i polityka państwa końca stulecia,* Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2005,
15. Liderman K., *Bezpieczeństwo informacyjne,* PWN, Warszawa 2012,
16. Liedel K., P. Piasecka, *Jak przetrwać w dobie zagrożeń terrorystycznych. Elementy edukacji antyterrorystycznej,* Trio, Collegium Civitas, Warszawa 2008,
17. Madej M., M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa, wyd. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych,* Warszawa 2009,
18. Madej M., *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego,* Wyd. Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2009,

[59] W. J. Maliszewski (red), *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych*, Wyd. Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2005, s. 85.

19. Malec M., *Percepcja bezpieczeństwa: definicje, wymiary, paradygmaty,* Wyd. MON, Warszawa 2006,
20. Marczak J., *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji,* Wyd. AON, Warszawa 2008,
21. Mazur E., *Zagrożenia środowiska przyrodniczego a ekonomiczno-prawne aspekty jego ochrony*, Wyd. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2000,
22. Nowakowski Z., H. Szafran, R. Szafran, *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Strategie bezpieczeństwa narodowego Polski i wybranych państw,* RS DRUK, Rzeszów 2009,
23. Paczuski R., *Ochrona środowiska, Zarys wykładu,* wyd. Branta, Bydgoszcz 2008,
24. Pastwa B., J. Wojciechowska (red.), *Człowiek w obliczu prawa*, Impuls, Kraków 2008,
25. Patkowski A.E., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacji przetwarzanej w systemach teleinformatycznych*, AT, Warszawa 2005,
26. Pietraś M., *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Wyd. UMCS , Lublin 2000,
27. Rajchel J., E. Zabłocki, *Siły powietrzne w sojuszniczym systemie obronnym*, Wyd**.** Wyższej Szkoły Sił Powietrznych, Dęblin 2009,
28. Rojek R., *Bezpieczeństwo publiczne w Polsce -wnioski z badań*, Wyd. AON, Warszawa 2010,
29. Rosa R., *Dialektyka bezpieczeństwa, wojny i pokoju,* Warszawa 2003,
30. Serafin T., S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa,* Wyd. DIFIN, Warszawa 2011,
31. Sienkiewicz-Małyjurek K., Z.T. Niczyporuk, *Bezpieczeństwo publiczne. Zarys problematyki*, Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice 2010,
32. *Słownik Języka polskiego*, PWN, Warszawa 2008,
33. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego,* AON Warszawa 2002,
34. Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, PWN, Warszawa 1996,
35. Stefanowicz B., *Informacja jako zasób strategiczny*, Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa 7/2004,
36. Sulowski S., *W poszukiwaniu definicji bezpieczeństwa wewnętrznego,* „Przegląd Bezpieczeństwa Wnętrznego" 1/ 2009,
37. Supińska J., *Dylematy polityki społecznej,* PWN, Warszawa 1991,
38. Suski Z., *Polityka bezpieczeństwa informacji*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2009,
39. Szczurek T. (red.), *Zagadnienie bezpieczeństwa w problematyce charakteru narodowego Polaków,* WAT, Warszawa 2009,
40. Szołowski R., *Ochrona danych osobowych - komentarz do ustawy*, wyd. C.H. Beck, Zielona Góra 2000,
41. Świniarski, W. Chojnacki, *Filozofia bezpieczeństwa,* Wyd. AON, Warszawa 2004,
42. Tyrała P. (red.). *Zarządzanie bezpieczeństwem,* Kraków 2000,
43. Urban A., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych,* Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, .
44. Wawrzyk P., *Bezpieczeństwo wewnętrzne Unii Europejskiej,* Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009,
45. Wolanin J., *Zarys teorii bezpieczeństwa obywateli. Ochrona ludności podczas pokoju*. Wyd. Danmar, Warszawa 2005,
46. Zięba R., *Pojęcie i istota bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych*, Sprawy międzynarodowe 10/1989.

Źródła prawa:

47. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.(Dz.U.1997, nr 78, poz. 483).
48. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku. Kodeks karny (Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553.z późn zm.).

prof. dr hab. inż. Yury Pauliuchuk
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych
ORCID 0000-0002-2077-5124

prof. dr hab. Nadezhda Psareva
Akademia Pracy i Stosunków Społecznych
w Moskwie, Federacja Rosyjska

BEZPIECZEŃSTWO INFORMACYJNE

INFORMATION SECURITY

Streszczenie
W opracowaniu pod tytułem *Bezpieczeństwo informacyjne* przedstawiono jak jest bardzo ważna informacja i dlaczego tak jest bardzo ważna ochrona. Przedstawiono również jakie zagrożenia informacyjne mogą szkodzić interesom państwa. W opracowaniu zwrócono również uwagę, że każda płaszczyzna bezpieczeństwa narodowego staje się coraz bardziej zależna od swobodnego przepływu informacji i od zachowania systemów bazujących na informacjach. Każda gałąź gospodarki na przykład energetyka, media, systemy finansowe i transportowe itp. są szczególnie uzależnione od systemów informatycznych. Już dziś stanowią one kluczowe elementy procesu podejmowania decyzji w wielu organizacjach cywilnych i wojskowych. Podkreślono również, że w miarę intelektualnego rozwoju i politechnizacji życia informacje zaczęły nabierać coraz większych wartości. Ich posiadanie stało się warunkiem lepszej i bezpieczniejszej egzystencji. Na tym też tle pojawiła się konkurencja. Informacje zaczęto coraz bar-dziej chronić jako dobro materialne.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, dyplomacja, gospodarka, informacja, systemy

Abstract
The study entitled Information security shows how important information is and why it is so important to protect. Information threats that may harm the interests of the state were also presented. The study also noted that each level of national security is becoming more and more dependent on the free flow of information and on the behavior of information-based systems. Every branch of the economy, for example energy, media, financial and transport systems, etc., is particularly dependent on information systems. They are already key elements of the decision-making process in many civil and military organizations today. It was also emphasized that with the intellectual development and polytechnization of life, information began to gain more and more value. Their possession has become a condition for a better and safer existence. Against this background, competition appeared. Information began to be more and more protected as a material asset.

Keywords: security, diplomacy, economy, information, systems

Wstęp

Skok rozwojowy nauki i techniki na przełomie wieków XX i XXI spowodował ukształtowanie się powszechnego obecnie przekonania, że żyjemy w czasach przełomu cywilizacyjnego. Pierwsze symptomy tego przełomu zauważono w latach 80. XX wieku, a z początkiem lat 90. pojawiły się już bardzo skonkretyzowane pojęcia i inicjatywy "globalnej infrastruktury informacyjnej" i "społeczeństwa informacyjnego". To ostatnie stało się m.in. nowym hasłem politycznym i kierunkiem rozwojowym Unii Europejskiej. Inspiruje ono obecnie rozwijane programy kształtowania badań, rozwoju gospodarki i kultury, kierunkuje liczne pochodne względem tej inicjatywy plany, projekty i przedsięwzięcia realizowane w wielu krajach rozwiniętych i rozwijających się. Bazę techniczną współczesnych rozwiniętych społeczeństw stworzyły takie nauki jak informatyka, telekomunikacja, automatyka oraz integrujące je, szerzej rozumiane techniki informacyjne, przyczyniając się do przyśpieszonych a jednocześnie głębokich przekształceń cywilizacyjnych. Stosuje się także pojęcie "społeczeństwo sieciowe", dla podkreślenia specyfiki współczesnych wielostronnych powiązań i zależności oraz roli współczesnego sposobu komunikacji między poszczególnymi osobami i instytucjami, a także ich szerokiego dostępu do źródeł informacji i wiedzy. Podkreśla się, że stało się to możliwe wskutek skokowego rozwoju sprawnych technik komunikacji elektronicznej, pozwalających na stałe doskonalenie i obniżenie kosztów komunikacji przy pomocy dźwięku i obrazu oraz transmisji danych (ale także wskutek rozwoju innych technik transportowych). Objawiła się znacząca likwidacja bariery przestrzeni i czasu. Szybka globalna multimedialna wymiana informacji umożliwiająca posługiwanie się w skali świata jednoczesnym i jednorodnym przekazem dźwiękowo-wizyjnym, pozwala m.in. ograniczyć w ekonomicznie znaczący sposób podróże związane z wykonywaniem zawodu, ale także ułatwia i upowszechnia np. dostęp do rozrywki. Aplikacje informacyjne, wykorzystujące coraz bardziej zaawansowane możliwości elektronicznego przekazu, mogą być różnorodne i obejmują różne dziedziny. Ograniczeniami w ich stosowaniu mogą być tylko koszty implementacji i użytkowania, gdyż możliwości samej techniki są niezwykle szerokie[1].

Informacja

Dotychczasowe formy rozpowszechniania informacji za pomocą druku w formie książek, gazet i czasopism są zastępowane przez oszczędniejsze w produkcji i łatwiejsze do dystrybucji odpowiedniki elektroniczne. Przekazy telewizyjne uzupełniane są o możliwości zwrotnego oddziaływania abonenta, usługi handlowe i inne mogą być realizowane środkami zdalnymi, po części nawet automatycz-

[1] K. B. Wydro, *Badania nad istotą informacji, jej właściwościami i stosowanymi technikami informacyjnymi – próba systematyzacji w obszarze wiedzy o informacji,* Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2007, s. 27.

nie, procesy edukacyjne nie wymagają bezpośredniego kontaktu uczących się i uczących, a nadto są wyposażane w nowe rozwiązania ułatwiające naukę. Na tym zasadza się szczególna rola interaktywności, umożliwiającej uczestnikowi procesu komunikacyjnego kształtowanie go stosownie do swoich potrzeb. Ponadto, wszelkie nowe media charakteryzują się tym, że z jednej strony przekraczają granice między technologiami i mediami, z drugiej zaś między komunikowaniem prywatnym i publicznym, gdyż to samo medium może być używane w celach prywatnych i publicznych[2].

Ten przełom informacyjno-komunikacyjny uzyskano dzięki osiągnieciom w dziedzinie mikro- i optoelektroniki, tj. technologii półprzewodników i światłowodów, rozwojowi metod informatyki, automatyki, udoskonaleniu i upowszechnieniu telekomunikacji, w tym opracowaniu różnorodnych technik cyfrowych, metod sterowania opartych o wykorzystanie pojęcia sprzężenia zwrotnego, metod optymalizacji, metod sprawnej, niezawodnej transmisji i dystrybucji informacji. Sukcesy w tych obszarach stworzyły masę krytyczną w postaci praktycznych i tanich rozwiązań technicznych, owocującą właśnie rozległymi i przełomowymi skutkami cywilizacyjnymi. W odniesieniu do sposobów komunikacji ważną nowością, jest wprowadzanie interaktywności, tzn. umożliwienie użytkownikowi aktywnego wyboru zakresu i treści odbieranego przekazu. Dzięki tej możliwości wiele czynności wymagających dotychczas udziału osobistego, przy którym identyfikacja oraz autoryzacja osób je dokonujących była oczywista i naturalna, jest obecnie realizowanych na odległość, za pośrednictwem środków teleinformatycznych. W czynnościach realizowanych osobiście współuczestniczące strony mogą w naturalny sposób dobrać i zaakceptować stopień wymaganej poufności czy wiarogodności (choć nie zawsze znając rzeczywistą wartość tego poziomu). W systemach interaktywnych to zaufanie musi być odnoszone także do sieci komunikacyjnej jako pośrednika. Jej twórcy i operatorzy wprowadzają więc takie środki ochrony informacji, i wiedzę o nich starają się tak upowszechniać, aby uzyskać odpowiednie zaufanie społeczne co do wystarczalności poziomu poufności i zachęcenia do korzystania z ich oferty usługowej.

Można więc stwierdzić, że rozwój mikroelektroniki i optoelektroniki oraz technik przetwarzania informacji jaki objawił się w ostatnich dziesięcioleciach, spowodował daleko idące ułatwienia w operowaniu informacją i jej wymianie (dystrybucji) w skali globalnej. Powstała też niezbędna infrastruktura umożliwiająca przetwarzanie i rozpowszechnianie dużych ilości informacji. Pojawiła się tendencja, a także potrzeba, znacznie intensywniejszego i wszechstronnego wykorzystania informacji, co doprowadziło do obecnego stanu rzeczy[3]:

- Informacja staje się podstawowym i strategicznym zasobem, od którego zależy działanie gospodarki światowej. Jednocześnie pogłębione wykorzystanie informacji dynamizuje rozwój społeczny i kulturalny. Postępująca informatyzacja integruje gospodarki lokalne w połączony organizm i umoż-

[2] Tamże, s.28.
[3] Tamże, s. 25.

liwia dynamiczny rozwój i skuteczne monitorowanie relacji ekonomicznych, społecznych i politycznych.

- Nikną tradycyjne granice organizacji; powstają organizacje ponadnarodowe, postępują wspierane tendencjami liberalizacyjnymi procesy globalizacji zmieniające sposoby działalności gospodarczej, przyśpieszające dystrybucję know-how i innowacji. Rynki realne ewoluują w kierunku rynków elektronicznych wirtualnej wszechobecnej przestrzeni rynkowej umożliwiając np. handel w czasie rzeczywistym. Rozwój mediów i usług wyszukiwania informacji przekształcił operacyjnie światowy system finansowy w niezwykle sprawną i błyskawicznie działającą strukturę.
- Następuje coraz pełniejsza konwergencja technologiczna środków wymiany informacji we wszystkich obszarach jej zastosowania, dzięki stosowaniu wspólnej bazowej platformy, jaką jest technika cyfrowa. Jednocześnie można obserwować konwergencje struktur sieci wymiany informacji, usług informacyjnych, a także symptomy konwergencyjne w obszarze działań legislacyjnych i regulacyjnych, niezbędnych dla poprawnego rozwoju.
- Intensyfikują się procesy zmiany zawodów wiążące się z postępującą dematerializacją przedmiotów pracy wskutek jej wszechstronnej informatyzacji. Powstają także zawody nowe, związane z tworzeniem, budową i obsługa systemów i urządzeń techniki informacyjnej.
- Kształtują się nowe wyzwania intelektualne w związku z rewizją dotychczasowego opisu świata, nieadekwatnego wobec nowych osiągnięć wiedzy wspomaganych technikami informacyjnymi. Charakteryzuje się to odchodzeniem od ujęcia mechanistycznego w kierunku modeli chaotyczno-systemowych, silniej uwzględniających nieliniowości i niestacjonarności procesów.

Łatwość przetwarzania, replikowania, przesyłania i przechowywania informacji powoduje ogromny wzrost jej łącznego wolumenu dostępnego odbiorcom. Zwiększa to trudności w poszukiwaniu i pozyskiwaniu informacji adekwatnej do rzeczywistych potrzeb. Co więcej, kłopot sprawia fakt, że o jej przydatności rzeczywistej trudno przesądzać z góry, tj. jak długo nie zostanie ona użyta a co najmniej przeanalizowana. Dalej łatwość przekształcania prowadzi także do łatwości fałszowania lub tworzenia informacji fikcyjnej, w celu umyślnego wprowadzania w błąd odbiorcy tej informacji w większym lub mniejszym stopniu. Mówi się w tym kontekście o zagrożeniach samego środowiska informacyjnego, ale i możliwości jego szkodliwego oddziaływania na procesy rozwojowe.

Stosownie do łacińskiej etymologii, informare znaczy tyle, co nadawać kształt, formę, natomiast informatio określa już gotowe przedstawienie czegoś, pojęcie. Współcześnie termin "informacja" jest używany w odniesieniu do wielu nowoczesnych form opisu, związanych ze sposobami komunikowania się i stąd ma wiele definicji. Definicje te są uzależnione od dziedziny w jakiej "informacja" jest rozpatrywana, klasy problemów, bądź kontekstu użycia, ale także, w ramach tej samej dziedziny bywa różnie definiowana przez różnych autorów, co można stwierdzić studiując bogatą literaturę przedmiotu. Część definicji wywodzi się z prób identy-

fikacji tego, czym jest informacja, na podstawie obserwacji poczynionych na gruncie pojedynczej dziedziny, np. telekomunikacji (elektroniki) czy biologii. Liczne inne mają źródła i inspiracje w bardziej uniwersalnych analizach prowadzonych w obszarach interdyscyplinarnych[4].

Jest rzeczą oczywistą, że definicje bardziej uniwersalne umożliwiają i porządkują badania szersze, ogólniejsze, o charakterze ramowym czy teoretycznym, ale także jak już wspomniano skutkują możliwością przenoszenia wyników osiąganych w jednych dziedzinach na dziedziny inne. Zrozumiała jest więc tendencja poszukiwania jednoznacznej, dostatecznie ogólnej definicji, która byłaby przydatna w sposób możliwie uniwersalny. Poszukiwania te uprawnia pogląd, że w odniesieniu do nadzwyczaj szerokiego spektrum treściowego obiektów zwanych informacją można domniemywać, czy choćby zakładać intuicyjnie, że istnieje jakaś cecha wspólna dla różnie rozumianych pojęć "informacja", będąca substancją zasadniczą opisywanego tą nazwą zjawiska i, że analizy dotyczące istoty informacji w poszczególnych dziedzinach dotyczą tylko pewnych fragmentarycznych cech tej substancji. Wobec tego zasadne i celowe jest dążenie do wyodrębnienia tej substancji, tj. sedna "informacji" i stąd obserwuje się bogactwo prac w tym przedmiocie, podejmowanych w różnorodnych dziedzinach, a zmierzających do poprawnego zdefiniowania informacji[5].

Systemy Bezpieczeństwa

W Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego zdefiniowano system bezpieczeństwa państwa (SBP) jako skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych, ukierunkowanych na przeciwdziałanie wszelkim zagrożeniom państwa, a w szczególności politycznym, gospodarczym, psychospołecznym, ekologicznym i militarnym1 . W definicji tej wyraźnie wskazano na warstwę podmiotową pochodzenia zagrożeń bezpieczeństwa państwa. Na uwagę zasługuje tu kolejność wymienianych zagrożeń bezpieczeństwa państwa zgodnie z postrzeganiem aspektów współczesnego bezpieczeństwa Polski – zagrożenia militarne zostały wymienione jako ostatnie, a zdecydowanie większy wymiar gatunkowy nadano aspektom politycznym, gospodarczym, psychospołecznym czy ekologicznym. Za punkt wyjścia do zdefiniowania systemu bezpieczeństwa państwa można przyjąć określony poziom zapewnienia tego bezpieczeństwa. Przy czym trzeba mieć świadomość, że o stanie idealnego bezpieczeństwa państwa można rozważać jedynie teoretycznie, gdyż pomimo nawet chwilowego uzyskania stanu braku zagrożeń nie można wykluczyć możliwości pojawienia się nowych. Ich źródłem bowiem są różnego rodzaju sprzeczności interesów między ludzkich. Zagrożenia stanowią splot destrukcyjnych zdarzeń i burzą ustalony ład oraz porządek państwa. Dlatego też te dwie kategorie: „bez-

[4] M. Grabowski, A. Zając, *Dane, informacja, wiedza – próba definicji,* [w:] Zeszyty Naukowe UE w Krakowie nr 798/2009, s.99-116.

[5] Tamże, s.101.

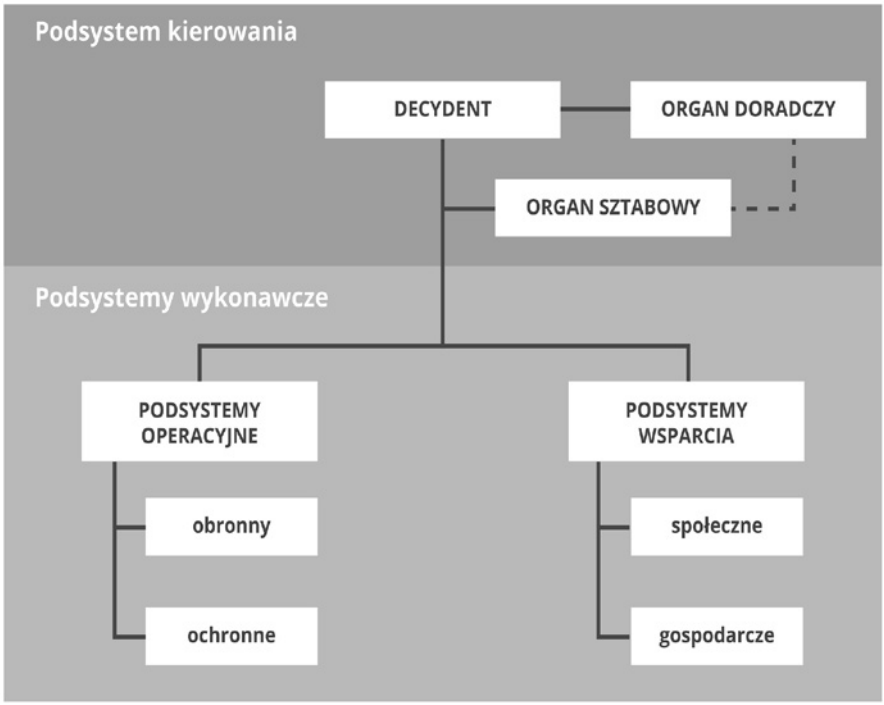
pieczeństwo" i „zagrożenie" są ze sobą ściśle skorelowane poprzez działalność ludzką, która z jednej strony, dąży do ograniczenia istniejących zagrożeń, z drugiej strony zaś wyzwala wciąż nowe. Ujmując kompleksowo problem zapewnienia bezpieczeństwa państwa, można przyjąć, że system bezpieczeństwa państwa to zbiór wzajemnie powiązanych elementów (ludzi, organizacji, urządzeń) wydzielonych w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa, tzn. zapewnienia nienaruszalności terytorialnej oraz stworzenia warunków do swobodnego i stabilnego rozwoju państwa we wszystkich sferach jego działalności. Tak rozumiany system bezpieczeństwa państwa ma z jednej strony gwarantować stabilność bytu narodu w trwałych granicach państwa, a z drugiej przeciw działać wszelakim zagrożeniom mogącym ograniczać lub uniemożliwiać swobodny i stabilny rozwój w dziedzinach życia społecznego. Przy czym funkcjonowanie całego systemu musi odznaczać się wysoką sprawnością (skutecznością) we wszystkich dziedzinach działania, a zatem musi być to system integrujący wszystkie siły i środki w ramach jednej, sprawnie zarządzanej struktury.

W opublikowanej w 2013 r. przez Biuro Bezpieczeństwa Narodowego (BBN) Białej księdze bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej system bezpieczeństwa narodowego (bezpieczeństwa państwa) został zdefiniowany jako całość sił (podmiotów), środków i zasobów przeznaczonych przez państwo do realizacji zadań w dziedzinie bezpieczeństwa, odpowiednio do tych zadań zorganizowana (w podsystemy i ogniwa), utrzymywana i przygotowywana(patrz schemat nr 1.).

Podsystem kierowania jest kluczowym elementem systemu bezpieczeństwa narodowego. Stanowi on część systemu bezpieczeństwa narodowego przeznaczoną do kierowania jego funkcjonowaniem, obejmującą organy władzy publicznej i kierowników jednostek organizacyjnych, które wykonują zadania związane z bezpieczeństwem narodowym (w tym organy dowodzenia Sił Zbrojnych RP), wraz z organami doradczymi i aparatem administracyjnym (sztabowym) oraz procedurami funkcjonowania i infrastrukturą (stanowiska i centra kierowania oraz zarządzania, system łączności). Ma on żywotne znaczenie dla całego systemu bezpieczeństwa w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Zapewnia uzyskiwanie wiedzy o zagrożeniach i ich analizę, planowanie przygotowania i działania podsystemów operacyjnych i wsparcia oraz zarządzanie (dowodzenie) nimi w trakcie działań[6].

Można wyodrębnić cztery strategiczne obszary zadaniowe podsystemu kierowania. Pierwszym jest monitorowanie zagrożeń, z uwzględnieniem ich skali, rodzaju i miejsca występowania. Drugi dotyczy zapobiegania powstawaniu zagrożeń, zarówno na terytorium kraju, jak i poza jego granicami. Trzeci obejmuje działania związane z usuwaniem skutków zagrożeń, gdy nie udało się im zapobiec. Ostatni obszar obejmuje kierowanie obroną państwa w razie bezpośredniej agresji militarnej. Dla realizacji tych zadań konieczne są odpowiednie warunki planistyczne, organizacyjne, finansowe czy techniczne. Ich zapewnieniu służą ure-

[6] http://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/system-bezpieczenstwa-n/kierowanie-bezpieczenst/5975,Kierowa nie-bezpieczenstwem-narodowym.html. [dostęp 20.10.2020]

Schemat nr 1. Uniwersalny model systemu bezpieczeństwa narodowego
Źródło: https://www.Epodreczniki.Pl/reader/c/141459/v/latest/t/student-canon/m/iizmgwteov#iizmgwteov_d5e295 [dostęp 20.10.2020]

gulowania prawne, dotyczące podwyższania gotowości obronnej państwa oraz przygotowania systemu stanowisk kierowania dla poszczególnych organów administracji publicznej, w tym Centralnego Stanowiska Kierowania Obroną Państwa.

Podsystemy (w tym ogniwa) wykonawcze systemu bezpieczeństwa narodowego (bezpieczeństwa państwa) to siły i środki przewidziane do realizacji ustawowo określonych zadań w dziedzinie bezpieczeństwa, pozostające w dyspozycji organów kierowania bezpieczeństwem. Wyróżnia się ich dwa rodzaje: operacyjne oraz wsparcia.

Podsystemy operacyjne tworzą: podsystem obronny państwa (obronności, obrony narodowej, bezpieczeństwa militarnego) – przeznaczony do wykorzystywania szans, podejmowania wyzwań, redukowania ryzyk i przeciwdziałania (zapobiegania i przeciwstawiania się) zewnętrznym zagrożeniom o charakterze polityczno-militarnym – oraz podsystemy ochronne państwa i ludności (bezpieczeństwa cywilnego, pozamilitarnego) – przeznaczone do wykorzystywania szans, podejmowania wyzwań, redukowania ryzyk i przeciwdziałania (zapobiegania i przeciwstawiania się) zewnętrznym i wewnętrznym zagrożeniom o charakterze niemilitarnym (cywilnym).

Podsystemy wsparcia to podmioty społeczne i gospodarcze przeznaczone do wykorzystywania szans, podejmowania wyzwań, redukowania ryzyk i przeciwdziałania (zapobiegania i przeciwstawiania się) zewnętrznym i wewnętrznym zagrożeniom o charakterze społecznym i gospodarczym, a także do społecznego i gospodarczego zasilania operacyjnych podsystemów bezpieczeństwa narodowego w czasie pokoju, kryzysu i wojny[7].

Zagrożenia informacyjne dla bezpieczeństwa narodowego

Rozwój cywilizacyjny, postęp naukowo-techniczny oraz nowa sytuacja geopolityczna na świecie powodują, że zmieniają się formy i środki zagrożeń. Nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego to przede wszystkim zorganizowany terroryzm międzynarodowy, niekontrolowana proliferacja broni masowego rażenia oraz środków ich przenoszenia, zorganizowana przestępczość międzynarodowa, konflikty spowodowane rozkładem państw czy bloków (np. była Jugosławia, ZSRR). Zmienia się charakter współczesnych konfliktów na świecie z symetrycznego na asymetryczny. Konflikt asymetryczny ma miejsce jeśli strony posiadają różny status prawno-międzynarodowy oraz występuje sytuacja, w której walczą ze sobą nierówni przeciwnicy. Jej cechą jest uznanie za nadrzędne technik przemocy. A symetryzacji towarzyszy wzrost popularności taktyk partyzanckich (form defensywnych) oraz taktyk terrorystycznych (form ofensywnych). W przypadku konfliktu zbrojnego będzie miał on charakter asymetryczny, kiedy państwo i jego siły zbrojne konfrontowane są z przeciwnikiem, którego cele, organizacja, środki i metody walki nie mieszczą się w kategoriach konwencjonalnych[8].

W konflikcie tym nie występuje termin „pole walki", działania odbywają się w rozproszeniu, bez zachowania ciągłości geograficznej i chronologicznej. Kluczowymi elementami konfliktu są: skrytość, zmienność i zaskoczenie. Przeciwnik w tym konflikcie unika bezpośredniej konfrontacji, posługuje się głównie terroryzmem oraz narzędziami operacji informacyjnych, w tym działań psychologicznych. W konflikcie asymetrycznym uwydatnia się przewaga słabszej strony, która może osiągnąć znaczące korzyści (propagandowe, psychologiczne), angażując minimalne siły i środki. Siły zbrojne wielu państw nie spełniają wymagań do działań asymetrycznych. Trudno jest walczyć z przeciwnikiem, który nie stanowi widocznego zagrożenia, atakuje cele niewojskowe przy użyciu niekonwencjonalnych metod14 . Kolejną cechą konfliktu asymetrycznego jest łatwość jego prowadzenia. Internet i telefonia komórkowa umożliwiają błyskawiczną komunikację oraz anonimowość . Siły prowadzące konflikt są rozproszone, dlatego atak odwetowy raczej nie odniesie skutku, ponadto druga strona powstrzymuje się przed uderze-

[7] Tamże

[8] G. Nowacki, , *Znaczenie informacji w obszarze bezpieczeństwa narodowego,* [w:] Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy nr 36/2013, Warszawa 2013, s. 107-123.

niem odwetowym, obawiając się skutków politycznych i społecznych zdecydowanej akcji militarnej[9].

Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego RP:

Wymiar wewnętrzny zagrożeń:

1. Zagrożeniem płynącym z funkcjonowania w środowisku informacyjnym może być rozpowszechnianie i powielanie treści propagandowych mające na celu ukazanie polskiej racji stanu w negatywnym świetle, co de facto szkodzi interesowi państwa (stosowanie prowokacji, celowe manipulowanie przekazem poprzez wyrywanie z kontekstu fragmentów wypowiedzi polityków RP, nadawanie im kontrowersyjnego charakteru).
2. Do najpoważniejszych zagrożeń związanych z niedoskonałym funkcjonowaniem społeczeństwa obywatelskiego należy zaliczyć:
   a. występowanie w społeczeństwie deficytów informacyjnych, skutkujących podatnością na wrogą perswazję;
   b. potencjalna dezinformacja obywateli poprzez agresywne działania propagandowe; dywersja ideologiczna – narzucanie obcych idei niezgodnych z interesem państwa;
   c. pojawienie się i rozwój postaw antypaństwowych; nasilenie się postaw agresywnych, defetystycznych (np. islamofobia, szpiegomania);
   d. wzrost negatywnych postaw społecznych lub wystąpienie konfliktów społecznych, zgodnych z intencjami przeciwnika informacyjnego (informacyjnego napastnika);
   e. istnienie (tworzenie) agentury wpływu (inspirowanie do zakładania oraz wsparcie finansowe formacji politycznych lub organizacji społecznych wspierających i realizujących obce interesy w Polsce);
   f. wpływanie na opinię publiczną przez agentów zmiany sterowanych z zewnątrz, zwłaszcza aktywizacja wybranych grup społecznych przez inne państwo oraz realizacja interesów obcych państw, sprzecznych z interesem RP;
   g. obniżanie się morale społeczeństwa w razie agresji informacyjno-propagandowej, rzutujące negatywnie na polityczno-militarne procesy decyzyjne.
3. Do zagrożeń informacyjnych związanych z funkcjonowaniem w cyberprzestrzeni należą:
   a. dezinformacja, wroga propaganda, zakłócające realizację istotnych zadań administracji publicznej oraz sektora prywatnego;
   b. ataki powodujące zakłócenia funkcjonowania sieci teleinformatycznych w sektorach i instytucjach o podwyższonym stopniu wrażliwości, w tym tworzących infrastrukturę krytyczną;
   c. istnienie technologicznych luk, które dają szansę, także niezauważonej, ingerencji w treści portali internetowych oraz wpływania na zdolności do działania w cyberprzestrzeni.

[9] Tamże

4. Odrębnym obszarem występowania potencjalnych zagrożeń jest przestrzeń medialna:
   a. monopolizacja rynku informacyjnego i jego poszczególnych struktur oraz niekontrolowany rozwój rynku informacyjnego media masowe mogą być narzędziem dezinformacji;
   b. przejmowanie lub finansowanie mediów przez podmioty nieprzychylne lub wrogie Polsce;
   c. pojawienie się w przestrzeni informacyjnej mediów propagujących idee sprzeczne z interesem narodowym;
   d. aktywne uczestnictwo przeciwnika w polskich mediach społecznościowych – propagowanie idei sprzecznych z interesem narodowym;
   e. nieświadome, niezamierzone powielanie przekazu informacyjnego sprzecznego z interesem narodowym przez użytkowników mediów społecznościowych lub media masowe.

Wymiar zewnętrzny zagrożeń:

1. Wśród podstawowych zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa informacyjnego państwa należy wskazać takie jak:
   a. deformowanie treści oraz wprowadzanie do systemów informacyjnych nieprawdziwych treści logicznych za pośrednictwem kanałów łączności rządowej czy wojskowych systemów dowodzenia;
   b. działalność służb specjalnych i podmiotów informacyjnych innych państw oraz aktorów niepaństwowych (w tym szpiegostwo);
   c. wroga aktywność operacyjna struktur informacyjno-propagandowych aktorów państwowych i pozapaństwowych;
   d. działania propagandowe i dezinformacyjne;
   e. dominacja potencjalnych agresorów w środowisku informacyjnym;
   f. penetracja środowiska informacyjnego RP przez wrogie struktury informacyjnopropagandowe;
   g. utrata zdolności wpływania, dystrybucji informacji w środowisku informacyjnym.
2. Poważnym zagrożeniem są niepożądane, zewnętrzne oddziaływania informacyjne, mogące dotyczyć procedur sterowania procesami decyzyjnymi państwa, na które ukierunkowany jest atak informacyjny.
3. Skutkować to może bezpośrednim przełożeniem na koncepcje doktrynalne odnoszące się do infrastruktury wojskowej, systemów kierowania państwem i dowodzenia siłami zbrojnymi, a także szeroko rozumianych operacji informacyjnych.
4. Wśród najpoważniejszych zagrożeń związanych z niedoskonałym funkcjonowaniem społeczeństwa obywatelskiego należy zaliczyć:
   a. inspirowane z zewnętrz działania informacyjne podmiotów wewnętrznych mające na celu wywoływanie i pogłębianie podziałów społecznych i politycznych;
   b. wsparcie zewnętrzne dla podmiotów realizujących politykę przeciwnika;

c. dezinformacja obywateli innych państw, w tym tworzących wspólnoty organizacyjne w kwestiach dotyczących polskiej polityki zagranicznej.

5. W związku z funkcjonowaniem RP w globalnej cyberprzestrzeni mogą pojawić się zagrożenia w postaci ataków cybernetycznych na instytucje rządowe, pozarządowe i kulturalne kształtujące świadomość narodową lub blokady rządowego przekazu informacyjnego wskutek ataków cybernetycznych.[10]

Informacyjny wymiar bezpieczeństwa

Przez praktyków, bardzo często bezpieczeństwo informacyjne rozumiane jest jako ochrona informacji przed niepożądanym (przypadkowym lub świadomym) ujawnieniem, modyfikacją, zniszczeniem lub uniemożliwieniem jej przetwarzania. środki bezpieczeństwa podejmowane są w celu zapewnienia poufności, integralności i dostępności informacji. Ich celem jest wyeliminowanie zagrożenia dla informacji. Wskazuje to, że przytoczona wyżej definicja bezpieczeństwa informacyjnego sformułowana została w ujęciu negatywnym. W miarę intelektualnego rozwoju i politechnizacji życia informacje zaczęły nabierać coraz większych wartości. Ich posiadanie stało się warunkiem lepszej i bezpieczniejszej egzystencji. Na tym też tle pojawiła się konkurencja. Informacje zaczęto coraz bar-dziej chronić jako dobro materialne. Chęć stworzenia sobie podobnych do innych lub lepszych Przez praktyków, bardzo często bezpieczeństwo informacyjne rozumiane jest jako ochrona informacji przed niepożądanym (przypadkowym lub świadomym) ujawnieniem, modyfikacją, zniszczeniem lub uniemożliwieniem jej przetwarzania. środki bezpieczeństwa podejmowane są w celu zapewnienia poufności, integralności i dostępności informacji. Ich celem jest wyeliminowanie zagrożenia dla informacji. Wskazuje to, że przytoczona wyżej definicja bezpieczeństwa informacyjnego sformułowana została w ujęciu negatywnym. W miarę intelektualnego rozwoju i politechnizacji życia informacje zaczęły nabierać coraz większych wartości. Ich posiadanie stało się warunkiem lepszej i bezpieczniejszej egzystencji. Na tym też tle pojawiła się konkurencja. Informacje zaczęto coraz bar-dziej chronić jako dobro materialne. Chęć stworzenia sobie podobnych do innych lub lepszych warunków życia stworzyła potrzebę zdobywania informacji. Zrodził się zatem swoisty rodzaj walki – jedni, możliwymi dla siebie sposobami, dążą do zdobycia informacji, a drudzy z podobnym zaangażowaniem starają się im to udaremnić. W postępowaniu takim występuje sprzeczność celów i działań, czyli najbardziej dystynktywnych cech, które kojarzą się z desygnatem pojęcia ,,walka". Można by powiedzieć, że przedmiotem tej walki stała się informacja, a narzędziami – wszelkie środki dostosowane do jej zdobywania, zakłócania i obrony. Walka taka nazywana jest walką informacyjną.[11]

[10] *Doktryna bezpieczeństwa informacyjnego RP, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego,* 24 lipca 2015 r.
[11] http://www.liedel.pl/?p=13[dostęp 20.10.2020]

Wobec wzrostu znaczenia informacji ujęcie negatywne bezpieczeństwa informacyjnego jest niewystarczające dla zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. Każda płaszczyzna bezpieczeństwa narodowego staje się coraz bardziej zależna od swobodnego przepływu informacji i od zachowania systemów bazujących na informacjach. Wojsko, gospodarka, energetyka, media, systemy finansowe i transportowe są szczególnie uzależnione od systemów informatycznych. Już dziś stanowią one kluczowe elementy procesu podejmowania decyzji w wielu organizacjach cywilnych i wojskowych. Ich dotychczasowy rozwój i zakresy wdrożeń pozwalają prognozować, że obszary zastosowań informatycznych będą obejmować coraz większe przestrzenie funkcjonalne. Teoretycznie został stworzony niemalże nieograniczony dostęp do ogromnych zbiorów informacji, a w tym: finansowych, przemysłowych, marketingowych, technologicznych, wojskowych i innych. Niezbędne dla bezpieczeństwa państwa staje się wprowadzenie polityki bezpieczeństwa informacyjnego zapewniającej ochronę istniejących systemów, ale również gwarantującej państwu i podmiotom, które chroni, posiadanie, przetrwanie i swobodę rozwoju „społeczeństwa informacyjnego". [12]

Takie ujęcie bezpieczeństwa informacyjnego ma charakter pozytywny. Środki polityki bezpieczeństwa informacyjnego budowane w oparciu o ujęcie pozytywne muszą uwzględniać, że:

- informacja stanowi zasób strategiczny państw i organizacji XXI wieku;
- informacja i wynikająca z niej wiedza oraz technologie informatyczne staną się podstawowym czynnikiem wytwórczym;
- większość dochodu państwa zostanie uzyskana z szeroko rozumianego sektora informacyjnego;
- procesy decyzyjne w innych sektorach gospodarki i życia społecznego uzależnione będą od systemów przetwarzania i przesyłania informacji;
- zakłócenie prawidłowości działania systemów informacyjno – sterujących nie wymaga wysokich nakładów materialnych;
- rywalizacja pomiędzy przeciwnikami przeniesie się na płaszczyznę walki informacyjnej.

Potrzebę wypracowania skutecznych środków polityki bezpieczeństwa informacyjnego wymusza wzrastająca informatyzacja sił zbrojnych, zwiększające się ciągle możliwości systemów łączności, ze wzrastającym nasyceniem wojsk nowymi technikami walki w tym szczególnie bronią precyzyjnego rażenia. Jak widać, zarówno na Zachodzie jak i Wschodzie współczesna walka informacyjna najbardziej łączona jest z walką zbrojną. Wyrażane są nawet poglądy z czym trzeba się zgodzić że w przyszłości ta forma zmagań stać się może ekwiwalentem innych rodzajów walk, w tym i walki zbrojnej. Można więc przewidywać, że obserwowany w tym zakresie wyścig może doprowadzić w przyszłości do tego, że walka informacyjna stanie się nawet substytutem wojny. Umiejętnie prowadzona jest z pew-

[12] Tamże

nością w stanie naruszać szeroko rozumiane proporcje strategiczne i kształtować sceny polityczne, tak w aspekcie międzynarodowym, jak i wewnętrznym.[13]

Współczesność wchłonęła też w sferę walki informacyjnej media, które w sposób dla siebie nieświadomy mogą być wykorzystywane przez przeciwnika jako narzędzia skutecznego zakłócania informacyjnego. Szczególnie dogodne do tego warunki istnieją w państwach demokratycznych, gdzie wolna prasa, goniąc za sensacjami dnia codziennego, jest niezwykle podatna na dezinformowanie i błyskawiczne rozprzestrzenianie wszelkich informacji, które mogą przynosić korzyści określonemu przeciwnikowi. Z tych samych powodów może stać się niepostrzeżenie źródłem upływności informacyjnej. Współczesne środki walki informacyjnej są dostosowane do zdobywania informacji przeróżnymi metodami i technikami. Nawet wśród zaprzyjaźnionych państw trwa w tym zakresie ciągła konkurencja i sądzić należy, że nigdy nie zostanie zaniechana. Uzyskana w tym zakresie przewaga spełniać może nie tylko funkcje wspomagające walkę zbrojną, ale może również spełniać funkcje odstraszania przez unaocznianie przeciwnikowi braku realnych perspektyw do osiągnięcia łatwych korzyści. Już dziś bardzo skutecznymi środkami walki informacyjnej stać się mogą wszystkie te, które dostosowane są do zdalnego wprowadzania wirusów komputerowych do sieci informacyjnych, dostosowanych programowo do samopowielania się i szybkiego rozprzestrzeniania. Ogromne znaczenie mogą mieć również tak zwane bomby logiczne, które jako odpowiednio opracowane aplikacje programowe, będą dostosowane do uaktywniania się na określone wcześniej sygnały lub według zaprogramowanych reżimów czasowych. Skutecznym przedsięwzięciem może być także blokowanie wymiany informacji i szerzenie dezinformacji w torach transmisyjnych za nieświadomym pośrednictwem środków masowego przekazu. Współczesne narzędzia walki informacyjnej stwarzają możliwości podejmowania skutecznej działalności ukierunkowanej na sterowanie procesami decyzyjnymi przeciwnika, nawet w skali państwowej. Wprowadzenie do publicznego i utajonego systemu informacyjnego danego państwa złożonych zbiorów precyzyjnie dobranych prawdziwych i sfałszowanych danych może tworzyć z góry zaplanowane nastroje społeczne i klimat polityczny, które w efekcie spowodują podejmowanie decyzji zgodnych z oczekiwaniami sprawcy tych manipulacji. Współczesne środki walki informacyjnej wskazują, jak nigdy dotąd, na konieczność uwzględniania tego problemu nie tylko w programach reformowania sił zbrojnych, ale również i w funkcjonowaniu państwa. Potrzeba taka wynika chociażby z tego, że ich użycie jest możliwe nie tylko w okresie zagrożenia i wojny. Już w okresie pokoju mogą być podejmowane w tym zakresie dobrze zamaskowane wysiłki ukierunkowane nie tylko na zdobywanie informacji, ale również na powodowanie niepokojów, zamieszek i kryzysów rządowych, co w atmosferze ciągle trwającej globalnej konkurencji wydaje się być bardzo realne. Nie można też wykluczyć, że w ramach tego mogą być stosowane różnego rodzaju akty terrorystyczne sterowane przez jakieś państwo. Ta forma przemocy może być prowadzona chociażby siłami służb specjalnych, o których

[13] Tamże

wiadomo, że są stale na całym świecie doskonalone i rozwijane. Może to nawet stanowić ekwiwalent otwartych agresji, co z coraz większą intensywnością daje się obserwować już teraz.

Podsumowanie

Wysiłki walki informacyjnej mogą być ukierunkowane na podrywanie autorytetu zaatakowanego państwa na arenie międzynarodowej, czy też podrywanie jego zaufania sojuszniczego. W szerokim zakresie może być włączana do tego dyplomacja, handel zagraniczny i media. Na oddziaływanie takie szczególnie jest podatna sfera ekonomiczna, polityczna, polityczna i społeczna. W działaniach tych mogą być również prowokowane incydenty międzypaństwowe, powodujące napięcia społeczne w stosunkach dobrosąsiedzkich. Każdy ma jakieś sekrety, skrzętnie ukrywane przed otoczeniem, i każdy też chciałby posiąść informacje o warunkach najlepszej egzystencji w określonym otoczeniu. Przy większych strukturach organizacyjnych zbiory tajemnic i zapotrzebowań na informacje rozrastają się. W przypadku państwa czy koalicji liczba elementarnych postaci tajemnic i zapotrzebowań na informacje jest przeogromna i znaczeniowo niezmiernie złożona. Z tego też względu dbałość o bezpieczne warunki egzystencji państwa wiąże się nierozerwalnie z potrzebą ciągłego rozpoznawania otoczenia i bronienia dostępu do własnych tajemnic.[14]

Literatura:

1. Koziej S., Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja
2. Ptak M., Współczesne rozumienie bezpieczeństwa, zagrożeń i obronności, Zeszyty Naukowe WSOWL, Nr I (155), 2010
3. A. Jóźwiak, Znaczenie telekomunikacji i teleinformatyki w systemie bezpieczeństwa państwa
4. G. Nowacki, Znaczenie informacji w obszarze bezpieczeństwa narodowego, Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa
5. L. Więcaszek-Kuczyńska, Zagrożenia bezpieczeństwa informacyjnego, Obronność zeszyty naukowe NR 2 (10) 2014
6. Doktryna bezpieczeństwa informacyjnego RP, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, 24 lipca 2015 r.
7. K. B. Wydro, Badania nad istotą informacji, jej właściwościami i stosowanymi technikami informacyjnymi – próba systematyzacji w obszarze wiedzy o informacji, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2009.

Netografia:

8. http://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/system-bezpieczenstwa-n/kierowanie-bezpieczenst/5975,Kierowa nie-bezpieczenstwem-narodowym.html
9. http://www.liedel.pl/?p=13

[14] http://www.liedel.pl/?p=13.[dostęp 20.10.2020]

lic. Dawid Sawczuk
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

CYBERTERRORYZM JAKO ZAGROŻENIE XXI WIEKU

CYBERTERRORISM AS A THREAT OF THE 21ST CENTURY

Streszczenie
W opracowaniu autor przedstawia rozwój elektroniki, informatyki oraz ich wpływ na powstanie tak groźnego dla całego świata zagrożenia, jakim jest cyberterroryzm. Jest to zagrożenie globalne, które może spowodować ogromne straty zarówno w ludziach, jak też straty gospodarcze.
Na przestrzeni XX i początku XXI wieku nastąpił postęp cywilizacyjny w zakresie przesyłu informacji dźwiękowych i wizualnych. Był to czas intensywnego rozwoju elektroniki, komputerów i innych urządzeń mobilnych. Okres, w którym powstało społeczeństwo informacyjne, a informatyka weszła do przemysłu, energetyki, a także innych dziedzin życia gospodarczego i społecznego. Zagadnienie to związane jest także z zagrożeniami w cyberprzestrzeni, które nie dotyczą tylko Polski. W opracowaniu przedstawiono ataki cyberterrorystyczne w Estonii, Gruzji czy Kirgizji. Ataki cyberterrorystyczne na infrastrukturę teleinformatyczną, banki i rząd estoński uświadomiły rządom europejskim wielkość tego zagrożenia. Spowodowały również rozrost zainteresowania obroną cyberprzestrzeni. Należy pamiętać, że nie da się całkowicie wyeliminować zjawiska cyberprzestępczości, ale współpraca rządów, wspólne monitorowanie zjawisk i ruchów hakerów może wpłynąć na powstrzymywanie zagrożenia, jakim jest cyberterroryzm.

Słowa kluczowe: atak, bezpieczeństwo, cyberterroryzm, haker, wojna

Abstract
In the study, the author presents the development of electronics and IT and their impact on the emergence of such a threat to the whole world as cyberterrorism. It is a global threat that can cause enormous human and economic losses.
Over the course of the 20th and early 21st centuries, civilization progressed in the field of audio and visual information transmission. It was a time of intensive development of electronics, computers and other mobile devices. The period in which the information society was created and IT entered industry, energy, and other areas of economic and social life. This issue is also related to threats in cyberspace that do not only concern Poland. The study presents cyber-terrorist attacks in Estonia, Georgia and Kyrgyzstan.

Cyber-terrorist attacks on ICT infrastructure, banks and the Estonian government made European governments aware of the magnitude of this threat. They also caused a growing interest in defending cyberspace. It should be remembered that it is not possible to completely eliminate the phenomenon of cybercrime, but cooperation of governments, joint monitoring of phenomena and movements of hackers may contribute to stopping the threat of cyberterrorism.

Keywords: attack, security, cyberterrorism, hacker, war

Wstęp

Cały wiek XX i początek XXI wieku to intensywny rozwój technologii elektronicznych. Kluczową datą w rozwoju elektroniki i komputerów jest rok 1900. Jest to rok, w którym Herman Hollerith, za pomocą tzw. maszyny liczącej obliczył spis ludności USA.

Rozwój elektroniki i informatyki przyczynił się do powstania społeczeństwa opartego na informacji – czyli tzw. społeczeństwa informacyjnego. Takie społeczeństwo, które jest oparte na informacji ma wiele zalet, np. łatwy dostęp do informacji czy ułatwienia w życiu prywatnym i zawodowym. Zastosowanie technologii informatycznych w gospodarce, przemyśle, energetyce, transporcie przynosi wymierne korzyści finansowe i materialne. Natomiast komputeryzacja wszelkich gałęzi przemysłu spowodowała wzrost bezrobocia nie tylko w Polsce.

Społeczeństwo oparte na technologiach informatycznych i Internecie narażone jest na wiele zagrożeń. Jednym z nich jest wspomniane wyżej bezrobocie. Użytkownicy Internetu narażeni są na „złe treści" znajdujące się na stronach internetowych. Są to strony z pornografią, w tym pornografią dziecięcą. W Internecie spotkać się można również ze stalkingiem, sextingiem, nawoływaniem do przemocy.

Celem niniejszego opracowania jest pokazanie wpływu rozwoju elektroniki i informatyki na rozwój społeczeństwa informacyjnego oraz przedstawienie cyberterroryzmu jako najgroźniejszego zagrożenia XXI wieku.

Elektronika a społeczeństwo w XX i XXI wieku

Rozwój elektroniki i informatyki trwa już ponad 100 lat. Historia rozwoju komputerów rozpoczyna się w 1900 r. W tym roku Herman Hollerith za pomocą 311 tabulatorów, 20 sorterów i 1021 perforatorów obliczył wyniki spisu ludności Stanów Zjednoczonych. Do obliczeń wyników użył 120 milionów kart perforowanych.

Koniec XX i początek XXI wieku to czas kiedy nastąpił szybki rozwój komputerów. Powstawał coraz nowszy i doskonalszy sprzęt komputerowy. Technologia komputerowa stawała się coraz bardziej rozwinięta. Moc sprzętu stawała się coraz większa, a gabaryty coraz mniejsze.

Koniec lat 90 XX wieku i początek XXI wieku jest czasem intensywnego rozwoju elektroniki i informatyki. Nastąpił szybki rozwój technologii informatycznych,

czego dowodem było powstanie Internetu i jego lawinowy rozwój. Wraz z rozwojem elektroniki i informatyki nastąpił ogromny wzrost przepływu informacji. Rozwój technologii informatycznych przyczynił się do rozwoju technik przetwarzania, gromadzenia, przechowywania, przesyłania i odbioru informacji. Rewolucja technologiczna wprowadziła wiele usprawnień i rozwiązań, które ułatwiły codzienne życie ludzi. Zmieniły się gabarytu i objętość urządzeń. Komponenty, które były wielkości szaf lub pomieszczeń wraz z rozwojem elektroniki i informatyki objętością były coraz mniejsze, ale miały coraz większą „pamięć". W czasach obecnych ta „pamięć" jest nieporównywalnie większa.

Technologie i urządzenia, tj. Internet, komputery klasy PC, laptopy, tablety, smartfony mają pozytywny wpływ na codzienne życie obywateli każdego państwa. Służą do komunikacji interpersonalnej, rozwijają zainteresowania, służą do prowadzenia działalności gospodarczej i pozwalają na sprawne zarządzanie zespołem pracowników.

Rozwój elektroniki i informatyki w życiu codziennym daje ludziom stały i łatwy dostęp do informacji potrzebnych każdego dnia. Coraz nowsze aplikacje pozwalają dotrzeć do wielu przetworzonych danych. Jest wiele ułatwień, które pozwalają na wymianę danych. Przeszkodą nie są nawet największe odległości[1].

Wiek XXI to czas intensywnego rozwoju technologii mobilnych. Naukowcy Michael Martin Hammer, James Champy, Philip Kotler w swoich pracach udowodnili, że technologie mobilne mają duży wpływ na zmiany, które zachodzą w biznesie, życiu społecznym. Rozwój technologii mobilnych zmienił oblicze współczesnego świata. Dzięki szybkiemu rozwojowi technologii bezprzewodowych każda osoba, posiadająca takie urządzenie „będzie miała dostęp do potrzebnych danych niezależnie od miejsca i czasu"[2]. Nowoczesne technologie mobilne doprowadziły do powstania „społeczeństwa mobilnego". Społeczeństwo mobilne dużo zyskuje posiadając dostęp do wymienionych urządzeń. Przede wszystkim jest to wygoda dzięki możliwości przesyłania informacji z poziomu urządzania przenośnego, które zawsze można mieć przy sobie. Do tego nie ma potrzeby noszenia ze sobą złożonego okablowania, gdyż przesyłanie informacji następuje kanałem bezprzewodowym. W wyniku tego jednostka staje się dostępna praktycznie w każdym miejscu na ziemi oraz nie występuje już ograniczenie czasowe. W przesyłanych informacjach mogą być zawierane komunikaty multimedialne dające efekt kontaktu na żywo. Równie istotną korzyścią jest posiadanie dostępu do wielowymiarowej bazy, w której są zawierane wszystkie najważniejsze informacje o stronach, które komunikują się między sobą. Dochodzi do tego możliwość przeniesienia pewnego wycinka życia do przestrzeni wirtualnej[3].

Przenośne urządzenia mobilne są używane do kontaktów ze znajomymi (rozmowy, sms, mms), do tworzenia portali internetowych, ściągania plików, przeglą-

[1] Ł. Łysik, P. Machura, *Rola i znaczenie technologii mobilnych w codziennym życiu człowieka XXI wieku*, „Media i Społeczeństwo", Nr 4/2014, s. 15.

[2] K. Krzysztofek, *Społeczeństwo w dobie Internetu: refleksyjne czy algorytmiczne?,* w: *Re: Internet – społeczne medium,* Warszawa 2006, s. 24.

[3] Ł. Łysik, P. Machura, *Rola i znaczenie*..., dz. cyt., s. 19.

dania informacji, robienia zdjęć, kręcenia filmików i korzystania z gier. Urządzenia mobilne, które były w użyciu kilka lat wcześniej nie miały w sobie tylu opcji, co w chwili obecnej.

Komunikacja mobilna wpłynęła pozytywnie na wiele dziedzin codziennego życia, np. mikroorganizację czasu na logistykę dnia codziennego, zdrowie, bezpieczeństwo, więzy rodzinne. Łatwo więc zauważyć, że rozwój elektroniki, informatyki, technologii mobilnych wpływa na rozwój społeczeństwa, gospodarki, a każda pojedyncza osoba zyskuje wiele udogodnień w życiu[4].

Zadaniem Internetu jest wyszukiwanie i pozyskiwanie informacji przez każdego użytkownika, które udostępniane są zarówno przez instytucje, jak tez osoby prywatne. Wszystkie informacje gromadzone są w systemie WWW (World Wide Web), czyli „ogólnoświatowa pajęczyna". Jest to system usług internetowych. W chwili obecnej jest to najpopularniejsza aplikacja, która pozwala korzystać ze wszystkich multimedialnych zasobów internetowych. Aplikacja ta opiera się na rozbudowanym systemie hipertekstowych i hipermedialnych połączeń. Oznacza to, że WWW opiera się na hiperlinkach, które ułatwiają dostęp do wszystkich plików, które są ze sobą wzajemnie powiązane5.

W chwili obecnej Internet nie jest już tylko „siecią w sieci". Jest przede wszystkim globalnym systemem komunikacyjnym, który utworzony jest przez prywatne i publiczne sieci komunikacyjne. Jego działanie jest możliwe dzięki zastosowaniu niekomercyjnych i otwartych standardów telekomunikacyjnych. Zasadą, która reguluje przepływ danych w Internecie jest zasada end-to-end. Zasada ta pozwala na przesyłanie różnych typów informacji, bez preferencji dla jakiejkolwiek szczególnej formy. Sieci, które są ze sobą połączone są całkowicie autonomiczne. Zarządzane są przez prywatnych i publicznych właścicieli. Nie podlegają żadnej odgórnej kontroli. Wszystkie usługi internetowe są koordynowane na zasadach rynkowych. Są uważane za „towar", a według Justyny Hofmokl za „nowe dobro wspólne"[6].

„Internet jest siecią globalną, gdzie przesyłanie danych nie wiąże się z żadnymi ograniczeniami terytorialnymi i niepodlegający lokalnym jurysdykcjom"[7]. Przy definicji Internetu należy wspomnieć o technologiach informacyjnych i telekomunikacyjnych (z ang. Information and Telecomunikaction Technologies–ICT). To właśnie dzięki rozwojowi ICT połączenie komputerów indywidualnych jest możliwe.

Rozwój elektroniki, informacji i spektakularny rozwój sieci internetowych przyczyniły się do intensywnego przepływu informacji od jednego użytkownika do drugiego. W XXI wieku wiedza i informacja jest potrzebna w każdej dziedzinie życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego każdego obywatela. Każdy człowiek w swoim życiu podejmuje wiele decyzji dotyczących nie tylko życia osobistego, ale też decyzji, które dotyczą nauki i pracy. Do podjęcia właściwej decyzji

[4] Tamże, s. 20-21.
[5] J. Hofmokl, *Internet jako nowe dobro wspólne*, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2012, s. 64.
[6] Tamże.
[7] Tamże, s. 65.

potrzebny jest dostęp do aktualnych, sprawdzonych informacji. Potrzeba dostępu do informacji przyczynia się do dalszego, szybkiego rozwoju technologii informatycznych.

Informacja jest niezbędna w życiu każdego człowieka. Jest bardzo ważnym składnikiem jego otoczenia. Jest kluczem do rozwiązania wszystkich problemów oraz wielu zagadnień dotyczących współczesnej cywilizacji. Jest fundamentem dla rozwoju państw i społeczeństw.

Informacja jest bardzo ważnym elementem działalności każdego człowieka. Jesteśmy o czymś informowani, otrzymujemy takie informacje lub sami je poszukujemy. Można powiedzieć, że „podstawą funkcjonowania każdego człowieka w dzisiejszym świecie jest posiadanie określonych informacji”[8].

Stały dostęp do komputerów, Internetu, telefonów komórkowych i innych urządzeń mobilnych zapoczątkował rewolucję informacyjną. Informacja jest podstawą działania każdego urządzenia. Bez dostępu do informacji nie będzie funkcjonować żadne przedsiębiorstwo, bank, uczelnia, szpital, wojsko czy biblioteki. Nowe technologie ułatwiają życie. Decydują o efektach pracy zakładów przemysłowych, do wzrostu gospodarczego. Właściwa wiedza pozwala na oszczędność energii i surowców, redukcję zatrudnienia. Informacja stanowi o potędze intelektualnej każdego człowieka.

Dzisiejsze społeczeństwo nazywane „społeczeństwem informacyjnym” nie może obejść się bez korzystania z informacji. Najwięcej informacji, które są potrzebne do życia oferuje Internet. On zmienił wszystko – relacje między ludźmi, działania firm, ich prowadzenie. Ten ma rację i podejmuje trafne decyzje, kto posiada potrzebne informacje. W XXI wieku jest dobrem wspólnym, towarem, który można kupić i sprzedać.

Rozwój elektroniki, informatyki i Internetu ma ogromny wpływ na życie i działalność każdego człowieka żyjącego w społeczeństwie informacyjnym. Każde nowe działanie ma swoje określone skutki zarówno te pozytywne, jak i te o charakterze negatywnym. Dotyczy to zarówno społeczeństwa, jak też każdej pojedynczej osoby.

Zagrożenia z społeczeństwie informacyjnym są różne. Takim nowym zagrożeniem jest uwarstwienie społeczne obywateli. Pod tym terminem kryje się podział społeczeństwa pod różnym kątem np. dostępu do wiedzy, informacji czy kwalifikacji. Dawniej o pozycji w społeczeństwie decydowało pochodzenie, miejsce urodzenia, sytuacja społeczna, majątkowa danej osoby, natomiast w dobie społeczeństwa informacyjnego np. umiejętność posługiwania się technikami informatycznymi, wykorzystywania ich w procesie pracy i nauki. W czasach globalizacji proces uwarstwienia społecznego może mieć zasięg dużo większy. Może dotyczyć nie tylko grup społecznych, ale całych społeczeństw lub państw (np. rozwój społeczeństwa brytyjskiego w porównaniu z np. Sudanem)[9].

[8] M. Wrzosek, *Procesy informacyjne w zarządzaniu organizacją zhierarchizowaną*, AON, Warszawa 2010, s. 104.

[9] W. Krztoń, *XXI wiek – wiekiem społeczeństwa informacyjnego*, [w:] Modern Management Review, Nr 22 (3)/2015, s. 109.

Dużym problemem społeczeństwa informacyjnego jest zapewnienie każdemu człowiekowi równych szans rozwoju. Występująca specjalizacja, potrzeba posiadania pracowników z rzadkimi umiejętnościami i wiedza dyskwalifikuje stare, tradycyjne umiejętności. Dlatego zaobserwować można rozwój edukacji, ale czy wszyscy będą mieli pracę- nie wiadomo.

Bardzo niebezpiecznym zjawiskiem w sieci jest obecnie hackerstwo. Pisarz Stanisław Lem do Internetu odnosił się bardzo sceptycznie. Zwracał uwagę na niebezpieczne zjawisko w Internecie, jakim jest „przyrodzona skłonność człowiekowi do oszustw i nieuczciwości, która za pomocą sieci może silniej się rozwijać. Nie ma żadnych zakazów, więc można kłamać"[10].

Największym zagrożeniem społeczeństwa informacyjnego jest cyberterroryzm. Jest on zagrożeniem dla bezpieczeństwa każdego współczesnego państwa. Ataki cyberterrorystyczne mogą zakłócać normalnie funkcjonujące państwo. Może być przerwane jego funkcjonowanie, w wśród obywateli wywołać panikę. Prowadzona w Internecie agitacja może dostarczać nowych członków do organizacji terrorystycznych, w tym także specjalistów zajmujących się informatyką lub systemami teleinformatycznymi[11].

Współczesne zagrożenia w cyberprzestrzeni

Cyberterroryzm jest realnym zagrożeniem dla infrastruktury teleinformatycznej każdego państwa. Ataki cyberterrorystyczne mogą spowodować ogromne straty zarówno w „sieci", jak też w świecie rzeczywistym. Mogą doprowadzić do załamania gospodarczego i politycznego na całym świecie. Mogą również przyczynić się też do śmierci wielu ludzi.

Najbardziej dokładna definicja cyberataku brzmi następująco: „jest to wrogie wykorzystanie komputerów, ich sieci i innych pokrewnych technologii i urządzeń teleinformatycznych, którego celem jest zablokowanie, zakłócenie, zniszczenie albo uzyskanie informacji, które znajdują się w sieciach i systemach teleinformatycznych lub w innych urządzeniach wykorzystujących ICT. Inaczej mówiąc jest to „zablokowanie, zakłócenie, przejęcie kontroli lub zniszczenie samych sieci i systemów teleinformatycznych albo innych urządzeń, które te technologie wykorzystują"[12].

Naukowcy proponują różne klasyfikacje cyberataków. Najprostszy podział to atak pasywny i aktywny. Inna klasyfikacja ataku to: atak dnia zero i atak dnia następnego. Najbardziej skuteczny jest atak dnia zero, ponieważ wykorzystuje nieodkryty błąd w systemie lub w określonej aplikacji. Taki atak składa się z dwóch etapów. Pierwszy to odnalezienie danej słabości (luki). W drugim etapie dokonuje się nowego, niespotykanego włamania.

[10] S. Lem, *Świat na krawędzi*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000, s. 166.
[11] K. Bielski, *Cyberterroryzm – nowe zagrożenie bezpieczeństwa państwa w XXI wieku*, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Nr 889/2015, s. 105.
[12] Tamże.

Pierwszym programem, który był uważany za wirusa był Greeper napisany w 1971 roku przez Boba Thomasa z BBN Technologies. W 1982 roku powstał wirus Elk Cloner, który przy pomocy dyskietek rozprzestrzeniał się na komputery typu Apple II. Był nieszkodliwy. Na monitorach komputerów wyświetlał tekst „It willget on all your disks. Il will infilrate your chips. Yes, it's Cloner." Początek lat 90-tych XX wieku był dalszym rozwojem wirusów. Były to programy wyspecjalizowane, pozwalające na stworzenie własnych spersonalizowanych wirusów. Były to wirusy o nazwie Michalangelo, Internet Liberation Front. Zainfekowały one komputery należące do NASA i IMG. Staog atakował komputery z oprogramowaniem Linux. W tym samym czasie powstał polimorficzny Marburg.

Na przełomie XX i XXI wieku pojawiły się wirusy, które atakowały pliki HTML i PHP. Późniejsze wirusy były coraz bardziej wyspecjalizowane. Były tak pisane, żeby mogły zainfekować wybrane programy, usługę lub maszynę. Według Karsena Johannsona, wirusy mogą podlegać mutacji. Do rozprzestrzeniania się potrzebują zarażonych plików. Atakują one wybrane typy plików. Modyfikują dane „ofiary" wirusa. Nie infekują dwukrotnie tego samego pliku. Symptomy infekcji wirusem mogą być niewidoczne. Mogą być również odsunięte w czasie[13].

Wirusy komputerowe są najgroźniejszą i najstarsza metodą ataków w cyberprzestrzeni. Mimo stosowania coraz bardziej zaawansowanych programów antywirusowych wirusy wciąż doprowadzają do strat finansowych i awarii systemów teleinformatycznych.

Ciekawą metoda stosowaną w atakach cyberterrorystycznych są ataki sieciowe (network attack). Polegają one na manipulowaniu danymi, które sterują transmisją pakietów. Przy tych atakach rozpowszechnioną technika jest IP spoofing. Technika ta polega na uzyskaniu nielegalnego dostępu do sieci dzięki podszyciu się pod adres IP autoryzowanego komputera. Inna technika to sessionhijacking, która wykorzystuje pliki cookie lub cross-sitescripting[14].

Inną metodą stosowaną przez cyberprzestępców jest atak na hasła (password attacks user compromise). Celem takiego ataku jest zdobycie kontroli nad danym komputerem, usługami albo danymi, które są dostępne z kont użytkownika. Atak na hasła można przeprowadzić na różne sposoby. Pierwszym sposobem będzie znajomość danych osobowych użytkownika komputera. Mogą to być również hasła i nazwy użytkownika, które mają bezpośredni związek z jego życiem prywatnym. Posiadane informacje o użytkowniku mogą być przydatne do rozszyfrowania hasła do konta lub komputera. Drugi sposób to „ataki słownikowe" (dictionary attacks). Do ataku wykorzystywane są możliwe hasła ze słowników. Trzeci sposób to ataki typu bruteforce. Jest to program, który z ogromną szybkością wprowadza przy włamaniu do komputera rozmaite, losowo wybrane sekwencje znaków[15].

Do wyżej wymienionych metod ataków cyberterrorystycznych można dodać jeszcze dwa, które są bardzo specyficzne. Pierwszy objawia się działaniamio cha-

[13] K. Johansson, *Computer Wiruses. The Technology anf Evolution of an Artificial Life Form,* 1994, s. 24-32.

[14] M. Lakomy, *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar rywalizacji i współpracy państw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015, s.130.

[15] Tamże, s. 131.

rakterze materialnym. Na ten atak składa się użycie broni elektromagnetycznej (EMP). Drugi to tzw. atak Van Eck Phreaking. Polega on na przechwytywaniu zarówno sygnałów teleinformatycznych i danych, które w formie cyfrowej zawarte są w komputerze. Przechwytywanie odbywa się poprzez monitorowanie pola elektromagnetycznego. Dzięki tej metodzie podsłuchujący może zdobyć wszystkie dane, które w danej chwili znajdują się na monitorze komputera. Nie ma konieczności włamywania się do systemu[16].

Wiek XX i początek XXI wieku to czas intensywnego rozwoju elektroniki i informatyki. Coraz więcej państw i społeczeństw jest uzależniona od informatyki. Współczesne komputery kontrolują i gromadzą informacje, które są istotne w każdej dziedzinie życia społeczeństwa. Są to informacje związane z dostarczaniem energii, która jest „układem krwionośnym każdego państwa". Jest to komunikacja, transport lotniczy i morski, służby finansowe, dane medyczne, dane dotyczące państwa i wojska. Właśnie te i inne zgromadzone informacje interesują cyberterrorystów. W XXI wieku cyberterroryzm jest najgroźniejszym zjawiskiem w cyberprzestrzeni. Są to bardzo specyficzne działania, których celem jest próba ataku lub atak na sieci komputerowe lub systemy informacyjne, które mogą spowodować zniszczenie infrastruktury państwa. Celem takiego ataku może być próba zastraszenia poszczególnych rządów lub społeczeństw, wyrządzając przy tym ogromne szkody.

Obszarem zainteresowania cyberterrorystów jest więc każdy obiekt, który funkcjonuje w cyberprzestrzeni i umożliwia realizowanie ich celów. Zakłócenia teleinformatyczne i telekomunikacyjne mają wywołać w społeczeństwie niepewność, strach, panikę i ich następstwa[17].

Na celownikach cyberterrorystów jest infrastruktura krytyczna państw, różnego rodzaju organizacji i wspólnot. Infrastruktura krytyczna są to systemy i wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie różne obiekty budowlane, instalacje, urządzenia, kluczowe usługi dla bezpieczeństwa państwa oraz jego obywateli, które służą zapewnieniu sprawnego funkcjonowania wszystkich organów administracji publicznej. Infrastruktura krytyczna to również systemy zaopatrzenia w wodę i żywność, energię i paliwa, łączność i sieci teleinformatyczne, systemy bankowe i finansowe, ochrona zdrowia i ratownictwo. Są to systemy, które zapewniają bezpieczne i sprawne funkcjonowanie administracji publicznej. Są to systemy, które są odpowiedzialne za produkcję, składowanie i przechowywanie oraz stosowanie niebezpiecznych substancji chemicznych i promieniotwórczych. Elementami, które są szczególnie ważne w infrastrukturze telekomunikacyjnej są systemy i sieci telekomunikacyjnych i teleinformatyczne. Są one niezbędne przy wykonywaniu statutowych zadań wszystkich organów administracji rządowej każdego szczebla, wymiany informacji w siłach zbrojnych, rejestrach państwowych w warstwie aplikacyjnej oraz sieci telekomunikacyjnych, które są

[16] M. Lakomy, *Cyberprzestrzeń jako nowy*..., dz. cyt., s.132.
[17]

wykorzystywane przez administrację publiczną (rządowa i samorządową) i siły zbrojne w warstwie medium transmisyjnego[18].

Teren ataków terrorystycznych jest bardzo duży, trudny do zidentyfikowania. Ciągle powiększa swój zasięg na nowe strefy. Ze względu na rodzaj cech, który atakowany jest przez cyberterrorystów można wprowadzić następujący podział:

- informatyczne systemy wojskowe, które przechowują np. informacje o rozmieszczeniu i planowanych ruchach wojsk i broni, o systemach łączności w armii albo informacje o prowadzonych badaniach nad nowym uzbrojeniem;
- informatyczne systemy infrastruktury krytycznej państwa — wszelkie systemy opisane wyżej;
- informatyczne systemy przedsiębiorstw, które przechowują strategiczne informacje dla firm (np. wykorzystywane w przedsiębiorstwie technologie, plany rozwoju)[19].

Celem cyberterrorystów są nie tylko systemy informatyczne stosowane w sferze militarnej. Bardzo często atakowane są systemy cywilne. dzieje się tak ponieważ nie istnieje oddzielenie fizyczne sieci wojskowych od sieci komercyjnych i publicznych. Zakłócenia w obiektach, którymi interesują się cyberterroryści może spowodować różne negatywne zjawiska społeczne oraz bardzo często duże straty społeczne[20].

Ataki cyberterrorystyczne na wybrane cele i obiekty są atakami, które niosą masowe ofiary i przerażenie wśród społeczeństwa. Zarówno celem, jak i narzędziem jest strach. taki atak wśród społeczeństwa budzi atmosferę strachu, niepewności i utraty zaufania. Bardzo często uzyskanie danych o celach, które mogą być zaatakowane przez cyberterrorystów są ogólnodostępnymi informacjami. Celem ataku nie zawsze musi być infrastruktura teleinformatyczna lub krytyczna danego kraju. Celem mogą być np. firmy publikujące informacje, które popierają globalizację.

Obecnie Internet jest źródłem informacji, z których mogą korzystać cyberprzestępcy. Stanowi on główne narzędzie, służące do uzyskiwania potrzebnych informacji przydatnych do planowania ataku. Atak cyberterrorystyczny może być skierowany przeciwko każdemu elementowi infrastruktury krytycznej i stanowić zagrożenie do funkcjonowania. Każdy jej element działa dzięki komputerom.

Nie jest to przedstawienie sytuacji, która może zdarzyć się w przyszłości. Takie ataki mogą zdarzyć się w każdej chwili, jeśli nie podejmiemy odpowiednich kroków, aby ją jak najskuteczniej chronić. Cyberterroryzm jest najważniejszą i największą groźbą dla świata, jaką daje ludziom wiek XXI.

Poważnym zagrożeniem był atak robaków Code Red w 2001 roku. Code Red przeprowadził bardzo nieudany atak na strony internetowe Białego Domu. Znisz-

---

[18] J. Kowalewski, M. Kowalewski, *Cyberterroryzm szczególnym zagrożeniem bezpieczeństwa państwa,* [w:] Telekomunikacja i techniki informacyjne, Nr 1-2/2014, s. 28.

[19] Tamże, s. 150.

[20] J. Jemioł, *Wyzwania i zagrożenia dla globalnego bezpieczeństwa informacyjnego w pierwszych dekadach XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe, Kraków, 2005, s. 9.

czył anglojęzyczne strony w Internecie, zainfekował kilka milionów hostów, spowodował opóźnienie produkcyjne w wielu zakładach i spowodował straty gospodarce w wysokości 2 mln dolarów.

Kolejnym atakiem cyberterrorystycznym, był Moonlight Maze. Trwał on dwa lata (1998-2000), a jego celem były instytucje Stanów Zjednoczonych. Stanowił skoordynowany atak hakerów rosyjskich na serwery amerykańskich instytucji rządowych i prywatnych. Atak Moonlight Maze był skierowany przeciwko Pentagonowi, NASA, Departamentowi Energii, różnym uniwersytetom i instytucjom badawczym. W 1999 roku podczas operacji NATO w Kosowie informatycy Sojuszu Północnoatlantyckiego dokonali wielu ataków cyberterrorystycznych na infrastrukturę teleinformatyczna Serbii. Celem tych ataków było zablokowanie działań serwerów, sieci i komputerów serbskich. W odwecie serbscy hakerzy próbowali zablokować pracę serwerów Paktu Północnoatlantyckiego.

Ataki w Estonii analitycy podzielili na kilka faz. Pierwsza faza była fazą spontaniczną. W czasie jej trwania internauci, którzy popierali mniejszość rosyjską w Estonii zaczęli samoistnie organizować się w sieci. Dzięki forom internetowym, blogom i innym witrynom, które były poświęcone hakingowi, hatywiści patriotyczni oraz zwykli scriptkiddies zainicjowali cyberataki typu DDoS (atak rozproszony odmowy usługi) przeciwko władzom Estonii. Atak DDoS polega na zwieszeniu komputera lub zablokowaniu serwisu sieciowego przez zalewanie sieci bardzo dużą ilością danych. Przy pierwszej fazie ataków cyberterrorystycznych celem były strony rządowe. Do tego ataku posłużyły proste programy i komendy, które były rozpowszechniane w Internecie.

Ataki cyberterrorystyczne na Estonię charakteryzowały się masowością. Od początku brały w nich udział tysiące komputerów, dlatego ich zablokowanie było dość trudne. Według danych Hun-CERT (węgierskiego zespołu CERT) pomiędzy 27 kwietnia a 11 maja 2007 roku w Estonii doszło do 128 ataków metodą DDoS. Z tego 115 ataków przeprowadzono z wykorzystaniem techniki ICMP folood (inaczej ping flood lub smurtattack), a 4 ataki za pomocą TCP Syn flood. Większość ataków trwała około godziny, jednak 15 ataków trwało powyżej 5 godzin (nawet 10 godzin).

Skala tych ataków była bardzo duża, o czym może świadczyć fakt, że przepustowość części z tych ataków zbliżała się do granicy 90 Mb/s. Za większością tych ataków stała sieć botnet, chociaż część z nich dokonywano za pomocą innych narzędzi, mniej skomplikowanych. Udostępniane one były na stronach haktywistów rosyjskich (np. www.zyklonteam). Ochotników do przeprowadzenia ataków szukano również na forach, które nie były związane z rosyjskim hakingiem. Każdy internauta w bardzo łatwy sposób mógł zdobyć środki, które były przydatne do zaatakowania estońskiej sieci[21]. Podczas cyberwojny Estonia była bombardowana ogromna ilością e-maili spamu. Ataki przeciwko Estonii były skierowane na strony władzy ustawodawczej i wykonawczej oraz na strony domowe i konta e-mail polityków estońskich. Przez całą kampanię strony te były atakowane przez cały

[21] M. Lakomy, *Cyberprzestrzeń jako nowy*..., dz. cyt., s. 192.

czas. Sektor prywatny był także atakowany przez cyberterrorystów. Włamywano się na portale internetowe największych estońskich mediów, przedsiębiorstw budowlanych i telekomunikacyjnych, wybrane elementy infrastruktury teleinformatycznej. W atakach, które były organizowane po 1 maja celem byli dostawcy usług internetowych. Głównym zadaniem ataku było zakłócenie funkcjonowania krajowej estońskiej sieci. Zablokowano również działanie numeru alarmowego 112, dlatego obywatele nie mieli dostępu do służb ratunkowych.

W 2007 roku miał miejsce atak cyberterrorystyczny na sieć informatyczna syryjskiego systemu obrony przeciwlotniczej. Do tego ataku Izrael wykorzystał wirusa komputerowego o nazwie Suter. Wirus ten pozwalał nie tylko na atak na sieci komputerowe i telekomunikacyjne Syryjczyków. Dał tez możliwość na monitorowanie i przejęcie kontroli nad systemami radarowymi obrony powietrznej Syrii. Dzięki temu atakowi dokonano bombardowania syryjskiego ośrodka wojskowego, w którym prowadzone były prace nad bronią atomową. Syryjska obrona przeciwlotnicza nie została o tym ataku powiadomiona. Był to atak cyberterrorystyczny na cele militarne[22].

Rok 2008 to czas tzw. drugiej wojny cybernetycznej. Celem ataku była wówczas Osetia w Gruzji. Ataki cyberterrorystyczne wystąpiły równolegle z konfliktem w Osetii Południowej. Jeszcze przed wybuchem konfliktu hakerzy gruzińscy dokonali dwóch ataków cyberterrorystycznych na strony internetowe osetyńskiej agencji informacyjnej i radia rządowego w Cchinwali. W wyniku ataków media te nadawały informacje, które podawała Alania TV. Była to gruzińska stacja telewizyjna skierowana do mieszkańców Osetii. Po zaangażowaniu się Rosji w konflikt z Gruzją hakerzy rosyjscy dokonali wielu ataków na strony internetowe najważniejszych instytucji państwowych w Gruzji, między innymi na witrynę Micheila Saakaszwiliego, stronę rządu, ministra obrony i ministra spraw zagranicznych Gruzji. Ataki cybernetyczne zablokowały dostęp do portali komercyjnych i naukowych[23].

W 2008 roku dokonano również ataku cyberterrorystycznego na komputery Pentagonu. Dzięki pamięci USB do amerykańskich sieci wojskowych zostało przeniesione złośliwe oprogramowanie, które bardzo szybko rozprzestrzeniło się na wojskowe sieci. Hakerzy dokonali transferu tajnych, wojskowych danych poprzez zabezpieczone serwery. Przez długi okres czasu atak ten nie był wykryty i był największym w historii włamaniem do sieci militarnych Stanów Zjednoczonych. Prawdopodobnie tego ataku cyberterrorystycznego dokonali rosyjscy hakerzy[24].

W 2009 roku chińscy hakerzy przeprowadzili atak pod nazwą Aurora, który był skierowany przeciwko 20 amerykańskim korporacjom: np. Google, Adobe, Systems, Yahoo, Northrop Grumman i Symantek. Celem tego ataku było uzyskanie

[22] A. Urbanek, *Cyberwojna – zagrożenie asymetryczne współczesnej przestrzeni bezpieczeństwa,* [w:] Studia nad bezpieczeństwem, Nr 1/2016, s. 194.
[23] Tamże, s. 18.
[24] Tamże.

nowoczesnych technologii i specjalistycznego oprogramowania, którego używały zaatakowane firmy[25].

Zagrożenia atakami cyberterrorystycznymi dotyczą również państwa polskiego, zaś pod względem ilości ataków rokiem rekordowym był rok 2013. Zarejestrowanych wówczas zostało 8817 zgłoszeń, natomiast jako incydenty zakwalifikowano 5670 zdarzeń w polskiej cyberprzestrzeni.

Podsumowanie

Wiek XX i początek XXI to okres intensywnego rozwoju elektroniki, a co za tym idzie również rozwój informatyki, między innymi Internetu, w Polsce i na świecie. Rozwój technologii teleinformatycznej przyczynił się do powstania społeczeństwa informacyjnego. W obecnej dobie nikt nie wyobraża sobie życia bez telefonu komórkowego, laptopa czy komputera stacjonarnego. Z każdym dniem urządzenia są coraz bardziej rozwinięte i doskonalsze. Każda gałąź gospodarki poszczególnych państw nie może funkcjonować bez wprowadzenia informatyki i komputerów do swoich zakładów pracy. Jest to bardzo ważne dla rozwoju gospodarczego. Jednak na uwadze należy mieć fakt, że informatyzacja zakładów pracy powoduje wzrost bezrobocia na świecie. Jeden komputer może zastąpić kilku pracowników.

Rozwój technologii informatycznych i zastosowanie ich w różnych gałęziach gospodarki, zarówno w sektorach państwowych i prywatnych, ich nowoczesny rozwój powoduje wzrost zainteresowania tymi przedsiębiorstwami różnych grup przestępczych działających w cyberprzestrzeni.

Cyberprzestępcy, a ściślej rzecz ujmując cyberterroryści, w swoich rękach mają wiele narzędzi do popełniania cyberataków, stosując przy tym wiele metod działania. Cyberterroryzm i inne przestępstwa, które są dokonywane za pomocą komputerów i Internetu są najgroźniejszym zagrożeniem społeczeństwa informacyjnego XXI wieku.

Cyberterroryści dokonują różnych ataków. Ich celem są osoby prywatne i publiczne, rządy, banki a nawet państwa, zaś występujący w ich wyniku paraliż jednego sektora gospodarki powoduje dezorganizację dużej części państwa. Atak na Estonię, nazywany często I cyberwojną, spowodował wzrost zainteresowania rządów państw należących do UE ochroną cyberprzestrzeni.

Cyberterroryzmem zainteresowało się również NATO, Europol, Interpol i inne służby. Różne, coraz częściej pojawiające się ataki cyberterrorystyczne sprowokowały Parlament Europejski i Radę Europy do opracowania, a także wydania dyrektyw oraz rezolucji w tej sprawie. Celem tych aktów prawnych była ochrona cyberprzestrzeni państw członkowskich UE. Polska – jako członek UE – do swojego prawodawstwa przyjęła zalecenia unijne i wprowadziła je w życie. Ostatni polski dokument „Strategia cyberbezpieczeństwa Rzeczpospolitej Polskiej na lata 2017-2022" jest zgodna z wymogami unijnymi. Nie można dopuścić do sytuacji,

[25] Tamże, s. 19.

w której cyberterroryści ograniczyliby tradycyjna rolę państwa atakując najbardziej newralgiczne sektory, pozbawiając obywateli informacji lub nią manipulując. Dlatego państwa Unii Europejskiej, jako całość, powinny chronić swoją cyberprzestrzeń. Współpraca państw unijnych przy zwalczaniu cyberterroryzmu i ochronie cyberprzestrzeni przynosi pożądane rezultaty. Wspólne monitorowanie zmian w wykorzystaniu IT, wspólne śledzenie przepływu informacji w Internecie, współpraca rządów i służb przynosi efekty.

W ostatnim okresie poważnych konfliktów w cyberprzestrzeni jeszcze nie było. Były tylko ataki dokonywane przez państwa lub takie ataki, za które państwa były odpowiedzialne. Jednak dzięki odpowiedniemu prawodawstwu i wyspecjalizowanym służbom, mamy na obecną chwilę zagwarantowane bezpieczeństwo.

Literatura:

1. Bielski K., *Nowe zagrożenie bezpieczeństwa państwa w XXI wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego", Nr 889/2015.
2. Hofmokl J., *Internet jako nowe dobro wspólne*, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2012.
3. Jemioł J., *Wyzwania i zagrożenia dla globalnego bezpieczeństwa informacyjnego w pierwszych dekadach XXI* wieku, Wydawnictwo Naukowe, Kraków, 2005.
4. Johansson K., *Komputer Wirusses*. *The technology and Evolution of an Artificial Life form*, 1994.
5. Kowalewski J., Kowalewski M., *Cyberterroryzm szczególnym zagrożeniem bezpieczeństwa państwa*, „Telekomunikacja i techniki informacyjne", Nr 1-2/2014.
6. Krzysztofek K., *Społeczeństwo w dobie Internetu: refleksyjne czy algorytmiczne?,* w: *Re: Internet – społeczne medium,* Warszawa 2006.
7. Krztoń W., *XXI wiek – wiekiem społeczeństwa informacyjnego,* „Modern Management Review", Nr 22 (3)/2015.
8. Lakomy M., *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar rywalizacji i współpracy państw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015.
9. Lem S., *Świat na krawędzi,* Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000.
10. Łysik Ł., Machura P., *Rola i znaczenie technologii mobilnych w codziennym życiu człowieka XXI*, „Media i Społeczeństwo", nr 4/2014.
11. Urbanek A., *Cyberwojna – zagrożenie asymetryczne współczesnej przestrzeni bezpieczeństwa*, „Studia nad bezpieczeństwem", Nr 1/2016.
12. Wrzosek M., *Procesy informacyjne w zarządzaniu organizacją zhierarchizowaną*, AON, Warszawa 2010.

prof. dr hab. inż. Henryk Wyrębek
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych
ORCID: 0000-0001-9801-6905

dr Waldemar Perdion

ZAGROŻENIA INFRASTRUKTURY KRYTYCZNEJ ZE STRONY ATAKÓW CYBERTERRORYSTYCZNYCH

THREATS TO CRITICAL INFRASTRUCTURE FROM CYBERTERRORIST ATTACKS

Streszczenie
W opracowaniu pod tytułem *Zagrożenia infrastruktury krytycznej ze strony ataków cyberterrorystycznych,* autorzy przedstawiają problematykę zagrożeń infrastruktury krytycznej. Przedstawiono jak ważne zabezpieczenie obiektów, instalacji i usług zapewniających zaspokojenie tych podstawowych potrzeb ludności, w oparciu o systemy infrastruktury krytycznej, które ma zasadnicze znaczenie w kształtowaniu należnego poziomu bezpieczeństwa obywateli. Systemy infrastruktury krytycznej **są** narażone na nieustanne zakłócenia i awarie, w tym również na ataki terrorystyczne. Autorzy podkreślają, że bardzo duże znaczenie obiektów i systemów infrastruktury krytycznej dla bezpieczeństwa państwa wynika z ich strategicznego znaczenia dla podtrzymania niezakłóconego funkcjonowania państwa w warunkach współczesnych zagrożeń. Dlatego, niezmiernie ważne jest przedsięwzięcie odpowiednich kroków, mających na celu zabezpieczenie tych elementów poprzez odpowiednią ich ochronę.

Słowa kluczowe: atak, cyberterroryzm, obiekty, systemy, zakłócenia

Abstract
In the study entitled Threats to critical infrastructure from cyberterrorist attacks, the authors present the issues of threats to critical infrastructure. It was presented how important the protection of facilities, installations and services ensuring the satisfaction of these basic needs of the population, based on the systems of critical infrastructure, which is essential in shaping the appropriate level of security for citizens. Critical infrastructure systems are exposed to constant disruptions and failures, including terrorist attacks. The authors emphasize that the importance of objects and systems of critical infrastructure for state security results from their strategic importance for maintaining the uninterrupted

functioning of the state in the conditions of contemporary threats. Therefore, it is extremely important to take appropriate steps to protect these elements by properly protecting them.

Keywords: attack, cyberterrorism, objects, systems, disruptions

Wstęp

Dla sprawnego funkcjonowania gospodarki nowoczesnych społeczeństw, opartej na wysoko rozwiniętej technice, niezbędne jest niezakłócone działanie różnorodnych jej elementów (zaopatrzenie w energię, wodę, rozwinięte i szeroko dostępne sieci telekomunikacyjne i komputerowe, sprawnie działający transport). Zabezpieczenie obiektów, instalacji i usług zapewniających zaspokojenie tych podstawowych potrzeb społeczeństwa, w oparciu o systemy określane mianem infrastruktury krytycznej, ma zasadnicze znaczenie w kształtowaniu należnego poziomu bezpieczeństwa obywateli. Te obszary działalności narażone są na nieustanne zakłócenia i awarie, w tym także ataki terrorystyczne. Rosnące znaczenie obiektów i systemów infrastruktury krytycznej dla bezpieczeństwa państwa wynika z ich strategicznego znaczenia dla podtrzymania niezakłóconego funkcjonowania państwa w warunkach współczesnych zagrożeń. Dlatego, niezmiernie ważne jest przedsięwzięcie odpowiednich kroków, mających na celu zabezpieczenie tych elementów poprzez odpowiednią ich ochronę. Pozwoli to na zapewnienie ciągłości działania i integralności infrastruktury krytycznej oraz szybkiego odtwarzania na wypadek awarii, ataków oraz innych zdarzeń zakłócających jej prawidłowe funkcjonowanie[1].

Ogólna charakterystyka infrastruktury krytycznej

Infrastruktura krytyczna (IK) to rzeczywiste i cybernetyczne systemy (obiekty, urządzenia bądź instalacje) niezbędne do minimalnego funkcjonowania gospodarki i państwa. Nie każdy strategiczny obiekt należy do infrastruktury krytycznej (IK). O tym czy dany zalicza się do IK decydują szczegółowe kryteria zapisane w niejawnym załączniku do Narodowego Programu Infrastruktury Krytycznej[2].

Infrastruktura krytyczna to, według ustawy o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwietnia 2007 r., systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców[3]. Zdobycze nowoczesnej technologii stały się istotnym elementem egzystencji człowieka. Są też niezbędnym narzędziem wspierającym systemy

[1] M. Żuber, *Infrastruktura krytyczna państwa jako obszar potencjalnego oddziaływania terrorystycznego*, [w:] Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2014 | 8 | 2 |, s. 178-197.
[2] http://rcb.gov.pl/infrastruktura-krytyczna/ [dostęp 20.08.2020]
[3] Tamże.

zaopatrzenia w energię, surowce energetyczne i paliwa, a także łączności i sieci teleinformatycznych. Bez wykorzystania współczesnych technologii trudno byłoby mówić o systemach automatyki przemysłowej, kontroli lotów, aplikacjach bankowych i giełdowych, zaopatrzenia w wodę i żywność, czy też produkcji substancji chemicznych. Taką właściwością charakteryzują się również systemy zapewniające ciągłość działania administracji publicznej oraz ochrony zdrowia, transportowe i ratownicze, tworzące razem tzw. infrastrukturę krytyczną niezbędną do minimalnego funkcjonowania gospodarki i państwa[4].

Systemy infrastruktury krytycznej

Infrastruktura krytyczna obejmuje systemy[5]:

- zaopatrzenia w energię, surowce energetyczne i paliwa – elektrownie i inne obiekty elektroenergetyczne, bazy, składy i magazyny paliw, zakłady mające bezpośredni związek z wydobywaniem kopalin i ich pochodnych, sieci transportu, przesyła i dystrybucji energii i paliw;
- łączności sieci teleinformatycznych – infrastruktura operatorów publicznych świadczących usługi pocztowe, sieci telekomunikacyjne i teleinformatyczne oraz związane z nimi obiekty, a także systemy teleinformatyczne służące do przetwarzania danych i związane z nimi obiekty. Obiekty Telewizji Publicznej oraz Polskiego Radia.
- finansowe – obiekty NBP oraz BOK, PWPW S.A., Mennicy Państwowej S.A. oraz obiekty i systemy istotne dla zapewnienia stabilności systemu finansowego, systemy płatności, systemy rozliczeń i rachunku papierów wartościowych wraz z obsługującą infrastrukturą oraz rynki regulowane;
- zaopatrzenia w żywność i wodę – obiekty bezpośrednio związane z produkcją żywności i gromadzeniem wody, a także infrastruktura związana z przechowywaniem i transportem do bezpośrednich odbiorców;
- ochrony zdrowia – obiekty i systemy istotne ze względu na zapewnienie opieki i świadczeń zdrowotnych obywatelom (szpitale, placówki zdrowia), magazyny rezerw państwowych produktów leczniczych i wyrobów medycznych oraz zakłady i przedsiębiorstwa farmaceutyczne;
- transportowe – obiekty infrastruktury transportu samochodowego, kolejowego, lotniczego, śródlądowego i morskiego;
- ratownicze – wytypowane obiekty Państwowej Straży Pożarnej oraz infrastruktura jednostek powołanych do ratowania życia i ochrony własności;
- zapewniające ciągłość działania administracji publicznej – obiekty urzędów wojewódzkich, obiekty jednostek organizacyjnych służb zespolonych, inspekcji i straży;

[4] Tamże.

[5] http://www.rocznikbezpieczenstwa.dsw.edu.pl/fileadmin/user_upload/wydawnictwo/RBM/RBM_artykuly/2014_8_11.pdf, [dostęp 20.08.2020]

- administracji publicznej – obiekty organów i jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw administracji lub przez niego nadzorowanych, obiekty podległe Ministrowi Spraw Zagranicznych, obiekty jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych, obiekty Agencji Wywiadu, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Policji, Straży Granicznej, Służba Ochrony Państwa, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, obiekty znajdujące się we właściwości Ministra Sprawiedliwości oraz ważne obiekty innych organów centralnych.

Cyberterroryzm

Cyberterroryzm nie jest odrębnym lub specyficznym rodzajem terroryzmu ze względu na ideologię. Służy dokładnie tym samym celom co zamachy bombowe, porwania czy branie zakładników. Wyróżnia się tylko formą – zastosowaniem sprzętu i oprogramowania komputerowego[6]. Odrębną kwestią jest wykorzystanie Internetu i komputerów przez terrorystów w celach innych niż bezpośrednie zamachy. Systemy komputerowe są doskonałym środkiem zbierania i wymiany informacji oraz łączności. Zapewniają anonimowość, pozwalają na kodowanie lub ukrywanie informacji. Przekazy mogą być ukryte w nie budzących podejrzeń plikach tekstowych czy graficznych. Skala przepływu informacji za pomocą poczty elektronicznej uniemożliwia skuteczną kontrolę treści[7]. W przeciwieństwie do innych rodzajów łączności (np. telefonii komórkowej) odpowiednie korzystanie z Internetu może nie prowadzić do zlokalizowania sprawcy. Cyberterroryzm ma dla terrorystów wiele zalet, które czynią go doskonałym narzędziem godzenia w cel przy niskich kosztach i niewielkich możliwościach wykrycia. Ponadto jest bezpieczny dla przestępców. Nie wymaga wykorzystania środków zagrażających życiu – broni, materiałów wybuchowych czy substancji chemicznych[8]. Cyberterroryści nie muszą zmieniać swej lokalizacji ani w szczególny sposób maskować swej działalności przed postronnymi obserwatorami. W sytuacjach, gdy przemieszczanie się jest niezbędne w zupełności wystarcza samochód osobowy. Narzędzia do prowadzenia działalności cyberterrorystycznej są ogólnie dostępne, a ich posiadanie we wszystkich krajach Europy – legalne. Oprogramowanie, także to służące działalności przestępczej, dostępne jest w internecie. Ugrupowania terrorystyczne, które nie posiadają w swoich szeregach wykwalifikowanych informatyków z łatwością mogą znaleźć najemnych specjalistów. W przeciwieństwie do pirotechników, wyszkolonych żołnierzy czy policjantów, państwa nie są w stanie pro-

[6] A. Podraza, P. Potakowski, *Cyberterroryzm zagrożeniem XXI wieku Perspektywa politologiczna i prawna*, Dyfin, Warszawa 2013, s. 38.

[7] M. Górka, *Cyberbezpieczeństwa jako podstawa bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa w XXI wieku*, Dyfin, Warszawa 2014, s. 48.

[8] Tamże. s. 49.

wadzić ewidencji cywilnych specjalistów od systemów komputerowych[9]. Jest to dodatkowo utrudnione, gdy są to osoby amatorsko zajmujące się przestępczością komputerową. Dodatkową zaletą cyberterroryzmu jest możliwość długotrwałego działania bez wykrycia, wielokrotnego przełamywania systemów ochronnych bez alarmowania odpowiednich służb. Niektóre operacje, na przykład włamania do systemów bankowych, mogą zostać nigdy nie wykryte. Ponadto, zależnie od charakteru prowadzonych działań, istnieje możliwość odwleczenia w czasie zdarzenia lub zastosowania mechanizmu zegarowego[10].

Cyberterroryzm może przybrać trzy zasadnicze formy:

- włamania i blokada serwerów. Może to przybrać formę zmieniania/uszkadzania systemów operacyjnych lub doprowadzenie do wielokrotnych połączeń atakowanego serwera i innych serwerów. Prowadzi to do stopniowego spowolnienia jego pracy a następnie do zawieszenia.
- Wirusy, czyli programy działające wbrew woli użytkownika systemu na jego szkodę. Mogą wywoływać różne efekty. Najczęściej przeznaczane są do uszkadzania baz danych i systemów operacyjnych. Mogą także paraliżować systemy zabezpieczające lub modyfikować zachowanie systemu. Zgodnie z powszechną nazwą „wirusy" mogą mieć zdolność do atakowania systemów połączonych z zaatakowaną jednostką, przenosząc się, np. wraz z pocztą elektroniczną. Mogą także być umieszczane w systemie podczas włamania albo atakować go po innym połączeniu z „zainfekowanym" serwerem.
- Atak konwencjonalny, który polega na fizycznym uszkadzaniu elementów systemu komputerowego; serwerów, linii telekomunikacyjnych lub linii energetycznych. Atak tego typu może, zależnie od sposobu przeprowadzenia, prowadzić do czasowego paraliżu systemu lub nieodwracalnej utraty danych[11].

Zagrożenia ze strony cyberataków na infrastrukturę krytyczną

Ucyfrowienie niemal wszystkich dziedzin życia ludzkiego w ciągu ostatnich trzech dekad ma nie wątpliwie doniosłe konsekwencje dla bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Coraz powszechniejsze zastosowanie komputerów, sieci oraz szeroko pojętych technologii teleinformatycznych, tak w sferze publicznej, jak i prywatnej, wiąże się bowiem nie tylko z korzyściami, ale także z rosnącą wrażliwością na ich szkodliwe wykorzystanie. Od lat 80-tych XX wieku cyberprzestrzeń[12] stopniowo staje się w coraz większym stopniu obszarem działań stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa państw, ciesząc się tym samym rosnącym zainteresowaniem środowiska naukowego. Świadczyły o tym w szczególności

[9] Tamże, s. 50.
[10] Tamże, s. 51-53.
[11] M. Górka, *Cyberbezpieczeństwa jako podstawa bezpieczeństwa państwa...,* dz. cyt., s. 50.
[12] M. Lakomy, *Znaczenie cyberprzestrzeni dla bezpieczeństwa państw na początku XXI wieku,* [w:] Stosunki Międzynarodowe – International Relations, 2010, Nr 3-4, s. 56.

wydarzenia z drugiej połowy pierwszej dekady XXI wieku, kiedy to doszło do szeregu poważnych incydentów teleinformatycznych. Należy tu wskazać przede wszystkim wydarzenia z kwietnia 2007 roku, kiedy po raz pierwszy w historii ataki w cyberprzestrzeni doprowadziły na tak dużą skalę do zablokowania stron internetowych należących do instytucji rządowych, mediów, banków czy największych przedsiębiorstw komunikacyjnych i transportowych. W konsekwencji wiązały się one nie tylko z pewnymi stratami ekonomicznymi i wizerunkowymi, ale przede wszystkim dowiodły, jak poważne reperkusje mogą mieć zaniedbania na obszarze cyberbezpieczeństwa państwa[13]. Tym samym potwierdziły się opinie formułowane jeszcze w latach 80. i 90., iż przestrzeń teleinformatyczna może zostać skutecznie wykorzystana jako narzędzie rywalizacji w środowisku międzynarodowym. Niedługo później, we wrześniu 2007 roku, doszło do kolejnego wydarzenia potwierdzającego te tendencje. Szóstego września siły zbrojne Izraela przeprowadziły naloty na syryjski ośrodek wojskowy, w którym prowadzono prace nad rozwojem technologii nuklearnych. Ciekawostką był fakt, iż system obrony przeciwlotniczej Syrii nie był w stanie wykryć nadlatujących samolotów IDF[14], bowiem został wcześniej zainfekowany wirusem komputerowym[15]. W niespełna rok później, w sierpniu 2008 roku, w trakcie rosyjsko-gruzińskiego konfliktu zbrojnego o Osetię Południową, ponownie doszło do masowych ataków teleinformatycznych. W ich wyniku zablokowano strony internetowe gruzińskich instytucji państwowych, naukowych oraz największych przedsiębiorstw komercyjnych[16]. W 2010 roku świat obiegła informacja o zainfekowaniu komputerów kontrolujących prace irańskich elektrowni atomowych wirusem Stuxnet, który prawdopodobnie został stworzony przez wywiady Izraela i Stanów Zjednoczonych. W tym samym czasie pojawiły się także informacje o niezwykle zaawansowanych operacjach cyberszpiegowskich, prowadzonych przede wszystkim z terytorium Chin. Wszystkie te wydarzenia stanowiły więc potwierdzenie opinii, wskazujących na zasadniczy wzrost teleinformatycznych zagrożeń dla bezpieczeństwa państw[17].

Należy mieć bowiem na uwadze, iż szkodliwa działalność w cyberprzestrzeni charakteryzuje się niezwykłym bogactwem nie tylko form i technik, ale także szeroko rozumianą wieloaspektowością i wielopłaszczyznowością. Technologie teleinformatyczne są bowiem współcześnie wykorzystywane na masową skalę, do rozmaitych celów, przez podmioty o różnym stopniu zorganizowania, odmiennych motywacjach i statusie prawno-politycznym. Sytuację dodatkowo komplikuje specyfika funkcjonowania cyberprzestrzeni, wiążąca się m.in. z brakiem tradycyjnych granic czy łatwą do osiągnięcia anonimowością.

---

[13] K. Liedel (red.), *Transsektorowe obszary bezpieczeństwa narodowego*, Dyfin, Warszawa 2011, s. 63.

[14] IDF - Israeli Defense Forces

[15] http://oapuw.pl/wp-content/uploads/2013/11/M.Lakomy-zagrozenia-dla-bezpieczenstwa-teleinformatycznego.pdf [dostęp 20.08.2020]

[16] M. Lakomy, Cyberwojna jako rzeczywistość XXI wieku, [w:] Stosunki Międzynarodowe – International Relations, 2011, nr 3-4, s. 147

[17] http://oapuw.pl/wp-content/uploads/2013/11/M.Lakomy-zagrozenia-dla-bezpieczenstwa-teleinformatycznego.pdf [dostęp 20.08.2020]

W tym kontekście rzeczą niezwykle istotną jest więc odpowiednia identyfikacja, a co za tym idzie, również zdefiniowanie najpoważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa teleinformatycznego państw. Jest to jednak zadanie niezwykle trudne. Jak bowiem słusznie zauważyli Marek Madej i Marcin Terlikowski, *w kontekście każdego z tych wydarzeń mówiono o bezpieczeństwie teleinformatycznym (informatycznym), posługując się jednak czasem odmiennymi terminami. Również w stosunku do ich sprawców stosowano, zamiennie i niekonsekwentnie, różnorodne, a ponadto z reguły nieprecyzyjne określenia. Podejmowano także próby klasyfikowania tych zdarzeń, umieszczenia ich na mapie zagrożeń związanych z wykorzystaniem technologii teleinformatycznych. Wysiłki te dawały jednak zazwyczaj obraz nadmiernie uproszczony, uwypuklający jedynie wybrane aspekty poruszanych problemów, a całkowicie pomijający inne*[18].

Zagrożenia teleinformatyczne nie są właściwe jedynie poszczególnym państwom. Choćby ze względu na model funkcjonowania sieci, mają one charakter transnarodowy, globalny. Tym samym skuteczne im przeciwdziałanie nie zależy wyłącznie od rozwiązań na poziomie jednostkowym, lokalnym czy państwowym, lecz także od skutecznych mechanizmów współpracy w wymiarze międzynarodowym. Brak jednolitego aparatu pojęciowego wydaje się być jednym z czynników, które w zasadniczym stopniu utrudniają wypracowanie wspólnych mechanizmów walki z zagrożeniami teleinformatycznymi w środowisku międzynarodowym[19].

Dla sprawnego funkcjonowania gospodarki nowoczesnych społeczeństw, opartej na wysoko rozwiniętej technice, niezbędne jest niezakłócone działanie różnorodnych jej elementów (zaopatrzenie w energię, wodę, rozwinięte i szeroko dostępne sieci telekomunikacyjne i komputerowe, sprawnie działający transport). Zabezpieczenie obiektów, instalacji i usług zapewniających zaspokojenie tych podstawowych potrzeb społeczeństwa, w oparciu o systemy określane mianem infrastruktury krytycznej, ma zasadnicze znaczenie w kształtowaniu należnego poziomu bezpieczeństwa obywateli. Te obszary działalności narażone są na nieustanne zakłócenia i awarie, w tym także ataki terrorystyczne. Rosnące znaczenie obiektów i systemów infrastruktury krytycznej dla bezpieczeństwa państwa wynika z ich strategicznego znaczenia dla podtrzymania niezakłóconego funkcjonowania państwa w warunkach współczesnych zagrożeń[20]. Dlatego niezmiernie ważne jest przedsięwzięcie odpowiednich kroków, mających na celu zabezpieczenie tych elementów poprzez odpowiednią ich ochronę. Pozwoli to na zapewnienie ciągłości działania i integralności infrastruktury krytycznej oraz szybkiego odtwarzania na wypadek awarii, ataków oraz innych zdarzeń zakłócających jej prawidłowe funkcjonowanie[21].

---

[18] M. Madej, M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009, s. 9.

[19] http://oapuw.pl/wp-content/uploads/2013/11/M.Lakomy-zagrozenia-dla-bezpieczenstwa-teleinformatycznego.pdf, [dostęp 20.08.2020]

[20] M. Żuber, *Infrastruktura krytyczna państwa jako..*, dz. cyt., s. 181.

[21] Tamże.

Typologie zagrożeń teleinformatycznych

W tym kontekście warto więc podjąć próbę opracowania podstawowej typologii najpoważniejszych zagrożeń teleinformatycznych z perspektywy politologicznej. Mając na uwadze wieloaspektowy i wielopłaszczyznowy charakter szkodliwej działalności w cyberprzestrzeni, jako podstawowe kryterium podziału należy wskazać odmienne motywacje i skonkretyzowane cele, które sprawiają, że podobne techniki cyberataków, z punktu widzenia nauk politycznych, mają jakościowo odmienny charakter. Przez motywacje można rozumieć *względnie trwałą tendencję (dążenie) do podejmowania czynności ukierunkowanych na określony cel*[22]. Mogą one mieć więc, np. charakter indywidualny, polityczny, ekonomiczny, społeczny, ideologiczny. Ponadto należy wziąć pod uwagę jeszcze kilka innych czynników:

- źródła zagrożeń, co jest sprawą fundamentalną dla oceny prawnopolitycznych;
- reperkusji incydentów teleinformatycznych;
- stopień ich zorganizowania;
- stosowane techniki i narzędzia;
- oraz reperkusje dla bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.

Uwzględnienie tych kryteriów wydaje się być istotne, gdyż cyberataki mogą wiązać się ze zgoła różnymi konsekwencjami m.in. w kontekście bieżących procesów politycznych w kraju, współpracy i sporów międzynarodowych bądź interpretacji prawa międzynarodowego publicznego. Jednocześnie nie można się zgodzić z pojawiającymi się czasami sugestiami, iż wszystkie incydenty teleinformatyczne mają podobny charakter, a co za tym idzie, należy je postrzegać w jednakowy sposób z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego[23]. Do źródeł zagrożeń o charakterze systemowym (ustrukturalizowanym) można więc zaliczyć:

- państwa i ich grupy,
- oraz wysoce zorganizowane podmioty pozapaństwowe (organizacje terrorystyczne).

Nie jest wykluczone, iż w przyszłości, do tej grupy należałoby zaliczyć także transnarodowe korporacje, które w wielu przypadkach już obecnie dysponują porównywalnym z niektórymi państwami potencjałem eksperckim i technologicznym w cyberprzestrzeni. Jest on jednak wykorzystywany głównie do ochrony poufnych danych i technologii przed aktami szpiegostwa komputerowego, np. pochodzenia chińskiego[24].

Warto również zaproponować nieco inną klasyfikację niesystemowych (nieustrukturalizowanych) źródeł zagrożeń teleinformatycznych. Można do nich zaliczyć:

---

[22] *Motywacja*, Encyklopedia PWN, http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3943894, [dostęp 20.08.2020]

[23] M. Lakony, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa teleinformatycznego*, [w:] Kwartalnik Naukowy OAP UW „e-Politikon", 2013 | 6 | s.107.

[24] Tamże, s. 109.

- hakerów,
- haktywistów,
- „cyberwojowników",
- przestępców,
- pozostałych, czyli posiadających różną motywację amatorów.

Na tej podstawie warto jednak zbudować szerszą typologię podstawowych form zagrożeń teleinformatycznych, która uwzględniłaby, z jednej strony, przytoczoną wyżej klasyfikację, z drugiej natomiast różnorodność motywacji i celów, stosowanych narzędzi i technik ataków oraz ich konsekwencji dla bezpieczeństwa państw[25]. Innymi słowy, miałaby na uwadze wielopłaszczyznowy i wieloaspektowy charakter tych wyzwań, dostrzegając ich odmienne znaczenie z punktu widzenia nie tylko funkcjonowania infrastruktury krytycznej[26], ale także, np. wykładni prawa wewnętrznego i międzynarodowego oraz efektywności mechanizmów współpracy politycznej w środowisku międzynarodowym. Na podstawie powyższych rozważań oraz praktyki dotychczasowych cyberataków można więc pokusić się o wskazanie następujących zagrożeń[27]:

- haking,
- haktywizm,
- „haktywizm patriotyczny",
- wąsko rozumiana cyberprzestępczość,
- cyberterroryzm,
- cyberszpiegostwo,
- militarne wykorzystanie cyberprzestrzeni.

Analizując każdą z nich, warto mieć na uwadze dwie kwestie. Po pierwsze, należy pamiętać, iż szkodliwa działalność w cyberprzestrzeni częstokroć posiada także szeroki kontekst psychologiczno-propagandowy. Jest to szczególnie widoczne w przypadku takich zjawisk jak haktywizm czy cyberterroryzm, gdzie poza samym aktem włamania komputerowego liczy się także pożądana reakcja społeczeństwa, władz czy środowiska międzynarodowego[28]. Po drugie natomiast, nie można zapomnieć o toczącej się niejako równolegle dyskusji wokół, wspomnianego już, pojęcia cyberwojny. Kwestia ta jest o tyle ciekawa, iż nie tylko nie ma zgody co do zakresu tego fenomenu oraz jego definicji, ale także co do samego sensu jego wykorzystania[29].

Zagrożenia cyberterrorystyczne dla systemów IK

Oto najważniejsze zależności, pokazujące związek technologii z elementami infrastruktury państwa. Infrastruktura ta może mieć istotny wpływ na sprawność

[25] M. Górka, *Cyberbezpieczeństwa jako...,* dz. cyt., s. 50.
[26] Ustawa o zarządzaniu kryzysowym, 26.04.2007, Dz.U. z 2007 r. Nr 89, poz. 590
[27] M. Lakony, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa teleinformatycznego,* dz. cyt., s. 110.
[28] M. Górka, *Cyberbezpieczeństwa jako...,* dz. cyt., s. 50.
[29] M. Madej, M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo, ...dz. cyt.,* s.97.

działania organów państwa oraz na zdrowie i życie jego obywateli. Ważne staje się zatem określenie potencjalnych skutków ataków[30]:

- System zaopatrzenia w energię, surowce, energetyczne i paliwa
  a. Wsparcie przez technologię informacyjną (wybrane rozwiązania):
     - system nadzoru i monitorowania składowisk surowców i paliw;
     - system sterowana przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej;
     - system zarządzania siecią energetyczną regionu/kraju;
     - system elektroenergetycznej automatyki zabezpieczeniowej.
  b. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):
     - wyładowania elektrostatyczne na skutek uszkodzenia elektronicznych części
     - urządzeń monitorujących opary i ciśnienie paliw;
     - wyłączenie zabezpieczeń generatorów i linii WN;
     - rozregulowanie przepustowości połączeń systemów energetycznych (elektroenergetycznego i gazowniczego).
  c. Skutki:
     - chaos wśród ludności, wpływ na cierpienia fizyczne- duża liczba ofiar lub rannych;
     - konsekwencje ekologiczne- skażenie terenu;
     - uniemożliwienie świadczenia usługi zakłócenie codziennego życia;
     - straty ekonomiczne.
- System łączności i sieci teleinformatycznych
  a. Wsparcie przez technologię informacyjną (wybrane rozwiązania):
     - system łączności ruchomej do zastosowań publicznych i społecznych;
     - ogólnodostępne systemy teletransmisyjne i komunikacyjne.
  b. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):
     - uszkodzenie i nieuprawniona modyfikacja łączy telekomunikacyjnych;
     - niewłaściwa ochrona sesji zarządzania i konfiguracji elementów aktywnych sieci.
  c. Skutki:
     - panika i dezorganizacja wśród ludności;
     - uniemożliwienie świadczenia usługi zakłócenie codziennego życia.
- Systemy finansowe i bankowe (giełdowe)
  a. Wsparcie przez technologię informacyjną (wybrane rozwiązania):
     - system do prowadzenia działań na rynku papierów wartościowych i rynku pieniężnym;
     - platformy informatyczne wspierające operacje giełd papierów wartościowych;
     - systemy zarządzania siecią bankomatów.
  b. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):

[30] http://www.computerworld.pl/news/368103/Elementy.zagrozenia.krytycznej.infrastruktury.panstwa.html, [dostęp 20.08.2020]

- wyłączenie lub nieprawidłowe działanie na skutek wprowadzenia złośliwego oprogramowania;
- blokada możliwości przyjmowania zleceń online;
- ograniczenie dostępnych przez Internet rachunków bankowych i maklerskich;
- uniemożliwienie rozliczenia transakcji dokonanych w sieci bankomatów i terminali POS.

c. Skutki:
- brak dostępu do środków płatniczych;
- konflikt wśród ludności, kradzieże i wymuszenia.

- Systemy zaopatrzenia w żywność i w wodę
  a. Wsparcie przez technologię informacyjną (wybrane rozwiązania):
     - zautomatyzowane systemy produkcji i sprawdzania jakości żywności;
     - systemy sterowania oczyszczaniem i uzdatnianiem wody;
     - systemy zautomatyzowane sterowania zaporą wodną.
  b. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):
     - niekontrolowane otworzenie tamy, zbiornika wodnego na skutek przejęcia kontroli;
     - wprowadzenie przekłamań do systemu kontroli żywności, parametrów wody.
  c. Skutki:
     - istotny wpływ na cierpienie fizyczne i zakłócenie codziennego życia, w tym utrata podstawowych usług;
     - możliwość powstania epidemii.
- System ochrony zdrowia i ratownicze
  a. Wsparcie przez technologię informacyjną (wybrane rozwiązania):
     - systemy telekomunikacyjne wapniejące obsługę numeru alarmowego 112;
     - system łączności radiowej służby ratownictwa medycznego.
  b. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):
     - unieruchomienie węzłów telekomunikacyjnych przy centrach powiadamiania ratunkowego;
     - wprowadzenie zakłóceń w kanały radiowe systemu łączności.
  c. Skutki:
     - wpływ na zaufanie opinii publicznej;
     - zwiększona liczba nagłych zgonów wśród ludności.
- Systemy transportowe
  a. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):
     - systemy sterowania ruchem kolejowym;
     - systemy sterowania sygnalizacją świetlną/ ruchem drogowym;
     - inteligentne systemy transportowe monitorujące ruch pojazdów komunikacji miejskiej i sterujące sygnalizacją w sposób minimalizujący tworzenie się na drogach korki.
  b. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):

- przełamania kontroli szybkości na skutek zmanipulowania komputerem sterującym lokomotywy;
- przejęcie kontroli nad obwodami torowymi przekazującymi do lokomotywy sygnał o zajętości torów i dopuszczalnej maksymalnej szybkości;
- przesterowanie systemu kontroli zajętości torów;
- wprowadzenie przekłamań do systemu telemetrycznego.

c. Skutki:
- ofiary w ludziach lub ranni;
- konsekwencje ekologiczne w przypadku przewożenia substancji niebezpiecznych.

- Systemy zapewniające ciągłość działania administracji publicznej
  a. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):
     - rejestry publiczne (np. PESEL, CEPiK, KRS, KRK, REGON, OEWiUDO) i sieci teletransmisyjne;
     - systemy telekomunikacyjne zapewniające łączność przewodową.
  b. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):
     - wprowadzenie przekłamań do rejestrów w celu utraty integralności gromadzonych danych;
     - zmanipulowanie urządzeń sieciowych w celu utraty dostępności informacji przesyłanych przy wykorzystaniu systemów teletransmisyjnych.
  c. Skutki:
     - duży wpływ na zaufanie opinii publicznej;
     - nagły wzrost przestępczości.
- Systemy produkcji, składowania, przechowywania i stosowania substancji chemicznych i promieniotwórczych, w tym rurociągi substancji niebezpiecznych
  a. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):
     - systemy pomiarowe i urządzenia zapewniające sygnalizację o zagrożeniach(system wczesno ostrzegania);
     - przemysłowe systemy sterowania rurociągiem;
     - systemy nadzoru instalacji substancji niebezpiecznych, w tym materiałów łatwopalnych, środków toksycznych i materiałów biologicznie zakaźnych.
  b. Potencjalne zagrożenia cyberterrorystyczne (efekt):
     - przesterowanie urządzeń pomiarowych w wyniku wyładowań elektrycznych;
     - przejęcie kontroli nad systemem zarządzania rurociągiem.
  c. Skutki:
     - znaczne konsekwencje ekologiczne;
     - konsekwencje ekologiczne -skażenie terenu.

Haktywizm

Już w latach 80. XX wieku, środowisko hakerów zaczęło ulegać stopniowemu podziałowi. Oprócz tradycyjnie rozumianego hakingu pojawiły się nowe formy niezinstytucjonalizowanych zagrożeń teleinformatycznych[31]. Niektórzy programiści postanowili wykorzystać własne umiejętności do nielegalnego osiągnięcia osobistych korzyści. Druga grupa natomiast zaczęła wykorzystywać potencjał cyberprzestrzeni do promowania określonych idei politycznych. W 1996 roku ukuto w tym kontekście termin haktywizm, który powstał z połączenia słów haking i aktywizm. Został on po raz pierwszy użyty przez grupę Cult of the DeadCow[32]. Według nich, haktywistą miała być osoba wykorzystująca swoje umiejętności komputerowe do promocji określonych postulatów politycznych. W odróżnieniu od hakingu łamanie zabezpieczeń komputerowych, w tym rozumieniu, nie powinno prowadzić jedynie do rozwoju własnych umiejętności, lecz przede wszystkim do propagowania określonych postaw czy wartości w przestrzeni publicznej.[33] Warto zarazem pamiętać, iż mimo pojawienia się tego terminu dopiero w 1996 roku, pierwsze głośne, motywowane politycznie cyberataki miały miejsce już na przełomie lat 80. i 90. XX wieku. Przykładowo, w 1989 roku cyberprzestrzeń została wykorzystana w protestach przeciwko próbnym wybuchom jądrowym. Natomiast w 1994 roku wykorzystano technikę DDoS36 jako formę politycznego protestu w Wielkiej Brytanii. Haktywizm w pełni rozwinął się jednak dopiero na początku XXI wieku, przede wszystkim za sprawą grup Anonymous oraz Lulzsec. Obie dokonały w ostatnich latach szeregu głośnych włamań i akcji w Internecie, które przyczyniły się do dostrzeżenia ich postulatów przez światową opinię publiczną. W Polsce symbolem rosnącego potencjału haktywizmu stały się protesty wokół umowy ACTA[34].

Cyberprzestępczość

Zjawiska cyberprzestępczości należy upatrywać w hakingu. Już w latach 80. XX wieku z tego środowiska wyodrębnili się specjaliści, którzy chcieli wykorzystać swoje umiejętności do działalności o charakterze kryminalnym, osiągając tym samym znaczne korzyści osobiste. W tym kontekście nie ulega jednak wątpliwości, iż sam termin cyberprzestępczość jest często nadużywany i nie ma zgody co do jednoznacznego rozumienia tego zjawiska. W tym przypadku podstawą dyskusji na ten temat powinna być definicja sformułowana w jedynej dotychczas umowie międzynarodowej poświęconej tej problematyce. Według Konwencji Rady Europy o Cyberprzestępczości, podpisanej w 2001 roku w Budapeszcie, w skład tego pro-

[31] P. Zańsko, *Zabijemy was słowami. Prowokacja kulturowa w przestrzeni miejskiej i w Internecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, s. 16.
[32] A. Piasecki, *Haktywizm*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2014, s. 25.
[33] Tamże.
[34] Tamże, s. 28.

cederu można zaliczyć cztery kategorie działań wykonywanych za pomocą komputerów: szeroko rozumiane naruszenia bezpieczeństwa (takie jak haking czy nielegalne uzyskanie danych), oszustwa i fałszerstwa, pornografię dziecięcą oraz naruszenia praw autorskich[35]. Można jednak sformułować zdecydowanie szerszą definicję, według której cyberprzestępczością byłoby wykorzystanie komputerów do jakiejkolwiek działalności wykraczającej poza granice prawa. Bardzo szeroko została sformułowana również polska definicja tego zjawiska, zawarta w Rządowym Programie Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczpospolitej Polskiej na Lata 2011-2016. Stwierdzono w nim, iż cyberprzestępstwo to czyn zabroniony popełniony w obszarze cyberprzestrzeni[36].

Cyberszpiegostwo

W ciągu ostatnich kilkunastu lat szczególną i jednocześnie jedną z najpopularniejszych form zagrożeń teleinformatycznych stało się cyberszpiegostwo. Można je najogólniej zdefiniować jako wykorzystanie przestrzeni teleinformatycznej do zdobywania informacji niejawnych. Proceder ten jest z reguły zdecydowanie prostszy, bezpieczniejszy i tańszy niż tradycyjne formy szpiegostwa. Co prawda, nigdy w pełni nie będzie w stanie zastąpić działań odpowiednich służb wywiadowczych w terenie, jednak w wielu przypadkach może ułatwić zdobycie tajnych informacji, które współcześnie są traktowane jako wartościowy towar. To właśnie z tego wynika stale rosnąca popularność tego typu działalności w cyberprzestrzeni[37]. W ciągu ostatnich dwóch dekad można było bowiem zaobserwować stale rosnącą liczbę włamań komputerowych, których głównym celem było zdobycie zastrzeżonych danych. Wykształcił się proceder szeroko zakrojonych operacji, których celem stały się zachodnie korporacje, instytuty badawcze lub instytucje rządowe. Głównym ich powodem jest chęć uzyskania zaawansowanych technologii[38]. Należy zauważyć, iż w takim ujęciu fenomen ten nie nosi znamion działalności stricte przestępczej. Poziom skomplikowania i zaawansowania wielu operacji wywiadowczych w sieci daje bowiem podstawy do stwierdzenia, iż coraz częściej cyberprzestrzeń jest wykorzystywana w ten sposób przez służby państwowe. Wiele wskazuje również na fakt, iż częstokroć rządy zatrudniają różnego rodzaju podmioty pozapaństwowe do prowadzenia tego typu akcji[39].

[35] *Konwencja Rady Europy o Cyberprzestępczości,* Rada Europy, Budapeszt, 23.11.2001.
[36] Rządowy Program *Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczpospolitej Polskiej* na Lata 2011-2016, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2010, s. 6.
[37] A. Bógdał-Brzezińska, M.F. Gawrycki, *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2003,, s. 61.
[38] Tamże, s. 63
[39] Tamże. s. 64.

Działania zbrojne w cyberprzestrzeni

Działania zbrojne w cyberprzestrzeni w połowie lat 90. XX wieku pojawiły się pierwsze głosy klasyfikujące cyberprzestrzeń jako kolejny teatr wojny[40]. W styczniu 1996 roku ośrodek badawczy RAND ogłosił słynny raport, w którym stwierdzono możliwość prowadzenia „strategicznej wojny w cyberprzestrzeni"[41]. Wraz z dynamicznym rozwojem Internetu oraz procesem digitalizacji niemal wszystkich dziedzin życia wizje te stopniowo stawały się coraz bardziej realne. Pojawienie się wielu nowych form szkodliwej działalności w cyberprzestrzeni na przełomie XX i XXI wieku postawiło pytanie, czy sieć może być wykorzystana do walki zbrojnej. Była to kwestia o tyle istotna, iż obejmowała szereg poważnych dylematów, w tym m.in.: niematerialną specyfikę sygnału elektronicznego w kontekście prawa wojny, prawa międzynarodowego czy najważniejszych umów (np. Karty Narodów Zjednoczonych), rzeczywisty potencjał militarny cyberprzestrzeni czy samą istotę pojęcia walki zbrojnej i wojny[42]. Stosunkowo szybko okazało się, iż ataki teleinformatyczne mogą być naturalnym zjawiskiem towarzyszącym konfliktom zbrojnym, tak w wymiarze wewnętrznym, jak i międzynarodowym. Do pierwszych, bardzo ograniczonych prób wykorzystania cyberprzestrzeni w konflikcie zbrojnym, doszło w 1991 roku w trakcie operacji „Pustynna Burza". Bardzo proste włamania komputerowe towarzyszyły również obu wojnom w Czeczenii. Cyberprzestrzeń stała się również polem starć serbskich i natowskich informatyków w 1999 roku w trakcie interwencji Sojuszu. Północnoatlantyckiego w Kosowie. Z jednej strony specjaliści Sojuszu dokonali ograniczonych ataków teleinformatycznych przeciwko reżimowi w Belgradzie.[43] Jak jednak słusznie zauważył Julian Borger z „The Guardian", Pentagon nie zdecydował się, mimo posiadanego potencjału, na operację na pełną skalę w cyberprzestrzeni[44]. Obawiano się nie tylko prawnych implikacji tego typu działań, lecz także ujawnienia swoich rzeczywistych zdolności w tej dziedzinie. Z drugiej strony serii odwetowych ataków na serwery należące do NATO dokonali hakerzy serbscy oraz chińscy[45]. Po raz pierwszy na większą skalę ofensywne działania w cyberprzestrzeni towarzyszyły więc konwencjonalnemu konfliktowi zbrojnemu. W późniejszym okresie tendencja ta jedynie się potwierdziła[46].

[40] P. Sienkiewicz, H. Świeboda, *Niebezpieczna przestrzeń cybernetyczna*, „Transformacje", 2006, nr 1-4, s. 47-50,
[41] Tamże .
[42] M. Lakony, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa teleinformatycznego*, dz. cyt., s. 131.
[43] M. Górka, *Cyberbezpieczeństwa jako..*, dz. cyt., s. 49.
[44] M. Lakony, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa teleinformatycznego*, dz. cyt., s. 131.
[45] Tamże, s. 132.
[46] M. Lakomy, *Cyberwojna jako rzeczywistość XXI wieku*, dz. cyt., s. 147.

Podsumowanie

Warunki niezbędne do funkcjonowania każdego systemu teleinformatycznego jest wyposażenie go w środki techniczne zapewniające bezpieczeństwo wymiany oraz współdziałania informacji pomiędzy takimi samymi oraz różnymi szczeblami kierowania organizacją. Jednocześnie. W celu poprawy bezpieczeństwa, a także minimalizowania błędów w obsłudze czy też dostępie do zasobów sieci, tworzy się możliwości automatycznego rejestrowania pracy w sieciach teleinformatycznych, a także kontroli wymienionych informacji. Przestrzeganie procedur bezpieczeństwa wymiany informacji, identyfikacji urządzeń i połączeń, jak również zastosowanie zabezpieczeń technicznych użytkowanego sprzętu stwarza bariery dla osób nieuprawnionych, które skutecznie powinny chronić współdzielenie danych za pomocą sieci teleinformatycznych, należało by brać pod rozwagę niżej wymienione przedsiębiorstwa[47]:

- bezpieczeństwo transmisji danych – zgodne z potrzebami ochrony zabezpieczenia linii i urządzeń przekazujących informacje na potrzeby systemów teleinformatycznych,
- wpływ oprogramowania na bezpieczeństwo informacji w systemach teleinformatycznych; umożliwia działanie urządzeń poprzez wykorzystanie ustalonych mechanizmów zarządzania oraz kolejności realizacji poszczególnych zadań.
- ochrona fizyczna; realizowana jest praktycznie poprzez przedsięwzięcia zabezpieczania bezpośredniego.

Resort obrony narodowej jak każda inna organizacja narażony jest na ataki cybernetyczne i ingerencje z zewnątrz w systemy teleinformatycznych dowództw i wojsk. Zaawansowane technicznie ataki cybernetyczne wykorzystywane w Siłach Zbrojnych RP[48].

Incydenty w cyberprzestrzeni od lat stanowią rosnące zagrożenie dla bezpieczeństwa państw. Oprócz szeregu dylematów natury czysto technicznej wiążą się z nimi również bardzo poważne wątpliwości natury politycznej i prawnej. Z perspektywy nauk społecznych sfera bezpieczeństwa teleinformatycznego jest bowiem obszarem wysoce skomplikowanym, niejednoznacznym i wielowymiarowym. Mimo niemal trzech dekad dyskusji na ten temat nadal nie przygotowano skutecznych i ogólnie przyjętych rozwiązań dotyczących politycznej i prawnej oceny skutków najpoważniejszych cyberataków oraz właściwej nań odpowiedzi[49]. Ze względu na odmienne podejście poszczególnych państw nie opracowano międzynarodowego traktatu, który uregulowałby wszystkie wątpliwości związane z ofensywnym, militarnym wykorzystaniem przestrzeni teleinformatycznej, aktami cyberszpiegostwa lub cyberterroryzmu. Brak jest także powszechnej zgody co do interpretacji najpoważniejszych incydentów komputerowych z punktu widzenia wykładni istniejących już przepisów prawa międzynarodowego, czy takich

[47] M. Górka, *Cyberbezpieczeństwa jako...*, dz. cyt., s. 50.
[48] Tamże.
[49] M. Lakony, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa teleinformatycznego*, dz. cyt., s. 138.

kategorii jak suwerenność i integralność terytorialna. W wymiarze wewnętrznym natomiast niewiele państw dotychczas jasno określiło, w jaki sposób będą reagować na najpoważniejsze zagrożenia pojawiające się w cyberprzestrzeni.

Literatura:

1. Bógdał-Brzezińska A., Gawrycki M.F., *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2003.
2. Górka M., *Cyberbezpieczeństwa jako podstawa bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa w XXI wieku*, Dyfin, Warszawa 2014.
3. M. Lakomy, Cyberwojna jako rzeczywistość XXI wieku, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations", 2011, nr 3-4,
4. M. Lakony, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa teleinformatycznego*, *Kwartalnik Naukowy OAP UW „ e-Politikon"*, 2013 | 6 | .
5. M. Lakomy, *Znaczenie cyberprzestrzeni dla bezpieczeństwa państw na początku XXI wieku,* „Stosunki Międzynarodowe – International Relations", 2010, Nr 3-4.
6. K. Liedel (red.), *Transsektorowe obszary bezpieczeństwa narodowego*, Dyfin, Warszawa 2011.
7. M. Madej, M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009.
8. Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej 2015.
9. Podraza A., Potakowski P., *Cyberterroryzm zagrożeniem XXI wieku Perspektywa politologiczna i prawna*, Dyfin, Warszawa 2013.
10. Piasecki A., *Haktywizm*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2014.
11. Sienkiewicz P., Świeboda H., *Niebezpieczna przestrzeń cybernetyczna*, „Transformacje", 2006, nr 1-4.
12. P. Zańsko, *Zabijemy was słowami. Prowokacja kulturowa w przestrzeni miejskiej i w Internecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.
13. M. Żuber, *Infrastruktura krytyczna państwa jako obszar potencjalnego oddziaływania terrorystycznego*, *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego* 2014 | 8 | 2 |.

Netografia:

14. http://www.computerworld.pl/news/368103/Elementy.zagrozenia.krytycznej.infrastruktury.panstwa.html
15. *Motywacja*, Encyklopedia PWN, http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3943894,
16. http://oapuw.pl/wp-content/uploads/2013/11/M.Lakomy-zagrozenia-dla-bezpieczenstwa teleinformatycznego.pdf,
17. http://www.rocznikbezpieczenstwa.dsw.edu.pl/fileadmin/user_upload/wydawnictwo/RBM/RBM_artykuly/2014_8_11.pdf.
18. http://rcb.gov.pl/infrastruktura-krytyczna/

mgr Martyna Zaroślak
dr Julia Nowicka*
Akademia Sztuki Wojennej
Wydział Wojskowy
*ORCID 0000-0002-0778-0519

MAŁOLETNI UŻYTKOWNICY CYBERPRZESTRZENI

MINOR CYBERSPACE USERS

Streszczenie
W opracowaniu przedstawiono specyfikę pojmowania małoletniości w zależności od czynników psychologicznych, prawnych i edukacyjnych. Przedstawiono fazy klasyfikacji rozwoju dziecka, opisując specyfikę zachowań i odruchów w okresie wczesnego, średniego i późnego dzieciństwa, także okresu adolescencji. Opierając się na analizie danych statystycznych przedstawiono najczęstsze formy aktywność małoletnich w cyberprzestrzeni w zakresie jakości i ilości czasu spędzanego przez dzieci i młodzież w Internecie (portale społecznościowe, gry, blogi i wideoblogi). Przedstawiono aktywność dzieci i młodzieży w sieci wedle segmentów rekreacyjno-afiliacyjnego oraz utylitarno-kreacyjnego.

Słowa kluczowe: cyberprzestrzeń, małoletni, Internet, rozwój, sieć

Abstract
The study presents the specificity of understanding minors depending on psychological, legal and educational factors. The phases of child development classification are presented, describing the specificity of behaviors and reflexes in early, middle and late childhood, including adolescence. Based on the analysis of statistical data, the most common forms of activity of minors in cyberspace in terms of the quality and quantity of time spent by children and adolescents on the Internet (social networks, games, blogs and videoblogs) are presented. The activity of children and adolescents in the Internet was presented according to the recreational and affiliate as well as utilitarian and creative segments.

Keywords: cyberspace, minors, Internet, development, network

Wstęp

Małoletni to termin pochodzący z Kodeksu cywilnego. Definiuje osobę, która nie ukończyła 18 roku życia i nie zawarła związku małżeńskiego[1].

Badania wykazują, że pierwszy kontakt z Internetem dzieci mają w 7 roku życia[2]. W zależności od indywidualnych cech dziecka, stopień ich skupiania uwagi może następować z różną łatwością oraz z różnym czasem trwania tej koncentracji. Czas późnego dzieciństwa to czas kształtowania m.in. struktur oraz mechanizmów związanych z funkcjonowaniem w roli świadomego sprawcy (wewnętrzne regulatory działania, kontroli czynności czy zaradności), dlatego bardzo ważny jest rodzaj aktywności, który wypełnia czas wolny dziecka.

Duże znaczenie we wpływaniu na człowieka w okresie późnego dzieciństwa mają środki masowego przekazu. Wzór ideału wychowawczego, promowany między innymi w programach dziecięcych, przedstawiany jest jako tendencja do maksymalnego zaangażowania dziecka w zmagania o panowanie nad sytuacją, osiągania najlepszych wyników oraz do rywalizacji, co w konsekwencji prowadzi do nieustannej gotowości psychofizycznej młodocianego, nadmiernej aktywności, wysokiej impulsywności oraz szybkości działań.

Okres adolescencji to czas intensywnych przemian w życiu człowieka – zarówno procesów biologicznych, społecznych jak i psychologicznych. Biologiczna, inaczej fizjologiczna część zmian, to nic innego, jak zmiany w budowie i czynnościach ciała, powstałe w wyniku oddziaływania procesów nerwowych i hormonalnych.

Wzrastająca popularność medium jakim jest Internet, jest w konsekwencji związana z rozpowszechnianiem nowych multimediów – komputerów osobistych i smartfonów. Wirtualna rzeczywistość staje się miejscem ułatwiającym zdobywanie wiedzy i umiejętności, komunikowania się oraz formą spędzania czasu i rozrywki. Niestety, staje się również przestrzenią, w której zarówno dorośli, jak i małoletni, są podatni na wszelkiego rodzaju zagrożenia.

Małoletni w literaturze przedmiotu

Opisując specyfikę psychiczną funkcjonowania człowieka, w literaturze przedmiotu przyjęto następujący podział jego rozwoju[3]:

- okres prenatalny (od poczęcia do narodzin);
- okres wczesnego dzieciństwa:
  - podokres wieku niemowlęcego (od narodzin do końca 1 roku życia);
  - podokres wieku poniemowlęcego (od 2 do 3 roku życia);
- okres średniego dzieciństwa – wiek przedszkolny (od 4 do 6 roku życia);

[1] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. nr 16, poz. 93), art. 10.

[2] M. Bochenek, R. Lange *(red.), Nastolatki 3.0.,* wyd. NASK, Warszawa 2019, s. 6.

[3] B. Harwas– Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka – Charakterystyka okresów życia człowieka*., wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 15.

- okres późnego dzieciństwa – młodszy wiek szkolny (od 7 do 10-12 roku życia);
- okres adolescencji:
  - podokres wczesnej adolescencji – wiek dorastania (od 10-12 do 15 roku życia);
  - podokres późnej adolescencji – wiek młodzieńczy (od 16 do 20-23 roku życia);
- okres wczesnej dorosłości (od 20-23 do 35-40 roku życia);
- okres średniej dorosłości – wiek średni (od 35-40 do 55-60 roku życia);
- okres późnej dorosłości – wiek starzenia się (od 55-60 roku życia i więcej).

Okres życia człowieka między 7 a 10-12 rokiem życia to rodzaj połączenia między dzieciństwem a adolescencją. W okresie późnego dzieciństwa od dziecka wymaga się zmiany podejścia do dotychczasowej aktywności – ze spontanicznej zabawy na stałe obowiązki i normy uznawane w społeczeństwie. Rozwój funkcji psychicznych w tym okresie umożliwia dostosowanie się do nowych norm, wymagań i sytuacji. Późne dzieciństwo jest stosunkowo trudnym czasem dla dziecka. W czasie wczesnoszkolnym dziecko uczy się zdolności czytania i pisania. Kiedy czytanie wymaga dostrzegania prostych i złożonych znaków graficznych oraz odróżnianie ich od siebie, pisanie potrzebuje sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej. Do obydwu tych umiejętności dodać można analizę słuchową i rozwój słuchu fonetycznego, który w pierwszej zdolności umożliwia rozpoznawanie głosek, a w drugiej – wspomaga pisanie ze słuchu. Dla rozwoju procesów poznawczych dziecka niezwykle ważne znaczenie mają uwaga, pamięć i myślenie.

Uwaga to umiejętność skupienia się na przedmiocie percepcji, treści konkretnego zadania bądź kontroli czynności, której dokonuje się dzięki[4]:

- ukierunkowaniu przeglądu eksponowanych bodźców (scanningu);
- eliminacji bodźców zbędnych lub nieadekwatnych do oczekiwań;
- zahamowania działań impulsywnych;
- selekcji i kontroli reakcji właściwych.

W tym okresie życia uwaga zmienia się z mimowolnej w kontrolowaną, zależną od celu i struktury czynności poznawczej. Mechaniczna dotąd pamięć zdaje się zmieniać w logiczną. Wzrost potrzeby porządkowania informacji przekształca dotychczasowe sposoby zapamiętywania i wprowadza zrozumienie opanowanej treści. Rozwój uwagi i pamięci ma wpływ na pojawienie się u dziecka logicznego myślenia. Chcąc rozwiązywać problemy, dziecko myśli w charakterze przyczynowo skutkowym, za pomocą czego potrafi wyjaśniać zjawiska oraz przewidywać ich następstwa.

W czasie późnego dzieciństwa następuje postęp w zakresie umiejętności komunikacyjnych wymaganych do działania w społeczeństwie[5]. Rozwój społeczny to głównie kształtowanie cech niezbędnych do funkcjonowania w społeczeństwie

[4] B. Harwas– Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka – Charakterystyka okresów*..., op. cit., s. 134.

[5] Ibidem, s. 140-141.

szkolnym – odpowiedzialność, zaradność czy niezależność[6]. Zagrożeniem dla tego czasu jest fakt, że gdy chęć samodzielnego działania przewyższa trafną ocenę sytuacji, możemy spotkać się z nieumiejętną oceną ryzyka, a w konsekwencji wypadkiem[7].

Okres późnego dzieciństwa to czas, w którym wzrasta znaczenie i atrakcyjność kontaktów z rówieśnikami. Stopniowo, przez kontrolę odczuć i spostrzeżeń, dziecko uczy się rezygnować z egocentrycznych przekonań na rzecz przyswajania sobie konwencjonalności[8]. To w tym okresie na człowieka zaczyna działać wpływ społeczny, używając do tego naśladownictwa, modelowania oraz identyfikacji. Podporządkowywanie się normom i ocenom rówieśników, szukanie modeli wzorców myślenia, spostrzegania, komunikowania się, oceniania i reagowania, wpływ kolegów i koleżanek na postawy, preferencje i wybory czy chociażby kształtowanie się zainteresowań to główna część socjalizacji, która następuje w szkole[9]. Działania w grupie pozwalają w tym okresie na przyswajanie norm społecznych odnośnie funkcjonowania w układach wzajemnej zależności, takich, jak komunikowanie się, doświadczanie przyjaźni, podporządkowywanie się i kierowanie innymi[10]. Nawiązywanie więzi emocjonalnych z przyjaciółmi daje dzieciom szansę rozwoju empatyczności, altruizmu czy wyrażania złości bez używania agresji. Przyjaźnie uczą zobowiązań, lojalności, solidarności, odpowiedzialności, a także chęci chronienia najbliższych przed cierpieniem lub niebezpieczeństwem, wstawiania się za nimi, oraz dzielenia z nimi ich smutków i radości. Brak akceptacji ze strony grupy lub rówieśników może obniżać szanse społeczne dziecka. Bycie nieatrakcyjnym lub źle ocenianym może w przyszłości ewoluować do złego samopoczucia, pesymistycznego postrzegania własnej osoby a także niechęci do podejmowania wysiłków z obawy przed niepowodzeniem. Doznawanie niepowodzeń i obawa przed odrzuceniem może prowadzić do rozwinięcia się społecznej bierności u dziecka, nieśmiałości, niskiej samooceny, poczucia niższości lub też innych form niedostosowania społecznego[11].

W okresie późnego dzieciństwa reklamy telewizyjne, poza promowaniem produktów, kształtują wyobrażenia, przeżycia i wartości dzieci na temat rzeczywistości. Spoty wpływają na wzorce obowiązujące w grupach dziecięcych oraz wskazują zachowania i przedmioty niezbędne do posiadania, które są wymagane do liczenia się dziecka w grupie[12].

Adolescencja to okres przemian w życiu człowieka, które prowadzą go z dzieciństwa do dorosłości[13]. W okresie adolescencji hormony, zdaniem Rober-

---

6 B. Harwas – Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka – Rozwój funkcji psychicznych*., wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 81.

7 B. Harwas– Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka – Charakterystyka okresów*..., op. cit., s. 145.

8 Ibidem, s. 147.

9 Ibidem, s. 148.

10 Ibidem.

11 Ibidem, s. 150-151.

12 Ibidem, s. 153-154.

13 Ibidem, s. 163.

ty Paikoff i Jeanne Brook–Gunn, powodują zmiany dostrzegalne bezpośrednio, co może w konsekwencji wpłynąć na samoocenę, a nawet prowadzić do depresji bądź wzrostu drażliwości i agresywności. Z tego też względu rozpowszechnił się pogląd, że wśród dorastających wzrasta okazywanie agresji i stanów depresyjnych[14].

Społecznie, czyli socjologicznie, adolescencja wyróżnia procesy wchodzenia w role osób dorosłych oraz tworzenia programów życiowych. Następują w niej radykalne zmiany w postawach – rozwijają się zainteresowania i kontakty z przedstawicielami odmiennej płci oraz następuje zwiększenie ilości trwałych kontaktów interpersonalnych[15]. W okresie adolescencji występuje jeden z życiowych przełomów społecznych – zdarzenie, które rozpoczyna zmiany w kontaktach jednostki ze społeczeństwem i jest związane z rozpoczęciem związków intymnych. Według Harrego Sullivana relacje te są szansą na naukę przezwyciężania nieśmiałości, rozwijania zaufania do innych osób czy gotowości do działań bezinteresownych[16]. W okresie dorastania wykształca się u młodych ludzi autonomia moralna, która według Jeana Piageta ma związek z posiadaniem zdolności do rozpatrywania interakcji społecznych pod względem szacunku, równości i sprawiedliwości. Dorastający zaczynają się kierować własnymi wartościami oraz zasadami moralnymi[17].

Według Davida Ausubela grupa rówieśnicza przyjmuje następujące role[18]:

- zastępowania rodziny;
- stabilizacji osobowości;
- wzbudzania poczucia własnej wartości;
- określania standardów zachowania;
- zapewniania bezpieczeństwa wynikającego z liczebności;
- stwarzania okazji do rozwijania kompetencji społecznych;
- stwarzania warunków do przyjęcia wzorów i do ich naśladowania.

Wiek młodzieńczy jest kontynuowaniem wieku dorastania. Rozwój uczuć następuje w celu osiągnięcia dojrzałości uczuciowej – przejścia od zależności do niezależności uczuciowej, od niekontrolowanego do kontrolowanego uzewnętrzniania uczuć, od nieopanowanego do opanowanego ulegania uczuciom oraz od egocentryzmu do socjocentryzmu[19]. Dojrzałość uczuciowa kształtuje się jeszcze w kolejnych latach życia, mają na nią wpływ wszelkie doświadczenia człowieka oraz jego uprzednie życie. Młodzież w tym okresie cechuje coraz samodzielniejsze myślenie. Przemawiają do niej wartości takie, jak wolność, godność, otwartość czy tolerancja.

---

[14] B. Harwas – Napierała, J. Trempała *(red.), Psychologia rozwoju człowieka – Rozwój funkcji..., op. cit., s. 60.*

[15] Ibidem, s. 81.

[16] Ibidem, s. 82-85.

[17] Ibidem, s. 114.

[18] B. Harwas– Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka – Charakterystyka okresów*..., op. cit., 177.

[19] Ibidem, s. 186-187.

Wzbogacenie psychiczne ułatwia rozwój aktywności, którego tendencje rozwojowe wyróżniła Maria Tyszkowa[20]:

- postępujące porządkowanie aktywności i eliminowanie bezładnych, chaotycznych i nieukierunkowanych form aktywności;
- różnicowanie się aktywności, organizowanie i wyodrębnianie jej nowych rodzajów;
- wytwarzanie się złożonych form aktywności ukierunkowanej i uprzedmiotowionej;
- kształtowanie się wewnętrznych mechanizmów regulacji aktywności oraz ich przemiany.

Za Robertem Havighurstem na wiek adolescencji przypadają zadania dotyczące osiągnięcia nowych i bardziej dojrzałych więzi z rówieśnikami, ukształtowania roli kobiecej lub męskiej, zaakceptowania swojego wyglądu, osiągnięcia niezależności uczuciowej, przygotowania do małżeństwa, do życia w rodzinie i do niezależności ekonomicznej, rozwijania sieci wartości oraz akceptowalnego społecznie systemu etycznego[21].

Formy aktywność małoletnich w cyberprzestrzeni

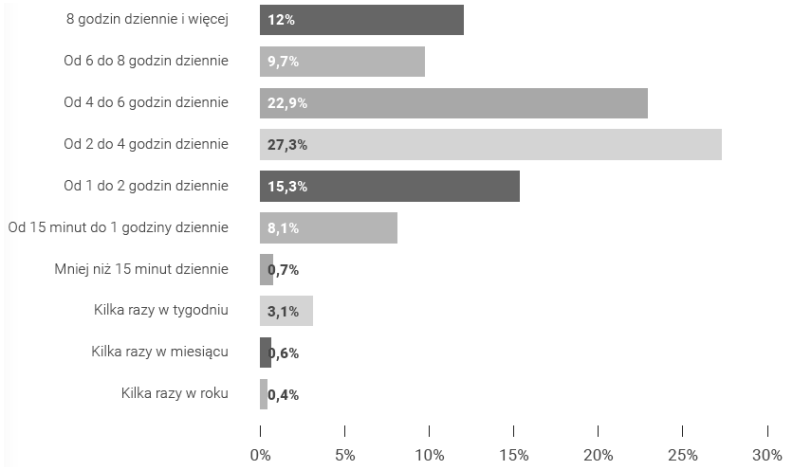
W 2019 roku, na ponad 7 miliardów mieszkańców na świecie, ponad 4,5 miliarda ludzi korzystało z dostępu do sieci. W Polsce liczba użytkowników Internetu wynosiła niemalże 80% społeczeństwa – prawie 30 milionów (29,757,099)[22]. Dla porównania, według statystyk z 2003 roku, z Internetu korzystało jedynie ponad 600 milionów ludzi na całym świecie[23]. Zdecydowaną większość użytkowników wirtualnej rzeczywistości w Polsce stanowią dzieci i młodzież. Jedno z najnowszych badań Państwowego Instytutu Badawczego NASK mówi, że dzieci zaczynają samodzielnie korzystać z sieci coraz wcześniej. Średnio nastolatki zostają użytkownikami już jako siedmiolatki, często jeszcze przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej – średni wiek inicjacji to 6 lat i 10 miesięcy[24]. Porównanie badań z 2019 i 2016 roku pokazuje, że im młodsze pokolenie, tym wcześniej następuje u młodych ludzi pierwszy kontakt z siecią[25]. Warto przypomnieć, że wiek inicjacji internetowej według badań NASK z 2016 roku wynosił średnio 9 lat i 5 miesięcy[26].

---

[20] Ibidem, s. 194.
[21] Ibidem, s. 197.
[22] https://www.internetworldstats.com/stats.htm. [dostęp: 28.01.2020].
[23] Ł. Wojtasik, *Pedofilia i pornografia w Internecie – zagrożenia dla dzieci, http://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/Wojtasik_Pedofilia_i_pornografia_w_Internecie.pdf.* [dostęp: 02.02.2020].
[24] M. Bochenek, R. Lange (red.), *Nastolatki 3.0...,* op. cit., s. 6.
[25] Ibidem.
[26] Instytut badawczy NASK, *Nastolatki 3.0, https://akademia.nask.pl/badania/RAPORT%20-%20Nastolatki%203.0%20-%20wybrane%20wyniki%20bada%C5%84%20og%C3%B3lnopolskich.pdf.* [dostęp: 02.02.2020].

W ostatnich latach widać kilka tendencji w statystykach. Po pierwsze, młodzież korzysta z Internetu dłużej niż młodsze dzieci – zarówno w dni robocze, jak i w weekendy. Dla przykładu, godzina w sieci w dni robocze wystarczyła prawie 56% respondentów młodszych (9-10 lat), ale już tylko 24% respondentów starszych (11-17 lat). W dni weekendowe statystyki to odpowiednio 45% i około 26%[27]. Po drugie, w obydwu grupach wiekowych widać zdecydowanie dłuższy czas korzystania z Internetu w weekendy – co piąty przedstawiciel starszej grupy badanych spędzał w sieci 6 i więcej godzin (22,2%), wśród młodszej grupy było to ponad 6% (6,1%)[28].

Obecnie, z uwagi na postęp technologiczny i dostęp do Internetu w telefonach komórkowych, dzieci i młodzież spędzają w sieci średnio nieco ponad 4 godziny (4 godziny i 12 minut)[29]. Badania pokazują, że najliczniejsza grupa dzieci i młodzieży spędza w sieci od 2 do 4 godzin dziennie (27,3%). Nieco mniej, bo 22,9% użytkowników poświęca na to od 4 do 6 godzin dziennie a prawie 22% spędza ponad 6 godzin w wirtualnym świecie każdego dnia[30]. Wskazane statystyki przedstawiono na wykresie nr 1.

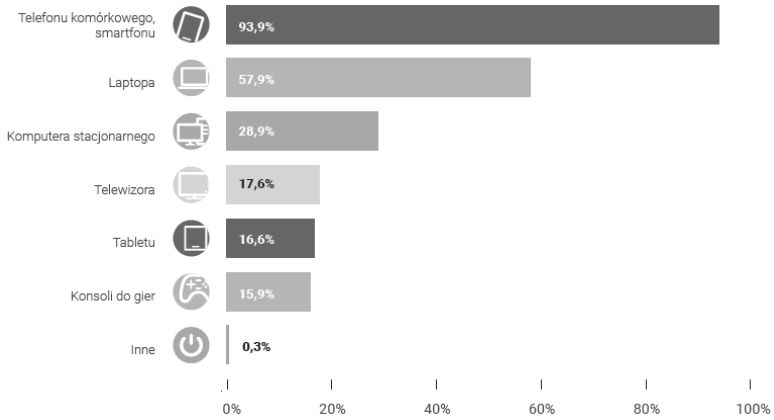

Wykres nr 1. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie *Ile czasu korzystasz z Internetu?*
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bochenek M., Lange R. (red.), *Nastolatki 3.0.*, wyd. NASK, Warszawa 2019., s. 9.

W 2018 roku do łączenia się z Internetem zdecydowana większość nastolatków używała telefonu komórkowego lub smartfona – 82,5% respondentów. Za pomocą telewizora z siecią łączyło się 57%, a za pomocą laptopa lub komputera stacjonarnego 40% badanych. Tablet i konsola do gier były wykorzystywane rzadziej, a tylko nieliczni użytkownicy podłączali się do Internetu przez zegarki lub zabaw-

[27] M. Ledzion-Markowska. (red.), *Polskie badanie EU KIDS ONLINE 2018,* wyd. UAM, Poznań 2019, s. 23.
[28] Ibidem.
[29] M. Bochenek, R. Lange (red.), *Nastolatki 3.0..., op. cit., s. 9.*
[30] Ibidem.

ki podłączone do sieci[31]. W 2019 roku wyniki różniły się nieznacznie. Wskazane statystyki zostały przedstawione na wykresie nr 2.

Wykres nr 2. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie *Za pomocą jakich urządzeń najczęściej korzystasz z Internetu?*

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bochenek M., Lange R. (red.), *Nastolatki 3.0.*, wyd. NASK, Warszawa 2019, s. 16.

Wśród młodych ludzi najczęściej wybierane formy aktywności w cyberprzestrzeni to treści rozrywkowe i kulturalne, komunikacja służąca rozwijaniu życia społecznego oraz odrabianie lekcji.

Według badań NASK aktywność dzieci i młodzieży w sieci można podzielić na dwa segmenty[32]:

- rekreacyjno-afiliacyjny, w którym Internet traktowany jest głównie, jako zastępstwo dla tradycyjnych mediów – telewizji czy odtwarzacza muzyki (oglądanie filmów i seriali, słuchanie muzyki), oraz jako narzędzie, za pomocą którego można należeć do grupy – rówieśniczej lub towarzyskiej (serwisy społecznościowe, kontakty za pomocą komunikatorów);
- utylitarno-kreacyjny, w którym można wymienić następujące subsegmenty:
  - poznawczy, w którym sieć jest wykorzystywana do edukacji i zdobywania informacji (przegląd wiadomości, dostęp do artykułów, poszerzanie wiedzy);
  - ludyczny, w którym Internet jest używany do rozwijania różnego rodzaju hobby (w tym także do grania w gry online);
  - tożsamościowy, w którym młodzi użytkownicy mają możliwość kreowania i wykorzystywania własnego wizerunku (prowadzenie bloga, tworzenie grafiki, muzyki czy filmów, korzystanie z kursów dostępnych online, robienie zakupów internetowych).

[31] M. Ledzion-Markowska. (red.), *Polskie badanie EU KIDS ONLINE 2018...,* op. cit., s.20.
[32] M. Bochenek, R. Lange (red.), *Nastolatki 3.0..., op. cit., s. 13.*

Spośród aktywności z segmentu rekreacyjno-afiliacyjnego Internet najczęściej wykorzystywany jest przez młodych ludzi do celów rozrywkowych – słuchania muzyki (65,4%), z czego najpopularniejszy portal odwiedzany przez badanych to YouTube (94%), oraz oglądania filmów, wideoklipów i seriali (62,1%)[33]. Obok celów medialnych popularność przoduje wśród korzystania komunikatorów (61%) oraz z serwisów społecznościowych (59,4%), wśród których przoduje Facebook (83,4%) zapewniający stały kontakt ze znajomymi, i ułatwiający śledzenie życia innych osób – oglądanie zdjęć czy sprawdzanie aktywności kolegów i koleżanek[34]. W subsegmencie poznawczym segmentu utylitarno-kreacyjnego najczęstszą aktywnością dzieci i młodzieży jest odrabianie lekcji (50,6%), przygotowywanie do sprawdzianów (21,2%), przeglądanie wiadomości i czytanie artykułów (18,9%), korzystanie z poczty e-mail (18,1%) czy poszerzanie wiedzy potrzebnej do szkoły (15,5%)[35]. Do subsegmentu ludycznego należy granie w gry online (40,8%) i poszerzanie wiedzy w ramach swoich zainteresowań (37,1%), natomiast w subsegmencie tożsamościowym wyróżnić można: korzystanie ze sklepów internetowych i serwisów aukcyjnych (24,6%), tworzenie grafiki, muzyki, filmów oraz obróbka zdjęć (8,3%), prowadzenie bloga, strony internetowej lub fanpage'a (3,5%), kontakt z nauczycielami (3,4%), załatwianie spraw urzędowych, płacenie rachunków (3,1%) oraz korzystanie z kursów e-learningowych (1,6%)[36]. Wskazane statystyki przedstawiono na wykresie nr 3.

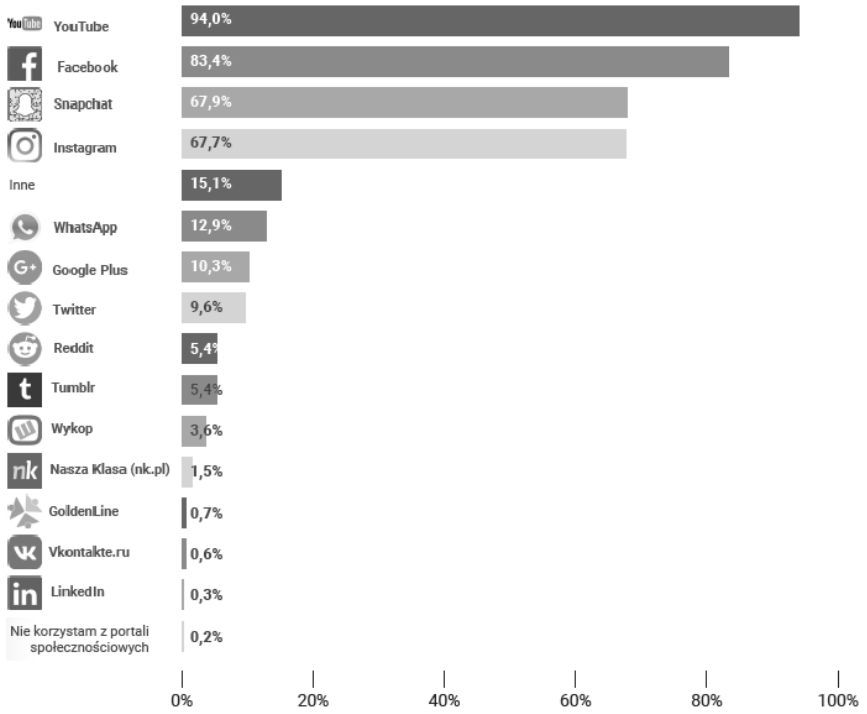
Użytkowanie mediów społecznościowych to jedna z najważniejszych funkcji cyberświata – sprzyja tworzeniu relacji społecznych, wymianie informacji, tworzeniu wizerunku, rozwijaniu pasji. Serwisy społecznościowe mają różną specyfikę – mogą zezwalać na publikację tekstów, zdjęć, filmów czy informacji lub łączyć różne formy komunikacji[37]. Na portalach społecznościowych jak Facebook czy Twitter, służących głównie autoprezentacji, ma miejsce ogromna część życia towarzyskiego młodych ludzi. Obecnie posiadanie profilu jest niezwykle popularne – umożliwia publikację tekstów, zdjęć lub filmów oraz tworzenie siatki znajomych. Instagram i Snapchat to aplikacje pozwalające na dzielenie się zdjęciami i filmami a YouTube jest najpopularniejszym serwisem umożliwiającym umieszczanie i odtwarzanie filmów oraz teledysków[38]. Wskazane statystyki przedstawiono na wykresie nr 4.

[33] Ibidem, s. 11.
[34] Ibidem, s. 11-19.
[35] Ibidem, s.11.
[36] Ibidem.
[37] https://www.orange.pl/razemwsieci/media-spolecznosciowe. [dostęp: 28.06.2020].
[38] Ibidem.

Wykres nr 3. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie *Do jakich aktywności najczęściej używasz Internetu?*

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bochenek M., Lange R. (red.), *Nastolatki 3.0.*, wyd. NASK, Warszawa 2019, s. 11.

Wykres nr 4. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: *Z których mediów społecznościowych korzystasz najczęściej?*

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bochenek M., Lange R. (red.), *Nastolatki 3.0.*, wyd. NASK, Warszawa 2019, s. 19.

Komunikacja to równie popularna forma aktywności w sieci. Popularne niegdyś proste czaty i e-maile zostały zastąpione przez funkcjonalne komunikatory. Swoją atrakcyjnością zachęcają wszystkich użytkowników Internetu, dając im możliwość kontaktów i budowania relacji interpersonalnych.

Ze względu na cechy, czaty i komunikatory można podzielić na grupy[39]:

- niezależne – programy działające samodzielnie, niestanowiące części większego oprogramowania (na przykład Skype);
- zintegrowane w serwisach społecznościowych – działające jako dodatki do serwisów społecznościowych (na przykład Messenger jako dodatek do serwisu Facebook);
- zintegrowane z pocztą e-mail – działające jako dodatek do serwisów webmail (na przykład Hangouts jako dodatek do poczty Gmail).

Warto zwrócić uwagę, że język komunikatorów jest specyficzny – zawiera slangowe słownictwo oraz wiele akronimów[40]. Z czasem właściwości komunikatorów wzbogaciły się z możliwości przesyłania jedynie wiadomości tekstowych,

[39] A. Wrzesień-Gandolfo (red.), *Bezpieczeństwo dzieci online, wyd. Polskie Centrum Safer Internet, Warszawa 2014, s. 22-23.*

[40] Ibidem, s. 24.

do przesyłania obrazu i dźwięku, część programów oferuje również nagrywanie prowadzonych rozmów[41].

Wyszukiwanie informacji, w tym również tych potrzebnych do odrabiania lekcji i nauki, następuje zwykle przez korzystanie z wyszukiwarek. Są one narzędziem pozwalającym na przeszukiwanie zasobów Internetu i dotarcie do pożądanych informacji. Jeszcze kilkanaście lat temu poszukiwanie informacji było jednoznaczne z przeglądaniem katalogów stron, obecnie automatyczne wyszukiwanie stron internetowych znacznie umożliwia zdobycie konkretnej odpowiedzi. Wyszukiwarki mają także system wyszukiwania obrazem (odnajdowanie obrazu zbliżonego do udostępnionego), wyszukiwania wyłącznie zdefiniowanych typów plików (jak pdf czy ppt – plików prezentacji PowerPoint) czy wyszukiwania głosem. Uzyskane wyniki można zawęzić do grafik, map, filmów, widomości, książek czy aplikacji, a także do wybranego języka, regionu lub daty publikacji materiału. Należy jednak pamiętać, że wyniki wyszukiwania różnią się w zależności od użytkownika – bazują na jego wcześniejszych wyszukiwaniach, oraz są poprzedzone promowanymi, sponsorowanymi stronami. Wyszukiwarki mają zwykle funkcję filtru, który pomaga ograniczyć niepożądane treści[42].

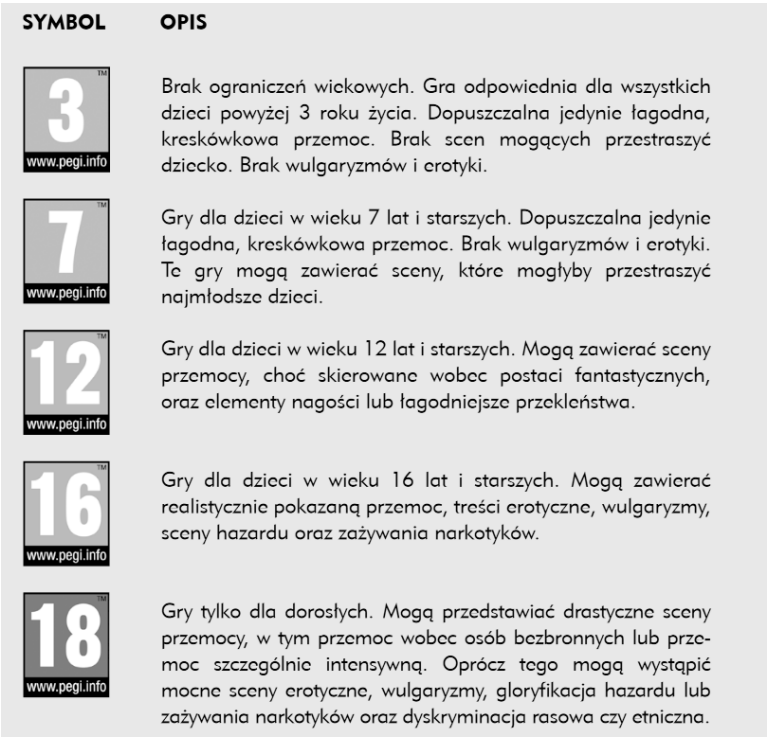
Gry online to szeroka oferta dla aktywności dzieci i młodzieży w sieci. W klasyfikacji ze względu na gatunek, gry można podzielić następująco[43]:

- gry RPG – gry fabularne, w których stworzona przez gracza postać rozwija się w rozbudowanym, fantastycznym świecie;
- gry FPS (ang. First Person Shooter) – strzelanki, w których walka z przeciwnikami toczy się z perspektywy bohatera;
- gry strategiczne – kładące nacisk na myślenie strategiczne i taktyczne, zwykle polegające na rozbudowie wirtualnego państwa lub prowadzeniu kampanii wojennych;
- gry symulacyjne – odtwarzające realne sytuacje (na przykład symulatory samochodowe czy lotnicze):
- podtypem gier symulacyjnych są gry typu tycoon, w których gracz rozwija rodzinę, miasto lub przedsiębiorstwo;
- gry sportowe – mają za zadanie odtworzyć elektronicznie tradycyjne rozgrywki sportowe.

Gry, choć kiedyś zwykle jednoosobowe, obecnie występują w wieloosobowych wersjach – gracz konkuruje z innymi za pośrednictwem sieci (MMOG – Massive Multiplayer Online Game – gry masowe skupiające jednocześnie tysiące graczy)[44]. Gry online to nie tylko gry komputerowe – obecnie mogą być one uruchamiane na wielu platformach sprzętowych, jak konsole do gier czy aplikacje mobilne[45]. Gry internetowe niosą jednak ze sobą wiele zagrożeń. Poza uzależnieniem, jest to między innymi brak znajomości tożsamości przeciwnika, co może skutkować wyłudze-

[41] Ibidem, s. 23.
[42] Ibidem, s. 111.
[43] Ibidem, s. 26.
[44] Ibidem, s. 27.
[45] Ibidem.

niem danych czy naruszeniem prywatności. Największym niebezpieczeństwem są jednak szkodliwe treści, które są zawarte w grach – przemoc, seks czy wulgarny język. W celu uniknięcia zagrożenia związanego z materiałami niedostosowanymi do wieku dziecka warto jest zapoznać się z systemem ratingowym PEGI (ang. Pan -European Game Information). PEGI to ogólnoeuropejski system klasyfikacji gier, który w wizualny sposób (za pomocą zestawów graficznych) wskazuje dopuszczalny wiek korzystania z gry (odnosząc się wyłącznie do treści, a nie do trudności) oraz oznacza niebezpieczne treści, które mogą pojawić się w grze (przemoc, hazard, seks, wulgaryzmy, narkotyki, strach lub dyskryminacja)[46]. System klasyfikacji PEGI został zaprezentowany na rysunkach nr 1 i nr 2.

Rysunek nr 1. Oznaczenia wiekowe w klasyfkacji PEGI

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Wrzesień-Gandolfo (red.), *Bezpieczeństwo dzieci online*., wyd. Polskie Centrum Safer Internet, Warszawa 2014. s. 30.

[46] Ibidem, s. 30-31.

Rysunek nr 2. Oznaczenia dotyczące zawartości w klasyfkacji PEGI

Źródło: opracowanie własne na podstawie. Wrzesień-Gandolfo A. (red.), *Bezpieczeństwo dzieci online*., wyd. Polskie Centrum Safer Internet, Warszawa 2014. s. 31-32.

Wśród powszechnych sposobów na tworzenie treści i tożsamości w świecie wirtualnym warto też wymienić blogi i wideoblogi. Serwisy internetowe zawierające przemyślenia, zarówno osobiste, jak i tematyczne, lub samodzielnie przygotowane materiały wideo i zdjęcia, są ciekawą formą prezentacji i rozwijania pasji młodych ludzi[47].

[47] Fundacja Orange, *Bezpieczne media, https://fundacja.orange.pl/files/user_files/user_upload/materialy_edu_dla_nauczycieli/Poradnik_Bezpieczne_media/Bezpieczne_media._Przewodnik_dla_rodzicow.pdf.* [dostęp: 13. 03.2020].

Zakończenie

Postrzeganie cyberprzestrzeni wyłącznie z perspektywy dorosłego człowieka może prowadzić do nieporozumień i konfliktów międzypokoleniowych. W dzisiejszych czasach Internet dla osób dorosłych jest przede wszystkim źródłem informacji lub narzędziem pracy, dla dziecka jest natomiast miejscem zdobywania wiedzy, źródłem rozrywki, ale też miejscem, w którym odbywa się jego życie społeczne i towarzyskie. Zastosowanie Internetu, wydarzenia i działania mające miejsce wyłącznie w świecie rzeczywistym to świat, którego dorośli muszą się nauczyć, a dla większości dzieci i nastolatków środowisko naturalne, w obecności którego urodziły się i wychowały[48]. Park Prensky zróżnicował te dwie grupy wiekowe na *cyfrowych imigrantów i cyfrowych tubylców*[49]. Mimo rozbieżności, umiejętności techniczne młodych ludzi nie powinny być przeceniane, są bowiem ograniczane przez niedojrzałość psychospołeczną i niezdolność do analizy konsekwencji swoich działań w przyszłości. Dlatego też rola rodzica, polegająca na wprowadzeniu dzieci w świat wirtualny, jest niezwykle istotna. Trzeba również pamiętać, że poza technicznymi aspektami spędzania czasu w sieci, małoletni mogą nie być przygotowani na potencjalne zagrożenia i mogą nie wiedzieć co robić w sytuacji, gdy napotkają problem.

Procesy psychologiczne, szczególnie emocjonalne i poznawcze, skupiają się głównie na poszukiwaniu własnej tożsamości, czym może być spowodowane wiele zaburzeń zachowania łatwych do zauważenia w okresie adolescencji. Czasowa negacja autorytetów i norm oraz testowanie wzorców życia jest dążeniem do nadania kierunku życiowego, skrystalizowania wartości oraz stabilizacji koncepcji własnej osoby. Co najważniejsze, w okresie adolescencji człowiek otrzymuje zdolność dawania nowego życia oraz możliwość samodzielnego kształtowania własnego życia.

Obecnie ciężko zaprzeczyć, że Internet to codzienność dzieci i młodzieży – dziś blisko 96% badanych korzysta z usług wirtualnej rzeczywistości każdego dnia[50], w 2007 roku tylko 45% dzieci korzystało z Internetu codziennie[51]. Czas, jaki młodzi ludzie spędzają w sieci, to jeden z najczęściej badanych wskaźników wykorzystywania Internetu przez dzieci i młodzież. Jeszcze kilkanaście lat temu połączenie z Internetem było możliwe przede wszystkim stacjonarnie, a bycie online polegało na znajdowaniu się w pomieszczeniu z łączem internetowym i byciem wyłączonym z aktywności poza siecią. Obecnie, dzięki Internetowi mobilnemu, online można być praktycznie zawsze i wszędzie – możliwe jest wykonywanie różnych czynności jednocześnie będąc w sieci.

---

[48] Ibidem.

[49] Program Safer Internet w Polsce, *Nadmierne korzystanie z Internetu przez dzieci i młodzież, https://www.saferinternet.pl/pliki/publikacje/nadmierne_korzystanie_z_internetu_przez_dzieci_i_mlodziez.pdf.* [dostęp: 22.05.2020].

[50] M. Bochenek, R. Lange (red.), *Nastolatki 3.0...*, op.. cit., s. 9.

[51] Fundacja Dzieci Niczyje, *Raport: Bezpieczeństwo dzieci korzystających z Internetu, bezpiecznaszkola.men.gov.pl/wp-content/uploads/2015/09/raport-bezpieczenstwo-dzieci-korzystajacych-z-internetu.pdf.* [dostęp: 17.01.2020].

Ze względu na intensywny rozwój technologiczny liczba urządzeń z dostępem do Internetu mobilnego wciąż wzrasta – mikroprocesory łączące się z siecią są już w zegarkach, sprzętach gospodarstwa domowego, urządzeniach audiowizualnych i w samochodach[52]. Świadomość obszaru z jakim mają młodzi styczność podczas użytkowania sieci jest jednym z podstawowych elementów potencjalnie podejmowanych działań prewencyjnych w zakresie zapewnienia harmonijnego i bezpiecznego funkcjonowania w sieci.

Litreatura:

1. Bochenek M., Lange R. (red.), *Nastolatki 3.0.*, wyd. NASK, Warszawa 2019.
2. Harwas– Napierała B., Trempała J. (red.), *Psychologia rozwoju człowieka – Charakterystyka okresów życia człowieka.*, wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
3. Harwas– Napierała B., Trempała J. (red.), *Psychologia rozwoju człowieka – Rozwój funkcji psychicznych.*, wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
4. Ledzion-Markowska M. (red.), *Polskie badanie EU KIDS ONLINE 2018*, wyd. UAM, Poznań 2019.
5. Wrzesień-Gandolfo A. (red.), *Bezpieczeństwo dzieci online.*, wyd. Polskie Centrum Safer Internet, Warszawa 2014.

Źródła prawa:

6. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. nr 16, poz. 93).
7. Netografia
8. Fundacja Dzieci Niczyje, *Raport: Bezpieczeństwo dzieci korzystających z Internetu, bezpiecznaszkola.men.gov.pl/wp-content/uploads/2015/09/raport-bezpieczenstwo-dzieci-korzystajacych-z-internetu.pdf.*
9. *Fundacja Orange, Bezpieczne media, https://fundacja.orange.pl/files/user_files/user_upload/materialy_edu_dla_nauczycieli/Poradnik_Bezpieczne_media/Bezpieczne_media._Przewodnik_dla_rodzicow.pdf.*
10. *https://www.internetworldstats.com/stats.htm.*
11. https://www.orange.pl/razemwsieci/media-spolecznosciowe.
12. Instytut badawczy NASK, *Nastolatki 3.0, https://akademia.nask.pl/badania/RAPORT%20-%20Nastolatki%203.0%20-%20wybrane%20wyniki%20bada%C5%84%20og%C3%B3lnopolskich.pdf.*
13. Program Safer Internet w Polsce, Nadmierne korzystanie z Internetu przez dzieci i młodzież, https://www.saferinternet.pl/pliki/publikacje/nadmierne_korzystanie_z_internetu_przez_dzieci_i_mlodziez.pdf.
14. Wojtasik Ł., Pedofilia i pornografia w Internecie – zagrożenia dla dzieci, http://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/Wojtasik_Pedofilia_i_pornografia_w_Internecie.pdf.

[52] A. Wrzesień-Gandolfo (red.), *Bezpieczeństwo dzieci online., op.cit., s. 34.*

dr Wiesław Barszczewski
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
ORCID 0000-0002-2943-5732

ZWALCZANIE PRZESTĘPCZOŚCI W POLSCE – WYBRANE ASPEKTY

THE FIGHT AGAINST CRIME IN POLAND – SELECTED ASPECTS

Streszczenie
W artykule „Zwalczanie przestępczości w Polsce - wybrane aspekty" przedstawiono bezpieczeństwo jako podstawową potrzebę człowieka. Wskazano zjawisko przestępczości jako zagrożenie bezpieczeństwa obywateli. Następnie omówiono rozwiązania systemowe dla bezpieczeństwa oraz dokonano analiz liczbowych wybranych przestępstw popełnionych w Polsce na podstawie statystyk i sprawozdań właściwych instytucji systemu bezpieczeństwa państwa. W zakończeniu odniesiono się do kwestii zaufania społeczeństwa do instytucji państwowych oraz do oceny poczucie bezpieczeństwa obywateli.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, przestępstwo, Policja, poczucie bezpieczeństwa

Summary
The paper „The fight against crime in Poland - selected aspects" presents security as a basic humanneed. The phenomenon of crime was indicated as a threat to citizens' security. Then, systemic solutions for security were discussed and numerical analyzes of number selected crimes committed in Poland were made on the basis of statistics and reports of relevant institutions of the state security system. In the last section, the questions of the public confidence to the state institutions as well as citizens' sense of security were discussed.

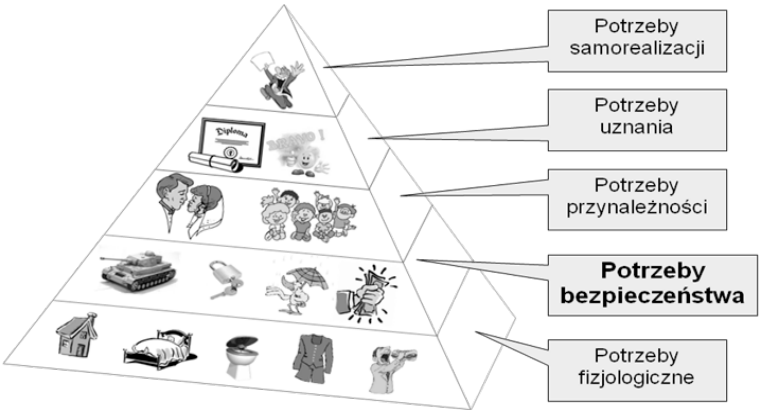
Keywords: security, crime, Police, sense of security

Wstęp

Problematyka bezpieczeństwa, towarzysząc człowiekowi podczas jego rozwoju cywilizacyjnego, stanowiła i wciąż stanowi jeden z priorytetów funkcjonowania. W tym celu od zarania dziejów tworzone są narzędzia, których zastosowanie ma zapewnić bezpieczeństwo jednostek, grup społecznych, państw oraz społeczności międzynarodowej. Rozwój ludzkości, to także historia rozwoju przedmiotów, urządzeń, instytucji oraz systemów, dzięki którym możliwa jest organizacja bezpiecznego środowiska egzystencji i rozwoju. Dotyczy to zarówno kwestii kulturowych czy społecznych, jak również, a może przede wszystkim, biologicznego przetrwania. Aby przetrwać, niezbędne było zachowanie życia, rozmnażanie oraz zapewnienie kolejnym pokoleniom możliwości bezpiecznego bytu. Można więc przyjąć, że takie potrzeby dotyczą samozachowania oraz potrzeby zachowania gatunku[1].

Badacze przyjęli, że potrzeby są nieodłącznym elementem funkcjonowania człowieka. Stanowią pewną hipotetyczną konstrukcję wynikającą z analizy określonego zachowania w określonej sytuacji. Stanowią pewien stan niedoboru i motywują człowieka do działania w celu jego zaspokojenia. Za najważniejsze motywatory uznano środki do życia, swobodę, partnera seksualnego, przekonania i ideały (wiarę)[2].

Na przestrzeni dziejów zachodzą zmiany w obszarze bezpieczeństwa. Począwszy od czasów prehistorycznych, poprzez epoki brązu i żelaza, starożytność, średniowiecze aż do współczesności ich dynamika zmienia się w zależności od poziomu rozwoju kulturowego. Badający kwestie hierarchii potrzeb człowieka, amerykański psycholog A. Maslow również uznał, że potrzeby bezpieczeństwa są priorytetowe, co podkreślił umieszczając je w swoim modelu tuż ponad potrzebami egzystencjalnymi (fizjologicznymi), co przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek 1. Hierarchia potrzeb wg Maslowa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. H. Maslow, *Motywacja i osobowość*, PAX, Warszawa 1990.

[1] K. Obuchowski, *Psychologia dążeń ludzkich*, PWN, Warszawa 1983, s. 96.
[2] Tamże, s. 91-93.

Obecnie w ogólnym ujęciu przyjmuje się, że bezpieczeństwo jest stanem jakiegoś przedmiotu (obiektu) wynikającym z braku zagrożeń, a zatem stanem pewnym, pomyślnym i pożądanym. Ów brak zagrożeń może wynikać z dwojakiego rodzaju okoliczności – rzeczywistego ich braku bądź też skutecznej ochrony przed ich szkodliwym oddziaływaniem[3].

Szersze ujęcie problemu bezpieczeństwa pokazuje, że jest to „teoria i praktyka zapewniania możliwości przetrwania (egzystencji) i realizacji własnych interesów przez dany podmiot, w szczególności poprzez wykorzystywanie szans (okoliczności sprzyjających), podejmowanie wyzwań, redukowanie ryzyk oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów. Współczesne bezpieczeństwo ma charakter zintegrowany (kompleksowy, wielowymiarowy), w którym – w zależności od przyjętego kryterium – można wyróżnić różne jego rodzaje, dziedziny, sektory, działy i obszary:

a. w zależności od rodzaju podmiotu można wyróżnić bezpieczeństwo indywidualne (personalne), grupowe, narodowe (w tym państwowe i terytorialne: wojewódzkie, powiatowe, gminne), międzynarodowe (regionalne i globalne), w tym międzypaństwowe (sojusznicze, koalicyjne) i transnarodowe;
b. w zależności od przedmiotu (treści) bezpieczeństwa możemy w zasadzie wyróżnić tyle jego rodzajów, dziedzin, sektorów działów, obszarów itd., ile jest możliwych sfer aktywności danego podmiotu (w każdej sferze aktywności występują jakieś elementy bezpieczeństwa)”[4].

Podmiotowe i przedmiotowe ujęcie bezpieczeństwa podkreśla złożoność problemu, a co za tym idzie, uświadamia konieczność budowania skomplikowanych rozwiązań systemowych, służących do jego zachowania.

Pojęcie przestępczości

Elementem godzącym w bezpieczeństwo obywateli jest m.in. przestępczość. Jest ona zjawiskiem społecznym, a więc tym samym elementem aktywności każdego społeczeństwa. Obecnie problem przestępczości należy zaliczyć do jednego z najważniejszych w państwie. Przyciąga on uwagę nie tylko organów ścigania, ale także rządu, polityków oraz mediów. Nie istnieje poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, czy też właściwy poziom zamożności grup społecznych, ani też system filozoficzno-etyczny, które zapewnią całkowitą eliminację przestępczo-

[3] S. Jarmoszko, *U źródeł naukowej tożsamości antropologii bezpieczeństwa*, [w:] M. Cieślarczyk, A. Filipek, A.W. Świderski, J. Ważniewska (red.), *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa*, UPH, Siedlce 2013, s. 54.

[4] *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej,* BBN, Warszawa 2013, s. 247.

ści[5]. Już starożytni uważali, że zbrodnia jest „chorobą duszy", którą powinno się leczyć poprzez system kar.

Podobnie jak w przypadku prób zdefiniowania innych pojęć związanych z szeroko rozumianym bezpieczeństwem, problematyczne jest stworzenie uniwersalnej definicji przestępczości. Można ją rozumieć jako „ogół przestępstw popełnionych w pewnym okresie w danym kraju lub środowisku społecznym, albo przez określoną kategorię sprawców, również popełnianie przestępstw"[6]. W polskim prawodawstwie przyjmuje się, że odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia[7]. A zatem należy rozumieć, że przestępstwo, to zawinione działanie człowieka, zabronione przez ustawę (Kodeks karny) pod groźbą kary[8]. Z przepisu w Kodeksie karnym wynika, że przestępstwo jest zbrodnią, albo występkiem. Zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą[9]. Występek natomiast, to czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc[10]. Dokument podkreśla także, że zbrodnię można popełnić tylko umyślnie, natomiast występek można popełnić także nieumyślnie[11].Należy tu zaznaczyć, że ponieważ przestępstwo jest czynem, więc odpowiedzialności karnej nie podlegają myśli, zamiary, czy poglądy człowieka, dopóki nie zostaną zrealizowane, np. w postaci pochwalania przestępstwa lub jego publicznego propagowania[12]. Istotnym jest również, że przestępstwem jest czyn społecznie szkodliwy i to w sposób więcej niż znikomy[13].

W Kodeksie karnym wymieniono szereg rodzajów przestępstw. Należą do nich:

- Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne;
- Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej;
- Przestępstwa przeciwko obronności;
- Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu;
- Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu;
- Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji;
- Przestępstwa przeciwko środowisku;
- Przestępstwa przeciwko wolności;
- Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania;
- Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności;

---

[5] B. Czarnecki, *Przestrzenne aspekty przestępczości. Metoda identyfikacji czynników zagrożeń w przestrzeni miejskiej*. Rozprawy Naukowe nr 216, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2011, s. 20.

[6] *Encyklopedia PWN,* Warszawa 1997, s. 695.

[7] Art. 1§1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553).

[8] *Encyklopedia...*, dz.cyt., s. 695

[9] Art. 7§2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553).

[10] Tamże, art. 7§3.

[11] Tamże, art. 7§4.

[12] L. Gardocki, *Pojęcie przestępstwa i podziały przestępstw w polskim prawie karnym*, Annales, UMCS, Lublin, 2013, s. 30.

[13] Art. 1§2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553).

- Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece;
- Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej;
- Przestępstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową;
- Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego;
- Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości;
- Przestępstwa przeciwko wyborom i referendum;
- Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu;
- Przestępstwa przeciwko ochronie informacji;
- Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów;
- Przestępstwa przeciwko mieniu;
- Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu i interesom majątkowym w obrocie cywilnoprawnym;
- Przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi;
- Przepisy ogólne dotyczące żołnierzy[14].

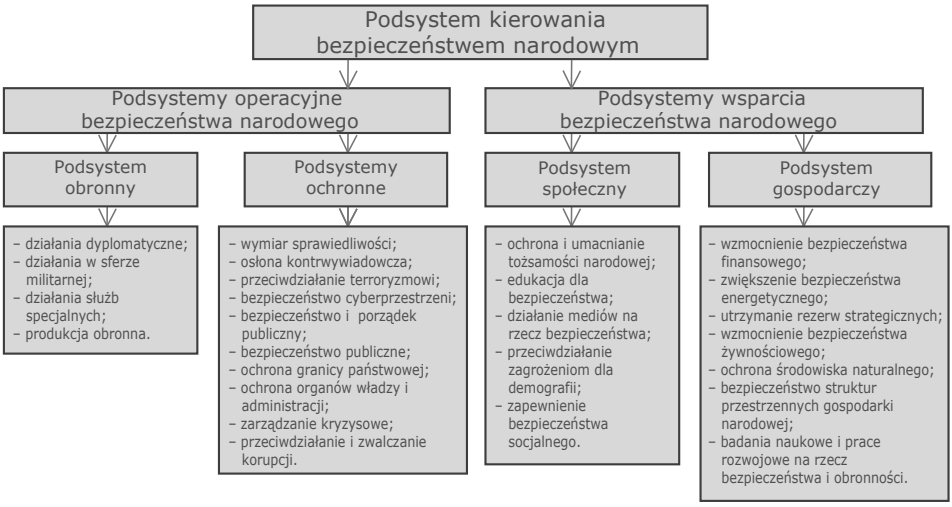
Rozwiązania systemowe dla bezpieczeństwa

Rozwój cywilizacyjny oraz proces globalizacji tworzą grunt do rozwoju wielu zagrożeń, a więc istnieje potrzeba tworzenia systemu bezpieczeństwa, zintegrowanego, zapewniającego szybkie i skuteczne działanie oraz przeciwdziałanie możliwym zagrożeniom. Sprawnie działający system jest dla ochrony i obrony państwa i jego obywateli sprawą priorytetową[15]. System bezpieczeństwa narodowego obejmuje siły, środki i zasoby przeznaczone przez państwo do realizacji zadań w tym obszarze, odpowiednio zorganizowane, utrzymywane i przygotowywane. Składa się on z podsystemu kierowania i podsystemów wykonawczych, w tym podsystemów operacyjnych (obronny i ochronne) oraz podsystemów wsparcia (społeczne i gospodarcze)[16]. Strukturę systemu przedstawiono na Rysunku 2.

[14] Zob. tamże, roz. XVI - XLIV.

[15] J. Wojnarowski, *Dekompozycja systemu obronnego państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego*, [w:] Zeszyty Naukowe AON nr 4(97) 2014, s. 68.

[16] *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* 2014, s. 13.

Rysunek 2. System bezpieczeństwa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego 2014*, s. 43-56.

Dla potrzeb niniejszego artykułu należy przybliżyć wybrane podsystemy ochronne, które wspierają państwo w realizacji zadań z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Tworzone są przez: wymiar sprawiedliwości, służby specjalne, państwowe służby, straże i inspekcje wyspecjalizowane w ochronie porządku publicznego, służby ratownictwa i ochrony ludności, elementy zarządzania kryzysowego, Straż Graniczną; Służbę Celną, podmioty sektora prywatnego (firmy ochrony osób i mienia), organizacje pozarządowe (zwłaszcza społeczne organizacje ratownicze). Istotną rolę odgrywają także podmioty odpowiedzialne za ochronę bezpieczeństwa cybernetycznego oraz za przeciwdziałanie i zwalczanie terroryzmu i ekstremizmu[17]. Istotą działań ochronnych jest zapewnienie warunków dla utrzymywania ładu konstytucyjnego, wewnętrznej stabilności państwa, bezpieczeństwa powszechnego i porządku publicznego, zarówno wspólnych, jak i indywidualnych zasobów materialnych i niematerialnych, a także funkcjonowania infrastruktury krytycznej. Działaniem uzupełniającym powinno być uczestnictwo w promowaniu na arenie międzynarodowej oraz krzewienie w społeczeństwie polskim zasad i świadomości należytego korzystania z praw i wolności człowieka i obywatela[18].

Szczególną rolę w zwalczaniu przestępczości zajmują wybrane elementy podsystemów ochronnych, w tym Wymiar Sprawiedliwości i Policja. Wymiar Sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują: Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe. Sąd wyjątkowy lub tryb doraźny może być ustanowiony tylko na czas wojny[19]. Celem działań Wymiaru Sprawiedliwości jest eliminowanie źródeł zagrożeń dla swobody korzystania z praw i wolności

[17] Tamże, s. 14.
[18] *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* 2014, s. 11-12.
[19] Art. 175 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 Nr 78 poz. 483).

oraz konsekwentne ściganie i karanie sprawców ich naruszeń. W tym zakresie szczególne znaczenie ma zapewnienie przez państwo sprawnego funkcjonowania sądów i prokuratury, terminowe prowadzenie postępowań i rozstrzyganie spraw oraz zagwarantowanie skutecznego wykonania orzeczeń. Ważnym elementem zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom jest również zagwarantowanie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego, dzięki uproszczeniu i uelastycznieniu procedur prawnych. Konstytucyjne gwarancje ochrony praw i wolności będą w pełni realizowane, gdy instytucje Wymiaru Sprawiedliwości staną się powszechnie dostępne, szybkie w działaniu oraz przyjazne dla obywateli[20]. Ważnym ogniwem w procesie zapewnienia bezpieczeństwa jest Prokuratura. Wykonuje ona zadania w zakresie ścigania przestępstw oraz stoi na straży praworządności[21].

Podstawą utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego na właściwym poziomie jest skuteczne zapobieganie ich naruszeniom, a także wykrywanie przestępstw i wykroczeń godzących w życie, zdrowie i mienie obywateli, jak również interesy państwa. Zadania realizowane w tym zakresie dotyczą różnego rodzaju czynów zabronionych, w tym zarówno przestępczości pospolitej, jak i zorganizowanej o charakterze kryminalnym, ekonomicznym i narkotykowym. Najważniejszą służbą realizującą zadania z tego zakresu jest Policja, właściwa w zakresie ochrony życia i zdrowia oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra[22]. Policja jest to umundurowana i uzbrojona formacja służąca społeczeństwu i przeznaczona do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego[23]. Formacja składa się z następujących rodzajów służb: kryminalnej, śledczej, spraw wewnętrznych, prewencyjnej, kontrterrorystycznej oraz wspomagającej działalność Policji w zakresie organizacyjnym, logistycznym i technicznym[24].

Kolejną ważną instytucją dla zapewnienia porządku i bezpieczeństwa publicznego jest Służba Więzienna. Jest umundurowaną i uzbrojoną formacją apolityczną podległą Ministrowi Sprawiedliwości, posiadającą własną strukturę organizacyjną[25]. Współpracuje z innymi formacjami mundurowymi: Policją, Strażą Pożarną, Strażą Graniczną, Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralnym Biurem Antykorupcyjnym, wojskiem. Chroni społeczeństwo przed sprawcami przestępstw osadzonymi w zakładach karnych i aresztach śledczych, nie tylko izolując ich od społeczeństwa, ale przygotowując do poprawnego w nim funkcjonowania, bez wchodzenia w konflikt z prawem, powstrzymywania się od powrotu do przestępstwa, prowadząc oddziaływania resocjalizacyjne i readaptacyjne. W tym zakresie współdziała z różnymi stowarzyszeniami, organizacjami pożytku publicznego i instytucjami, kościołami i związkami wyznaniowymi oraz kuratorami.

[20] *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* 2014, s. 33.
[21] Art. 2 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (Dz. U. 2016 poz. 177).
[22] Tamże, s. 36.
[23] Art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. 1990 Nr 30 poz. 179).
[24] Tamże, art. 4 ust. 1.
[25] Art. 1 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. 2010 Nr 79 poz. 523).

Statystyki zwalczania przestępczości w Polsce

Jak wynika z Kodeksu karnego, katalog przestępstw jest bardzo szeroki, więc prezentowane dane w niniejszym artykule zostały ograniczone do najczęściej występujących. Ponadto należy zaznaczyć, że wykorzystane materiały źródłowe pochodzą z danych KG Policji, Głównego Urzędu Statystycznego oraz Ministerstwa Sprawiedliwości, stanowią więc zbiór rzetelnych informacji.

Jak wynika z dostępnych danych Policji, obecnie notowanych jest coraz mniej przestępstw kryminalnych, w tym kradzieży, rozbojów czy uszkodzenia mienia. Poczucie bezpieczeństwa jest wysokie - 86% Polaków uważa, że w Polsce czuje się bezpiecznie, a aż 93% deklaruje, że w okolicy, gdzie zamieszkuje, jest bezpiecznie. Ponadto statystyki Policji pokazują spadkowy trend liczby przestępstw. Z 1061 238 stwierdzonych w 2013 r. przestępstw, ich liczba spadła do 796 557 w 2019 r. Naturalne jest, że wraz ze spadkiem liczby przestępstw stwierdzonych, maleje także liczba przestępstw wykrytych. Natomiast istotne jest, że procent ich wykrywalność wzrasta i tak z 67% notowanych w 2013 roku do 73,1% w 2019 r. co przedstawiono w Tabeli 1[26].

Tabela 1. Liczba przestępstw w Polsce

Przestępstwa ogółem - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia.			
Rok	**Przestępstwa stwierdzone**	**Przestępstwa wykryte**	**% wykrycia**
2019	796 557	586 030	73,1
2018	768 049	567 775	73,4
2017	753 963	545 008	71,7
2016	748 459	501 877	66,5
2015	799 779	524 380	64,7
2014	867 855	573 824	65,2
2013	1 061 238	720 510	67,0

Źródło: Statystyki Policji *Przestępstwa ogółem - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia.* Stan na dzień: 02.03.2018 r.,http://www.statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/121940,Przestepstwa-ogolem.html [dostęp 01.06.2020].

Liczba przestępstw o dużym ciężarze gatunkowym, jakim są zabójstwa, na przestrzeni ostatnich lat również zmalała. Jak podaje GUS, z 302 zabójstw zanotowanych w 2013 roku ich liczba w 2018 r. spadła do 277. Ze statystyki wynika, że liczba ofiar wśród mężczyzn w wymienionym okresie utrzymuje się na zbliżonym poziomie, natomiast wśród kobiet, pomimo wahań, utrzymuje tendencję spadkową. Szczegóły pokazano w Tabeli 2[27].

[26] Statystyki Policji *Przestępstwa ogółem - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia.* Stan na dzień: 02.03.2018 r., http://www.statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/121940,Przestepstwa-ogolem.htm [dostęp 01.06.2020].

[27] Statystyki GUS *Ofiary zabójstw 2013-2018*,https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/przestepstwa-przeciwko-zyciu-i-zdrowiu,3,1.html [dostęp 01.06.2020].

Tabela 2. Liczba zabójstw w Polsce

Ofiary zabójstw						
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Kobiety	93	91	108	71	94	83
Nieznany	93	91	108	15	–	–
Mężczyźni	191	188	186	189	193	190
Nieznany	191	188	186	25	–	–
Nieznana	18	8	4	–	–	4
Nieznany	18	8	4	–	–	4
Suma końcowa	302	287	298	260	287	277

Źródło: Statystyki GUS *Ofiary zabójstw 2013-2018*,https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/przestepstwa-przeciwko-zyciu-i-zdrowiu,3,1.html [dostęp 01.06.2020].

Koleją z wymienionych kategorii są bójki i pobicia. Z danych prezentowanych przez Policję wynika, że w ostatnich latach systematycznie maleje liczba bójek i pobić. Z 4 783 stwierdzonych w 2015 r. tego typu przestępstw, ich liczba spadła do 3 533 w 2019 roku. Dla kwestii zachowania bezpieczeństwa nie pozostaje bez znaczenia fakt, że wzrasta procent wykrywania tych przestępstw, z 75,5% w 2014 r. do 80,6% w 2019 r. Zatem można mówić o wzroście skuteczności działań Policji w tym obszarze. Szczegółowe dane przedstawiono w Tabeli 3[28].

Tabela 3. Dane Policji o bójkach i pobiciach

Bójka i pobicie – przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia.			
Rok	**Przestępstwa stwierdzone**	**Przestępstwa wykryte**	**% wykrycia**
2019	3 533	2 856	80,6
2018	3 845	3 062	79,5
2017	4 385	3 510	79,8
2016	4 776	3 726	77,8
2015	4 708	3 569	75,5
2014	5 797	4 401	75,6
2013	8 783	7 048	79,9

Źródło: Statystyki Policji *Bójka i pobicie - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, %wykrycia*, http://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/7-wybranych-kategorii-p/bojka-i-pobicie/121609,Bojka-i-pobicie.html [dostęp 01.06.2020].

[28] Statystyki Policji *Bójka i pobicie - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, %wykrycia*, http://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/7-wybranych-kategorii-p/bojka-i-pobicie/121609,Bojka-i-pobicie.html [dostęp 01.06.2020].

Bardzo duży spadek liczby przestępstw notowany jest w kategorii rozbojów i kradzieży. Zaprezentowane w Tabeli 4[29] dane pokazują, że ze stwierdzonych w 2013 r. 19 525 przestępstw ich liczba w 2019 r. osiągnęła poziom 4 885, co stanowi 75%. Z kolei, na zbliżonym poziomie utrzymuje się ich wykrywalność.

Tabela 4. Dane Policji o rozbojach i kradzieżach

Rozbój, kradzież rozbójnicza i wymuszenie rozbójnicze - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia.			
Rok	**Przestępstwa stwierdzone**	**Przestępstwa wykryte**	**% wykrycia**
2019	4 885	3 769	76,2
2018	5 222	3 869	73,5
2017	6 053	4 517	73,6
2016	7 444	5 204	69,2
2015	7 787	5 055	63,8
2014	9 435	6 086	63,3
2013	19 525	15 162	76,7

Źródło: Statystyki Policji *Rozbój, kradzież rozbójnicza i wymuszenie rozbójnicze - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia,*http://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/7-wybranych-kategorii-p/rozboje-wymuszenia-i-kr/122274,Rozboj-kradziez-rozbojnicza-i-wymuszenie-rozbojnicze.html[dostęp 01.06.2020].

Szczególnym przypadkiem są kradzieże pojazdów. Pomimo że za kradzież samochodu, Kodeks karny przewiduje kary od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności, a za kradzież z włamaniem aż do 10 lat pozbawienia wolności[30], proceder ten wciąż istnieje. Szczególnie narażeni na utratę swojego auta są mieszkańcy dużych miast, a zwłaszcza Warszawy. Na podstawie danych Policji można stwierdzić tendencję malejącą tego zjawiska, ponieważ ze stwierdzonych w 2013 r. 14 800 przypadków, ich liczba spadła do 8 745 w 2018 r., co uwidoczniono w Tabeli 5[31]. Spadkowy trend kradzieży jest szczególnie widoczny w dłuższej perspektywie, czyli jeśli porównać go z plagą sprzed kilku dekad – kiedy rocznie ginęło kilkadziesiąt tysięcy samochodów[32]. Niestety, jak pokazano w Tabeli 5, wykrywalność

[29] Statystyki Policji *Rozbój, kradzież rozbójnicza i wymuszenie rozbójnicze - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia,*http://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/7-wybranych-kategorii-p/rozboje-wymuszenia-i-kr/122274,Rozboj-kradziez-rozbojnicza-i-wymuszenie-rozbojnicze.html [dostęp 01.06.2020].

[30] Art. 278 i 279 ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553).

[31] Zob. Raporty Policji *Utracone pojazdy* za lata 2013-2018, http://www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/kradzieze-samochodow [dostęp 01.06.2020].

[32] *Spada liczba kradzieży samochodów w Polsce*, Rzeczpospolita, 7 stycznia 2019 r. https://www.rp.pl/Przestepczosc/190109523-Spada-liczba-kradziezy-samochodow-w-Polsce.html [dostęp 08.06.2020].

tych przestępstw nie jest imponująca. W latach 2013-2018 średnio wynosiła tylko 22%.

Tabela 5. Kradzieże samochodów

Kradzież samochodu						
Rok	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Postępowania wszczęte	14 292	13 504	12 141	11 220	9 823	8 816
Postępowania zakończone	15 080	13 613	12 190	11 769	10 287	9 123
Przestępstwa stwierdzone	14 800	13 791	12 036	11 448	10 047	8 745
% wykrycia	21,0	25,1	21,9	18,3	21,9	23,8
Podejrzani	1 577	1 435	1 260	1 194	1 089	1 056

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raportów Policji *Utracone pojazdy* za lata 2013-2018, http://www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/kradzieze-samochodow[dostęp 01.06.2020].

W przypadku niektórych przestępstw nie odnotowuje się spadku ich liczby. Z danych statystycznych GUS, które zaprezentowano w Tabeli 6[33] jednoznacznie wynika, że liczba ofiar gwałtu i przemocy domowej utrzymuje się w ostatnich latach na zbliżonym poziomie, a ofiarami tych przestępstw są w przeważającej liczbie kobiety.

Według różnych klasyfikacji, liczby tych przestępstw znacząco się różnią, jednak niestety nie rysuje się widoczny trend spadkowy.

Powyższe informacje znajdują potwierdzenie w danych Policji, które dotyczą działań podjętych w procedurze „Niebieskie Karty" wyłącznie przez Policję (bez danych z działalności innych, upoważnionych do zwalczania przemocy domowej, podmiotów pozapolicyjnych). Zostały one przedstawione w Tabeli 7[34].

[33] Statystyki GUS *Ofiary gwałtu i przemocy domowej 2013-2018*,https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/ofiary-gwaltu-i-przemocy-domowej,1,1.html [dostęp 08.06.2020].

[34] Zob. Statystyki Policji *Przemoc w rodzinie*, za lata 2013-2019,http://www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html [dostęp 08.06.2020].

Tabela 6. Przemoc domowa wg GUS

Ofiary gwałtu i przemocy domowej						
Rok	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Zgwałcenie (03011) wg klasyfikacji ICCS						
Kobiety	754	769	629	752	679	730
Mężczyźni	28	36	38	40	42	34
Płeć nieznana	14	9	5	3	1	
Zgwałcenie (wg Kodeksu Karnego)						
Kobiety	1288	1249	1168	1371	1240	1305
Mężczyźni	89	95	90	100	103	109
Płeć nieznana	26	14	5	5	5	1
Znęcanie się nad członkiem rodziny lub inną osobą zależną lub bezradną (Artykuł 207 KK)						
Kobiety	17535	18410	15219	15644	16905	16434
Mężczyźni	4404	4575	3860	3962	4252	4134
Płeć nieznana	522	210	158	16	6	4

Źródło: Statystyki GUS *Ofiary gwałtu i przemocy domowej 2013-2018*,https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/ofiary-gwaltu-i-przemocy-domowej,1,1.html [dostęp 01.06.2020].

Tabela 7. Przemoc domowa wg danych Policji

Ogólna liczba ofiar przemocy							
Rok	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Ogółem	86 797	105 332	97 501	91 789	92 529	88 133	88 032
Liczba ofiar – kobiet	58 310	72 786	69 376	66 930	67 984	65 057	65 195
Liczba ofiar – mężczyzn	9 233	11 491	10 733	10 636	11 030	10 672	10 676
Liczba ofiar – małoletnich	19 254	21 055	17 392	14 223	13 515	12 404	12 161

Źródło: Opracowania własne na podstawie Statystyk Policji *Przemoc w rodzinie*, za lata 2013-2019,http://www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html[dostęp 01.06.2020].

Kolejnym wskaźnikiem bezpieczeństwa są działania Prokuratury. Głównym przejawem aktywności prokuratorów jest ich udział w postępowaniach karnych i innych. W Tabeli 8 przedstawiono dane liczbowe spraw z udziałem prokuratorów[35]. Wskazują one tendencję wzrostową.

[35] Zob. *PG-P1N Sprawozdania z działalności powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie zwierzchniego nadzoru służbowego sprawowanego przez prokuratora nadrzędnego w sprawach karnych, cywilnych i administracyjnych*, za lata 2016-2019, https://pk.gov.pl/dzialalnosc/sprawozdania-i-statystyki/ [dostęp 08.06.2020].

Tabela 8. Liczba spraw prowadzonych przez Prokuraturę

Ewidencja spraw ogółem				
Rok	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Liczba spraw pozostałych do załatwienia z poprzedniego okresu sprawozdawczego	3 796	6 205	8 734	10 657
Wpływ spraw	35 491	42 163	43 776	41 605
Załatwiono ogółem	32 828	39 634	41 937	40 578
Liczba spraw pozostałych na następny okres sprawozdawczy	6 459	8 734	10 573	11 684

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *PG-P1N Sprawozdań z działalności powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie zwierzchniego nadzoru służbowego sprawowanego przez prokuratora nadrzędnego w sprawach karnych, cywilnych i administracyjnych*, za lata 2016-2019,https://pk.gov.pl/dzialalnosc/sprawozdania-i-statystyki/ [dostęp 01.06.2020].

Więziennictwo pełni istotną rolę w działaniach podejmowanych na rzecz zapewnienia porządku i bezpieczeństwa publicznego. Statystyki Służby Więziennej pokazują spadkowy trend liczby osadzonych, co przedstawiono w Tabeli 9[36]. Te wyniki można połączyć z malejącą liczbą dokonywanych przestępstw.

Tabela 9. Liczba osadzonych w zakładach karnych

Osadzeni w zakładach karnych i aresztach śledczych							
Rok	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Ogółem	83898	78987	74814	71456	73807	74077	74564
kobiety	2833	2648	2551	2515	2802	3022	3202
mężczyźni	81065	76339	72263	68941	71005	71055	71362

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznej Informacji Statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości, Centralnego Zarządu Służby Więziennej https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna [dostęp 01.06.2020].

Główną rolę w zwalczaniu przestępczości w Polsce pełni Policja. W ramach swojej działalności wykonuje czynności: operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze i administracyjno-porządkowe. Dysponuje bazą przetwarzania informacji dla własnych potrzeb operacyjnych oraz w celu ich przekazania innym podmiotom zapobiegającym i zwalczającym przestępczość.

Z ostatnich badań Centrum Badania Opinii Społecznych (CBOS) wynika, że Policja, po raz kolejny, jest najwyżej ocenianą instytucją publiczną spośród wszystkich poddanych ocenie. Działania Policji dobrze ocenia aż 80% ankietowanych. Daje jej to przewagę nad innymi instytucjami i stanowi swoiste wyróżnienie, tym

[36] Zob. Roczna Informacja Statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości, Centralnego Zarządu Służby Więziennej, https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna [dostęp 01.06.2020].

Tabela 10. Ocena działań Policji

Oceny działalności policji	Wskazania respondentów według terminów badań																		
	2011	2012		2013		2014		2015		2016		2017			2018		2019		2020
	IX	III	IX	III	IX	III	IX	III	IX	III	IX	III	VI	IX	III	IX	III	IX	III
	w procentach																		
Dobra	72	71	68	57	66	67	66	65	69	72	72	70	62	72	68	74	75	75	80
Zła	20	19	22	29	23	22	22	22	18	16	17	16	25	17	17	15	16	15	11

Źródło: *Oceny badań instytucji publicznych*, Komunikat z badań 38/2020, CBOS, Warszawa 2020, s. 11.

Tabela 11. Ocena działań sądów i prokuratury

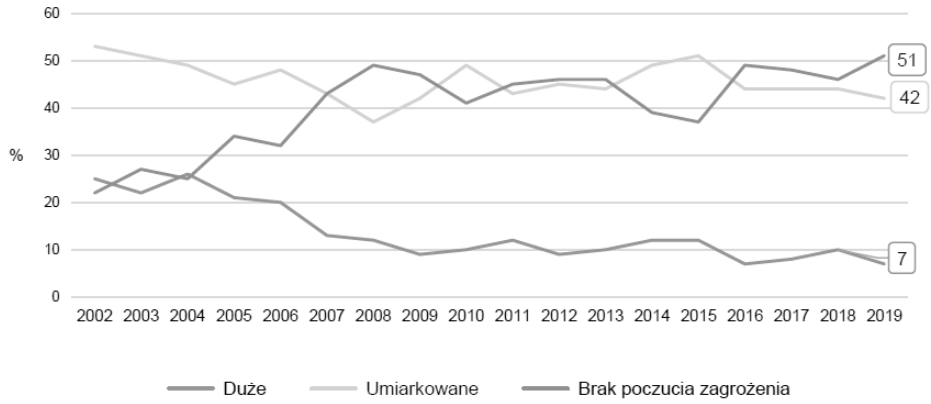
Oceny działalności		Wskazania respondentów według terminów badań																	
		2013		2014			2015		2016		2017				2018		2019		2020
		III	IX	III	VII	IX	III	IX	III	IX	II	III	VI	IX	III	IX	III	IX	III
		w procentach																	
Sądów	dobra	28	28	33	28	29	25	27	29	36	28	29	28	32	32	30	32	31	32
	zła	49	44	44	42	50	52	46	46	40	49	46	49	45	40	42	45	42	40
Prokuratury	dobra	25	29	33	26	28	28	26	30	31	26	25	24	26	28	29	34	30	31
	zła	42	36	38	39	41	40	37	37	33	44	43	46	38	33	30	34	38	32

Źródło: *Oceny badań instytucji publicznych*, Komunikat z badań 38/2020, CBOS, Warszawa 2020, s. 9.

bardziej, że jest najlepszym wynikiem w historii badania realizowanego od 1990 roku. Szczegóły przedstawiono w Tabeli 10.

Gorsze notowania wśród społeczeństwa mają sądy i prokuratura. Sądy pozytywnie ocenia zaledwie 32% respondentów, natomiast prokuraturę 31%. Ocenę tych instytucji obrazuje Tabela 11.

Przedstawione dane statystyczne znajdują odzwierciedlenie w nastrojach społecznych. Z Raportu CBOS wynika, że bardziej niż o własne bezpieczeństwo Polacy obawiają się, że ofiarą przestępstwa może stać się ktoś z ich najbliższej rodziny[37]. Wraz ze wzrostem ogólnego poczucia bezpieczeństwa widoczny jest także wzrost udziału osób, które nie obawiają się, że mogą się stać ofiarą przestępstwa. Według danych CBOS odsetek osób, które w ogóle nie odczuwają zagrożenia przestępczością, w 2019 roku przekroczył połowę, co przedstawiono na Wykresie 3.

Wykres 3. Poczucie zagrożenia przestępczością.
Źródło: *Opinie Polaków o bezpieczeństwie w kraju i okolicy*, Komunikat z badań72/2019, CBOS, Warszawa 2019, s. 5.

Podsumowanie

Należy zaznaczyć, że obecnie jest coraz mniej klasycznych gangsterów, przeprowadzających brutalne napady, morderstwa, czy porywania dla okupu, znane z lat 90. ubiegłego stulecia, co także przekłada się na poczucie bezpieczeństwa obywateli. Zmienił się profil przestępców i w miejsce wielkich gangów, które kiedyś rządziły półświatkiem, pojawiły się grupy „białych kołnierzyków". Wyniki zaprezentowanych statystyk i opinii z ostatnich lat uwidaczniają, że spada ogólna liczba przestępstw, natomiast rośnie społeczne zaufanie do instytucji, których zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom. Warto także podkreślić pozytywną rolę współczesnych mediów, które informują o wielu tragicznych zda-

[37] *Opinie Polaków o bezpieczeństwie w kraju i okolicy*, Komunikat z badań 72/2019, CBOS, Warszawa 2019, s. 3.

rzeniach, co wpływa na ostrożność potencjalnych ofiar i ma swoje przełożenie na stan bezpieczeństwa. Wykorzystany w artykule materiał stanowi podstawę konstatacji, że Polska staje się coraz bardziej bezpiecznym państwem.

Literatura:

3. Czarnecki B., *Przestrzenne aspekty przestępczości. Metoda identyfikacji czynników zagrożeń w przestrzeni miejskiej*. Rozprawy Naukowe nr 216, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2011.
4. Encyklopedia PWN, Warszawa 1997.
5. Gardocki L., *Pojęcie przestępstwa i podziały przestępstw w polskim prawie karnym*, Annales, UMCS, Lublin, 2013.
6. Jarmoszko S., *U źródeł naukowej tożsamości antropologii bezpieczeństwa*, [w:] M. Cieślarczyk, A. Filipek, A.W. Świderski, J. Ważniewska (red.), *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa*, UPH, Siedlce 2013.
7. Obuchowski K., *Psychologia dążeń ludzkich*, PWN, Warszawa 1983.
8. Wojnarowski J., *Dekompozycja systemu obronnego państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego*, Zeszyty Naukowe AON nr 4(97) 2014.

Źródła prawa:

9. Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 Nr 78 poz. 483).
10. Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (Dz. U. 2016 poz. 177).
11. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553).
12. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. 1990 Nr 30 poz. 179).
13. Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. 2010 Nr 79 poz. 523).

Dokumenty:

14. *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej,* BBN, Warszawa 2013.
15. *Oceny badań instytucji publicznych*, Komunikat z badań 38/2020, CBOS, Warszawa 2020.
16. *Opinie Polaków o bezpieczeństwie w kraju i okolicy*, Komunikat z badań 72/2019, CBOS, Warszawa 2019.
17. *PG-P1N - Sprawozdania z działalności powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie zwierzchniego nadzoru służbowego sprawowanego przez prokuratora nadrzędnego w sprawach karnych, cywilnych i administracyjnych*, za lata 2016-2019.
18. Raporty Policji *Utracone pojazdy* za lata 2013-2018.
19. Roczna Informacja Statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości, Centralnego Zarządu Służby Więziennej.
20. *Spada liczba kradzieży samochodów w Polsce*, Rzeczpospolita, 7 stycznia 2019 r.
21. Statystyki GUS *Ofiary gwałtu i przemocy domowej 2013-2019.*
22. Statystyki GUS *Ofiary zabójstw 2013-2018.*
23. Statystyki Policji *Bójka i pobicie - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, %wykrycia*.
24. Statystyki Policji *Przemoc w rodzinie*, za lata 2013-2019.

25. Statystyki Policji *Przestępstwa ogółem - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia.*
26. Statystyki Policji *Rozbój, kradzież rozbójnicza i wymuszenie rozbójnicze - przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia.*
27. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* 2014.

dr Julia Nowicka
Akademia Sztuki Wojennej
Wydział Wojskowy
ORCID 0000-0002-0778-0519

DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE NA RZECZ BEZPIECZEŃSTWA

PREVENTIVE ACTIONS FOR SAFETY

Streszczenie
W treści artykułu określono istotę działań profilaktycznych w odniesieniu do budowania poczucia bezpieczeństwa wśród jednostek, grup społecznych i państwa. Przedstawiono podstawowe kategorie pojmowania bezpieczeństwa, wskazując obszary dla działań profilaktycznych. Przedstawiono przykładowe zastosowanie profilaktyki w obrębie zarządzania kryzysowego, edukacji instytucjonalnej, funkcjonowania przedsiębiorstw oraz wybranych służb mundurowych. Przedstawiono profilaktykę jako dynamicznie rozwijający się rodzaj działalności o zwiększającej się liczbie programów i akcji oraz potrzebie edukacji społecznej w omawianym zakresie czego dowodem są pojawiające się kierunki studiów w tym zakresie.

Słowa kluczowe: akcje, bezpieczeństwo, profilaktyka, programy, zagrożenia

Abstract
The content of the article defines the essence of preventive measures with regard to building a sense of security among individuals, social groups and the state. Basic categories of understanding of safety were presented, indicating areas for preventive actions. An exemplary application of prevention within crisis management, institutional education, the functioning of enterprises and selected uniformed services is presented. Prevention is presented as a dynamically developing type of activity with an increasing number of programs and actions and the need for social education in the discussed scope, which is evidenced by the emerging fields of study in this field.

Keywords: actions, safety, prevention, programs, threats

Wstęp

Termin profilaktyka (greckie Prophylássein) można definiować jako „zapobiegać, zapobiegawczy". Wedle wskazań encyklopedycznych jest to *zespół działań i środków stosowanych w zapobieganiu występowaniu zjawisk niepożądanych i negatywnych w przyrodzie, w tym w życiu ludzkim, jednostkowym bądź społecznym*[1]. W perspektywie pedagogicznej termin profilaktyka związany jest z hamowaniem działań niepożądanych i ryzykownych, generowanych wskutek określonych dysfunkcji człowieka, ujawnianych w obliczu określonych zagrożeń czy nawet zaburzeń[2]. Termin ten zatem będzie przejawiał się w różnych formach aktywności, mających na celu przeciwdziałanie istnieniu i rozprzestrzenianiu się zachowań społecznie niepożądanych, nawet jeśli te zachowania jeszcze nie występują, ale ich pojawienie się jest wysoce prawdopodobne[3]. Można zatem, za H. Radlińską ujmować profilaktykę jako przeciwdziałanie, zapobieganie klęskom społecznym i wykolejeniom jednostek[4], lub podobnie jak A. Kamiński definiować opiekuńczy wymiar profilaktyki jako próbę niedopuszczenia do sytuacji generujących konieczność uruchomienia opieki społecznej.

Rozwinięta i dobrze realizowana profilaktyka społeczna redukuje przypadki niedostosowania społecznego i patologii społecznej, uprzedzając stany zagrożenia moralnego, zdrowotnego, kulturalnego, społecznego, w celu ochrony jednostek i grup danej populacji przed niepożądanymi odchyleniami od stanów pożądanych[5].

Działania profilaktyczne

Działania profilaktyczne, w rozumieniu R. Wroczyńskiego, obejmują identyfikację elementów determinujących dane zagrożenia i podejmowanie działań na rzecz ich eliminacji[6]. Zatem samo niedopuszczenie do pojawienia się owych czynników również będzie elementem profilaktyki, na co zwracał szczególna uwagę M. Lipka[7].

Z profilaktyką silnie związane jest rozumienie bezpieczeństwa. Definiuje się je jako brak poczucia zagrożenia utraty rzeczy czy wartości szczególnie cennych dla danego podmiotu. Ową wartość może stanowić rodzina, stan zdrowia, możliwość podjęcia pracy, poszanowanie osobiste i materialne. W obszarze nauk o bezpieczeństwie definiuje się wiele jego rodzajów i kryteriów podziału. Mówi się

[1] Profilaktyka, Encyklopedia PWN, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/profilaktyka;3962469.html, [dostęp 07.07.2020].
[2] Z.B. Gaś, *Profilaktyka w szkole*, WSiP, Warszawa 2006, s. 29.
[3] B. Wojnarowska, *Edukacja zdrowotna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 127.
[4] T. Wiśniewski, *Profilaktyka pedagogiczna*, PWN, Warszawa 1989, s. 17.
[5] A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1974, s. 80.
[6] R Wroczyński., *Pedagogika społeczna*, PWN, Warszawa 1976, s. 170.
[7] M. Lipka, *Problemy profilaktyki kryminologicznej i kryminalistycznej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1980, s. 27.

zatem o podziale przedmiotowym (np. bezpieczeństwo militarne, ekonomiczne, polityczne, publiczne, społeczne, ekologiczne, finansowe itp.) oraz podmiotowym (np. bezpieczeństwo globalne, regionalne, narodowe, lokalne, personalne). Można wyróżnić bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, wreszcie strukturalne i personalne. Jako składowe pojęcia bezpieczeństwo wyróżnia się m.in.:

- stan braku zagrożenia wartości podstawowych jak: przetrwanie, tożsamość, niezależność, autonomia;
- stan dający szansę rozwoju;
- podstawową potrzebę jednostek, państw i społeczeństw.

Analogicznie rozumując, brak bezpieczeństwa związany jest z poczuciem niepokoju i zagrożenia. Podstawową klasyfikacją zagrożeń podmiotu (w tym państwa) jest podział na czynniki wewnętrzne i zewnętrzne. Te pierwsze związane są z poczuciem stabilnego funkcjonowania określonego podmiotu, zaś czynniki zewnętrzne determinują pojawienie się niebezpieczeństwa spoza danego organizmu czy organizacji.

Bezpieczeństwo, rozumiane jako proces społeczny, jest kategorią dynamiczną, zmienną w czasie, ulegającą wpływom obcym. Stąd ogromna rola podmiotów międzynarodowych na globalnym teatrze działań, które poprzez współpracę mogą minimalizować określone destrukcyjne czynniki. Wydaje się, że całkowite poczucie bezpieczeństwa jest idyllą, co wynika ze złożoności zagadnień i stymulatorów konfliktu. Zagrożenie militarne odnosi się do groźby lub ingerencji sił zewnętrznych w stabilne funkcjonowanie danego państwa, gdzie w zapewnienie ładu i zachowanie podstawowych wartości zaangażowane są siły militarne danego kraju. Wśród omawianych zagrożeń militarnych wskazuje się m.in.: nadmierne zbrojenia, brak równowagi posiadanych sił i środków między państwami, brak sprawowania demokratycznej kontroli nad armią. Zagrożenia polityczne mogą być generowane przez niedostateczną współpracę międzynarodową, brak zaufania i postawę konfrontacyjną, wreszcie próby rozwiązywania konfliktów międzynarodowych z użyciem siły. Innym, równie istotnym obszarem zagrożenia dla dobrobytu i stabilności funkcjonowania podmiotów państwowych, są zagrożenia mogące zakłócać funkcjonowanie rzeczywiste i rozwój w przyszłości. Dotyczą one zagadnień ekonomicznych, ekologicznych oraz zagrożeń tożsamości społecznej czy kulturowej. Szczególnie niepokojącymi zagrożeniami dla bezpieczeństwa są przejawy terroryzmu międzynarodowego, mogące uderzać we wszystkie obszary funkcjonowania danej społeczności.

Bezpieczeństwo bywa ujmowane w kontekście interpretacji negatywnej lub pozytywnej. Ujęcie bazujące na określaniu zagrożeń (a właściwie ich braku), zatem czynników negatywnie oddziałujących na stan odczuwanego bezpieczeństwa jest typowe dla perspektywy negatywnej. W odniesieniu pozytywnym znaczenia nabierają stabilizatory i czynniki warunkujące rozwój i dobrobyt w przyszłości.

Wśród wielu kategorii podziału, bezpieczeństwo można sklasyfikować w zakresie kryteriów, m.in.[8]:

- podmiotowego: bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe;
- przedmiotowego: bezpieczeństwo polityczne, wojskowe, gospodarcze, społeczne, kulturowe, ideologiczne, ekologiczne, informacyjne, zdrowotne, socjalne itd.;
- przestrzennego: bezpieczeństwo lokalne, subregionalne, regionalne, ponadregionalne i globalne;
- czasu: stan bezpieczeństwa i proces bezpieczeństwa;
- sposobu organizowania: indywidualne (unilaterialne) – hegemonizm mocarstwowy, izolacjonizm, neutralność, niezaangażowanie, sojusze (system blokowy), system bezpieczeństwa kooperacyjnego, system bezpieczeństwa zbiorowego.

Bezpieczeństwo narodowe, warunkujące przetrwanie i rozwój społeczności połączonej więzami kulturowymi, językowymi, ideowymi, dotyczy ludzi o wspólnych korzeniach etnicznych, świadomych swej odrębności względem innych grup. Z uwagi na fakt, że odnosi się ono w znacznym stopniu do członków danego społeczeństwa, zajmującego określone terytorium i często zorganizowanego w formy państwowe, jest często zbyt pochopnie kojarzone z bezpieczeństwem państwa. W obu kategoriach kluczowe staje się skoncentrowanie na zewnętrznych zagrożeniach oraz zachowaniu stabilności wewnątrz określonego tworu społecznego[9].

Podmiotem bezpieczeństwa mogą być pojedynczy ludzie, różne grupy społeczne, narody, społeczności międzynarodowe czy wreszcie cała ludzkość. Wyodrębnia się różne rodzaje bezpieczeństwa[10]:

- indywidualne (osobowe, personalne);
- grupowe (rodowe, plemienne);
- narodowe (państwowe);
- międzynarodowe (regionalne, globalne).

Zagrożenie, to potencjalnie katastrofalne fizyczne zdarzenie, zjawisko albo ludzka działalność, która może powodować utratę życia, albo zdrowia, zniszczenie majątku, społeczne i gospodarcze zakłócenie albo degenerację środowiska. Na charakter zagrożeń składają się ich czynniki pierwotne i wtórne. Stąd powstaje możliwość definiowania zagrożeń jako zdarzeń mających źródła w m.in. w czynnikach naturalnych (np. hydrologicznych, biologicznych, meteorologicznych, geologicznych itp.). Kolejnym źródłem zagrożeń jest szerokorozumiana działalność człowieka, związana z dokonującymi się zmianami klimatycznymi, degradacją środowiska naturalnego czy mnogością katastrof technicznych itp.

Sytuacje kryzysowe spowodowane mogą być pojawieniem się czynników definiowanych jako *zakłócania porządku publicznego (manifestacje blokady dróg przejść granicznych urzędów), działania terrorystyczne, zagrożenia bezpieczeństwa obywa-*

[8] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydanie szóste, Akademia Obrony Narodowej Wydział Strategiczno-Obronny, Warszawa 2008, s 14-15.

[9] Tamże.

[10] S. Koziej, *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa (skrypt internetowy),* Warszawa 2010, s. 2.

teli lub konstytucyjnego ustroju państwa, zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa[11].

Zagrożenia przejawiają się w pojedynczej lub mnogiej formie. Ich występowanie można identyfikować jako incydentalne, sekwencyjne lub wielorakie (łączne). Elementami umożliwiającymi opis poszczególnych zagrożeń są m.in.: lokalizacja danego zagrożenia i występowania jego skutków, intensywność, częstotliwość i prawdopodobieństwo wystąpienia[12].

Wskazana wcześniej propozycja klasyfikacji zagrożeń jasno wskazuje na wielorakość aktywności człowieka lub natury, które mogą negatywnie budować poczucie stabilności i rozwoju jednostki w społeczeństwie. Zaliczyć do nich można bowiem napad, lub jego groźbę, na państwo lub dowolny podmiot społeczny, zniszczenie lub zakłócenia funkcjonowania obiektów i systemów zaliczanych do infrastruktury krytycznej państwa. Dodatkowo zagrożenia stanowią np. zamieszki publiczne, niemożność wydobycia, produkowania lub dystrybuowania środków, surowców czy produktów warunkujących rozwój ekonomiczny państwa. Istotnymi zagrożeniami ostatnich lat są masowa migracja, epidemie, skażenia chemiczne i biologiczne, modyfikowana żywność. Dodatkowo, coraz głośniej ekolodzy wskazują na skutki zmian klimatycznych i anomalie pogodowe, jak występujące lokalnie zalania, huragany, ochłodzenia klimatu, trzęsienia ziemi, osunięcia gruntu, gwałtowne opady atmosferyczne, susze, pożary, gęste mgły, smog, skażenie radiacyjne itp.

Zagrożenie odnosi się do określonego podmiotu, dla którego ma charakter zgubny i niszczący. Reagować i przeciwdziałać występowaniu szerokiej gamy zagrożeń można tylko w sposób zaplanowany i systemowy oparty o analizę charakteru danego czynnika stanowiącego zagrożenie[13].

Dążąc do zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa, poszczególne państwa tworzą własne, wynikające z kultury i mentalności społeczeństwa, systemy prawne oraz powołują instytucje przeznaczone do zapobiegania stopniowo uświadamianym zagrożeniom[14].

Podatność należy rozumieć jako wrażliwość i zdolność do przygotowania na zagrożenie, łagodzenie skutków i możliwości odbudowy. Są to zatem warunki określone przez fizyczne, społeczne, gospodarcze i środowiskowe czynniki, albo procesy, które zwiększają wrażliwość społeczności na wpływ zagrożenia. By skutecznie stawiać czoła występującym zagrożeniom należy zwiększać swoje zdolności w tym zakresie, co należy rozumieć jako celowe i skonsolidowane wykorzystanie dostępnych sił i środków, zgromadzonych przez dane podmioty społeczne. Współpraca winna dokonywać się na poziomie instytucji, jak i oddolnej inicjatywy

[11] Z. Ciekanowski, J. Nowicka, H Wyrębek, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w sytuacjach kryzysowych*, CeDeWu, Warszawa 2017, s. 17.

[12] R. Grocki, *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*, Diffin, Warszawa 2012, s. 24.

[13] L.F Korzeniowski., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem,* Difin, Warszawa 2012, s. 88.

[14] K. Jałoszyński, Wiśniewski B., Prońko J., *Teoretyczne aspekty strategii bezpieczeństwa państwa,* Szerauc A. (red.), NOVUM, Płock 2010, s. 15.

społecznej, scalającej osobiste kwalifikacje, przywództwo i umiejętność zarządzania[15].

Od kilkunastu lat Polska w dużej mierze dostosowuje swoją politykę do ram polityki Unii Europejskiej. Szeroki wachlarz działań w niej podejmowanych jest ujętych w długofalowe i wieloczłonowe programy zwane strategiami. W związku z tym liczba krajowych programów stale wzrasta. Centralna administracja rządowa jest odpowiedzialna za realizację programów rządowych w zakresie profilaktyki m.in. takich jak:

- Narodowy Program Zdrowia[16] — jego założeniem strategicznym jest wydłużenie życia Polaków, wzrost poziomu jakości życia obywateli oraz wyrównanie różnic w ich ogólnym stanie zdrowia;
- Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego[17]
- Narodowy Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych;
- Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii.
- Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 –2020[18];

Programy określają m. in. politykę zdrowotną, społeczną i ekonomiczną. Ich celem jest zmniejszenie zachowań ryzykownych i niwelowanie szans na wystąpienie zagrożeń. Ze względu na czas realizacji programy profilaktyczne dzieli się na[19]:

- Strategiczne — powyżej 5 lat;
- Długoterminowe — od 2 do 5 lat;
- Średnioterminowe — od kilku miesięcy do roku;
- Krótkoterminowe — do kilku miesięcy.

Stawiane przed programami profilaktycznymi zadania wynikają ze zdiagnozowanych i prognozowanych potrzeb społecznych. Mają swoje umocowanie w ustawach i są poszerzone narodowymi, krajowymi, wojewódzkimi bądź gminnymi programami. Działania profilaktyczne ujęte są także w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP oraz w procesie zarządzania kryzysowego. Treść Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej odnosi się do profilaktyki, wskazując konieczność *podniesienia odporności państwa na zagrożenia, poprzez tworzenie systemu obrony powszechnej, opartego na wysiłku całego narodu oraz budowanie zrozumienia dla rozwoju odporności i zdolności obronnych Rzeczypospolitej Polskiej*[20].

---

[15] R. Grocki., *Zarządzanie kryzysowe...,* dz. cyt., s. 28.

[16] ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020, Dz.U.2016.1492.

[17] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 lutego 2017 r. w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017-2022, Dz. U. poz. 458.

[18] UCHWAŁA Nr 76 RADY MINISTRÓW z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020.

[19] Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego,* Diffin, Warszawa 2013, s. 204-205.

[20] *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020,* s. 15.

W Strategii Bezpieczeństwa RP poświęcono wiele miejsca zagrożeniom związanym z funkcjonowaniem tzw. nowych mediów. Można zatem przeczytać, iż wzmocnienie zdolności operacyjnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej wymaga uzyskania *zdolności operacyjnych do prowadzenia pełnego spektrum działań militarnych w cyberprzestrzeni, rozwijania wojsk obrony cyberprzestrzeni oraz zbudowania zdolności do prowadzenia działań w przestrzeni kosmicznej, jak również do działań informacyjnych*[21]. Filar pierwszy Strategii kładzie nacisk na edukację społeczną w zakresie potencjalnych ataków związanych ze zmanipulowaną informacją. profilaktyka w omawianym zakresie odnosi się do skoordynowanej edukacji w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego.

W ramach działań profilaktycznych we wszystkich filarach tematycznych wyszczególnionych w Strategii podkreśla się współpracę i kolektywne działanie. Zatem by podnieść odporność państwa na zagrożenia należy m.in.: *budować system obrony powszechnej w pełni wykorzystujący potencjał instytucji państwowych i samorządowych, podmiotów systemu edukacji i szkolnictwa wyższego, społeczności lokalnych, podmiotów gospodarczych, organizacji pozarządowych oraz obywateli, który będzie stanowił kompleksową odporność państwa na zagrożenia niemilitarne i militarne*[22].

Kolejnym rozważanym zagadnieniem w ramach działań profilaktycznych na rzecz bezpieczeństwa będzie zarządzanie kryzysowe. Wedle Ustawy rozumiane jest ono jako *działalność organów administracji publicznej będącej elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej*[23]. W zarządzaniu kryzysowym wyróżnia się cztery fazy działania[24]:

- Faza zapobiegania;
- Faza przygotowania;
- Faza reagowania;
- Faza odbudowy.

Faza pierwsza ma na celu niedopuszczenie do takiej siły określonego czynnika, który będzie potencjalnie stanowić zagrożenia dla życia mienia czy środowiska. W zakres omawianej fazy wchodzi m.in. monitoring, budowa określonych obiektów minimalizujących ewentualne skutki wystąpienia określonego czynnika niebezpiecznego. Zaliczyć do wskazanych kategorii można m.in. budowę zbiorników retencyjnych, systemową ochronę informacji, odpowiednie zagospodarowanie terenów potencjalnie zagrożonych itp.

[21] Tamże, s. 19.
[22] Tamże, s. 15.
[23] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 2007 r. nr 89, poz. 590 art. 2.
[24] W. Skomra, *Zarządzanie kryzysowe – praktyczny przewodnik po nowelizacji ustawy*, Presscom Wrocław 2010, s. 27–64.

Etap przygotowania, związany jest z określeniem stopnia prawdopodobieństwa wystąpienia wskazanego czynnika stanowiącego niebezpieczeństwo. Istotą działań na tym etapie jest planowanie, tworzenie procedur, rozpoznanie własnych sił środków niezbędnych do ewentualnego działania. Cechą przygotowania są także rozmaite szkolenia specjalistyczne, zarówno ludności, jak i służb ratowniczych, osób funkcyjnych zajmujących się zarządzaniem kryzysowym na danym terenie. Właściwe zarządzanie czasem, siłami środkami na tym etapie ma znaczny wpływ na realizację zadań na wszystkich pozostałych etapach[25].

Stan przygotowania państwa, jego służb i obywateli do sytuacji kryzysowej można określić stopniem, w jakim wykazują gotowość do podjęcia działań w celu ochrony życia i mienia, zarówno przed spodziewanym kataklizmem, jaki bezpośrednio po nim[26].

Znaczenie działań profilaktycznych w zarządzaniu kryzysowym jest bardzo istotne i w znacznej mierze dwie pierwsze fazy opierają się o tego typu aktywności. Od tych etapów zależy także skala powodzenia kolejnych faz, co dodatkowo podkreśla znaczenie działań podczas nich podjętych.

Profilaktyka w działalności wybranych służb mundurowych

Rozważając tematykę działań profilaktycznych na rzecz bezpieczeństwa warto zaznaczyć istnienie odpowiednich komórek w służbach mundurowych, które funkcjonują w tym zakresie. Przykładem jednej z nich jest Zespół ds. Nieletnich i Patologii w Komendach Powiatowych Policji. Funkcjonariusze wskazanych komórek inicjują i organizują różnego rodzaju przedsięwzięcia profilaktyczne, zapobiegające popełnianiu czynów karalnych przez dzieci oraz przestępstwa i wykroczenia dokonywane przez młodzież. Istotną rolę w tej służbie odgrywają podejmowane akcje, zmierzające do całkowitego wyeliminowania szeroko rozumianych zjawisk kryminogennych, dotykających nie tylko osób nieletnich. W realizacji przedsięwzięć profilaktycznych biorą m.in. udział dzielnicowi, specjalista ds. prewencji kryminalnej oraz funkcjonariusze ruchu drogowego.

Funkcjonariusze realizując działania profilaktyczne, podejmują inicjatywy na rzecz bezpieczeństwa, wreszcie współpracują z różnymi instytucjami i organizacjami, które zajmują się pracą na rzecz dzieci i młodzieży. Realizowany jest także szeroki wachlarz programów i akcji prewencyjnych. Do tego typu zakończonych działań należą między innymi[27]:

- Akcja ,,Bezpieczne wakacje";
- Akcja ,,Bezpieczne ferie";
- Akcja ,,Bezpieczna droga do szkoły";

[25] R. Grocki, *Zarządzanie kryzysowe...,* dz. cyt., s. 42-43.

[26] Z. Ciekanowski, S. Krysiński, *Zarządzanie kryzysowe w Polsce w sytuacjach zagrożeń nie militarnych jako sposób umacniania bezpieczeństwa państwa*, PWSTE, Jarosław 2014, s. 113.

[27] www.bip.mikolow.kpp.policja.gov.pl/016/programy/10752,Inicjatywy-na-rzecz-poprawy-stanu-bezpieczenstwa.html [dostęp 13.05.2020].

- Akcja ,,Ratujmy każdego – Rok Pieszego – kolejny krok";
- Program prewencyjny ,,Potrafię kibicować – Euro 2012";
- Program prewencyjny „Bezpieczny świat dziecka";
- Program prewencyjny „Bezpieczny świat ucznia".

W realizowanych przez funkcjonariuszy Zespołu ds. Nieletnich i Patologii w Komendzie Powiatowej Policji można zauważyć szerokie podejście do działań zapobiegawczych i profilaktycznych. Prowadzone są zarówno akcje i programy okolicznościowe jak i takie które dotyczą wydarzeń odbywających się regularnie. Drugie z wymienionych dają między innymi możliwość regularnej kontroli efektów działań w cyklach czasowych i porównania ze sobą celem określenia skuteczności podjętych metod.

Działania profilaktyczne powinny być prowadzone nie tylko w ramach działań jednostek mundurowych, ale także i wewnątrz tych formacji. Jednym z programów przeciwdziałania uzależnieniom oraz zapobiegania patologiom społecznym w Siłach Zbrojnych Rzeczpospolitej Polskiej był projekt realizowany przez Żandarmerię Wojskową. „Program profilaktyczny z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym na lata 2013 – 2016" to przykład realizacji zapisów Ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r[28]. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych oraz strategii umacniania dyscypliny.

Program określał strategię i zakres realizowanych działań w Siłach Zbrojnych RP oraz w środowisku wojskowym przez Żandarmerię Wojskową w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego. Wskazana formacja w porozumieniu z Krajową Radą Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego wprowadziła wskazany program, którego głównymi założeniami były: rzetelne informowanie, szkolenie i zwiększanie świadomości w obszarze bezpiecznego uczestnictwa w ruchu drogowym. Cele programu zawierały zatem wskazania w zakresie m.in.: minimalizacji liczby przestępstw i wykroczeń w ruchu drogowym, wypadków oraz kolizji spowodowanych przez nietrzeźwych użytkowników dróg, propagowania zachowań pożądanych w zakresie np. udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej. Realizacja programu odnosiła się do edukacji uczestników ruchu drogowego w celu zwiększenia ich bezpieczeństwa oraz monitorowania i analizy działań profilaktycznych i prewencyjnych z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Odbiorcami programu byli żołnierze oraz cywilne środowisko wojskowego, zwłaszcza dzieci i młodzież[29]. Działania profilaktyczne prowadzone w służbach mundurowych pokazują, jak można zwiększyć potencjał tych formacji w zapewnianiu bezpieczeństwa. Daje to im szeroki wachlarz możliwości, które z sukcesem mogą wykorzystać w ramach swojej pracy.

Funkcjonowanie w oparciu o pomoc i wspieranie społeczności lokalnych, realizuje z sukcesem piaty rodzaj Sił Zbrojnych RP. „Odporna wiosna" jest programem, (operacją), który Wojska Obrony Terytorialnej realizują od 2020 roku, oferując

[28] Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Dz. U. 2001 Nr 123 poz. 1353.

[29] Komenda Główna Żandarmerii Wojskowej Zarząd Prewencji – Oddział Profilaktyki, *Program profilaktyczny z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym na lata 2013–2016*, Warszawa 2012, s. 3-8.

dostawę *żywności i leków, wsparcie służb sanitarnych i samorządu terytorialnego, współpracę z ośrodkami pomocy społecznej i Caritasem, wsparcie rodzin personelu medycznego, kombatantów, osób starszych i przebywających w kwarantannie, oddawanie krwi oraz infolinia psychologiczna – to obecnie główne obszary [WOT] działań w walce z koronawirusem*[30]. Wiodącą aktywnością żołnierzy w tym zakresie jest dopełnienie działań samorządów terytorialnych i pomoc w logistycznym działania m.in. polegającym na dostarczaniu żywności, leków, pobieraniu wymazów od ludności w celu zdiagnozowania Covid-19. Określone na mocy podpisanej przez ministra decyzji grupy docelowe obejmują członków rodzin personelu medycznego, kombatantów i weteranów, osób dojrzałych i niepełnosprawnych, także ludność pozostającą w izolacji z powodu kwarantanny czy wreszcie rodziców, opiekunów sprawujących samotnie opiekę nad nieletnimi. Na pomoc żołnierzy Obrony Terytorialnej może liczyć ponad 2500 ośrodków pomocy społecznej w całym kraju. Ponieważ odczuwanie stanu bezpieczeństwa związane jest z kondycją psychiczną podmiotów w ramach prowadzonych działań Wojska Obrony Terytorialnej uruchomiły bezpłatną linię telefonicznego wsparcia (nr 800 100 102), gdzie wykwalifikowana kadra psychologów, gotowa jest świadczyć pomoc, także poprzez komunikatory internetowe Skype czy w formie czatów.

Działalność profilaktyczna w szkołach

Temat profilaktyki względem agresji i przemocy w szkole jest przedmiotem zainteresowań wielu instytucji, fundacji i środowisk. Oczywiście jest także jednym z filarów polityki oświatowej państwa. Ministerstwo Edukacji Narodowej traktuje przejawy przemocy jedno z największych zagrożeń dla zdrowia psychicznego i fizycznego uczniów. Stąd nieustannie powstają propozycje działań profilaktycznych rozpowszechniane wśród kadry pedagogicznej, rodziców, uczniów oraz organów prowadzących szkoły. Jednym z przejawów wskazanego działania jest program „Profilaktyka agresji i przemocy w szkole". Założeniem programu jest kompleksowe działanie, propagowanie określonych treści i kształtowanie postaw i zachowań w ramach realizacji podstawy programowej. Uczestniczącym w programie przedstawicielom rady pedagogicznej oraz pozostałym pracownikom placówki oferowano tzw. bank programów profilaktycznych. Przedstawione nauczycielom programy rozwijały umiejętności, wiedzę kompetencje wychowawcze w zakresie kształtowania zdrowego i bezpiecznego środowiska w szkole. W ramach programu udostępniono szereg materiałów informacyjnych i edukacyjnych. Jednym z cieszących się większym sukcesem był realizowany program „Szkoła Promująca Zdrowie".

Uczniom szkół podstawowych, gimnazjum, szkół ponadgimnazjalnych prócz ofert z Banku Programów Profilaktycznych zaproponowano ciekawy i cieszący

[30] *Odporna wiosna WOT*, https://www.wojsko-polskie.pl/dwot/articles/aktualnosci-w/2020-03-30w-odporna-wiosna-wot/, [dostęp 03.12.2020].

się powodzeniem program w zakresie profilaktyki rówieśniczej PAT (Profilaktyka a Ty)[31].

Realizacji programu „Profilaktyka agresji i przemocy w szkole" zakładała działania kreowane na szczeblu państwowym, których odbiorcą było każde dziecko. Tak szeroka i skoordynowana akcja profilaktyczna pomaga dotrzeć do każdego obywatela i wydatnie wpłynąć na jego bezpieczeństwo w otoczeniu jakim jest szkoła.

Innym przykładem propagującym kształtowanie postaw patriotycznych budujących wspólnotę państwową jest projekt edukacyjny Ministra Edukacji Narodowej „Godność, wolność, niepodległość" na lata 2018-2020 (Projekt został opracowany w ramach programu rządowego Niepodległa na lata 2017-2022)[32]. Należy podkreślić wagę działalności w omawianym zakresie bowiem *kształcenie umiejętności komunikacyjnych, społecznych w formie instytucjonalnej wpisuje się w pozamilitarny podsystem obronności państwa*[33].

W ramach realizowanego przez rząd w latach 2015-2018 programu „Bazpieczna+" placówkom udzielono wsparcia w zakresie stworzenia właściwych uwarunkowań dla wychowania, opieki i niezagrażających funkcjonowaniu psycho-fizycznemu procesowi nauki w szkołach[34].

Rzeczywistość funkcjonowania młodych ludzi w szkole oparta jest m.in. o wzrastające użytkowanie cyberprzestrzeni. Ministerstwo Cyfryzacji we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej wdrożyło program Ogólnopolska Sieć Edukacyjna (OSE), gdzie uruchomienie szerokopasmowego dostępu do Internetu w placówkach edukacyjnych pomaga kształtować kompetencje cyfrowe. Do zadań Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej – Państwowego Instytutu Badawczego, który jest operatorem OSE, należy m.in. uświadamianie w zakresie bezpiecznego użytkowania przestrzeni cyber oraz *świadczenie szkole usług bezpieczeństwa teleinformatycznego, obejmujących ochronę przed szkodliwym oprogramowaniem, monitorowanie zagrożeń i bezpieczeństwa sieciowego oraz przeciwdziałanie dostępowi do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla prawidłowego rozwoju uczniów*[35]. Realizacja Programu pozwala wyrównywać jednocześnie szanse dostępu do zasobów wiedzy, zwłaszcza w mniejszych placówkach, których lokalizacja

[31] *Profilaktyka agresji i przemocy w szkole*, Departament Zwiększania Szans Edukacyjnych Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ośrodek Rozwoju Edukacji oferta działań i materiałów na rok szkolny 2014-2015, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa, sierpień 2014, s. 2-10.

[32] Projekt MEN „Godność, wolność, niepodległość" na lata 2018-2020, https://www.gov.pl/web/edukacja/projekt-edukacyjny-ministra-edukacji-narodowej-godnosc-wolnosc-niepodleglosc-na-lata-2018-2020, data dostępu 04.07.2020).

[33] J. Nowicka, *Kompetencje komunikacyjne kadry kierowniczej w organizacjach zhierarchizowanych*, WSM, Warszawa 2017, s. 68.

[34] ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie realizacji Rządowego programu wspomagania w latach 2015–2018 organów prowadzących szkoły w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach – „Bezpieczna+", (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.1), par.1.

[35] U S T AWA z dnia 27 października 2017 r. o Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej, (Dz. U. 2017 poz. 2184), art. 5.

jest poza rozwiniętymi aglomeracjami miejskimi. Beneficjentami programu jest obecnie ponad 30,5 tysiąca placówek edukacyjnych działających na terenie kraju.

Ministerstwo Edukacji Narodowej udostępniło poradnik, który zbudowany jest w oparciu o trzy filary tematyczne, związane z bezpieczeństwem fizycznym w placówkach edukacyjnych, bezpieczeństwem cyfrowym oraz bezpieczeństwem technicznym sieci i sprzętu IT. Projekt zatytułowano *Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów – poradnik MEN*[36]

O randze działań profilaktycznych w bezpieczeństwie świadczy fakt, iż w polskim szkolnictwie wyższym pojawiają się kierunki i specjalizacje, których istotą jest edukacja w tej dziedzinie. Uczelnie oferują np. studia na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne o specjalności — prewencja i profilaktyka na rzecz bezpieczeństwa. Absolwent po skończeniu nauczania ma posiadać kompetencje pozwalające na planowanie i realizację skutecznych działań w zakresie prewencji i profilaktyki społecznej na rzecz bezpieczeństwa różnych środowisk i instytucji. Dysponuje ponad to wiedzą z zakresu prewencji, profilaktyki społecznej oraz umiejętnościami: diagnozowania patologii społecznych, antycypowania wynikających z nich zagrożeń oraz potrzeb społecznych, planowania i prowadzenia skutecznych działań prewencyjnych i profilaktycznych. Ma przy tym posiadać szerokie kompetencje interpersonalne oraz wysokie poczucie prawne, etyczne i społeczne odpowiedzialności związanej z prowadzeniem takiej działalności. Po zakończonych studiach w tej specjalizacji absolwent uzyskuje uprawnienia do pracy w[37]:

- placówkach i instytucjach profilaktyki i pomocy społecznej;
- wydziałach prewencji Policji, Straży Miejskiej i Gminnej;
- w komórkach cywilnych instytucji bezpieczeństwa wewnętrznego;
- organizacjach pozarządowych kreujących oraz realizujących działania prewencyjne, profilaktyczne i pomocy społecznej.

Kolejnym przykładem realizowanej ścieżki kształcenia w szkołach wyższych w omawianym obszarze, są studia na kierunku pedagogika o specjalizacji profilaktyka i prewencja społeczna – specjalizacja policyjna. *Prewencja i profilaktyka społeczna to przede wszystkim podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej określonych zagrożeń i propagowanie podstawowych zasad zachowania w przypadku niebezpieczeństwa, to także edukacja w zakresie zapobiegania powstawaniu zagrożenia*[38]. Jako cel tej specjalizacji określone zostało przygotowanie absolwentów do pracy na rzecz jednostek, środowiska i grup społecznych potrzebujących ochrony, działań zapobiegawczych przeciwdziałających niedostosowaniu społecznemu, wymagających wsparcia profilaktycznego, terapeutycznego czy resocjalizacyj-

[36] *Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów – poradnik MEN*, https://www.gov.pl/web/edukacja/bezpieczenstwo-fizyczne-i-cyfrowe-uczniow--poradnik-men, [dostęp: 30.11.2020].

[37] Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, www.ahe.lodz.pl/specjalnosc/3733/prewencja-i-profilaktyka-spoleczna-na-rzecz-bezpieczenstwa (dostęp 13.05.2020).

[38] Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa, www.wsb.net.pl/pedagogika-profilaktyka-i-prewencja-spoleczna-specjalizacja-policyjna [dostęp 13.05.2020].

nego. Absolwenci tych studiów będzie posiadał kwalifikacje do pracy w służbach mundurowych takich jak Policja, Straż Graniczna czy służba celna[39].

Funkcjonują uczelnie kompleksowo kształcące w obszarze bezpieczeństwa, umożliwiając m.in. *zdobycie wiedzy, kompetencji i umiejętności w zakresie problematyki ochrony infrastruktury krytycznej państwa, minimalizowania skutków katastrof, awarii technicznych i klęsk żywiołowych, zagrożeń wynikających z fundamentalizmów religijnych i migracji, edukacji dla bezpieczeństwa oraz zarządzania kryzysowego*[40]. Prezentowanych ofert edukacji w obszarze bezpieczeństwa jest bardzo dużo i ciągle powstają nowe kierunki i ośrodki, czego przykładem może być Wojskowe Ogólnokształcące Liceum Informatyczne[41], powstałe pod patronatem Ministerstwa Obrony Narodowej i Wojskowej Akademii Technicznej.

Profilaktyka w odniesieniu do kapitału ludzkiego organizacji

Ogólne zwiększanie kompetencji społecznych w zakresie wiedzy i użytkowania dóbr nowoczesnej technologii jest kluczowym założeniem Programu Operacyjnego Cyfrowa Polska na lata 2014-2020. III oś priorytetowa - Cyfrowe kompetencje społeczeństwa[42]. Odpowiedzialnym za realizację programu jest Ministerstwo Cyfryzacji. Jednym z jego obszarów są działania na rzecz zwiększenia świadomość i umiejętności bezpiecznego korzystania z Sieci. Tak odbywało się ono z zachowaniem zasad ochrony danych osobowych, bez lęku, ale jednocześnie ze świadomością zagrożeń generowanych w cyberprzestrzeni jak. np. sexting czy patosteaming.

W ramach partnerstwa publiczno-prywatnego powstaje szereg programów, których misją jest szerzenie profilaktyki w obszarze cyberbezpieczeństwa. Program Współpracy w Cyberbezpieczeństwie - PWCyber[43] jest tego przykładem. Jako projekt realizujący cele Strategii Cyberbezpieczeństwa RP na lata 2019-2024, jest jednym z wielu przykładów zwiększania potencjału narodowego w obszarze nowych technologii.

Krzewienie wiedzy z zakresu cyberbezpieczeństwa jest współczesnym wyzwaniem przedsiębiorstw, jednak cały czas warto pamiętać o kapitale ludzkim każdym organizacji w kontekście jego fizycznego i biologicznego funkcjonowania. Kwestia profilaktyki w działalności przedsiębiorstwa ma znaczenie dla jego prawidłowego funkcjonowania. Jednym z istotnych elementów w jego zarządzaniu,

[39] Tamże.

[40] Akademia Sztuki Wojennej, https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/bezpieczenstwo-wewnetrzne-magisterskie, [dostęp: 30.11.2020].

[41] Wojskowe Ogólnokształcące Liceum Informatyczne, https://woli.wat.edu.pl/szkola/szkola-dzis/ [dostęp: 30.11.2020].

[42] *Cyfrowe kompetencje społeczeństwa,* https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/cyfrowe-kompetencje-spoleczenstwa, [dostęp: 28.11.2020].

[43] Program Współpracy w Cyberbezpieczeństwie – PWCyber, Partnerstwo Publiczno-Prywatne na rzecz Krajowego Systemu Cyberbezpieczeństwa, Ministerstwo Cyfryzacji, https://mc.bip.gov.pl/programy-realizowane-w-mc/program-wspolpracy-w-cyberbezpieczenstwie-pwcyber.html, [dostęp 30.11.2020].

decydującym o jego sukcesie jest bezpieczeństwo i ochrona zdrowia pracowników, stanowiących najważniejszy z jego zasobów. Element ten decyduje, nie tylko o wizerunku firmy, pomyślności jej rozwoju, lecz także zapewnia pozyskiwanie najlepszych kandydatów do pracy. Dlatego tak ważna jest dbałość o bezpieczeństwo pracy i podejmowanie działań profilaktycznych, poprawiających poziom bezpieczeństwa.

Co roku w Unii Europejskiej, wskutek wypadków przy pracy, życie traci ponad 5500 osób. Międzynarodowa Organizacja Pracy szacuje, że kolejne 159000 osób umiera w wyniku chorób zawodowych. Zapewnienie bezpieczeństwa i higieny pracy jest jednym z podstawowych obowiązków pracodawcy – obowiązek ten jest zgodny z prawem Unii Europejskiej. Co do konieczności wywiązywania się z tego obowiązku – nie ma żadnych wątpliwości. Rozbieżności pojawiają się w metodach realizacji tego obowiązku[44]. Każda praca stanowi dla wykonującego ją człowieka źródło obciążenia biologicznego, wpływa, bowiem na zmiany czynnościowe w poszczególnych układach i w całym organizmie ludzkim. Klasyfikacja rodzaju obciążenia występującego podczas wykonywania pracy (kryterium fizjologiczne) uwzględnia m.in.[45]:

- Obciążenie fizyczne — spowodowane pracą mięśniową;
- Obciążenie psychiczne — będące wynikiem zaangażowania uwagi i procesów myślowych;
- Obciążenie nerwowe — wynikające z samej pracy lub psychicznych i materialnych warunków pracy.

Obecnie, coraz częściej, na stanowiskach pracy występuje nadmierne obciążenie pracownika wysiłkiem fizycznym – pracą fizyczną statyczną.

Istnienie przedsiębiorstwa zależy od kondycji zdrowotnej jego pracowników. Profilaktyka zdrowotna determinuje poziom kondycji i efektywność w pracy. Brak jej stosowania może być zagrożeniem dla pracowników. Promocja działań profilaktycznych w przedsiębiorstwie jest więc niezwykle ważna zarówno dla bezpieczeństwa osób tam pracujących, jak i przetrwania firmy.

Zakończenie

Profilaktyka jest metodą radzenia sobie z zagrożeniem zanim ono wystąpi lub zmniejszeniem jego intensywności. To jedno z najważniejszych działań zapewniających bezpieczeństwo zarówno dla pojedynczych osób, grup ludzi, jak i całego społeczeństwa. Dobrze prowadzona polityka profilaktyczna pozwala kształtować odpowiednie zachowania społeczne, budować bezpieczeństwo, dobrobyt i zwiększać potencjał państwa. Działania w zakresie profilaktyki swoim oddziaływaniem mogą obejmować każdy szczebel działalności państwa i życia obywatela. Skutecz-

[44] T. Lis, K. Nowacki, T. Małysa, W. Ocieczek**,** *Profilaktyka w zarządzaniu bezpieczeństwem pracy* [w]: Konferencja w zarządzaniu i inżynierii produkcji, Polskie Towarzystwo Zarządzania Produkcją, Zakopane 2014, s. 573.

[45] Tamże, s. 582.

ne programy są więc w stanie poradzić sobie z przewlekłymi problemami, z którymi zmaga się państwo lub jakaś jego sektor.

Współpraca różnych instytucji oraz społeczeństwa w realizacji programów profilaktycznych jest konieczna. Szczególnie wydatną rolę w takiej współpracy mają służby mundurowe, których nadrzędnym celem i codzienną działalnością jest zapewnianie bezpieczeństwa. Dzięki współpracy i realizacji przedsięwzięć łatwiej jest stymulować i kształtować właściwe postawy obywateli i reagować na pojawiające się niepożądane zjawiska. Profilaktyka nakreśla ramy funkcjonowania instytucji, prawnie tworzy zasady współpracy na poziomie instytucjonalnym oraz ukierunkowuje aktywność obywatelską.

Profilaktyka jest dynamicznie rozwijającym się rodzajem działalności. Świadczą o tym nie tylko duża liczba programów i akcji, lecz także pojawiające się kierunki edukacji w tym zakresie. Na podstawie treści zawartych w licznych dokumentach zauważa się znaczny nacisk jaki państwo kładzie na działania profilaktyczne. Nadając im wysoki priorytet w wielu dziedzinach, potwierdza długoterminowość planów walki z zagrożeniami jak i rozwoju koncepcji doskonalenia państwa.

Literatura:

1. Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H., *Zarządzanie zasobami ludzkimi w sytuacjach kryzysowych*, CeDeWu, Warszawa 2017.
2. Ciekanowski Z., Krysiński S., *Zarządzanie kryzysowe w Polsce w sytuacjach zagrożeń nie militarnych jako sposób umacniania bezpieczeństwa państwa*, PWSTE, Jarosław 2014.
3. Gaś Z.B., *Profilaktyka w szkole*, WSiP, Warszawa 2006.
4. Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego,* Diffin, Warszawa 2013.
5. Grocki R., *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*, Diffin 2012.
6. Nowicka J., *Kompetencje komunikacyjne kadry kierowniczej w organizacjach zhierarchizowanych*, WSM, Warszawa 2017.
7. Jałoszyński K., Wiśniewski B., Prońko J., *Teoretyczne aspekty strategii bezpieczeństwa państwa,*. Szerauc A. (red.), NOVUM, Płock 2010.
8. Kamiński A., *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1974.
9. Komenda Główna Żandarmerii Wojskowej Zarząd Prewencji – Oddział Profilaktyki, *Program profilaktyczny z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym na lata 2013–2016*, Warszawa 2012.
10. Korzeniowski L.F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem,* Difin, Warszawa 2012.
11. Lipka M.*, Problemy profilaktyki kryminologicznej i kryminalistycznej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1980.
12. Lis T., Nowacki K., Małysa T., Ocieczek W.**,** *Profilaktyka w zarządzaniu bezpieczeństwem pracy* [w]: *Konferencja w zarządzaniu i inżynierii produkcji zakopane 2014*, Polskie Towarzystwo Zarządzania Produkcją,
13. *Profilaktyka agresji i przemocy w szkole*, Departament Zwiększania Szans Edukacyjnych Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ośrodek Rozwoju Edukacji oferta działań i materiałów na rok szkolny 2014-2015, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa, 2014.

14. Skomra W., *Zarządzanie kryzysowe – praktyczny przewodnik po nowelizacji ustawy*, Presscom Wrocław 2010.
15. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydanie szóste, AON, Warszawa 2008.
16. Wiśniewski T., *Profilaktyka pedagogiczna*, PWN, Warszawa 1989.
17. Wojnarowska B., *Edukacja zdrowotna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
18. Wroczyński R., *Pedagogika społeczna*, PWN, Warszawa 1976.

Źródła prawa, dokumenty:

19. USTAWA z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 2007 r. nr 89, poz. 590.
20. USTAWA z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Dz. U. 2001 Nr 123 poz. 1353.
21. U S T AWA z dnia 27 października 2017 r. o Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej (Dz. U. 2017 poz. 2184).
22. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020.
23. ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie realizacji Rządowego programu wspomagania w latach 2015–2018 organów prowadzących szkoły w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach – „Bezpieczna+", (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.1).
24. ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 8 lutego 2017 r. w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017-2022, Dz. U. poz. 458.
25. ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020, Dz.U.2016.1492.
26. UCHWAŁA Nr 76 RADY MINISTRÓW z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020.

Netografia:

27. Akademia Sztuki Wojennej, https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/bezpieczenstwo-wewnetrzne-magisterskie
28. *Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów – poradnik MEN,* https://www.gov.pl/web/edukacja/bezpieczenstwo-fizyczne-i-cyfrowe-uczniow--poradnik-men.
29. *Cyfrowe kompetencje społeczeństwa,* https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/cyfrowe-kompetencje-spoleczenstwa
30. Koziej S., *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa (skrypt internetowy),* Warszawa/2010.
31. *Odporna wiosna WOT,* https://www.wojsko-polskie.pl/dwot/articles/aktualnosci-w/2020-03-30w-odporna-wiosna-wot/.
32. Profilaktyka, Encyklopedia PWN , www.encyklopedia.pwn.pl/szukaj/profilaktyka.html.
33. Program Współpracy w Cyberbezpieczeństwie – PWCyber, Partnerstwo Publiczno-Prywatne na rzecz Krajowego Systemu Cyberbezpieczeństwa, Ministerstwo Cyfryzacji, https://mc.bip.gov.pl/programy-realizowane-w-mc/program-wspolpracy-w-cyberbezpieczenstwie-pwcyber.html.
34. Projekt MEN „Godność, wolność, niepodległość" na lata 2018-2020, https://www.gov.pl/web/edukacja/projekt-edukacyjny-ministra-edukacji-narodowej-godnosc-wolnosc-niepodleglosc-na-lata-2018-2020.

35. www.ahe.lodz.pl/specjalnosc/3733/prewencja-i-profilaktyka-spoleczna-na-rzecz-bezpieczenstwa.
36. Wojskowe Ogólnokształcące Liceum Informatyczne, https://woli.wat.edu.pl/szkola/szkola-dzis/
37. www.bip.mikolow.kpp.policja.gov.pl/016/programy/10752,Inicjatywy-na-rzecz-poprawy-stanu-bezpieczenstwa.html.
38. www.wsb.net.pl/pedagogika-profilaktyka-i-prewencja-spoleczna-specjalizacja-policyjna.

mgr Zbigniew Piskor
dr hab. inż. Zbigniew Ciekanowski*
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
*ORCID 0000-0002-0549-894X

DRONY PRZYSZŁOŚCI I ICH WPŁYW NA BEZPIECZEŃSTWO

FUTURE DRONES AND THEIR IMPACT ON SAFETY

Streszczenie
W Polsce mamy około 100 tysięcy dronów i ta liczba cały czas rośnie. Stawia nas to w czołówce światowej pod tym względem. Chińczycy zarabiają przeszło miliard dolarów rocznie. W naszym kraju działa kilkaset firm dla których drony stanowią główne narzędzie działalności. Nowoczesne technologie w przemyśle i różnych jego gałęziach i ich zastosowanie w bezzałogowych statkach latających: cywilnych, wojskowych stanowi unikalne kompendium. Świat zmierza do wykorzystania dronów w firmach logistycznych, rolnictwie, branży spożywczej. Popularność szkoleń z pilotażu a rosnąca ilość usług z drona można stwierdzić, że operator ze Świadectwem kwalifikacji UAVO drona stosowanego do fotografii czy też filmowania to przyszłościowy zawód a obecnie najpopularniejsza usługa świadczona przez operatorów. Dlatego zmiany w przepisach oraz w prawie lotniczym są konieczne by nadążyć za rozwojem branży dronów i nie zrezygnować z wykorzystania ich potencjału. W przyszłości rynek zacznie się profesjonalizować i najlepsze osiągnięcia będą miały firmy które zaczną konstruować drony wyspecjalizowane do konkretnych działań, a zarazem działające autonomicznie. Do obsługi autonomicznych dronów będzie potrzebna specjalistyczna infrastruktura. Zaczną się rozwijać systemy antydronowe, zaś który będzie najbardziej skuteczny, a zarazem najbezpieczniejszy do zastosowania, będzie zależeć od elektroników, programistów, robotyków i wizjonerów.

Słowa kluczowe: analizatory, bezpieczeństwo, dron, skaner, teledetekcja

Abstract
In Poland, there are almost 100 000 drones. With their number constantly growing this puts us at the forefront of the world's drone economy among countries such as China who earns as much as $ 1 billion in profit each year. In Poland, there are over hundreds of companies which use drones as their main tools of activity. Modern technologies used in the industry and its various branches, its appliance in unmanned aerial vehicles: civil, military

is an essential compendium. World aims to use drones in logistic companies, agriculture and food industry. Popularity of pilot training and fast-growing number of drone services needed concludes that the operator with qualifications such as UAVO Certificate for drones used in photography or filming in the future will become a profession and currently is one of the most popular service provided by operators. Therefore, changes in regulations and aviation law are necessary in order to keep up with progression of drones' industry, without abandoning their potential. In the future, the market will start to professionalize, and the best achievements will have, the companies that will build specialized drones for specific tasks and they will be operating autonomously. Specialised infrastructure will be needed to operate autonomous drones. Then anti- drone systems will start to develop, which will be the most effective and also the safest to use. For this electronics, programmers, robotics and visionaries will be needed.

Keywords: analyzers, security, drone, scanner, remote editing

Wstęp

Era dronów zaczęła się poprzez modelarzy RC specjalizujących się w budowaniu radio-modeli szybowców, samolotów sterowanych radiem we wszystkich płaszczyznach, ale czas spowodował postęp w tym segmencie modelarskim, gdzie zauważono niszę w systemie zabawek nie tylko dla dzieci ale i dla dorosłych. Masowa produkcja spowodowała, że w sklepach można kupić dron zabawkę według swoich możliwości i upodobań, samolot, śmigłowiec, wielowirnikowiec, quadrocoptera.

Drony stały się również narzędziem pracy i zabawy począwszy od urzędników Urzędu lotnictwa Cywilnego, EASA, FAA poprzez producentów, handlowców i klientów. Zakłady produkujące drony współpracują z ULC, PAŻP, Wojskowym Instytutem Technicznym Uzbrojenia, PKP, TVP, PGE, Policję i Straż Pożarną, Graniczną po wyższe uczelnie i innego rodzaju różne instytuty.

Drony budowane były z drewna „balsy" do materiałów kompozytowych – włókna węglowego i innych materiałów kompozytowych. Wykorzystuje się silniki elektryczne zasilane z baterii w dronach tych, które latają w zasięgu wzroku do paliwa wodorowego już w próbach. Budowa dronów stała się bardzo atrakcyjna dla młodzieży. W ten sposób pomaga się wielu stowarzyszeniom dotarcia do młodzieży szkół podstawowych i średnich w edukowaniu tak, by w przyszłości zasilili szeregi lotnictwa. Z kolei uczelnie wyższe otwierają specjalizacje w UAV widząc duże zapotrzebowanie we wszystkich specjalnościach lotnictwa od pracowników naziemnych po załogi cocpitowe.

Dzisiaj firmy produkujące swoje produkty droniarskie są wyposażone w system monitoringu UAV, podejmujące samodzielne decyzje. W zależności od zabudowanych kamer i celu wykorzystania, drony budowane w celach militarnych stanowią w dobie XXI wieku priorytetowy kierunek rozwoju od celów obserwacyjno - monitorujących na terenie nieprzyjaciela – wroga do naprowadzających do celów i jako cele do szkoleń strzeleckich oraz innych samolotów w tym też naziemnych. Rynek gotowych quadrcopterów jest dość rozbudowany, aby wybrać właściwy model musimy postawić sobie kilka warunków. Do jakich celów chcemy je wyko-

rzystać, jakiej wielkości, modelu, czy ma być przesyłanie obrazów w trakcie lotu do kontrolera.

Budowa dronów

Technologia budowy dronów stała się bardzo atrakcyjna. Budowane są z balsy tj. bardzo lekkiego drewna do kompozytowych – włókna węglowego oraz wykorzystania innych materiałów jak polipropylenu EPP[1] który swoją elastycznością umożliwia wybaczanie wszelkich błędów w sztuce pilotażu jak zderzenia z ziemią i upadki znakomicie amortyzowane. Wykorzystuje się silniki elektryczne zasilane bateriami 1000 mAh, 1500 mAh i większe w dronach które latają w zasięgu wzroku. Świat dronów w dobie XXI wieku to potężny rynek. Przemysł zalewa hipermarkety różnymi modelami i wielkościami zabawek. Przodują w tym Chińczycy. Ośrodki naukowe konkurują między sobą ale także współpracują w świecie globalnym z koncernami międzynarodowymi ponieważ to one będą budować i sprzedawać. Drony i drukarki 3D[2] to technologie, które przez wielu specjalistów analityków branży lotniczej już dawno zostały okrzyknięte, jako najbardziej rozwojowe i przyszłościowe. Technologie mają ze sobą wiele wspólnego a w połączeniu dają nowe możliwości. Dla przykładu w celu wykorzystania druku 3D w branży dronów będzie dość futurystyczny nad, którym pracuje armia amerykańska za pośrednictwem organizacji z nią powiązanej - U.S. Army Research Laboratory. ARL której zadaniem jest badanie oraz rozwój nowoczesnych technologii w służbie armii amerykańskiej w ramach programu Army Expeditionary Warrior Experiments. Organizacja chce wykorzystać druk 3D do produkcji UAS, czyli Unmanned Aircraft System – powietrznych systemów bezzałogowych - „drony na żądanie" to znaczy On-Demand Small UAS. Ma to na celu aby w krótkim czasie zaprojektować i wydrukować drona o określonych właściwościach jednostkom wojskowym według ich zapotrzebowania. Drony zbudowane składałyby się z tanich części łatwych do montażu, naprawy lub wymiany, wydrukowanych na drukarkach 3D, wyposażone w nowoczesne aktualne na rynku podzespoły. A cały proces wytworzenia drona, od momentu zgłoszenia zapotrzebowania przez armię do momentu gotowości bojowej musiałby się zamknąć w 24 godziny. Drony cywilne drukowane na drukarkach 3D to między innymi Stratasys UAV. Największy, najszybszy (150 mph) i zarazem najbardziej skomplikowany, który został w całości (prócz części elektronicznych) wydrukowany w 3D. Jego wymiary to – rozpiętość 3m, a waga około 15 kg. Projekt i wykonanie wykonała firma Aurora Flight Sciences. Oprogramowanie DroneDeploy, które swoją popularność zawdzięcza dużej kompatybilności z wszystkimi dronami do fotografii oraz wideo, które są dostępne na rynku w wykorzystaniu w geodezji oraz kartografii do tworzenia ortofotomap z powietrza.

[1] M. Imiołek, *W stronę dronów, czyli kilka słów o projektowaniu bezzałogowych samolotów (w dialogach podanych),* Kuźnica Techniki Aeronautycznej i kompozytowej, Drako, Kraków 2019, s.48.

[2] http://www.swiatdronow.pl/drony-i-druk-3d-dwie-technologie-ktore-laczy-coraz-wiecej [data dostępu 18.09.2020]

Oprogramowanie uzyskało możliwość konwersji zdjęć terenu z drona do modelu 3D w formacie STL, w pliku gotowym do wydruku na drukarce 3D. Warunkiem jest aby prawidłowo przenieść fotografowany obiekt do modelu 3D sfotografowanie go dookoła pod kątem około 45 stopni. Twórca aplikacji DroneDeploy – Ian Smith . Łączenie dronów i technologii druku 3D widoczne jest również na polskim rynku, czego przykładem może być AVATAR sklep z dronami i drukarkami 3D. Prowadzi zarówno sprzedaż różnych modeli drukarek 3D – w większości polskich producentów, sprzedaż różnego rodzaju dronów oraz świadczenie usług druku 3D w zakresie wydruków części i całych ram do dronów. Elementami wykonawczymi są silniki wraz ze specjalnie zaprojektowanymi wirnikami. Osiągają one prędkość około 28 500 RPM. Kontrolery silników są zbudowane w oparciu o popularne mikrokontrolery AVR a sterowniki silników są wodoodporne. W Abu Dhabi na Konferencji i wystawie UMEX, wydarzeniu poświęconemu technologiom bezzałogowym polski śmigłowiec SW - 4[3] ze Świdnika przerobiony na drona był obok AWHero, bezzałogowym systemem pionowego startu, pokazanym na stanowisku grupy Leonardo. SW-4 Solo projektu OCEAN 2020 ważący 1,8 t był wyposażony w radar Osprey 30 oraz 15-calową kamerę elektrooptyczną do obrazowania w podczerwieni. Sprzętem, który stał się „oczami" sił nawodnych, sterowanie umieszczone było używając stacji umieszczonej na okręcie. Przeprowadzono misje: wykrywając, identyfikując oraz rozpoznając podejrzane jednostki. Sw-4 Solo wspierał siły specjalne podczas operacji wchodzenia na pokład podejrzanej jednostki. A dane były przekazywane stacjom zainstalowanym na łodzi RHIB oraz śmigłowcu NH90.

Przy współpracy BAE Systems oraz spółki Prismatic Ltd, powstał PHASA – 35[4] na zdjęciu ponizej, to bezzałogowiec zaprojektowany i oblatany w ciągu dwóch lat. Zasilany energią słoneczną o dużej długotrwałości lotu. Operujący na dużej wysokości, może przebywać w powietrzu przez rok. Zaprojektowany do operowania w stratosferze powyżej komercyjnego ruchu lotniczego i warunków pogodowych. Staje się alternatywą dla satelitów, charakteryzującą się elastycznością samolotu. Można go użyć do wielu zastosowań, w tym do wykrywania pożarów lasów i obserwacji stanu morza. Próby sponsorowane są przez brytyjskie Laboratorium Nauki i Technologii Obronności (DSTL) oraz Australijską Grupę Nauki i Technologii Obronności (DSTG). Loty odbyły się na poligonie Wolmera Królewskich Sił Powietrznych Australii (RAAF) w Australii Południowej. Firma Doosan Mobility Innovation zaprezentowała w akcji swojego octacoptera, który napędzany jest wydajnymi ogniwami wodorowymi[5]. Inżynierowie twierdzą, że dalszy rozwój technologii napędów opartych na ogniwach wodorowych mogą doprowadzić do wydłużenia zasięgu lotów małych dronów do nawet 300 kilometrów, a większych do 1000 kilometrów i nie chodzi tylko o drony, ale również np. samoloty pasażerskie. Innym elementem w całym łańcuchu jest zarządzanie przestrzenią która

[3] www:dlapilota „SW 4 Solo ze Świdnika zaprezentowany w Abu Dhabi"

[4] www: dla pilota „Przełomowy samolot z napędem słonecznym wykonuje pierwszy lot? [data dostępu 18.09.2020]

[5] https://www.geekweek.pl/news/2019-10-27/tajny-dron-rq-180-juz-do-dyspozycji-pentagonu-wyglada-jak-bombowiec-b-2/, [data dostępu 18.09.2020]

Spółka Hawk-e[6] z grupy kapitałowej (JSW) Jastrzębskiej Spółki Węglowej która przygotowała system teleinformatyczny do koordynacji lotów dronów. Przetestowane rozwiązanie rozwija w kraju Polska Agencja Żeglugi Powietrznej. System Pansa UTM, pozwala na szybką, cyfrową, niewerbalną komunikację pomiędzy kontrolerami ruchu lotniczego a operatorami dronów. Polska Agencja Żeglugi Powietrznej poinformowała że system pomyślnie przeszedł proces akredytacyjny nadzorowany przez Urząd Lotnictwa Cywilnego i został uruchomiony w strefach kontrolowanych lotnisk: Poznań, Bydgoszcz i Modlin.

Jest to pierwsze w Europie operacyjne uruchomienie systemu, który umożliwia bezpieczną integrację lotnictwa bezzałogowego z załogowym. System Hawk-e jest zgodny z najnowszymi przepisami wydanymi przez Ministerstwo Infrastruktury oraz z przepisami unijnymi, które będą obowiązywać już od lipca 2020 r.

JSW podała, że Hawk-e zajmie się wdrożeniem projektu, zakładającego automatyczne loty pomiarowe na rzecz zakładów spółki, służące m.in. pomiarom ilości węgla na składowiskach.

Według informacji PAŻP-PansaUTM to koncepcja cyfrowej koordynacji lotów bezzałogowych statków powietrznych, zarządzania wnioskami - zgodami na loty w polskiej przestrzeni powietrznej. Autorskie rozwiązania PAŻP oraz część systemowa Hawk-e, stanowi zintegrowaną z najbardziej popularną w Polsce aplikacją DroneRadar. W Polsce istnieje kilkanaście firm specjalizujących się w budowie, serwisie dronów w szczególności dla wojska. Oprócz produkcji dronów prowadzą szkolenia lotnicze na świadectwo kwalifikacji, świadczą usługi dla firm zlecających im zadania do realizacji.

Drony wojskowe

Jak dobrze wiemy, drony to także współczesna broń i chyba nie ma już ucieczki od jej militarnego zastosowania. Świat dronów w armiach jest cichym i prawie niewidzialnym. Wykorzystuje się od prymitywnych modeli samolotów bezzałogowych zrobionych z drewna, sklejki, profili aluminiowych i zapewne jakiejś pianki – wszystko poklejone taśmą klejącą, zasilane silnikami spalinowymi. W podobny sposób są prymitywnie wyglądające same bomby, które miają zostać zwolnione nad celami – to już przeszłość – do w pełni klasycznych samolotów bojowych jak F16 przekonstruowany i doposażony do sterowania ze stanowiska operatora. Misje które wykonują - to przede wszystkim obserwacja i zwiad z powietrza (można przymocować do nich kamery transmitujące obraz lub fotografujące teren), oznaczanie laserowe celów dla wyrzutni rakiet lub innych samolotów bombowych i szturmowych[7].

Założenie jest proste rój lub jak wolą Amerykanie – horda kilkuset obdarzonych inteligencją bsl, porusza się w sposób niemożliwy do przewidzenia. Małe

[6] www:dlapilota „Spółka z grupy JSW przygotowała system do koordynacji lotów dronów" [data dostępu 18.09.2020]

[7] Gruszczyński J., Szopa M., Nie idziemy na skróty, Lotnictwo nr 8/2018, s. .26.

obiekty z głowicami bojowymi lub też systemami zakłócającymi są nadzwyczaj groźne. Koncepcje atakujących bsl o masie do 10 kg i długości 1,2 m, które mogą atakować w roju ładunkami o masie 2,5 kg na wskazane cele w odległości około 150 km, w praktyce przeznaczonych do jednorazowego użycia. Pierwsze testy zrzutu Perdix'ów[8] z samolotu odbyły się już jesienią 2014 roku i użyto do tego celu F-16. Następnie rok później w bazie na Alasce wykonano już 90 różnych testowych misji roju dronów składającego się z 20 Perdix'ów. Drony Perdix mają specyficzny układ tylnego usterzenia poziomego, które jest wielkości skrzydła głównego dzięki czemu całkowita powierzchnia nośna tych mikrodronów jest całkiem spora. Rozmiary Perdixów to zaledwie 16.5 cm długości i 30 cm rozpiętości. Napędzane są tylnym silnikiem elektrycznym ze śmigłem pchającym o średnicy 2.6″, czyli ok. 6.6 cm. Obecnie czas lotu Perdixów to około 20 minut przy ciągłym używaniu silnika – oczywiście wydłuża się, jeśli drony szybują z dużej wysokosci bez używania napędu. Skrzydła główne Perdixów są składane i rozkładają się dopiero po uwolnieniu z zasobników – dzięki temu łatwiej można je transporować i więcej się ich mieści w jednym zasobniku. Wystrzeliwane z ziemi (z wyrzutni) od kilku do kilkunastu dronów, które latając autonomicznie w roju[9] są w stanie komunikować się między sobą i wykonywać określone misje do których zostały zaprogramowane.

Również polskie firmy nie pozostają w tyle. Prace w międzynarodowym zespole takich firm jak WB Electronics, Telesystem i inne. Prace te wykraczają poza same platformy latające i dotyczą zarówno oprogramowania C41SR (TOPAZ Fires, Recon, Tactics) jak i sieci łączności. Systemowe podejście do amunicji krążącej pozwoli na wkomponowanie w szeroko pojętą zdolność do precyzyjnego rażenia odległych celów co ułatwi wojsku stworzenie i wdrożenie doktryny jej użycia.

W sieci na You Tube są filmy prezentujące działanie roju aż 103 mikrodronów uwolnionych z zasobników podwieszonych pod samolotami F/A-18 Hornet. Założenia nie ulegają zmianie: pełna autonomia lotu całego roju dronów z komunikacją między sobą i wykonywaniem konkretnych manewrów oraz misji np. nad terenem wroga. Obecnie użytkowane przez Polskich żołnierzy drony Orbiter ważą około siedmiu kilogramów. Najmniejszymi BSL w Wojsku Polskim są jednak PD-100 Black Hornet 3, które w ubiegłym roku zakupili komandosi z Lublińca. Urządzenia te ważą – w zależności od konfiguracji – od 33 do 100 gramów. Inspektorat Uzbrojenia Rzeczpospolitej Polskiej[10] poinformował, że najkorzystniejszą ofertę w przetargu na dostawę urządzeń złożyła firma Asseco Poland z Rzeszowa. Drony klasy mikro o kryptonimie „Ważka". Sześć zestawów, każdy składający się ze stacji kierującej i dwóch bezzałogowców. Będą wyposażone w czujniki optoelektroniczne do obserwacji w dzień oraz sensory pracujące w podczerwieni, co pozwoli im „widzieć" także w nocy. Wojsko określiło, że pojedynczy dron nie może ważyć więcej niż 1,6 kg, musi latać na wysokości powyżej 2 km, w promieniu co najmniej

[8] http://www.swiatdronow.pl/roj-103-dronow-perdix, [data dostępu 18.09.2020]
[9] Łuczak W., Rój bsl także po polsku, Raport nr 12/2019 s.16.
[10] Źródło: polska-zbrojna.pl, Drony klasy mikro dla wojska coraz bliżej. [data dostępu 18.09.2020]

1200 m od operatora, a minimalny czas lotu to 30 minut. SLAUGHTERBOTS [11]– AUTONOMICZNI ZABÓJCY - film na YouTube wzbudza emocje, fascynuje i przeraża. Krótki, ale znaczący tytuł „Slaughterbots", czyli „roboty rzeźnicy". Przedstawia autonomiczne drony, które same wyszukują cel i same go unicestwiają. Czy to jeszcze Since Fiction, czy może już to teraźniejszość, czy istnieją już takie technologie, a może udoskonalona przez nas sztuczna inteligencja będzie początkiem naszego końca. W 2015 roku otwarty list opublikowany przez profesorów Stephena Hawkinga, Elona Muska i wielu innych ekspertów od Sztucznej Inteligencji[12] *(Artificial Intelligence)* wzywający do przeprowadzenia gruntownych badań nad społecznym wpływem AI na nasze życie. Twierdząc że społeczeństwo może czerpać wielkie korzyści z opracowania sztucznej inteligencji, a jednocześnie zwrócili uwagę, że AI niesie wielkie zagrożenia dla ludzkości. Naukowcy muszą uważać, by nie stworzyć czegoś, co będzie niekontrolowalne przez człowieka dla człowieka. Pan Profesor Stephen Hawking w wywiadzie dla BBC ostrzegł: Sztuczna Inteligencja może być największym błędem ludzkości, może doprowadzić do zniszczenia cywilizacji, *„The development of full artificial intelligence could spell the end of the human race."*

Irański generał Kassim Sulejmani wracający z Syrii[13] przez Bagdad był obserwowany przez bezzałogowy samolot typu MQ-9 Reaper [14](Żniwiarz) który od dłuższego czasu krążył nad iracką stolicą w gotowości do zadania ciosu generałowi.

RQ-180 jest to największy dron obecny we flocie USAF, swoim wyglądem i rozmiarami przypomina słynny bombowiec B-2 Spirit – rozpiętość skrzydeł to 52 metry, który powstał w technologii latającego skrzydła. Nowa maszyna Pentagonu jest bezzałogowa a została wykonana z materiałów znacząco obniżających jego wykrycie przez radary .

Do zadań należy wykonywanie misji zwiadowczych, podobnie jak kiedyś czyniły to kultowe U-2 i SR-71 Blackbird. RQ-180 stacjonuje w bazie sił powietrznych Beale w północnej Kalifornii. Cena to około 2 mln dolarów gdy RQ – 4 Global Hawk to 120 milionów dolarów za sztukę. Zasięg 3200 kilometrów. Dron ma pracować za pośrednictwem szyfrowanego połączenia pozwalającego pilotom na wykorzystanie dodatkowego sprzętu z F-35 i F15EX. Największym potencjalnym zagrożeniem jest jednak terroryzm. Bezzałogowce mogą być użyte do rozpoznania terenu przyszłej akcji czy też do przeprowadzenia ataku z coraz większymi obawami wykorzystania ładunków chemicznych. Wojsko postanowiło działać z wyprzedzeniem, żeby być przygotowanym na każdy rodzaj wrogiego ataku i tym razem dozbroiło swoją armię w antydronowe systemy laserowe. Firma Raytheon, dostarczyła amerykańskim siłom zbrojnym laser wysokoenergetyczny do neutralizowania - zestrzeliwania bezzałogowych statków powietrznych w rzeczywistych warunkach. Broń laserowa przestaje być elementem science fiction i coraz szybciej jest ewa-

[11] http://www.swiatdronow.pl/slaughterbots-autonomiczni-zabojcy[data dostępu 18.09.2020]
[12] https://www.bbc.com/news/technology-30290540[data dostępu 18.09.2020]
[13] Gawęda m., System BSP w konflikcie syryjskim, Lotnictwo Aviation International, s.64.
[14] https://wyborcza.pl/7,75399,25565521,zniwiarz-jak-mysliwy-czyli-co-zabilo-iranskiego-generala-sulejmaniego.html, [data dostępu 18.09.2020]

luowana w prawdziwym świecie, stając się naprawdę istotnym elementem wyposażenia sił zbrojnych co stanowi połączenie siły i możliwości. Dlatego też wojsko coraz chętniej sięga po różne systemy do walki z wrogimi jednostkami, a laser jest nie tylko piekielnie skuteczny i szybki, ale i relatywnie tani a jednorazowy strzał to często koszt przysłowiowego dolara.

Bezzałogowe statki powietrzne są zazwyczaj małe, ale w nieodpowiednich rękach mogą stanowić ogromne zagrożenie. Laserowe urządzenie Raytheon jest montowane na małym pojeździe typu wszędołaz i w zależności od miejsca operacji wystarczy mu pojedyncze ładowanie ze zwykłego gniazdka, żeby nie tylko wystrzelić 12 razy, ale i zapewnić dane wywiadowcze czy rekonesans, a w przypadku gdy zostanie podłączony do generatora, może strzelać niemal nieograniczoną ilość razy.

Polski producent Wtórplast SA zbudowała wielosensorowy system do wykrywania i neutralizacji dronów HARPIA[15]. Stworzono układ który zawiera w sobie urządzenie radarowe, macierz akustyczną, system kamery wizyjnej oraz drona przechwytującego. Dzięki różnym czujnikom możliwe jest wykrywanie dronów w każdych warunkach atmosferycznych oraz pogodowych. System zwiększa prawdopodobieństwo wykrycia bezzałogowców o obniżonej sygnaturze radarowej, cieplnej, poruszających się lotem ślizgowym tj, bez napędu. Możliwe jest dokładne zlokalizowanie celu w przestrzeni. Mobilne stanowisko dowodzenia z systemami łączności postał we współpracy z Państwową Strażą Pożarną zapewnia ona możliwość ochrony przed naruszeniem strefy zakazu lotów na przykład w miejscach odbywania się imprez masowych czy obszaru chronionego dla czasowo zagrożonych obiektów stacjonarnych.

Drony cywilne

W grudniu 2019 epidemia kronowirusa COVED - 19 w Chinach która przyjęła globalny kryzys w którym urzędnicy do spraw bezpieczeństwa publicznego zwrócili się w stronę nowoczesnych technologii. Krokiem który zaangażował bezpośrednio drony DJI[16] było zaadaptowanie serii rolniczych dronów DJI Agras (starsze DJI Agras MG-1 i nowsze ADI Agras T16) do rozpylania środków dezynfekujących w obszarach objętych koronowirusem. Drony mogą pokryć opryskiem dużo większe powierzchnie areałów , zmniejszając ryzyko dla pracowników którzy w innym przypadku spędziliby więcej czasu potencjalnie narażeni na wirusa jak też na środek dezynfekujący. W Polsce mamy ponad 16 tysięcy certyfikowanych operatorów – najwięcej w Europie. Nie znana liczba osób lata zupełnie rekreacyjnie i tym samym posiada jakiegoś drona na własność. Temat użycia w walce z epidemią wydaje się dość abstrakcyjny. Chiny oraz Włochy pokazują, że niektóre

[15] https://wtorplast.pl/uav/[data dostępu 18.09.2020]

[16] http://www.swiatdronow.pl/dji-swoimi-dronami-pomaga-walczyc-z-koronawirusem, [data dostępu 18.09.2020]

modele dronów nawet typowo rekreacyjne mogą się przydać. Szczególnie Chińczycy znaleźli dla dronów całkiem sporo zastosowań podczas epidemii.

Sytuacje wykorzystania dronów tyczą się tylko wyjątkowych przypadków i operatorów, którzy zostali wyznaczeni do konkretnych zadań jak „OSTRZEGANIE PRZY POMOCY KOMUNIKATÓW GŁOSOWYCH".[17] Chińscy urzędnicy – by nie ryzykować eksponowania się na wirusa – używali dronów DJI Mavic 2 Enterprise do przekazywania informacji osobom spacerującym po ulicach by zawrócili do domów, nie wychodzili, założyli maski i zachowywali inne środki bezpieczeństwa. Takie metody stosuje już również hiszpańska policja.

Profesorowie z Uniwersytetu Południowej Australii (UniSA)[18] pod kierownictwem prof. Avaana Chahla współpracując z firmą Draganfly (Kanada) pracują nad „pandemicznym dronem", który będzie zdalnie wykrywał osoby z zainfekowanym układem oddechowym. Dron będzie wyposażony w specjalny sensor i komputerowy system wideo rejestrujący temperaturę, akcję serca, funkcjonowanie układu oddechowego a także ludzi kichających, kaszlących w tłumie przechodniów na lotniskach, ulicy oraz w miejscach gdzie gromadzą się ludzie. Według opinii Pana profesora aparatura z dronem jest ciągle udoskonalana w laboratoriach uniwersytetu w Adelajdzie i w najbliższym czasie będzie gotowa do eksperymentów naukowych, ale praktyczne zastosowanie to prawdziwe wyzwanie".

Japoński koncern Yamaha –znany z produkcji szybkich motocykli oraz luksusowych łodzi – od wielu lat jest również zaangażował się w produkcję i wykorzystanie specjalistycznych dronów w rolnictwie. Modelem jest helikopter RMAX, dzięki któremu Yamaha stała się pierwszą firmą w Stanach Zjednoczonych z certyfikacją i pozwoleniem na wykorzystanie swojego drona w rolnictwie na terenie USA. Drony Yamaha RMAX były ostatnio testowane w dolinie Napa Valley, która słynie z uprawy winogron używanych do produkcji najlepszych amerykańskich win. Służyły tam do oprysków winorośli.

Bezzałogowiec Y RMAX od samego początku jest dużym spalinowym helikopterem, który na pokładzie ma dwa zbiorniki o pojemności 2,1 galona (prawie 8 litrów jeden!). Co więcej RMax może utrzymywać się w powietrzu godzinę, gdy jest w pełni załadowany chemikaliami do oprysków. To, co rolnicy cenią sobie w nim najbardziej to fakt, że oprysk pola trwa przeciętnie 5-razy szybciej niż przy użyciu traktora (tam gdzie w ogóle można go użyć). Osamu Ishioka – manager zarządzający projektem bezzałogowych helikopterów Yamaha w wywiadach podkreśla że klasyczne rolnictwo jeszcze długo nie zostanie zastąpione innymi metodami hodowli roślin, a użycie dronów w rolnictwie (tzw. „unmanned farming") będzie odgrywało coraz większą rolę przy uprawie roślin. Yamaha, jest na rynku dronów rolniczych najbardziej doświadczonym producentem. Drony RMAX są używane do oprysków niezwykle stromych pól uprawnych w górzystej Japonii, operują również w Korei Południowej, Australii, USA oraz Francji, gdzie przechodzą próby te-

[17] http://www.swiatdronow.pl/drony-w-walce-z-koronawirusem-jak-mozna-je-wykorzystac, [data dostępu 18.09.2020]

[18] https://dlapilota.pl/wiadomosci/pap/australia-prace-nad-dronem-zdolnym-do-wykrywania-osob-z-zaburzeniami-oddechowymi, [data dostępu 18.09.2020]

stowe na opylaniu plantacji winorośli. W praktyce jest wyeliminowanie ekspozycji rolnika na chemikalia rozpylane na polu. Nie znaleziono lepszego sposobu, by opryski pól były bezpieczniejsze dla ludzi wykonujących tę pracę. Operator drona stoi z dala od miejsca, w którym rozpylane są chemikalia, co w żaden sposób nie wpływa to na jego zdrowie. Koszt usługi oprysków to $250 za hektar a po przeliczeniu pracy ręcznej i czasu jaki należy poświęcić na ten cel przy opryskach to usługa jest tańsza o 40% od oprysku klasycznego. Inny dron rolniczy DJI Agras MG-1 o zasilaniu elektrycznym ma zbiornik o pojemności 2,6 galonów (10 kg). DJI tak jak Yamaha prowadzi sprzedaż w Chinach i Korei Południowej. Używa się dronów do fotografowania z powietrza również pól w celu oceny stanu upraw. Jest to możliwe dzięki sporządzanym ortofotomapom przy użyciu klasycznej fotografii i jednocześnie fotografii NIR (Near InfraRed), czyli w bliskiej podczerwieni. Obrazy z obu kamer nakłada się na siebie, a dokładna analiza połączonego obrazu pozwala na zidentyfikowanie miejsc, które wymagają intensywniejszego nawożenia lub nie wymagają go w ogóle. Same oszczędności fotografii poprzez drony można oszacować na poziomie 30% wydatków na ten cel. Polską produkcją są bezzałogowce Pteryx - PrecisionHawk[19] którego system płatowca wyposażony jest w 5 różnych sensorów. Dron w połączeniu ze stacją naziemną i dedykowanym oprogramowaniem do zbierania danych ma olbrzymie możliwości.

Parrot zamontowała czujnik o nazwie Parrot Sequoia, który jest przeznaczony stricte do dronów rolniczych lub np. dla leśnictwa. Jest on wyposażony aż w 5 różnych kamer (NIR, RGB, oraz trzy dla poszczególnych spektrów światła: czerwone, zielone i czerwień brzegowa tzw. red-edge), odrębny czujnik posiada sensor promieni słonecznych oraz IMU (Inertial Measurement Unit) określający jego orientację. Sequoia ma również wbydowaną pamięć 64GB, slot na kartę pamięci SD, wejście USB oraz połączenie Wi-Fi, GPS zapisujący pozycję w każdym momencie lotu. waga modułu to zaledwie 80gr, oraz niewielkie wymiary. Wyposażone w kamery drony pomagają australijskim naukowcom chronić przed wyginięciem hipopotamy[20] w południowej Afryce przekazał prowadzący badania prof. Richard Kingsford z UNSW Sydney[21]. Podkreślił, że drony mogą być wartościowym narzędziem do obserwowania dzikich populacji.

FAA w maju 2018 r. wyznaczyła miasto San Diego jako jeden z dziewięciu głównych uczestników integracyjnego programu pilotażowego regulatorów Integration Pilot Program (IPP). Celem jego zadań było przetestowanie dronów w transporcie próbek medycznych i leków w ramach systemu opieki medycznej miasta. W medycynie UPS Flight Forward rozszerzyła program na dostawy za pomocą dronów o system opieki medycznej Uniwersytetu Kalifornijskiego w San Diego. Transportują za pomocą dronów produkty medyczne pomiędzy ośrodkami zdrowia i laboratoriami. W ramach projektu przesyłki medyczne, takie jak próbki

[19] http://www.swiatdronow.pl/trigger-composites-pionier-produkcji-dronow-polskim-rynku, [data dostępu 18.09.2020]

[20] https://dlapilota.pl/wiadomosci/pap/drony-pomagaja-chronic-hipopotamy-w-afryce, [data dostępu 18.09.2020]

[21] https://www.bees.unsw.edu.au/richard-kingsford, [data dostępu 18.09.2020]

krwi, dokumenty, pakowane są do bezpiecznego kontenera używanego podczas przewozu dronem. Drony będą poruszać się po wyznaczonych trasach pomiędzy Centrum Medycznym Jacobs a miejscami przeznaczonymi do lądowania w Moores Cancer Center oddalonym o mniej niż jedną milę. Później bezzałogowce będą kursować do Centrum Zaawansowanej Medycyny Klinicznej (CALM), położonej niedaleko Centrum Medycznego Jacobs. Loty będą trwały zaledwie kilka minut i będą monitorowane przez operatorów w zasięgu wzroku. Spółka UPS dedykowana dostawom za pomocą dronów, otrzymała certyfikat Federalnej Administracji Lotnictwa Part 135 Standard, pozwalający wykonywać rutynowe operacje z wykorzystaniem dronów w ramach programu prowadzonego na terenie szpitala WakeMed w Raleigh, w Karolinie Północnej. Usprawnienie działania Globalnej Sieci Logistycznej UPS wspierające szpitale i inne organizacje sektora medycznego jest głównym elementem strategii transformacji firmy. Logistyka dla sektora medycznego stanowi priorytet dla UPS, dlatego wdraża nowe technologie, by zapewnić lepszą opiekę nad pacjentami dzięki usprawnionej logistyce i łańcuchowi dostaw.

Miasto Wrocław wyposażyło Straż Miejską w 4 drony do patrolowania z powietrza dzikich wysypisk, palenia odpadami w piecach, nielegalne zrzuty ścieków. Wyposażone są w czujniki do sprawdzania dymu kamerą termowizyjną i kamerą typu zoom. Strażnicy miejscy przeszli szkolenie i zdali egzamin na operatora bezzałogowego statku powietrznego[22].

Drony – szkolenie

W Polsce mamy około 100 Ośrodków szkolenia nadzorowanych przez ULC. Około 16 tysięcy operatorów posiadających świadectwo kwalifikacji wydane przez Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego. Upoważnienie zezwalające do realizacji operacji komercyjnych w zasięgu wzroku lub też poza zasięgiem wzroku operatora. Aby europejskie niebo było konkurencyjne dla wszystkich zainteresowanych z maksymalnym poziomem bezpieczeństwa musimy w szczególny sposób położyć nacisk na szkolenie operatorów – pilotów dronów. W tym celu są tworzone certyfikowane ośrodki szkolenia operatorów którego celem jest profesjonalne szkolenie kandydatów na operatorów UAV w zakresie VLOS, BVLOS oraz EVLOS na samolotach i wielowirnikowcach. Certyfikowany Ośrodek Szkoleniowy UAV prowadzi szkolenia teoretyczne i praktyczne według planu szkoleniowego zatwierdzonego przez Urząd Lotnictwa Cywilnego.

Szkolenie teoretyczne ma na celu zdobycie przez szkolonego kursanta wiedzy wymaganej do uzyskania świadectwa kwalifikacji operatora UAV do bezpiecznego i świadomego wykonywania lotów i obsługi bezzałogowych statków powietrznych w zasięgu wzroku. Zajęcia prowadzone są przez wykwalifikowaną kadrę instruktorską o wieloletnim doświadczeniu, są to operatorzy bezzałogowych

[22] Źródło: Miasto Wrocław, Ruszyły patrole straży miejskiej z użyciem dronów, https://www.strazmiejska.wroclaw.pl/,[data dostępu 18.09.2020]

statków powietrznych, konstruktorzy samolotów, konstruktorzy bezzałogowych profesjonalnych platform a także profesjonaliści posiadający wieloletnie doświadczenie teoretyczne i praktyczne w zakresie zarządzania i organizacji. Szkolenie teoretyczne zakończone jest wewnętrznym egzaminem weryfikującym zdobytą wiedzę. Szkolenie praktyczne realizowane jest w formie ćwiczeń naziemnych oraz szkolenia praktycznego w locie również zakończonym wewnętrznym egzaminem praktycznym. Po zakończonym szkoleniu szkolony podlega egzaminowi państwowemu przez egzaminatora na świadectwo kwalifikacji. Dodatkowo szkolony może odbyć specjalistyczne szkolenie dodatkowe z zakresu fotogrametrii, teledetekcji oraz wiedzę dotyczącą wykonywania nalotów fotogrametrycznych za pomocą latających platform bezzałogowych. Nabycia podstawowych umiejętności związanych z przetwarzaniem pozyskanych w ten sposób danych fotogrametrycznych oraz przygotowuje do samodzielnego wykonywania w/w czynności. Całą trasę lotu drona w oprogramowaniu Horus które zostało opracowane przez naukowców z Uniwersytetu Stanforda przy pomocy dostępnych narzędzi Google Maps oraz Google Earth oraz kontrolera lotu APM/PixHawk można przemyśleć, przetestować i zaprogramować na komputerze a następnie wgrać całość misji do mózgu sterującego dronem. Taki lot drona będzie bezpieczniejszy, dokładniejszy niż lot w wykonaniu operatora. Są wyeliminowane wszystkie ułomności człowieka: stres, utrata uwagi, refleks oraz brak odpowiedniej reakcji w sytuacjach kryzysowych. Aby wykonać inspekcję techniczną przeróżnych infrastruktur nie trzeba używać rusztowań, wysokich dźwigów czy też samolotów lub helikopterów

Działające przy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie[23] studenckie koło naukowe Solar Plane pracuje nad stworzeniem modelu samolotu, który za pomocą energii pozyskanej z promieniowania słonecznego przebywać będzie w powietrzu w dzień, jak i w nocy. Jako źródło energii zasilające cały układ posłużą ogniwa fotowoltaiczne umieszczone na skrzydłach. Specjalnie zaprojektowane panele pozwalają na uzyskanie optymalnych osiągów aerodynamicznych, a budowa wykonana z włókna węglowego co zapewnia trwałość konstrukcji. Głównym problemem inżynieryjnym stanowiło stworzenie układu zarządzania energią. W przypadku dostatecznego nasłonecznienia silniki napędowe oraz pokładowa elektronika zasilone zostaną bezpośrednio z ogniw fotowoltaicznych, nadmiar wygenerowanej energii będzie zmagazynowany w akumulatorach litowo-jonowych. W przypadku niewystarczającego promieniowania słonecznego niedobory energii uzupełniane będą dzięki naładowanym akumulatorom. Samolot wyposażono w systemy komunikacji lotniczej, system kontroli samolotu, system telemetryczny, system FPV, połączenie GPS.

[23] Źródło: Targi Kielce, International Drone Event z udziałem młodych naukowców

Drony zagrożeniem bezpieczeństwa

Najnowsze technologie oraz materiały z kewlarem, grafenem oraz wyposażeniem elektronicznym powodują że świat coraz bardziej wykorzystuje ULV do różnych celów cywilnych a także wojskowych. Armia Stanów Zjednoczonych finansuje stworzenie przenośnego urządzenia do rozpoznawania twarzy, które będzie w stanie identyfikować osoby z odległości do 1 kilometra. Dzięki uczeniu maszynowemu, armia USA może wykorzystać ulepszoną technologię rozpoznawania twarzy[24].

Żadna obecnie dostępna technologia nie działa w tak zaawansowany sposób. Projekt został oznaczony jako Advanced Tactical Facial Recognition at a Distance Technology. Różne rozwiązania przedstawiane przez Ośrodki wizji dystrybucji roju małych bsl, przenoszonych przez zasobnik zrzucany z samolotu transportowego. Czy też Miniaturowy Dalmierz Podszumowy (MDP) to dzieło Instytutu Optoelektroniki Wojskowej Akademii Technicznej i Telesystemu. Zainstalowane w tym co jeździ, pływa czy lata służy do pomiaru odległości dla małych i bardzo małych obiektów na dystansie do 3 km z dokładnością do 1 metra. Laser wytwarza bardzo wąską wiązkę skoncentrowanego i porządkowanego światła. Wykorzysta się go do przesłania informacji potrzebnych do sterowania systemami bsl . Po odbiorze sygnał laserowy wyłowiony i oddzielony od szumów tła po odkodowaniu przekształcony w impuls elektryczny. Tak może działać nowy system skrytej łączności potrzebny do kierowania rojem bezzałogowców. Przyszłością latania mogą być miedzy innymi prywatne bezzałogowe samoloty-taksówki pionowego startu, które nie będą potrzebowały pasów startowych.

Podsumowanie

Wspólna inicjatywa tworzona poprzez Ministerstwo Infrastruktury w spieraniu działań publicznych poprzez aplikację dla operatorów dronów DroneRadar zintegrowanej z systemem Pansa UTM jest efektem budowy ekosystemu dronowego w ramach Programu Centralno europejski Demonstrator Dronów (CEDD). Koncepcja operacyjna koordynacji lotów dronów i infrastruktura do zarządzania ruchem dronów to pierwsze w Europie narzędzie do zbierania i zarządzania danymi potrzebnymi do realizacji usług. Daje gwarancję do kontroli zarządzania danymi w obszarach krytycznych funkcjonowania państwa. Rolnictwo bezzałogowe to w branży dronów ciężko zlekceważyć. Koncerny DJI, Parrot czy 3DRobotics są uznawani za największych graczy na rynku dronów cywilnych. Mają w swojej ofercie bezzałogowce do rolnictwa, co jest chyba najlepszym dowodem na to, że inwestycja w ten sektor gospodarki już się opłaca. Stworzenie przenośnego urządzenia do rozpoznawania twarzy, które będzie w stanie identyfikować osoby z od-

[24] https://nt.interia.pl/raporty/raport-wojna-przyszlosci/wiadomosci/news-usa-z-nowym-rozpoznawaniem-twarzy,nId,4335950, ,[data dostępu 18.09.2020]

ległości do 1 kilometra. Amerykanie chcieliby także móc skorzystać z niej przy pomocy dronów. Obecnie najbardziej rozpowszechnione są drony modele które możemy spotkać w każdym hipermarkecie w zależności od naszych możliwości finansowych i upodobania. Dzieci otrzymują jako prezenty świąteczne, którymi się bawią z rodzicami. I mimo ulotek ULC tego procesu nie da się tak zatrzymać. Marketing handlowców i chęć pozyskania klientów wyprzedza wszelkie przepisy. Bo przez zabawę można zrobić wiele ciekawych rzeczy jak choćby krótki filmik rodzinny, czy zabudować kamerkę GOPRO , można poprzez aplikację przesłać na tableta czy na smartfona. Połączenie dwóch wiodących i bardzo obiecujących trendów w dziedzinie nowych technologii, do których z pewnością należy zarówno druk 3D jak i drony, wydaje się być naturalnym i trafionym posunięciem biznesowych. Perspektywy rozwoju to nie tylko zabawa, nauka , nowe technologie, nowe modele ale bezpieczeństwo w ochronie imprez masowych, w akcjach ratowniczych – pożarowych, powodziowych, policja, straż miejska, straż pożarna, straż leśna, straż graniczna. Powinny w drony być wyposażone wszystkie służby; wojsko – wszystkie formacje. Istnieje możliwość zarzadzania polem walki w zakresie wykorzystania wszystkich rodzajów wojsk: lądowych, powietrznych i morskich. Przy czym zaawansowany system skaningu pola walki, oparty o skanery laserowe i analizatory obrazu telewizyjnego, pozwalają na bardzo szybką i dokładną identyfikację wszelkich obiektów nienaturalnych, znajdujących się na współczesnym polu walki. W zależności od sytuacji , złożoności zadania, powinno użyć się odpowiedniej kategorii bądź wielkości z odpowiednią aparaturą w celu zrealizowania misji.

Bo słowa prewencja, profilaktyka to klucz w doskonaleniu wszelkich możliwych działań przez służby a drony mogą tylko ułatwić ich zadania nie przynosząc uszczerbku w zdrowiu operatorowi który dowodzi dronem w bezpiecznym miejscu. Samoloty bez pilotów? Lotniska bez stanowisk check-in? A może stewardessy-roboty? To, co dziś wydaje się science-fiction, jutro może być rzeczywistością. Rewolucja technologiczna już wkroczyła w nasze życie. Dzięki postępującej automatyzacji maszyny będą się zmieniać w autonomiczne statki powietrzne. Coraz łatwiej nam sobie wyobrazić pasażerskie drony obsługujące nawet najdalsze połączenia.

Literatura:

1. Bartkiewicz B., Kruszewski P., Szczepkowski M., *Drony teoria i praktyka. Poradnik dla kandydatów na operatorów*, KaBe, Krosno 2016.
2. Dougherty M., *Drony*, Bellona, Warszawa 2016.
3. Imiołek M., *W stronę dronów, czyli kilka słów o projektowaniu bezzałogowych samolotów (w dialogach podanych),* Kuźnica Techniki Aeronautycznej i kompozytowej, Drako, Kraków 2019.
4. Wyszywacz W., Drony,Poligraf, Warszawa 2020.
5. Głowacki B., Airbus ujawnia LOUT, Raport 11/2019.
6. Łuczak W., *Rój bsl także po polsku*, Raport 12/2019.

Netografia:

7. www: światdronów
8. https://wtorplast.pl/uav/
9. www: dlapilota
10. www: ulc.gov.pl
11. www.unsw.edu.au
12. https://nt.interia.pl/raporty/raport-wojna-przyszlosc

mgr Katarzyna Staroń
Wojskowy Instytut Medyczny
w Warszawie

RATOWNICTWO MEDYCZNE JAKO ELEMENT BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

MEDICAL RESCUE AS AN ELEMENT OF STATE SAFETY

Streszczenie
Z uwagi na społeczny i uniwersalny wymiar zadań, stanowiących trzon funkcjonowania Państwowego Ratownictwa Medycznego (PRM) w społeczeństwie, warto podkreślić, iż stanowi ono jedną ze składowych systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. W opracowaniu odwołano się do uwarunkowan formalno-prawnych powstałego w 2001 r. systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego. Zaznaczono podstawowe organy właściwe do udzielania pomocy w warunkach szpitalnych i poza szpitalnych. Przedstawiono krótką genezę instytucjonalną Ratownictwa Medycznego w Polsce, odnosząc się do powstania pierwszego w Polsce pogotowia ratunkowego, roli i znaczenia Polskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża oraz programu Zintegrowane Ratownictwo Medyczne, poprzedzającego współcześnie obowiązujące regulacje prawne PRM. Przedstawiono zadania SOR-u, Centrum Powiadamiania Ratunkowego oraz Lotniczego Pogotowia Ratunkowego. Podkreślając znaczenie i rolę instytucjonalnej pomocy medycznej wskazano dane z obszaru działalności jednostek powołanych do ratowania życia i zdrowia obywateli.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, ratownictwo, system, zagrożenia, zdrowie

Abstract
Due to the social and universal dimension of the tasks constituting the core of the functioning of the State Medical Rescue in society, it is worth emphasizing that it is one of the components of the state's internal security system. The study refers to the formal and legal conditions of the State Medical Rescue System established in 2001. The basic authorities competent to provide assistance in hospital and non-hospital conditions are marked. A short institutional genesis of the Medical Rescue in Poland is presented, referring to the establishment of the first Polish ambulance service, the role and importance of the Polish Red Cross Society and the Integrated Medical Rescue program, preceding the current legal regulations of the State Medical Rescue. The tasks of the Independent Emergency Department, the Emergency Notification Center and the Polish Medical Air Rescue were

presented. Emphasizing the importance and role of institutional medical assistance, data was indicated in the area of activity of units established to save citizens' life and health.

Keywords: safety, rescue, systems, threats, health

Wstęp

Zapewnienie bezpieczeństwa jest podstawowym obowiązkiem państwa wobec obywateli. Niebezpieczeństwa funkcjonowania ludzi na ziemi wynikają z działalności człowieka jak i z sił natury[1]. Żeby przeciwdziałać negatywnym zdarzeniom lub wyeliminować ich skutki w państwie istnieje system ratownictwa.

Kilka dekad temu mając na myśli bezpieczeństwo państwa podstawowym i pierwszym skojarzeniem większości obywateli były zdolności militarne państwa do obrony przed zagrożeniami, dobrze przeszkolona armia, która zabezpiecza granice i broni ludności cywilnej przed agresją obcych państw. Dzisiaj, wskutek rozwoju cywilizacyjnego i tzw. działań w ramach konfliktów hybrydowych, odchodzi się od postrzegania bezpieczeństwa tylko w połączeniu z dzielnością sił zbrojnych. Powszechną jest bowiem wiedza, że oprócz zabezpieczenia militarnego na bezpieczeństwo państwa składa się więcej elementów, wchodzących w skład pozamilitarnego systemu bezpieczeństwa państwa. Wszystkie państwa w swojej historii zostały dotknięte kataklizmami takimi jak np. pożar, trzęsienie ziemi, wojna, powódź. Państwo Polskie szczególnie dotkliwie odczuło najazdy sąsiadów, co w dziejach historii tworzyło specyfikę funkcjonowania Polski jako kraju. Każda z form zagrożeń (naturalnych czy antropogenicznych) może negatywnie oddziaływać na organizm państwowy i jego obywateli. We współczesnym świecie nie zawsze widmo wojny wzmaga śmiertelność obywateli. Wzrasta liczba zagrożeń życia i utraty zdrowia w licznych wypadkach komunikacyjnych. Wśród współczesnych zagrożeń wskazać można także: zanieczyszczenia powietrza, jedzenia, zmiany klimatyczne, choroby niezakaźne (np. cukrzyca, zmiany onkologiczne), złe warunki życia, ubóstwo i bieda, odporność na antybiotyki itp.[2] WSTAWIC PRZYPIS Jednym z elementów systemu bezpieczeństwa państwa jest odpowiednia opieka medyczna, która znalazła swoje miejsce w treści Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, gdzie zaznaczono m.in. iż celem państwa polskiego jest *poprawić koordynację, ciągłość i kompleksowość opieki nad pacjentem w systemie ochrony zdrowia oraz podnieść jakość i dostępność świadczeń zdrowotnych, m.in. poprzez zwiększenie dostępu do infrastruktury ochrony zdrowia, produktów leczniczych o udowodnionej skuteczności, jakości i bezpieczeństwie, a także szersze zastosowanie telemedycyny*[3].

---

1 Z. Ciekanowski, J. Nowicka, H. Wyrębek, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w sytuacjach kryzysowych*, CeDeWu, Warszawa 2017, s. 9.

2 młk, 10 największych zagrożeń dla zdrowia na świecie w 2019 roku, „Rzeczpospolita", https://www.rp.pl/Zdrowie-/190119407-10-najwiekszych-zagrozen-na-swiecie-w-2019-roku.html, [dostęp 28.06.2020].

3 Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020 r., Filar IV, s. 31.

Bezpieczeństwo państwa

Szerokorozumiane bezpieczeństwo odnosi się do braku poczucia zagrożeń życia mienia i środowiska lub ich nieznaczne, często monitorowane i kontrolowane występowanie, w takim nasileniu, że możliwe jest przetrwanie i rozwój struktur społecznych na danym terenie. Gwarancja zapewnienia podstawowych potrzeb społecznych wymaga m.in.[4]:

- *zaopatrzenia w odpowiednią ilość żywności, wody oraz leków;*
- *dostaw energii;*
- *ewakuacji na wypadek wystąpienia zagrożenia bądź jego symptomów;*
- *dostępu do ratownictwa;*
- *zapewnienia służb obrony cywilnej w środki niezbędne do działania;*
- *ochrony zdrowia;*
- *uwagi dla osób niepełnosprawnych.*

Szerokie rozumienie bezpieczeństwa narodowego wewnętrznego składa się z określonych podsystemów. Jego wewnętrzny charakter określa można określić jako *zbiór organów władzy i administracji publicznej, metod oraz sposobów działania związanych z ochroną porządku konstytucyjnego, życia i zdrowia obywateli oraz majątku narodowego przed bezprawnymi działaniami, a także skutkami klęsk żywiołowych i katastrof technicznych*[5].

Odnosząc się do pozamilitarnych elementów systemu bezpieczeństwa państwa w literaturze przedmiotu podaje się kategorie funkcjonowania odpowiednich podmiotów, stojących na straży utrzymywania stanu, gwarantującego przetrwanie państwa, co przedstawiono w tabeli nr 1.

Tabela nr 1. Pozamilitarne elementy systemu obronności

Ochrona struktur państwa	Ochrona ludności i mienia	Ochrona majątku narodowego i infrastruktury technicznej
Policja Służba Więzienna Prokuratura Sądy CBA ABW PSP Inspekcja Farmaceutyczna	Obrona Cywilna Służba zdrowia PRM WOPR GOPR Straż Miejska	Przedsiębiorcy o szczególnym znaczeniu

Źródło: file:///C:/Users/J073UZ~1/AppData/Local/Temp/ciporabierawska.pdf, (dostęp: 14.03.2020 r.).

W ramach kategorii ochrony ludności i mienia Państwowe Ratownictwo Medyczne rozwija swoją działalność obok innych podmiotów takich jak Straż Miej-

[4] I. Dziubek, *Edukacja obronna w Polsce*, Zysk i S-ka, Poznań 2013, s. 143-144.
[5] B. Wiśniewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej,* AON, Warszawa 2004, s. 62.

ska, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i inne. Wydaje się, że funkcjonowanie wskazanych podmiotów jest silnie związane z rozumieniem bezpieczeństwa typowym dla płaszczyzny psychologicznej. Zakłada ona, że potrzeba bezpieczeństwa dotyczy każdego człowieka, niezależnie od wieku, płci, rasy, pochodzenia[6]. Właśnie takie założenie leży u podstaw misji ratowania każdego życia ludzkiego w ramach działalności podmiotów ratownictwa medycznego.

Jak łatwo utracić można poczucie bezpieczeństwa, gdy zagrożone jest zdrowie i życie szczególnie dobitnie pokazały pierwsze miesiące 2020 r., gdy cały świat zmagał się z pandemią wywołaną przez koronawirusa, powodującego chorobę o nazwie COVID-19. Świat ze względów zdrowotnych zatrzymał się. Zmieniła się nagle sytuacja społeczna i ekonomiczna. Pandemia koronawirusa spowodowała ograniczenie aktywności 3 mld ludzi na świecie — liczy się, że konsumpcja mogła spaść w ciągu kilku miesięcy o 33 proc., a każdy miesiąc hibernacji gospodarki oznaczał spadek globalnego PKB w skali roku o np. o 2 pkt. proc., jak wynika z raportu Polskiego Instytutu Ekonomicznego w Polsce w *połowie kwietnia 6 na 10 firm notuje spadek przychodów, a 11 proc. firm zgłasza, że brakuje im funduszy, by przetrwać nawet miesiąc*[7].

Chociaż po wybuchu oznak pierwszej paniki odnośnie do epidemii wiele miast po około 2, 3 miesiącach wróciło do względnej normalności nie było dnia, żeby nie zauważać oznak panującej epidemii. Wskutek wprowadzonych zaostrzeń w początkowej fazie można było zaobserwować zamknięte salony fryzjerskie, kosmetyczne, przechodnie stomatologiczne, sklepy odzieżowe, punkty usługowe. Przedszkola podobne jak komunikacja miejska — czasowo zamarły. Wszechobecne informacje o nieuchronnym kryzysie ekonomicznym przekładały się na konkretne zwolnienia z pracy. Dotyczyły one nie tylko mikro i małych przedsiębiorstw, które wedle statystyk były jednym z najbardziej poszkodowanych sektorów, lecz także np. branży bankowej, której podmioty musiały wielokrotnie zamknąć wybrane placówki. Ich nierentowność, powodowały m.in. spadek zainteresowania kredytami w niepewnej sytuacji ekonomicznej. Redukcje dotyczyły także nauczycieli ze względu na pojawiające się problemy z wymuszonym nauczanie, zdalnym czy koniecznością likwidacji etatów.

Wzrósł, w początkowych miesiącach pandemii, ruch migracyjny. Wielu Polaków zarobkujących poza granicami kraju zostało odciętych od źródła dochodu. Byli oni zmuszeni dla ratowania zdrowia, ucieczki z regionów najbardziej zagrożonych lub w wielu przypadkach upadające firmy zwalniały z pracy w pierwszej kolejności cudzoziemców. Po powrocie do Polski skazani na status osoby bezrobotnej, borykali się z większymi niż zwykle trudami podjęcia zatrudnienia.

---

[6] Z. Ciekawski, J. Nowicka, H. Wyrębek, *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, UPH, Siedlce – Warszawa 2017, s. 22.

[7] Raport Polskiego Instytutu Ekonomicznego, *Trudna sytuacja finansowa przedsiębiorstw nie wzmaga planów zwolnień i obniżek płac*, https://pie.net.pl/trudna-sytuacja-finansowa-przedsiebiorstw-nie-wzmaga-planow-zwolnien-i-obnizek-plac/, [dostęp 29.06.2020].

Większość małych przedsiębiorców musiało wstrzymać usługi ze względu na brak klientów. Niektóre firmy budowlane straciły zamówienia u klientów indywidualnych. Zamknięcie w domach, w związku z przymusową izolacją czy kwarantanną, wyhamowało drastycznie gospodarkę, czego skutki będą odczuwane w niektórych sektorach przez długi czas. Wszystkie te sytuacje potęgowały i potęgują poczucie zagrożenia.

Sytuacja spowodowana pandemią zachwiała fundamentami bezpieczeństwa finansowego instytucji i jednostek. Bolączką wielu firm stały się zatory płatnicze. *Problemy w tym obszarze zgłasza 23 proc. firm. Prawie jedna trzecia badanych przedsiębiorstw (32 proc.) deklaruje, że nieopłacone w terminie należności stanowią od 25 do 50 proc. wszystkich należności przedsiębiorstwa*[8].

Ogromna liczba osób boryka się w związku z pandemią z myślą czy utrzyma zatrudnienie? Nawet pozorne korzyści takie jak spadek cen paliw niosą za sobą straty dla koncernów paliwowych, a co za tym idzie mogą one zwalniać swoich pracowników z powodu zmniejszonych obrotów.

Wydaje się, że największa szansa związana z pojawieniem się koronawirusa, w zakresie życia społecznego dotyczy rozwoju przedsiębiorczości i mechanizmów zarządzania. *Pandemia koronawirusa zmusiła 70 proc. polskich firm do zwrócenia się w kierunku nowoczesnych form komunikacji z klientami, a 10 proc. dużych firm wdrożyło systemy do zarządzania pracą zdalną (nie korzystając z nich wcześniej) – wynika z raportu Polskiego Instytutu Ekonomicznego „Nowoczesne technologie w przedsiębiorstwach przed, w trakcie i po pandemii COVID-19"*[9].

Występujące zagrożenia z reguły odbijają się na wielu aspektach funkcjonowania organizmu społecznego. Najczęściej skutki ekonomiczne i społeczne pojawiają się wraz z upływem czasu, zaś w początkowej fazie zagrożenia życia i zdrowia konieczne jest natychmiastowe działanie profilaktyczne czy minimalizujące zaistniałe już skutki negatywne. W przypadku masowych zagrożeń tylko systemowe działanie państwa umożliwia zapewnienie spokoju i możliwości funkcjonowania oraz rozwoju. Stąd ogromna odpowiedzialność stoi po stronie państwa, by w ramach działających podmiotów móc zapewnić obywatelom możliwość przetrwania, funkcjonowania i wzrostu. W ramach struktur państwowych wiodącą rolę w zakresie udzielania doraźnej pomocy medycznej pełni Państwowe Ratownictwo Medyczne.

[8] Tamże, stan na marzec 2020 r.

[9] Raport Polskiego Instytutu Ekonomicznego, *Ponad 90 proc. Polskich firm wykorzystało nowoczesne technologie w trakcie pandemii***,** https://pie.net.pl/ponad-90-proc-polskich-firm-wykorzystalo-nowoczesne-technologie-w-trakcie-pandemii/ (dostęp 29.06.2020 r.). W raporcie można przeczytać, że *Po pandemii 69 proc. firm zamierza nadal komunikować się z klientami przy użyciu nowoczesnych technologii, a 45 proc. planuje wykorzystywać internetowe kanały sprzedaży i obsługi klienta. Ponad ¼ badanych przedsiębiorstw (27 proc.) pragnie nadal używać systemów do monitorowania pracy zdalnej.*

Uwarunkowania prawne funkcjonowania Państwowego Ratownictwa Medycznego

Systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego (PRM) oficjalnie zaczął funkcjonować w Polskim systemie prawnym w pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Wtedy to wszedł w życie program firmowany przez Ministerstwo Zdrowia o nazwie Zintegrowane Ratownictwo Medyczne[10]. Program ewoluował, zaś w połowie lipca 2001 r. zaczęła obowiązywać Ustawa o Państwowym Ratownictwie Medycznym[11]. Na mocy wspomnianego aktu Państwowe Ratownictwo Medyczne powinno nieść nagłą pomoc w razie zagrożenia życia i zdrowia każdego obywatela[12]. Z uwagi na społeczny i uniwersalny wymiar zadań, stanowiących trzon funkcjonowania Państwowego Ratownictwa Medycznego w społeczeństwie, stanowi ono jeden z systemów bezpieczeństwa wewnętrznego. Tworzą go określone organy administracji publicznej, dyspozytornie medyczne oraz jednostki systemu.

W rozdziale czwartym wspomnianej ustawy określono jednostki systemu PRM, precyzując je jako[13]:

- *szpitalne oddziały ratunkowe;*
- *zespoły ratownictwa medycznego, w tym lotnicze zespoły ratownictwa, wchodzące w skład podmiotu leczniczego będącego samodzielnym publicznym zakładem opieki zdrowotnej albo jednostką budżetową, albo spółką kapitałową, w której co najmniej 51% udziałów albo akcji należy do Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego – zwane dalej „jednostkami systemu", na których świadczenia zawarto umowy o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej.*

W celu zapewnienia rzeczywistej pomocy poszkodowanym konieczna jest współpraca z innymi podmiotami, specjalizującymi się realizacją pomocy zdrowotnej. Owa współpraca zawarta jest w planach, zaś realizują ją m.in. centra urazowe oraz inne jednostki organizacyjne szpitali.

W warunkach poza szpitalnych za niesienie bezpośredniej pomocy zdrowotnej (ratunkowej) odpowiedzialny jest zespół ratownictwa medycznego.

Historia Ratownictwa Medycznego w Polsce

Powstanie wyspecjalizowanego i prawnie uregulowanego ratownictwa medycznego w Polsce sięga setek lat wstecz. Na 1891 rok datuje się powstanie pierwszego w Polsce pogotowia ratunkowego. Kolebką tego zdarzenia był miasto — Kraków. Warto zauważyć , że w perspektywie europejskiej odpowiednikiem tego zdarzenia było pierwsze europejskie pogotowie ratunkowe powstałe w Wiedniu,

[10] Ł. Szarpak, M. Orzechowska, *Rozwój ustawodawstwa z zakresu ratownictwa medycznego w Polsce*, „Prawo i medycyna", 2010:1 (38 vol. 12), s. 143-150.

[11] Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym, Dz. U. 2006 Nr 191 poz. 1410.

[12] Tamże, art. 1.

[13] Tamże, art. 32.

w roku 1883. Z pewnością znacząco odbiegało od dzisiejszych standardów, jednak był to krok milowy w organizacji służby zdrowia. Mieściło się w budynku Straży Pożarnej, gdzie wydzielono poczekalnię i ambulatorium. Doskonalili się w nim studenci Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego sprawując tam dyżury. Posiadano wówczas jedną karetkę, do której zaprzęgnięto parę koni. Biały krzyż na niebieskim tle stanowił symbol Krakowskiego Ochotniczego Towarzystwa Ratunkowego. Od roku 1904 dyżury stały się płatne dla ochotników, dla lekarzy dopiero od roku 1911. W roku 1908 pogotowie mogło poszczycić się już czterema karetkami, czterema parami noszy, siedmioma kuferkami wypadkowymi oraz składanym fotelem. Tak działało i rozwijało się do roku 1950, kiedy to zakończyło swoją działalność. Przeniosło się do Domu Zdrowia, gdzie funkcjonowało do roku 1977.

Następna zmiana, już ostatnia, prowadziła do własnego zasłużonego budynku, w którym znajduje się do dnia dzisiejszego. Pogotowie ratunkowe w Krakowie było pionierem, zachęciło do powstania podobnych w kolejnych miastach — Lwów w 1893 r., Warszawa 1897 r., Łódź w 1899 r., Lublin w 1917 r. oraz Poznań w 1928 r. Instytucje te były instytucjami państwowymi, finansowanymi ze środków społecznych, środków własnych, dotacji miejskich i darowizn. Misją tych usankcjonowanych prawnie instytucji było ratowanie ludzkiego życia i zdrowia, realizowane w sposób powszechny i bezpłatny, w zakresie nagłych zdarzeń — każdego dnia i o każdej porze.

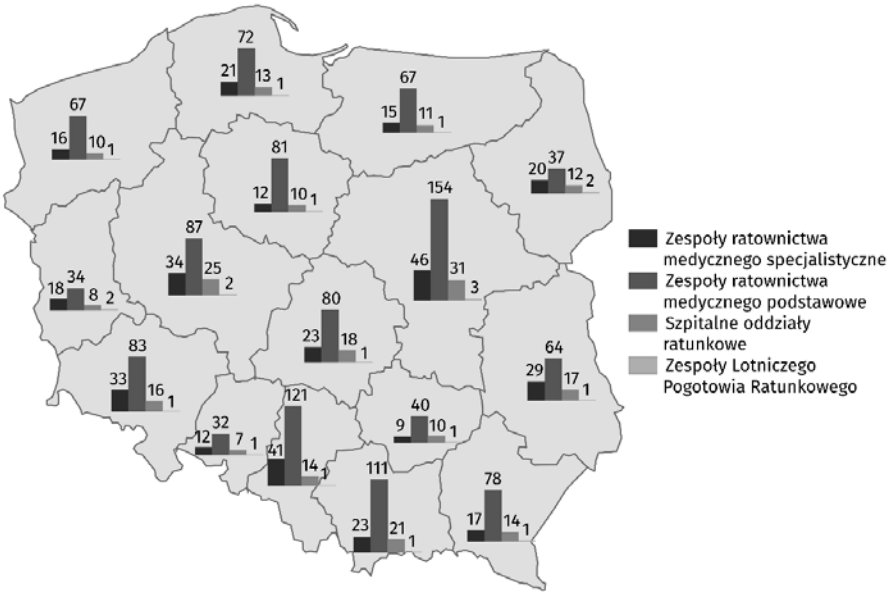
Rok 1919 przyniósł potrzebę powstania Polskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża (PTCK). Jego członkowie udzielali pomocy poszkodowanym w wyniku wojny, prowadzili zakłady lecznicze oraz stacje pogotowia ratunkowego. Zakładano drużyny ratownicze, prowadzone były szkolenia sanitarne a także poszukiwania osób zaginionych. Na przełomie lat 50 XX wieku zgromadzone przez PRCK środki trwałe przejęło Ministerstwo Zdrowia. Tym samym pieczę nad systemową ochroną wziął w swoje kompetencje rząd. Inwentarz PTCK obejmował około 30 szpitali, 177 stacji pogotowia ratunkowego i 280 przychodni zdrowia. Wprowadzono wtedy podział pogotowia ratunkowych na miejskie, powiatowe oraz wojewódzkie. Rok 1951 przyniósł pierwszy po wojnie dokument regulujący transport sanitarny.

Kolejnym przełomem okazał się rok 1992, kiedy to Ministerstwo Zdrowia zakupiło 80 nowoczesnych ambulansów dających możliwość prowadzenia akcji ratunkowej już w trakcie dojazdu do szpitala. Od roku 1989 do 1999 trudno mówić w Polsce o istnieniu pogotowia ratunkowego. Nie było żadnych regulacji prawnych, system był niedookreślony i niewydolny. Po roku 1999 wieloetapowo rozwijał się program doskonalenia ratownictwa medycznego zwany „Zintegrowane Ratownictwo Medyczne". Miał on za zadanie zgrupować wykwalifikowany personel oraz dopracować istniejące procedury do poziomu wysokiej funkcjonalności społecznej.

Kolejnym etapem był rok 2001, kiedy uchwalona została, pierwsza ustawa o Państwowym Ratownictwie Medycznym. Było to zabezpieczenie prawne i regulacja pozwalająca lepiej funkcjonować opiece medycznej w przypadku nagłego

zdarzenia prowadzącego do narażenia zdrowia lub życia. Chociaż ustawa dawała wielką nadzieję, po początkowym entuzjazmie uwidoczniły się jej niedociągnięcia i należało zmodyfikować jej pierwotne uszczegółowienia. Stało się to ostatecznie 5 lat później, kiedy podpisana została przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym.

Ochronę życia i zdrowia obywateli polskich zapewniają zespoły ratownictwa podstawowego, specjalistycznego, szpitalne oddziały ratunkowe oraz zespoły Lotniczego Pogotowia Ratunkowego. Stan liczbowy i rozmieszczenie wskazanych podmiotów przedstawiono na mapie nr 1.

Mapa nr 1. Jednostki Systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne według województw w 2019 r.

Źródło: *Pomoc doraźna i ratownictwo medyczne w 2019 r.,* GUS 2019 r., https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/pomoc-dorazna-i-ratownictwo-medyczne-w-2019-roku,14,4.html, (dostęp: 14.07.2020 r.).

W ostatnich latach zauważa się tendencję do zwiększania liczby funkcjonowania zespołów podstawowej pomocy z jednoczesnym zmniejszaniem działania zespołów specjalistycznych.

Znaczenie Szpitalnych Oddziałów Ratunkowych

Szpitalne Oddziały Ratunkowe (SOR) mają kluczowe znaczenie dla sprawnego funkcjonowania zakładu opieki zdrowotnej, jakim jest szpital[14]. Powinien być wyposażony w sprzęt, dzięki któremu możliwe jest wykonanie właściwie każdego zabiegu, który może uratować życie. Powinni tu trafiać pacjenci w nagłych wypadkach, którym udzielenie pomocy nie może być przeciągnięte w czasie. W praktyce niestety wygląda to często tak, że trafiają na niego pacjenci, którym powinna pomóc właściwa dla nich przychodnia. Jest to błędne rozumienie celowości tego miejsca, co może wiązać się z utrudnianiem udzielenia pomocy osobie bardziej potrzebującej. Należy pamiętać, że nie jest to przychodnia podstawowej opieki, ani też przychodnia specjalistyczna. Jest to miejsce przeznaczona dla osób poszkodowanych w wypadku lub tych, których stan zdrowia nagle uległ znacznemu pogorszeniu i nie mogą z tym czekać. Decyduje to o ich zdrowiu i życiu.

Struktura oddziału ratunkowego składa się z:

- obszaru segregacji przyjęć – w tym miejscu chory jest rejestrowany, następuje pierwsze rozpoznanie i określenie procedur, to także miejsce, w którym rodzina pacjenta jest informowana o stanie jego zdrowia;
- sali obserwacyjnej – przeznaczonej dla chorych po zabiegach i z mniejszymi nasileniami;
- sali resuscytacyjno-zabiegowej – która służy do podtrzymywania funkcji życiowych w krytycznych sytuacjach. Aby poszkodowany mógł być w niej przywracany do życia, musi być wyposażone w specjalistyczny sprzęt;
- gabinetu konsultacyjnego;
- transportu sanitarnego.

Rok 2019 oznaczał w *izbach przyjęć lub SOR konieczność udzielenia doraźnej pomocy medycznej w trybie ambulatoryjnym blisko 4,6 mln osób. Liczba leczonych w trybie stacjonarnym wyniosła ponad 1,5 mln osób. Dzieci stanowiły 18,4% ogólnej liczby leczonych w izbie przyjęć lub SOR, a osoby w wieku 65 lat i więcej – 25,4%*[15].

Właściwe działanie SOR ma zapewnić odpowiednio wykwalifikowana, przeszkolona kadra medyczna, która będzie przygotowana do pracy w często ekstremalnych warunkach, w dużym napięciu i z wielką odpowiedzialnością.

Centra Powiadamiania Ratunkowego

Poprzez pojęcie Centrum Powiadamiania Ratunkowego zgodnie z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie organizacji i funkcjonowania centrów powiadamiania ratunkowego i wojewódzkich centrów

[14] Ł. Szarpak, Organizacja szpitalnego oddziału ratunkowego, O PM Ogólnopolski Przegląd Medyczny 2009:12, s. 22-26.

[15] *Pomoc doraźna i ratownictwo medyczne w 2019 r.,* GUS 2019 r., https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/pomoc-dorazna-i-ratownictwo-medyczne-w-2019-roku,14,4.html, [dostęp: 14.07.2020].

powiadamia ratunkowego, należy rozumieć zintegrowane stanowisko dyspozytorskie w skład, którego wchodzą: stanowiska dyspozytorów medycznych oraz stanowiska dyspozytorów Państwowej Straży Pożarnej[16].

Za sprecyzowanie lokalizacji Centrum Powiadamiania Ratunkowego, także zasad jego finansowania i określenie innych czynników warunkujących skuteczne działanie podmiotu odpowiada wojewoda, co zostało określone w Ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. o systemie powiadamiania ratunkowego[17].

Na cały system składa się 17 centrów powiadamiania ratunkowego, po jednym w każdym mieście wojewódzkim i dodatkowo w Radomiu. Każdy potrzebujący, kto zadzwoni pod jeden z numerów: 112, 999, 998 lub 997 uzyska odpowiednią pomoc, ponieważ są one ze sobą skoordynowane. Operatorzy zbierają informacje, a następnie przekazują je elektronicznie właściwym służbom. Sprawne działania w zakresie przekazywania informacji, co do miejsca zdarzenia oraz osoby je zgłaszającej umożliwia funkcjonowanie Platformy Lokalizacyjno-Informacyjnej wraz z bazą danych (PLI CBD). *Maksymalny czas przygotowania odpowiedzi PLICBD na zapytanie wynosi 4 sekundy, włączając w to czas przekazania danych lokalizacyjnych przez operatora telekomunikacyjnego*[18]. Dyspozytor wraz z połączeniem z numerem alarmowym lub jego próbą otrzymuje informacje umożliwiające szybkie dotarcie na miejsce zdarzenia służb ratunkowych. Umocowanie prawne wskazanych działań zawarto w art. 14 Ustawy o systemie powiadamiania ratunkowego[19]. Zakres pozyskiwanych informacji przedstawiono w tabeli nr 1.

Tabela nr 1. Informacje uzyskiwane przez operatora numeru alarmowego z PLI

Rodzaj urządzenia	Uzyskiwane informacje
Zarejestrowane na osobę fizyczną	■ numer zakończenia sieci, z którego następuje wywołanie, ■ imię i nazwisko osoby, która podpisała umowę o świadczenie usługi telekomunikacyjnej, ■ adres zakończenia sieci, z którego następuje wywołanie
Zarejestrowane na podmiot gospodarczy	■ numer zakończenia sieci, z którego następuje wywołanie, ■ nazwę podmiotu gospodarczego, który podpisał umowę o świadczenie usługi telekomunikacyjnej, ■ adres zakończenia sieci, z którego następuje wywołanie (bez wskazania pomieszczenia lub numeru wewnętrznego)
Ogólnie dostępny „aparat publiczny”	■ numer zakończenia sieci, z którego następuje wywołanie, ■ adres, pod którym znajduje się aparat

[16] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2009 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania centrów powiadamiania ratunkowego i wojewódzkich centrów powiadamiania ratunkowego (Dz. U. z 2009 r., Nr 130, poz. 1073).

[17] Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o systemie powiadamiania ratunkowego, Dz. U. 2013 poz. 1635, art. 6.

[18] J. Zawiła-Niedźwiecki, T. Karamon, M. Podniesiński, *Platforma Lokalizacyjno-Informacyjna z Centralną Bazą Danych w systemie ratownictwa 112*, http://www.knws.uz.zgora.pl/history/pdf/knws_2010_159.pdf, [dostęp: 04.06.2020].

[19] Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o systemie powiadamiania ratunkowego, Dz. U. 2013 poz. 1635, art. 14.

Ruchomej publicznej sieci telefonicznej lub sieci przedpłaconej	■ numer zakończenia sieci, z którego następuje wywołanie, ■ imię i nazwisko osoby (podmiotu), która podpisała umowę o świadczenie usługi telekomunikacyjnej, ■ lokalizację geograficzną aparatu komórkowego
Niezarejestrowane ruchomej publicznej sieci telefonicznej („pre paid" na tzw. kartę)	■ numer zakończenia sieci, z którego następuje wywołanie; ■ lokalizacja geograficzna aparatu komórkowego, z którego następuje wywołanie
Nierozpoznane, bez IMEI lub numer techniczny sieci inicjującej wywołanie karty SIM	■ lokalizacja geograficzna aparatu komórkowego, z którego następuje wywołanie

Źródło: K. Sikora-Wojtarowicz, A. Nienartowicz, *Funkcjonowanie systemu powiadamiania ratunkowego w Polsce. Założenia i praktyka,* Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2015, vol. 9, nr 2, s. 228.

Centrum Powiadamiania Ratunkowego deleguje odpowiednie służby do danego zgłoszenia oraz udziela pierwszej instrukcji dzwoniącym, w zakresie ich pożądanego działania ratunkowego, które wskazane jest podjąć do momentu przyjazdu wykwalifikowanej pomocy medycznej. Z tego miejsca przekazywana jest także informacja do właściwego szpitala w celu przygotowania go na przyjęcie konkretnego przypadku[20].

Zagrożeniem sprawnego funkcjonowania systemu jest fakt, że 46% zgłoszeń na numer alarmowy 112 jest fałszywe lub złośliwe[21]. Od 2017 r. kto celowo blokuje numer alarmowy fałszywymi zgłoszeniami, podlega karze grzywny, aresztu lub ograniczeniu wolności.

Od 20 maja 2014 r. obowiązuje również rozporządzenie ministra administracji i cyfryzacji z dnia 28 kwietnia 2014 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania centrów powiadamiania ratunkowego. Ciągła próba udoskonalania systemu komunikowania w ramach działalności PRM doprowadziła do zmian w 2019 roku, na mocy których *ogłasza się, że interfejs komunikacyjny systemu powiadamiania ratunkowego osiągnął funkcjonalności, o których mowa w art. 13 ust. 2 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o systemie powiadamiania ratunkowego, umożliwiające łączenie i wymianę danych między systemem teleinformatycznym wykorzystywanym do wykonywania zadań centrum powiadamiania ratunkowego i Systemem Wspomagania Dowodzenia Państwowego Ratownictwa Medycznego, co umożliwia przekazywanie zgłoszeń alarmowych z centrum powiadamiania ratunkowego do dysponentów ze-*

[20] Ł. Szarpak, *Koordynacja działań ratunkowych na miejscu zdarzenia*, [w:] Bezpieczeństwo Kryzysowe, red. Mieczysław Koziński, Fundacja PRO POMERANIA, Gdańsk 2010, s. 232-240.

[21] Oficjalna strona Ministerstwa spraw Wewnetrznych i Administracji, *Minister Joachim Brudziński na Europejskim Dniu Numeru Alarmowego 112* https://www.gov.pl/web/mswia/minister-joachim-brudzinski-na-europejskim-dniu-numeru-alarmowego-112, [dostęp: 24.06.2020].

społów ratownictwa medycznego przez sieć teleinformatyczną na potrzeby obsługi numerów alarmowych[22].

Lotnicze pogotowie ratunkowe

Lotnicze pogotowie ratunkowe uwarunkowane jest ustawą o Państwowym Ratownictwie Medycznym, która jako jeden z zespołów ratownictwa stanowi właśnie Lotnicze Zespoły Ratownictwa Medycznego. Taki zespół stanowią minimum trzy osoby: polot, lekarz, ratownik medyczny lub pielęgniarka. Ogromna zaletą takiego transportu jest łatwość w pokonywaniu przeszkód. Pomijane są wszelkie niedogodności naziemne, co znacznie skraca i przyspiesza czas dotarcia do celu. Ogromne znaczenie ma to zwłaszcza w dużych odległościach lub sytuacjach, w których o życiu poszkodowanego decydują minuty, a niekiedy sekundy.

3 marca 2000 roku, utworzono Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Lotnicze Pogotowie Ratunkowe (LPR). Jest ono całkowicie finansowane ze środków Ministerstwa Zdrowia, a jego główna siedziba znajduje się w Warszawie.

Obecnie śmigłowce ratunkowe podejmują około 9 tys. misji rocznie i skróciły czas od zawiadomienia do startu do trzech minut. Flota LPR to 34 statki powietrzne[23].

Obecnie LPR posiada 4 bazy całodobowe, 9 pracujących w stałych godzinach od 7 do 20, a pozostałe bazy pełnią dyżury od wschodu słońca (jednak nie wcześniej niż od godz. 7) do zachodu słońca (jednak nie dłużej niż do godz. 20)[24].

W Polsce 22 bazy HEMS, przedstawione na mapie nr 2. usytuowane są w następujących miejscowościach:

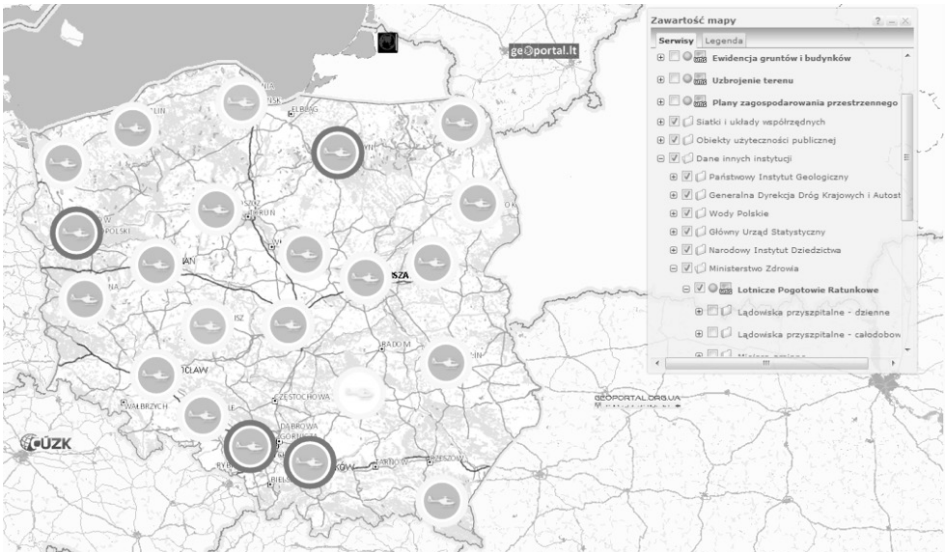
1. Białystok: Lotnisko Białystok-Krywlany,
2. Bydgoszcz: Port lotniczy Bydgoszcz – Szwederowo,
3. Gdańsk: Port lotniczy Gdańsk im. Lecha Wałęsy,
4. Gliwice: Lotnisko Gliwice-Trynek,
5. Gorzów Wielkopolski: Lądowisko Gorzów Wielk. - Szpital
6. Kielce: Lotnisko Kielce-Masłów
7. Koszalin – Lądowisko Koszalin-Zegrze Pomorskie
8. Kraków: Port lotniczy Kraków- Balice
9. Lublin: Lotnisko Lublin-Radawiec
10. Łódź: Port lotniczy Łódź-Lublinek
11. Olsztyn: Lotnisko Olsztyn-Dajtki
12. Opole: Lotnisko Opole – Polska Nowa Wieś

[22] *Komunikat Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji* z dnia 8 lipca 2019 r. o gotowości do przekazywania zgłoszeń alarmowych z centrum powiadamiania ratunkowego do dysponentów zespołów ratownictwa medycznego przez sieć teleinformatyczną na potrzeby obsługi numerów alarmowych, Monitor Polski Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej, poz. 686.

[23] Oficjalna strona Lotniczego Pogotowia Ratowniczego, https://www.lpr.com.pl/pl/o-nas/flota/, [dostęp 15.05.2020].

[24] Oficjalna strona Lotniczego Pogotowia Ratowniczego, https://www.lpr.com.pl/pl/o-nas/historia/ [dostęp 15.05.2020].

13. Ostrów Wielkopolski: Lotnisko Ostrów Wielkopolski- Michałków
14. Płock: Lotnisko Płock
15. Poznań: Port lotniczy Poznań-Ławica
16. Sanok: Lądowisko Sanok - Baza
17. Sokołów Podlaski:Lądowisko Sokołów Podlaski
18. Suwałki: Lotnisko Suwałki
19. Szczecin: Port lotniczy Szczecin - Goleniów
20. Warszawa: Lądowisko Babice
21. Wrocław:Port lotniczy Wrocław-Strachowice
22. Zielona Góra: Lotnisko Zielona Góra-Przylep

Mapa nr 2. Lokalizacja baz LPR

Źródło: Lokalizacje Lotniczego Pogotowia Ratunkowego w Geoportalu, https://www.geoportal.gov.pl/o-geoportalu/aktualnosci/-/asset_publisher/HCHq0YGNRszn/content/19-12-2018-lokalizacje-lotniczego-pogotowia-ratunkowego-w-geoportalu?inheritRedirect=true, [dostęp 14.06.2020].

Chociaż pierwsze próby transportu poszkodowanych drogą lotniczą sięgają okresu międzywojennego, to można śmiało stwierdzić, że jest to innowacja i nowoczesne wykorzystanie drogi powietrznej, ratujące tysiącom ludzi życie i zdrowie. *Załogi Lotniczego Pogotowia Ratunkowego w 2019 roku zrealizowały największą w historii liczbę misji. Śmigłowce HEMS wykonały 11 tys. 821 misji, w tym 10 tys. 366 lotów do nagłych zdarzeń oraz 1455 transportów międzyszpitalnych. Samolotami zrealizowano 470 transportów*[25]. Najczęściej w 2019 r. LPR było wzywane do

[25] *Rekordowa liczba misji LPR w historii*, InfoSecurity24, https://www.infosecurity24.pl/lotnicze-pogotowie-ratunkowe-w-2019-roku-najwieksza-w-historii-liczba-misji, (dostęp: 13.06.2020 r.); https://www.rynek-lotniczy.pl/mobile/lotnicze-pogotowie-ratunkowe-w-2019-roku-najwiecej-misji-w-historii-7594.html [dostęp: 13.06.2020].

wypadków komunikacyjnych, udarów, nagłych zatrzymanie krążenia, upadków z dużej wysokości.

Ratownictwo medyczne w liczbach

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego z 2019 r.[26]:

- 3,1 mln osób uzyskało pomoc od ratowników medycznych w nagłych zdarzeniach zdrowotnych w miejscu, do którego do zdarzenia doszło;
- na 1 tysiąc ludności ponad 81 osobom udzielono pomocy medycznej w ramach działania zespołów ratownictwa medycznego;
- według województw najwięcej akcji ratunkowych (licząc na 1 tysiąc mieszkańców) miało miejsce w województwie zachodniopomorskim – 104 osoby, a najmniej w województwie wielkopolskim – 56 osób;
- liczba personelu medycznego wchodzącego w skład zespołów ratownictwa medycznego wyniosła 12,7 tys. pracowników[27] (spadek o 1,1 tys. osób w porównaniu z 2018 r. [28]). z czego najliczniejszą grupą są ratownicy medyczni, następnie pielęgniarki, lekarze i inne osoby;
- w szpitalach czy izbach przyjęć było to kolejne 4,6 mln osób,
- w sposób stacjonarny było to 1,5 mln osób;
- działających zespołów ratownictwa medycznego było 1577,
- dodatkowo współpracujących izb było 157 i 17 centrów urazowych;
- wskazany rok przyniósł ze sobą 3,1 mln interwencji, w tym także lotniczych,

Dla porównania w roku 2014[29]:

- pomoc od ratowników medycznych uzyskało na miejscu zdarzenia nieco ponad 3 mln osób i było to i tak o 4% więcej niż rok wcześniej;
- z każdym rokiem wzrasta również liczba osób, którym udzielono pomocy w szpitalu lub poprzez leczenie ambulatoryjne;
- liczba zespołów ratunkowych w 2014 r. Wynosiła 1478 i również w porównaniu do roku 2013 liczba ta wzrosła, dokładnie o 6 zespołów;
- skład zespołów ratowniczych składał się z 11,0 tys. ratowników medycznych, 1,8 tys. pielęgniarek systemu i 2,0 tys. lekarzy.

Przytoczone wyżej dane wskazują jak ważna jest to pomoc medyczna w nagłych przypadkach oraz jasno z nich wynika, ze zapotrzebowanie na te pomoc wzrasta. Rozwój systemu ratownictwa medycznego buduje większe bezpieczeństwo wewnętrznego państwa, z którym wzrasta poczucie wewnętrznego bezpieczeństwa

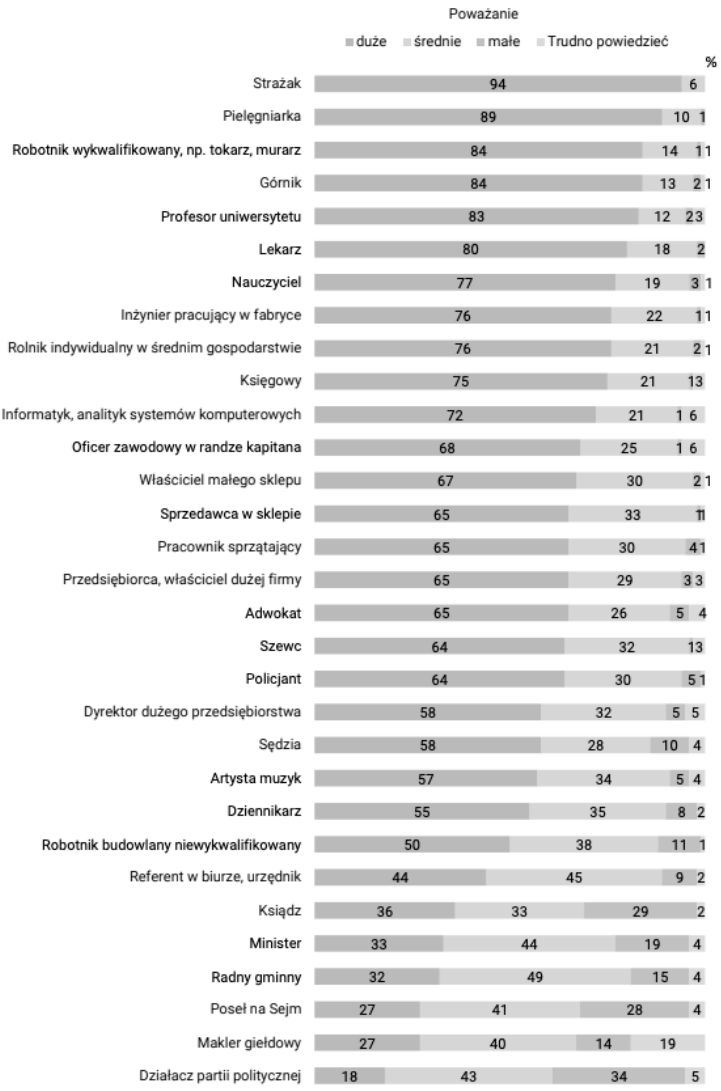
[26] *Pomoc doraźna i ratownictwo medyczne w 2019 r.,* GUS 2020 r., https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/pomoc-dorazna-i-ratownictwo-medyczne-w-2019-roku,14,4.html, [dostęp: 14.07.2020].

[27] Dotyczy liczby osób pracujących bez względu na formę zatrudnienia, dla których było to główne miejsce pracy.

[28] *Pomoc doraźna i ratownictwo medyczne w 2018 r.,* GUS 2019 r., https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/pomoc-dorazna-i-ratownictwo-medyczne-w-2018-roku,14,3.html, [dostęp: 14.07.2020].

[29] Tamże.

każdego z obywateli. Świadomość, gotowości wyspecjalizowanych służ do niesienia pomocy buduje obraz państwa gotowego do minimalizowania negatywnych skutków powstałych zagrożeń zdrowotnych, co rodzi szacunek do profesji związanej z funkcjonariuszami służby zdrowia. Z badań CBOS[30]. wynika, że zawód pielęgniarki i lekarza cieszy się wysokim zaufaniem społecznym, co przedstawiono na wykresie nr 1.

Wykres nr 1. Hierarchia zawodów wedle poważania społecznego

Źródło: Które zawody poważamy, Komunikat z badań Nr 157/2019, CEBOS, grudzień 2019 r., s. 3. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_157_19.PDF, (dostęp 14.07.2020 r.)

[30] *Które zawody poważamy, Komunikat z badań Nr 157/2019*, CEBOS, grudzień 2019 r., s. 2-3, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_157_19.PDF, [dostęp 14.07.2020].

W rankingu zawodów poważanych społecznie na drugim miejscu (po strażaku) znajduje się zawód pielęgniarki. Co istotne wskazane zawody, związane z ratowaniem życia ludzkiego wskazywane są jako wiodące pod względem użyteczności publicznej niezależnie od zmiennych demograficznych respondentów. Zwód lekarza, zaliczany do profesi zawodów inteligenckich (obok nauczyciela i inżyniera) cieszy się wysokim zaufaniem społecznym zwłaszcza wśród wykształconych mieszkańców większych miast[31].

Podsumowanie

Bezpieczeństwo obywateli jest priorytetem władz państw, dlatego też organy władzy tworzą systemy ratownicze, które zapewniają spójne procedury ratowania życia i zdrowia ludzi, poczynając od pomocy medycznej, poprzez specjalistyczną pomoc medyczną zespołów ratownictwa medycznego, aż po szpitalne oddziały ratunkowe.

Ustawa o zarządzaniu kryzysowym wskazuje organy właściwe w sprawach zarządzania kryzysowego a także określa ich zadania i obowiązki. System zarządzania kryzysowego w Polsce jest wieloszczeblowy i składa się z następujących elementów[32]:

- organów zarządzania kryzysowego;
- organów opiniodawczo-doradczych właściwych w sprawach inicjowania i koordynowania działań podejmowanych w zakresie zarządzania kryzysowego;
- centrów zarządzania kryzysowego, utrzymujących 24-godzinną gotowość do podjęcia działań.

W opracowaniu przedstawiono analizę, z której wynika jednoznacznie, że Polskie Ratownictwo Medyczne rozwija się i udoskonala. Zapotrzebowanie na jego pomoc nie maleje z roku na rok, wręcz przeciwnie — wzrasta. Jedną z dróg do budowania bezpieczeństwa wewnętrznego państwa (w tym poczucia osobistego bezpieczeństwa każdego obywatela) jest dbanie o efektywność, rozwój, wykwalifikowaną kadrę i nowoczesny sprzęt, czyli składowe systemu ratownictwa medycznego.

Prowadzenie działań ratowniczych wymaga łączenia zdolności różnych służb, organizacji, inspekcji, straży oraz instytucji i podmiotów, stosownie do rodzaju i zakresu prowadzonych działań. Warto zaznaczyć, że bezpieczeństwo zdrowotne państwa, w ramach doraźnej pomocy, zależy nie tylko od instytucji powołanych do działania w tym zakresie, lecz także od świadomości i umiejętności udzielania pierwszej pomocy przez obywateli także od sprawnego powiadamiania odpowiednich służb.

---

[31] Tamże, s. 1-2.

[32] W. Walczak, *Rola i zadania organów administracji państwowej*, [w:] Przedsiębiorczość i zarządzanie, SWSPiZ, Tom X – Zeszyt 8, Łódź 2009, s. 98.

Literatura:

1. Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H., *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, UPH, Siedlce – Warszawa 2017.
2. Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H., *Zarządzanie zasobami ludzkimi w sytuacjach kryzysowych*, CeDeWu, Warszawa 2017.
3. Dziubek I., *Edukacja obronna w Polsce*, Zysk i S-ka, Poznań 2013.
4. Sikora-Wojtarowicz K., Nienartowicz A., *Funkcjonowanie systemu powiadamiania ratunkowego w Polsce. Założenia i praktyka,* Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2015, vol. 9, nr 2.
5. Szarpak Ł., *Organizacja szpitalnego oddziału ratunkowego*, O PM Ogólnopolski Przegląd Medyczny 2009:12.
6. Szarpak Ł., Orzechowska M., *Rozwój ustawodawstwa z zakresu ratownictwa medycznego w Polsce*, „Prawo i medycyna", 2010:1 (38 vol. 12).
7. Walczak W., *Rola i zadania organów administracji państwowej*, „Przedsiębiorczość i zarządzanie", SWSPiZ, Tom X – Zeszyt 8, Łódź 2009.
8. Wiśniewski B., Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej, AON, Warszawa 2004.

Źródła prawa, dokumenty:

9. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020 r.
10. Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym, Dz. U. 2006 Nr 191 poz. 1410.
11. Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o systemie powiadamiania ratunkowego, Dz. U. 2013 poz. 1635.
12. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2009 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania centrów powiadamiania ratunkowego i wojewódzkich centrów powiadamiania ratunkowego (Dz. U. z 2009 r., Nr 130, poz. 1073).
13. *Komunikat Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji* z dnia 8 lipca 2019 r. o gotowości do przekazywania zgłoszeń alarmowych z centrum powiadamiania ratunkowego do dysponentów zespołów ratownictwa medycznego przez sieć teleinformatyczną na potrzeby obsługi numerów alarmowych, Monitor Polski Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej, poz. 686.

Netografia:

14. młk, 10 największych zagrożeń dla zdrowia na świecie w 2019 roku, „Rzeczpospolita", https://www.rp.pl/Zdrowie-/190119407-10-najwiekszych-zagrozen-na-swiecie-w-2019-roku.html, (dostęp 28.06.2020 r.).
15. file:///C:/Users/J073UZ~1/AppData/Local/Temp/ciporabierawska.pdf.
16. Raport Polskiego Instytutu Ekonomicznego, *Trudna sytuacja finansowa przedsiębiorstw nie wzmaga planów zwolnień i obniżek płac,* https://pie.net.pl/trudna-sytuacja-finansowa-przedsiebiorstw-nie-wzmaga-planow-zwolnien-i-obnizek-plac/.
17. Raport Polskiego Instytutu Ekonomicznego, *Ponad 90 proc. Polskich firm wykorzystało nowoczesne technologie w trakcie pandemii,* https://pie.net.pl/ponad-90-proc-polskich-firm-wykorzystalo-nowoczesne-technologie-w-trakcie-pandemii/
18. *Pomoc doraźna i ratownictwo medyczne w 2019 r.,* GUS 2019 r., https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/pomoc-dorazna-i-ratownictwo-medyczne-w-2019-roku,14,4.html.

19. Zawiła-Niedźwiecki J., Karamon T., Podniesiński M., *Platforma Lokalizacyjno-Informacyjna z Centralną Bazą Danych w systemie ratownictwa 112,* http://www.knws.uz.zgora.pl/history/pdf/knws_2010_159.pdf.
20. Oficjalna strona Ministerstwa spraw Wewnetrznych i Administracji, Minister Joachim Brudziński na Europejskim Dniu Numeru Alarmowego 112 https://www.gov.pl/web/mswia/minister-joachim-brudzinski-na-europejskim-dniu-numeru-alarmowego-112.
21. Oficjalna strona Lotniczego Pogotowia Ratowniczego, https://www.lpr.com.pl/pl/onas/flota/.
22. Oficjalna strona Lotniczego Pogotowia Ratowniczego, https://www.lpr.com.pl/pl/onas/historia/.
23. Lokalizacje Lotniczego Pogotowia Ratunkowego w Geoportalu https://www.geoportal.gov.pl/o-geoportalu/aktualnosci/-/asset_publisher/HCHq0YGNRszn/content/19-12-2018-lokalizacje-lotniczego-pogotowia-ratunkowego-w-geoportalu?inheritRedirect=true.
24. *Rekordowa liczba misji LPR w historii,* InfoSecurity24, https://www.infosecurity24.pl/lotnicze-pogotowie-ratunkowe-w-2019-roku-najwieksza-w-historii-liczba-misji, (dostęp: 13.06.2020 r.); https://www.rynek-lotniczy.pl/mobile/lotnicze-pogotowie-ratunkowe-w-2019-roku-najwiecej-misji-w-historii-7594.html
25. *Pomoc doraźna i ratownictwo medyczne w 2019 r.,* GUS 2020 r., https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/pomoc-dorazna-i-ratownictwo-medyczne-w-2019-roku,14,4.html,
26. *Pomoc doraźna i ratownictwo medyczne w 2018 r.,* GUS 2019 r., https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/pomoc-dorazna-i-ratownictwo-medyczne-w-2018-roku,14,3.html,
27. *Które zawody poważamy,* Komunikat z badań Nr 157/2019, CEBOS, grudzień 2019 r., s. 2-3, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_157_19.PDF,

dr Katarzyna Chomicz
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
ORCID 0000-0001-7605-4724

WPŁYW NIELEGALNEJ IMIGRACJI NA BEZPIECZEŃSTWO POLSKI. WYBRANE ZAGADNIENIA

MPACT OF ILLEGAL IMMIGRATION ON THE SECURITY OF POLAND. SELECTED ISSUES

Streszczenie
We współczesnym świecie nielegalna imigracja stanowi nie tylko zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa, ale także ma duży wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe. W odniesieniu do Polski w zakres nielegalnej imigracji w znacznym stopniu wchodzą aspekty związane z przestępczością zorganizowaną o zasięgu międzynarodowym.
Ze względu na fakt, iż zarówno w polskich, jak i europejskim ustawodawstwie pojęcie „nielegalna imigracja" nie zostało wprowadzone rodzi to problemy natury prawnej. Należy jednak zaznaczyć, iż jest ono powiązane ze zjawiskiem emigracji, które uzależnione jest od wielu czynników, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych.
W odniesieniu zaś do zorganizowanych grup przestępczych, których celem nadrzędnych jest osiągnięcie jak największego zysku z prowadzonej „działalności", zarówno imigranci jak i uchodźcy, stanowią bardzo wysokie źródło dochodów.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, imigracja, przestępczość, ruch, zapobieganie

Abstract
Nowadays, illegal immigration is not only a threat to national security, but also has a major impact on international security. In regard to Poland, illegal immigration largely covers aspects related to organised crime on an international scale.
Currently, it is quite difficult to distinguish the concepts of immigration and exile. Both of these concepts are complicated, and the reasons for emigration are relatively unclear and depend on many factors, both internal and external.
In relation to organised crime groups, whose primary goal is to achieve the highest possible profit from their „activities", both immigrants and refugees are a very high source of income.

Keywords: security, immigration, crime, traffic, prevention

Wstęp

W obecnych czasach procesy migracyjne odznaczają się masowością, różnorodnością form, kierunków oraz motywów. Fluktuacja intensywności tego rodzaju procesów, stanowiących tym samym o jednym z najważniejszych faktorów społecznych oraz gospodarczych świata, prowadzi do zakwestionowania ustanowionych podziałów, zmian tożsamości i teorii interpretacji otaczającego świata[1].

Geopolityczne położenie państwa polskiego w dość znacznym stopniu wpływa na wielkość ruchów migracyjnych na tym terenie. Polska, zlokalizowana między Zachodnią a Wschodnią Europą, stoi na drodze szlaków migracyjnych pomiędzy tymi regionami. Należy jednak zaznaczyć, iż w wyniku postępujących zmian społeczno-polityczno-gospodarczych Polska nie jest już tylko państwem tak zwanym „tranzytowym", lecz coraz częściej staje się państwem docelowym[2].

Otwarcie granic Polski po zmianie ustroju politycznego w 1989 r. umożliwiło korzystanie z ruchu bezwizowego przez obywateli Polski, ale także ułatwiło cudzoziemcom wjazd na jej terytorium[3]. Poprzez taki stan rzeczy nastąpił znaczny wzrost liczby cudzoziemców przyjeżdżających do Polski lub przejeżdżających przez kraj. Równotorowo pojawiło się i zaczęło rozwijać zjawisko nielegalnej imigracji. W konsekwencji liczba przestępstw popełnianych przez cudzoziemców znacząco wzrosła[4].

Wszelkie działania mające na celu dostosowanie wymogów, które były związane z przygotowywaniem Polski do wstąpienia w struktury Unii Europejskiej (UE) 1 maja 2004 r. w dużym zakresie dotyczyły zabezpieczenia granicy państwowej, ale także przeciwdziałania zjawisku nielegalnej imigracji[5]. Z kolei pełne wdrożenie przez Polskę Konwencji Wykonawczej do Układu z Schengen[6] 21 grudnia 2007 r. spowodowało, że granica wschodnia Polski stała się zewnętrzną granicą UE. Dzięki temu, zjawisko nielegalnej imigracji jeszcze bardziej zaczęło rozkwitać[7].

---

1 S. Ahmed, C. Castaneda, A.M. Fortier, M. Scheller, *Introduction: Uprootings/regroundings. Questions of Home and Migration*, [w:] S. Ahmed, C. Castaneda, A. M. Fortier, M. Scheller (red.), U*prootings/regroundings. Questions of Home and Migration*, Wyd. Routledge, Oxford–New York 2003, s. 15.

2 T. Homoncik, K. Pujer, I. Wolańska, *Ekonomiczno-społeczne aspekty migracji. Wybrane problemy*, Exante, Wrocław 2017, s. 7.

3 M. Perkowska, *Przestępczość graniczna cudzoziemców*, Warszawa 2013, C.H. Beck, s. XIII.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Konwencja Wykonawcza do układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 roku między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach, Dz. U. UE. L 239/19 z 22.9.2000.

7 Zob. M. Perkowska, *Przestępczość…*, dz. cyt., s. 33-99.

Nielegalna imigracja

Analizując pojęcie „nielegalna imigracja", na gruncie ustawodawstwa polskiego należy na początku odnieść się do uregulowań zawartych w kodeksie karnym (Kodeksu karnego)[8] oraz w ustawie o cudzoziemcach[9].

Artykuł 264 i 264a Kodeksu karnego określa znamiona, które muszą wystąpić, aby można przypisać sprawcy kwalifikację prawną omawianych norm.

Znamiona te odnoszą się do osób, które wbrew przepisom przekraczają granicę RP (także we współdziałaniu z innymi osobami), używając przemocy, groźby lub podstępu. Nie można zapominać, iż również organizacja przekraczania granicy innym osobom w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej wyczerpuje znamiona czynu zabronionego stypizowanego w artykule przytoczonym powyżej[10].

Należy jednak mieć na uwadze, iż definicja nielegalnej imigracji obejmuje również zachowania osób, które przekroczyły granicę i znalazły się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wykorzystując m.in. przerobione czy podrobione dokumenty[11].

W zakres nielegalnej imigracji wchodzą również nielegalni rezydenci, tj. Osoby wjeżdżające na terytorium Polski na podstawie ważnych dokumentów, których termin ważności jednak upłynął. Przekraczając dozwoloną długość pobytu, tacy mieszkańcy naruszają przepisy administracyjne i dlatego są uważani za nielegalnych imigrantów[12].

W odniesieniu zaś do ustawy o cudzoziemcach (UOC) należy zaznaczyć, iż określa ona kryteria, które cudzoziemiec jest zobowiązany spełnić, aby jego pobyt był legalny.

Art. 465 tejże ustawy statuuje, kto[13]:

1. przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, nie posiadając do tego tytułu prawnego,
2. na żądanie uprawnionych organów nie okazuje dokumentów uprawniających go do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli są wymagane,

---

[8] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553 ze zm.).

[9] Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. 2013 poz. 1650 ze zm.).

[10] Art. 264 i 264a Kodeksu karnego.

[11] R. Suduł, *Definicje i uwarunkowania nielegalnej imigracji*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL 2012-2013", t. VIII-IX, z. 1, s. 374; Zob. art. 270. § 1 Kodeksu karnego. Kto, w celu użycia za autentyczny, podrabia lub przerabia dokument lub takiego dokumentu jako autentycznego używa, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Tej samej karze podlega, kto wypełnia blankiet, opatrzony cudzym podpisem, nie-zgodnie z wolą podpisanego i na jego szkodę albo takiego dokumentu używa. § 2a. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 3. Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 1, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

[12] R. Suduł, *Definicje...,* dz. cyt., s. 374; Zob. Komunikat Komisji w sprawie priorytetów politycznych w walce z nielegalną imigracją obywateli państw trzecich z 19 lipca 2006 r., KOM (2006) 402 wersja ostateczna, s. 2-3.

[13] Art. 465 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. 2013 poz. 1650 ze zm.).

3. na żądanie uprawnionych organów nie okazuje środków finansowych albo dokumentu potwierdzającego możliwość uzyskania zgodnie z prawem takich środków, przeznaczonych na pokrycie kosztów:
   a. utrzymania w trakcie pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
   b. powrotu do państwa pochodzenia lub zamieszkania,
   c. tranzytu przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej do państwa trzeciego, które udzieli pozwolenia na wjazd,
4. uchyla się od obowiązku wymiany lub zwrotu karty pobytu, polskiego dokumentu podróży dla cudzoziemca, polskiego dokumentu tożsamości cudzoziemca lub dokumentu „zgoda na pobyt tolerowany",
5. nie zawiadamia o utracie karty pobytu, polskiego dokumentu podróży dla cudzoziemca, polskiego dokumentu tożsamości cudzoziemca lub dokumentu „zgoda na pobyt tolerowany" w terminie 3 dni od dnia ich utraty,
6. nie wykonuje obowiązku opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w terminie wyznaczonym w decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu lub w decyzji o przedłużeniu terminu dobrowolnego powrotu,
7. nie wykonuje obowiązku zgłaszania się w określonych odstępach czasu do organu wskazanego w decyzji o przedłużeniu terminu dobrowolnego powrotu,
8. opuszcza miejsce zamieszkania wyznaczone mu w decyzji o przedłużeniu terminu dobrowolnego powrotu,
9. wjechał na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zezwolenia na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego i:
   a. przebywa poza strefą przygraniczną, w ramach której posiadacz zezwolenia jest uprawniony do przemieszczania się, albo
   b. nie opuszcza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej po upływie okresu pobytu określonego w tym zezwoleniu - podlega karze grzywny.

Jak widać powyżej, brak jest kompleksowego, jednolitego ujęcia terminu „nielegalna imigracja". Niemniej jednak na podstawie w/w kryteriów, które cudzoziemiec jest zobowiązany spełnić, aby jego pobyt był legalny można stworzyć przedmiotową definicję[14].

Wartym odnotowania jest fakt, iż w większości państw członkowskich UE brak jest legalnej definicji przedmiotowego pojęcia. Jedynymi państwami, które w swoim ustawodawstwie posiada takową definicję są Niderlandy oraz Irlandia Południowa[15].

Z kolei na gruncie ustawodawstwa unijnego termin „nielegalna imigracja" znajduje się w Komunikacie Komisji w sprawie priorytetów politycznych w walce z nielegalną imigracją obywateli państw trzecich. W dokumencie tym *„terminu nielegalna imigracja używa się dla opisania różnych zjawisk. Określa się w ten sposób obywateli państw trzecich, którzy nielegalnie wjeżdżają na terytorium państwa*

[14] A. Sakowicz, *Nielegalna imigracja na obszarze Unii Europejskiej a prawo karne*, [w:] A. Górski, A. Sakowicz (red.), *Zwalczanie przestępczości w Unii Europejskiej. Współpraca sądowa i policyjna w sprawach karnych*, LexisNexis, Warszawa 2006, s. 185.

[15] R. Suduł, *Definicje...*, dz. cyt., s. 376.

członkowskiego (w tym jego lotnicze strefy tranzytowe) drogą lądową, morską i powietrzną, co odbywa się często z wykorzystaniem fałszywych lub podrobionych dokumentów albo za pośrednictwem sieci przestępczości zorganizowanej skupiających przemytników i nielegalnych handlarzy. Jest też spora grupa osób, które wjeżdżają do UE w sposób legalny za okazaniem ważnej wizy lub korzystając z systemu bezwizowego, by następnie bezprawnie przedłużyć swój pobyt lub zmienić jego cel bez zgody właściwych władz. Są wreszcie osoby ubiegające się o azyl, które pozostają w danym kraju, mimo że podjęto w ich sprawie ostateczną decyzję odmowną"[16].

W tym miejscu należy odnieść się również do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich, która określa nielegalny pobyt jako *„obecność na terytorium państwa członkowskiego obywatela państwa trzeciego, który nie spełnia lub przestał spełniać warunki wjazdu do państwa członkowskiego, określone w art. 5 kodeksu granicznego Schengen*[17]*, albo innych warunków wjazdu, pobytu lub zamieszkania w tym państwie członkowskim"*[18].

Warto zauważyć, że zaprezentowane definicje odnoszą się jedynie do przesłanek prawnych w kwestii wjazdu i/lub pobytu cudzoziemca, a nie *stricte* określenia czym jest „nielegalna imigracja". Niemniej jednak na podstawie w/w elementów można wnioskować kiedy możemy mówić o tego rodzaju sytuacji.

Zorganizowane grupy przestępcze

Nieodłącznym elementem, który wpływa na wielkość ruchów migracyjnych jest postępujący proces globalizacji. Migranci poszukują możliwości uzyskania schronienia, bądź poprawy sytuacji ekonomicznej poprzez znalezienie pracy w krajach lepiej rozwiniętych[19].

Nielegalna migracja jest zjawiskiem stale rosnącym, przy ewentualnych zmianach form i metod organizowania oraz źródeł strumieni migracyjnych uzależnionych od zmian geopolitycznych oraz pojawiających się na świecie konfliktów zbrojnych czy kryzysów ekonomicznych i humanitarnych[20].

Tak, jak zostało to przedstawione na początku niniejszej pracy, Polska traktowana jest w większości przypadków jako kraj tranzytowy na szlaku migracyjnym

[16] Komunikat Komisji w sprawie priorytetów politycznych w walce z nielegalną imigracją obywateli państw trzecich z 19 lipca 2006 r., KOM (2006) 402 wersja ostateczna, s. 2-3.

[17] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (Dz. U. UE 23.3.2016 L 77/1).

[18] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich (Dz. U. UE 24.12.2008 L 348/98).

[19] J. G. Gieorgica, *Polskie migracje w świetle procesów globalnych*, PRESSCOM, Wrocław 2018, s. 18-20; R. Suduł, *Definicje…,* dz. cyt., s. 376.

[20] Tamże.

do państw zachodnich oraz Ameryki Północnej. Niemniej jednak należy zauważyć, iż coraz częściej staje się krajem docelowym dla cudzoziemców.

Na podstawie danych statycznych różnych służb (np. Policji[21], Straży Granicznej)[22] można wnioskować, iż nielegalna imigracja jest szeroko związana z nielegalną działalnością zorganizowanych grup przestępczych. Do tego rodzaju działań należy zaliczyć przemyt: imigrantów, narkotyków, broni; handel ludźmi, pracę przymusową, żebranie czy sutenerstwo[23]. Nielegalna imigracja stała się tym samym jednym ze znaczących źródeł dochodu zorganizowanych grup przestępczych. Dochody z niej uzyskane służą do prowadzenia działalności przestępczej w innych dziedzinach. Dlatego też obawy związane z nielegalną imigracją, podzielane są zarówno przez polskie władze, jak i ogół społeczeństwa.

Aby jednak móc dalej przybliżyć omawianą kwestię, zdaniem autorki należy w tym miejscu przybliżyć charakterystykę zorganizowanej grupy przestępczej według polskiego porządku prawnego.

Art. 258 Kodeksu karnego statuuje, iż karalne jest zakładanie, udział lub kierowanie zorganizowaną grupą albo związkiem przestępczym mający na celu popełnienie przestępstwa, w szczególności przestępstwa skarbowego albo o charakterze terrorystycznym.

Jak można zauważyć powyżej, w polskim porządku prawnym brak jest legalnej definicji zorganizowanej grupy przestępczej. Pomimo to można wyodrębnić najważniejsze jej cechy bazując na normach prawnych, aktualnym orzecznictwie oraz poglądach doktryny.

Do charakterystycznych cech zorganizowanej grupy przestępczej należą:

- co najmniej 3 osoby w grupie;
- istnienie wewnętrznej struktury organizacyjnej;
- trwałość tej struktury;
- istnienie więzów organizacyjnych w ramach wspólnego porozumienia;
- planowanie przestępstw;
- akceptacja celów;
- trwałe zaspokajanie potrzeb grupy;
- gromadzenie narzędzi przeznaczonych do popełniania przestępstw;
- wyszukiwanie miejsc do przechowywania łupu i rozprowadzania go;
- podział ról;
- koordynacja sposobu działania;

[21] Zob. Statystyki Policji odnośnie do przestępczości cudzoziemców, http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-cudzozie/50867,Cudzoziemcy-przestepczosc.html, [dostęp: 26.10.2019].

[22] Zob. Statystyki Straży Granicznej odnośnie do nielegalnej imigracji, https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html [dostęp: 25.10.2019].

[23] A. Soboń, M. Piertuniak, *Illigal imigration as a threat to the safety of Republic of Poland*, Security and Defence Quarterly, 2019, nr 23 (1), s. 23.

- występowanie powiązań socjologiczno-psychologicznych pomiędzy członkami grupy[24].

Zorganizowane grupy przestępcze są nastawione wyłącznie na zysk, a nielegalna imigracja stała się dla nich jednym z kluczowych źródeł dochodów[25].

Według Interpolu,[26] przemyt osób jest trzecim najbardziej dochodowym przestępstwem, zaraz za przemytem narkotyków i broni. W skali międzynarodowej zyski zorganizowanych grup przestępczych z przemytu ludzi szacuje się na ok. 75 miliardów dolarów rocznie, a organizacja tej praktyki i wykorzystanie imigrantów stanowi źródło dochodu dla ponad 100 milionów ludzi na całym świecie[27].

Zmiana organizacji kontroli granicznej oraz zniesienie wewnętrznych granic UE przyniosło zmiany w organizacji nielegalnej imigracji. Dlatego też po dotarciu na terytorium Polski nielegalni imigranci mogą swobodnie przemieszczać się po Europie.

Obecnie wyróżnia się cztery główne szlaki nielegalnego wjazdu na tereny Europy zachodniej, tj.:

1. Szlak nadbałtycki (Rosja – Estonia – Łotwa – Litwa – Polska – pozostałe kraje Europy Zachodniej);
2. Rosja – Ukraina/Białoruś – Polska – Niemcy – pozostałe kraje Europy Zachodniej;
3. Szlak bałkański (Syria i Irak – Turcja – Grecja – Macedonia – Serbia – Chorwacja - Węgry – Austria – Słowacja – Czechy - Polska i dalej do Niemiec, Szwecji lub Finlandii)
4. z Afryki na południowe wybrzeże Hiszpanii, Francji i Włoch[28].

Nielegalni imigranci, którzy zostają zatrzymani przez polskie służby, w znacznej większości przypadków, nie wyrażają chęci współpracy. Takie osoby, nie ujawniają swoich danych osobowych oraz ukrywają znajomość innego języka niż macierzysty. Takiego rodzaju działania mają na celu wydłużenie procedury związanej z wydaleniem z Polski[29].

Po dotarciu do Polski imigranci zostają sami. Ich subiektywna świadomość odnośnie do braku zagrożeń może jednak stanowić zagrożenie dla społeczeństwa kraju. Różnice religijne i kulturowe często wywołują stan napięcia pomiędzy cu-

[24] J. Badziak, *Przestępstwo z art. 258 Kodeksu karnego z 1997 r.* (Studium Prawnodogmatyczne), Łódź 2014, s. 22-24; Zob. S. Joachimiak, *Zorganizowana grupa i związek przestępczy* (art. 258 § 1 Kodeksu karnego). https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/zorganizowana_grupa_i_zwiazek_przestepczy_art._258_par._1_k.k.pdf.

[25] Przegląd Europolu. Sprawozdanie ogólne z działalności Europolu, https://www.europol.europa.eu/files /documents/pl_europolreview, [dostęp: 10.10.2019].

[26] Międzynarodowa organizacja policji pomagająca organom ścigania w walce z wszelkimi formami przestępczości.

[27] https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime, [dostęp: 10.10.2019].

[28] A. Soboń, M. Piertuniak, *Illigal...,* dz. cyt., s. 23.

[29] D. Jurczak, *Migracja legalna i nielegalna we współczesnej Polsce*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy, Nauki Społeczne", 2012, nr 1, s. 56.

dzoziemcami a społeczeństwem polskim. Niechęć[30] do asymilacji, narzucanie własnych zwyczajów i kultury oraz lekceważenie norm prawnych i kulturowych krajów europejskich staje się asumptem kreującym zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski[31].

Handel ludźmi i jego postaci

Jednym z zagrożeń, które są związane z procesem nielegalnej imigracji jest handel ludźmi.

Art. 115 § 22 Kodeksu karnego wprost definiuje handel ludźmi jako werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

1. przemocy lub groźby bezprawnej,
2. uprowadzenia,
3. podstępu,
4. wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania,
5. nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności,
6. udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą – w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione w pkt 1–6[32].

Istotą tego rodzaju procederu jest wykorzystanie człowieka - nawet za jego zgodą, przy użyciu konkretnych metod i środków. Należy zauważyć, iż jest to prze-

[30] Niechęć jako składnik emocjonalny stosunku do obcych może być też często następstwem realnych zagrożeń, ale też stanów lękowych. Powszechny jest mechanizm tzw. „kozła ofiarnego", kiedy to w sytuacjach społecznej frustracji pojawia się społeczna agresja, skierowana na określone obiekty społeczne, zwykle na obcych.

[31] M. Studzińska, *Nielegalna imigracja – nowe wyzwanie dla bezpieczeństwa europejskiego*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego", 2006, nr 18, s. 203; A. Soboń, M. Piertuniak, *Illigal...*, dz. cyt., s. 23; Zaniepokojenie budzi tworzenie się w Europie siatek ekstremistów islamskich. Ich celem jest przede wszystkim „reislamizacja słowem i mieczem" imigrantów muzułmańskich, którzy za bardzo zasymilowali się z kulturą zachodnią, a także nawrócenie obywateli europejskich na islam. Członkowie tych siatek bardzo często dostali się na terytorium UE nielegalnie. Nielegalna imigracja może też spowodować przeniesienie konfliktów rozgrywających się w krajach pochodzenia imigrantów na terytorium państw ich przyjmujących; Zob. E. Nowicka, *Opozycja „swój–obcy" w przekonaniu Polaków, dynamika zjawiska*, [w:] J. Bialocerkiewicz (red.), *Wschodnia granica RP zewnętrzną granicą Unii Europejskiej*, Centrum Szkolenia Straży Granicznej, Kętrzyn 2001, s. 125.

[32] Art. 115 § 22 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553 ze zm.).

stępstwo wieloczynnościowe. Ten rodzaj aktywności pozwala sieciom przestępczym czerpać zyski z różnych nielegalnych działań bez ponoszenia ryzyka. Ofiary są zmuszane do wykonywania szeregu nielegalnych działań, które generują dochód[33].

Zjawisko handlu ludźmi wynika przede wszystkim z istnienia problemów i różnic natury społecznej, ekonomicznej czy kulturowej. Eskalacji tego zjawiska należy spodziewać się w regionach napięć politycznych, kryzysów gospodarczych i militarnych oraz w regionach względnego spokoju i równowagi gospodarczej[34].

Procederem pośrednim w odniesieniu do handlu ludźmi jest handel w celu wykorzystania seksualnego, który stanowi koleje zagrożenie dla bezpieczeństwa kraju.

Kobiety i dzieci z krajów rozwijających się oraz z niższych warstw społecznych są wabione obietnicami godziwego życia. Ofiary często otrzymują fałszywe dokumenty, a grupy przestępcze organizują transport do kraju docelowego, gdzie zostają wykorzystywane seksualnie[35].

Innym przykładem zorganizowanej działalności przestępczej jest handel dziećmi w ramach nielegalnej adopcji i komercyjnego wykorzystywania seksualnego dzieci. Ofiary tego rodzaju przestępstwa zazwyczaj pochodzą ze środowisk patologicznych, wychowanych w ubóstwie. Rodzice takich dzieci są zmuszone sprzedawać swoje potomstwo w nadziei i przekonaniu, że znajdą lepszy świat, a zysk ze sprzedaży pomoże utrzymać innych członków rodziny[36].

Niemniej jednak najczęstszym i zarazem najbardziej opłacalnym zjawiskiem jest handel dziećmi w celach związanych z przemysłem seksualnym, przy czym wyróżnia się dwie sytuacje, tj.: osoba jest świadoma swojej przyszłości, oraz osoba jest nieświadoma jaki jest cel przyjazdu. W sytuacji, w której ludzie wyrażają zgodę na tego rodzaju pracę, rzeczywistość często okazuje się inna. Po zatrzymaniu dokumentów dzieci są zastraszane, torturowane lub gwałcone. W przypadku osób nieświadomych swojej przyszłości i charakteru swojej pracy, są one natychmiast zmuszane do prostytucji, zastraszane i torturowane[37].

Innym rodzajem przestępczości związanej z nielegalną imigracją i handlem ludźmi jest zmuszanie osób do pracy jako opiekunka: do dzieci, nad osobami star-

[33] Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku, https://archiwumbip.mswia.gov.pl/bip/raport-o-stanie-bezpie/18405,Raport-o-stanie-bezpieczenstwa.html, s.107 [dostęp: 12.10.2019].

[34] Tamże, s. 107; Zob. K. Burdziak, P. Banaszak, *Przestępstwo handlu ludźmi – wykładnia terminu „handel ludźmi", sposób przeprowadzania przesłuchań i innych dowodów w celu uzyskania materiału potwierdzającego popełnienie tego przestępstwa, charakterystyka jego ofiar i sprawców*, Warszawa 2016.

[35] I. Malinowska, A. Śliwińska, *Metody działania sprawców handlu ludźmi*, „Przegląd Bezpieczeństwa", 2014, nr 18, s. 23; W wyniku poważnej wspólnej operacji prowadzonej przez brytyjską Policję Metropolitalną oraz Europol uratowano 28 dzieci. Operacja ta, zakończona w październiku 2010 r., była częścią szerzej zakrojonego dochodzenia nazwanego operacją „Golf", prowadzonego przez wspólny zespół dochodzeniowo-śledczy Policji Metropolitalnej i rumuńskiej policji krajowej. Celem tego zespołu było zajęcie się konkretną rumuńską zorganizowaną siatką przestępczą, która handlowała dziećmi ze społeczności romskiej i wykorzystywała je.

[36] G. Kühn, Komercyjne wykorzystywanie dzieci, „Dziecko Krzywdzone, Teoria, badania, praktyka", 2017, nr 16 (1), s. 252-269.

[37] Ibidem.

szymi lub chorymi. Zwykle, zdesperowani imigranci w nadziei na poprawę swoich warunków socjalnych i życiowych decydują się na podróż do krajów Europy Zachodniej. Zadłużają się u handlarzy ludźmi i przemytników, a kiedy dotrą do celu, pozostaną bez środków do życia. W rezultacie stają się ofiarami pracy przymusowej. Takie osoby są zmuszane do pracy w zamian za jedzenie i zakwaterowanie lub otrzymują najniższe stawki płacowe, co nieuchronnie kończy się ich bezdomnością.

Kierunki działań zapobiegania i zwalczania nielegalnej imigracji

Skuteczne zapobieganie, jak i zwalczanie procederu nielegalnej imigracji wymaga udziału i współpracy różnych podmiotów. Przede wszystkim działania te mają opierać się na kooperacji administracji rządowej i organizacji pozarządowych. W celu reagowania na przestępstwa popełnione na szkodę imigrantów przez zorganizowane grupy przestępcze i zwalczanie takich przestępstw, powinny one podlegać kontroli współpracy odpowiednich instytucji i służb.

W związku z faktem, że wiele głównych szlaków migracyjnych przebiega przez granice Unii Europejskiej lub w jej pobliżu, 27 maja 2015 r. wydano komunikat: „Plan działania UE przeciwko przemytowi migrantów na lata 2015–2020”[38].

Podstawowe założenia planu dotyczą:

- utworzenia grupy kontaktowej dla agencji UE ds. przemytu migrantów;
- zbierania i dzielenia się informacjami na temat sposobu działania sprawców;
- rozwoju i promocji bazy wiedzy na temat przemytu;
- zmiany podstawy prawnej funkcjonowania agencji Frontex w celu wzmocnienia jej roli[39];
- zachęcania do współpracy międzynarodowej;
- zachęcania do współpracy wielosektorowej w sprawie przemytu migrantów;
- zacieśniania współpracy między krajami spoza Unii Europejskiej[40].

Straż Graniczna, realizując ustawowe zadania, prowadzi czynności operacyjno-rozpoznawcze oraz dochodzeniowo-śledcze, które pozwalają na identyfikację zagrożeń i adekwatny dobór metod, w celu gromadzenia materiału dowodowego pozwalającego na skuteczne pociągnięcie do odpowiedzialności karnej spraw-

[38] https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf, [dostęp: 9.10.2019].

[39] Agencja Frontex została wzmocniona i przekształcona w Europejską Agencję Straży Granicznej i Przybrzeżnej. Nowy mandat agencji oraz powiększone zasoby oznaczały, że Frontex stał się współodpowiedzialny za działania operacyjne na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej oraz reagowanie na pojawiające się na nich wyzwania.

[40] https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf, [dostęp: 9.10.2019].

ców czynów karalnych. Celem rozpoznawania i zwalczania nielegalnej imigracji do i przez terytorium Polski, Straż Graniczna podejmuje inicjatywy m.in. o charakterze międzynarodowym. Przeciwdziałanie i zwalczanie nielegalnej migracji ukierunkowane jest na zwiększanie bilateralnych i multilateralnych relacji, w celu wykrywania i zwalczania zorganizowanych grup przestępczych zajmujących się tym procederem oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku prawnego na terytorium RP[41].

Współpraca Straży Granicznej ma się opierać na działaniach z takimi instytucjami jak: Służba Celna, Policja, Interpol, Europol, Europejska Agencja Straży Granicznej i Przybrzeżnej, a także Międzynarodowa Organizacja do spraw Migracji.

Podsumowanie

Otwarcie granic Polski po 1989 r. umożliwiło korzystanie z ruchu bezwizowego przez obywateli Polski, ale także ułatwiło cudzoziemcom wjazd na jej terytorium. Poprzez taki stan rzeczy nastąpił znaczny wzrost liczby cudzoziemców przyjeżdżających do Polski lub przejeżdżających przez kraj. Równotorowo pojawiło się i zaczęło rozwijać zjawisko nielegalnej imigracji. W konsekwencji liczba przestępstw popełnianych przez cudzoziemców znacząco wzrosła.

Poprzez taki stan rzeczy zwalczanie nielegalnej imigracji oraz pojawiających się i powiązanych z tym zjawiskiem zagrożeń wymaga współpracy odpowiednich podmiotów o zasięgu zarówno krajowym, jak i międzynarodowym. Należy jednak przy tym zaznaczyć, iż działalność ta ma na celu wykrywanie, zapobieganie, jak i walkę z omawianym procederem.

Nie można również zapominać, iż zjawisko nielegalnej imigracji związane jest z funkcjonowaniem zorganizowanych grup przestępczych, których identyfikacją i zwalczaniem zajmują się wyspecjalizowane i ustawowo powołane do tego instytucje.

Literatura:

1. Ahmed S., Castaneda C., Fortier A.M., Scheller M., *Introduction: Uprootings/regroundings. Questions of Home and Migration*, [w:] S. Ahmed, C. Castaneda, A. M. Fortier, M. Scheller (red.), *Uprootings/regroundings. Questions of Home and Migration*, Oxford–New York 2003.
2. Badziak J., *Przestępstwo z art. 258 Kodeksu karnego z 1997 r. (Studium Prawnodogmatyczne),* Łódź 2014.
3. Burdziak K., Banaszak P., *Przestępstwo handlu ludźmi – wykładnia terminu „handel ludźmi", sposób przeprowadzania przesłuchań i innych dowodów w celu uzyskania materiału potwierdzającego popełnienie tego przestępstwa, charakterystyka jego ofiar i sprawców*, Warszawa 2016.

[41] Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku, https://archiwumbip.mswia.gov.pl/bip/raport-o-stanie-bezpie/18405,Raport-o-stanie-bezpieczenstwa.html, s.107 [dostęp: 12.10.2019].

4. Gieorgica J.G., *Polskie migracje w świetle procesów globalnych*, PRESSCOM, Wrocław 2018.
5. Homoncik T, Pujer K., Wolańska I., *Ekonomiczno-społeczne aspekty migracji. Wybrane problemy*, Exante, Wrocław 2017.
6. Joachimiak S., *Zorganizowana grupa i związek przestępczy (art. 258 § 1 Kodeksu karnego).* https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/zorganizowana_grupa_i_zwiazek_przestepczy_art._258_par._1_k.k.pdf.
7. Jurczak D., Migracja legalna i nielegalna we współczesnej Polsce, Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy, „Nauki Społeczne", 2012, nr 1.
8. Kühn G., *Komercyjne wykorzystywanie dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka", 2017, nr 16 (1).
9. Malinowska I., Śliwińska A., *Metody działania sprawców handlu ludźmi*, „Przegląd Bezpieczeństwa", 2014, nr 18.
10. Nowicka E., *Opozycja „swój–obcy" w przekonaniu Polaków, dynamika zjawiska*, [w:] J. Bialocerkiewicz (red.), *Wschodnia granica RP zewnętrzną granicą Unii Europejskiej*, Centrum Szkolenia Straży Granicznej, Kętrzyn 2001.
11. Perkowska M., *Przestępczość graniczna cudzoziemców*, C.H. Beck, Warszawa 2013.
12. Przegląd Europolu. Sprawozdanie ogólne z działalności Europolu, https://www.europol.europa.eu/files /documents/pl_europolreview
13. Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku, https://archiwumbip.mswia.gov.pl/bip/raport-o-stanie-bezpie/18405,Raport-o-stanie-bezpieczenstwa.html
14. Sakowicz A., *Nielegalna imigracja na obszarze Unii Europejskiej a prawo karne*, [w:] A. Górski, A. Sakowicz (red.), *Zwalczanie przestępczości w Unii Europejskiej. Współpraca sądowa i policyjna w sprawach karnych*, LexisNexis, Warszawa 2006, s. 185.
15. Soboń A., Piertuniak M., *Illigal imigration as a threat to the safety of Republic of Poland*, „Security and Defence Quarterly", 2019, nr 23 (1).
16. Studzińska M., *Nielegalna imigracja – nowe wyzwanie dla bezpieczeństwa europejskiego*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego", 2006, nr 1.
17. Suduł R., *Definicje i uwarunkowania nielegalnej imigracji*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL 2012-2013", t. VIII-IX, z. 1.

Źródła prawa:

18. Komunikat Komisji w sprawie priorytetów politycznych w walce z nielegalną imigracją obywateli państw trzecich z 19 lipca 2006 r., KOM (2006) 402 wersja ostateczna.
19. Konwencja Wykonawcza do układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 roku między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach, Dz. U. UE. L 239/19 z 22.9.2000.
20. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (Dz. U. UE 23.3.2016 L 77/1).
21. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich (Dz. U. UE 24.12.2008 L 348/98).
22. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. 2013 poz. 1650 ze zm.).
23. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553 ze zm.).

Netografia:

24. http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-cudzozie/50867,-Cudzoziemcy-przestepczosc.html
25. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf
26. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf
27. https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime
28. https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html

lic. Klaudia Hawryluk
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

MIGRACJE JAKO ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO PAŃSTWA NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ

MIGRATIONS AS A THREAT TO THE STATE INTERNAL SECURITY ON THE EXAMPLE OF SELECTED MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

Streszczenie
Niekontrolowane fale migracji z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej do krajów Unii Europejskiej doprowadziły w latach 2015-2018 do kryzysu migracyjnego, stanowiąc tym samym duże wyzwanie dla państw członkowskich Unii. Nielegalna migracja czy konflikty na tle kulturowym stanowią tylko niektóre z zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego państw europejskich. Tematyka opracowania dotyczy szerokorozumianego pojęcia bezpieczeństwa, a przede wszystkim bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. W opracowaniu zostało omówione bezpieczeństwo wewnętrzne państw członkowskich Unii Europejskiej w kontekście zagrożeń, jakie niosą za sobą migracje międzynarodowe.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, konflikty, kryzys, migracje, przestępczość

Abstract
Uncontrolled waves of migration from the Middle East and North Africa to the European Union countries led to a migration crisis in 2015-2018, thus posing a great challenge for the EU Member States. Illegal migration or cultural conflicts are only some of the threats to the internal security of European countries. The subject of the study concerns the broadly

understood concept of security, and above all internal security of the state. The study discusses the internal security of the European Union Member States in the context of the threats posed by international migrations.

Keywords: security, conflicts, crisis, migrations, crime

Wstęp

Migracje międzynarodowe są jednym z poważniejszych problemów współczesnego świata, a przede wszystkim państw należących do Unii Europejskiej. Dzisiejsze migracje międzynarodowe są istotnym czynnikiem mającym wpływ na politykę wewnętrzną i zagraniczną państw członkowskich Unii Europejskiej. Uznaje się, że migracje są czynnikiem kształtującym nową rzeczywistość społeczną i polityczną świata. Jest to zjawisko, które oddziałuje obecnie na niemal wszystkie państwa świata, w tym także państwa europejskie. Jednakże te oddziaływania mają coraz bardziej negatywny charakter, ponieważ powodują problemy związane m.in. z integracją imigrantów czy przestępczością zorganizowaną. Niekontrolowany napływ dużej ilości imigrantów powoduje coraz większe problemy i zagrożenia bezpieczeństwa, a walka z nimi stanowi coraz większe wyzwanie. Problem migracji w Europie na przestrzeni ostatnich kilku lat jest bardzo widoczny i często poruszany, a co za tym idzie, istnieje wiele różnych opinii i poglądów dotyczących rozwiązania tego problemu.

Analiza pojęcia bezpieczeństwa i zjawiska migracji

Bezpieczeństwo jest jednym z najczęściej stosowanych pojęć zarówno w opisie funkcjonowania państwa i społeczeństwa, jak też w nauce oraz życiu codziennym[1]. Zapewnienie bezpieczeństwa jest podstawową potrzebą każdej jednostki i każdego państwa, konieczną do przetrwania. Jest to wartość najbardziej chroniona i ceniona przez każdy podmiot[2]. Bezpieczeństwo jest pojęciem o bardzo szerokim zakresie, mającym wiele znaczeń. Jednakże ogólną definicję tego pojęcia można określić jako stan, w którym zagwarantowane jest poczucie i zachowanie spokoju i pewności. Stan ten charakteryzuje się brakiem ryzyka utraty tego, co dla człowieka jest najważniejsze, czyli: życia, zdrowia, uczuć, szacunku, pracy, dóbr materialnych i niematerialnych[3].

Wielu badaczy twierdzi, że nie można traktować bezpieczeństwa jako czegoś trwałego i pewnego, czy tylko raz na zawsze ustanowionego. Bezpieczeństwo

1 E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2011, s. 9.

2 P. Borek, Z. Ciekanowski, *Wstęp* [w:] P. Borek, Z. Ciekanowski (red.), *Determinanty bezpieczeństwa państwa wobec współczesnych zagrożeń*, Wydawnictwo PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2017, s. 5.

3 Julia Nowicka, *Determinanty bezpieczeństwa społecznego* [w:] P. Borek, Z. Ciekanowski (red.), *Determinanty bezpieczeństwa*..., dz. cyt., s. 10.

trzeba postrzegać jako proces, w którym jednostka i państwo są w ciągłej gotowości do tworzenia i utrzymania pożądanego stanu bezpieczeństwa. Podlega ono ciągłym i dynamicznym zmianom[4]. Dlatego liczenie na to, że bezpieczeństwo pozostanie na stałe efektem jednorazowego działania czy darem losu lub szczęścia jest błędem[5].

W tradycyjnym ujęciu bezpieczeństwo ogranicza się tylko do zagwarantowania przetrwania, jednak takie rozumienie tego pojęcia jest niepoprawne, ponieważ prawidłowe postrzeganie bezpieczeństwa obejmuje dwie funkcje. Podstawowa funkcja bezpieczeństwa polega na obronie i ochronie wartości oraz interesów narodowych przed istniejącymi i ewentualnymi zagrożeniami. Druga funkcja dotyczy tworzenia warunków koniecznych do rozwoju i sprostaniu wyzwaniom, jakie stawiają przed narodem postęp cywilizacyjny, zmienność i nieprzewidywalność[6]. Podstawą bezpieczeństwa jest zagwarantowanie przetrwania danego podmiotu, ponieważ jest to warunek niezbędny, aby mógł on się swobodnie rozwijać. Swobodny rozwój w kontekście bezpieczeństwa można postrzegać jako warunek konieczny do ochrony wartości interesów danego podmiotu, które umożliwiłyby mu dorównanie innym, otaczającym go podmiotom[7].

Bezpieczeństwo narodowe ma wiele definicji sformułowanych w różny sposób, a każda z tych definicji może wzbudzać wątpliwości co do jej poprawności. Zdaniem Witolda Pokruszyńskiego, najbardziej poprawna definicja bezpieczeństwa narodowego została zawarta w słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, a jej treść brzmi: „Bezpieczeństwo narodowe to proces lub stan zapewniający funkcjonowanie państwa w podstawowych dziedzinach, umożliwiający przetrwanie, rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku (warunkach) bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukowanie ryzyk oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów”[8].

Stosując ujęcie holistyczne można wyróżnić dwie sfery bezpieczeństwa narodowego – zewnętrzne i wewnętrzne. W znaczeniu ogólnym bezpieczeństwo wewnętrzne oznacza stan stabilności i równowagi wewnętrznej. Pojęcie to jest identyfikowane z prawidłowym i stabilnym działaniem struktur państwa, na które składają się: władza, relacje zachodzące między władzą a obywatelami oraz procedury decyzyjne w ramach struktur władzy. Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa jest stanem uzyskanym dzięki prawidłowemu wypełnianiu przez państwo funkcji wewnętrznej, realizowanej w ramach strategicznej polityki bezpieczeństwa[9].

---

4 A. Smarzewska, *Bezpieczeństwo edukacyjne absolwentów szkół wyższych*, Wydawnictwo PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2016, s. 8.

5 E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii*..., dz. cyt., s. 15.

6 P. Borek, Z. Ciekanowski, *Wstęp*..., dz. cyt., s. 7.

7 E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii*..., dz. cyt., s. 16.

8 W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo teoria i praktyka (podręcznik akademicki*), WSGE im. Alcide De Gasperi w Józefowie, Józefów 2012, s. 65.

9 L. Hyb, *Koordynacja systemu bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce* [w:] G. Wilk-Jakubowski, R. Harabin (red.), *Instytucje bezpieczeństwa wobec wyzwań współczesności-prawne uwarunkowania a działalność praktyczna – bezpieczeństwo międzynarodowe – bezpieczeństwo narodowe – bezpie-*

Migracja ze względu na zróżnicowaną skalę, kierunki, formy, motywy oraz zmienność jest jednym z najistotniejszych zjawisk społecznych współczesnego świata oraz przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych[10]. Słowo „migracja" pochodzi z łacińskiego „*migratio*", oznaczającego wędrówkę, czyli przemieszczanie się ludzi z jednego regionu lub kraju do innego[11]. Nie jest łatwym zadaniem zdefiniowanie pojęcia migracji ze względu na jej wielowymiarowy i skomplikowany charakter procesów migracyjnych[12]. Gdyby można było prosto i krótko zdefiniować pojęcie migracji, to należałoby wskazać, że jest to zmiana miejsca pobytu osób, przeważnie miejsca pobytu w kraju innym niż ten, w którym dane osoby się urodziły. Migracje międzynarodowe oznaczają przemieszczanie się ludzi powiązane ze zmianą miejsca bytu wraz z przekraczaniem granicy państwa[13].

Z pojęciem migracji powiązane są pojęcia imigracji i emigracji, również pochodzące z języka łacińskiego. Są to pojęcia do siebie podobne, ale mające inne znaczenie[14]. Imigracja polega na przybyciu ludności obcej do jakiegoś kraju w celu osiedlenia się na stałe lub na dłuższy czas. Emigracja natomiast jest to opuszczenie ojczystego kraju z różnych powodów, np. materialnych, politycznych lub religijnych. Oba te zjawiska są przeważnie rozpatrywane łącznie, ponieważ imigracja jest końcowym etapem procesu, który rozpoczyna się od emigracji[15]. Imigracja i emigracja razem tworzą procesy migracji ludzi[16].

Z powodu trudności związanych z precyzyjnym definiowaniem migracji stosuje się wiele podziałów typologicznych tego zjawiska, które opierają się na różnych kryteriach. Jednym z podstawowych i najczęściej stosowanych typologii jest podział ze względu na kryterium obszaru, wyróżniający migracje wewnętrzne i zewnętrzne[17]. Wewnętrzne czyli takie, które odbywają się w obrębie jednego państwa, a zewnętrzne wiążą się z przekroczeniem granicy państwa.

Kolejnym istotnym kryterium stosowanym przy konstruowaniu typologii migracji jest czas ich trwania. Używając miary czasu wyróżnia się migracje długookresowe i krótkookresowe oraz na pobyt stały i pobyt czasowy[18].

Innym ważnym i często stosowanym podziałem migracji jest ten dokonywany ze względu na swobodę podejmowania decyzji. Typologia ta dotyczy tego, czy decyzja o migracji jest zależna czy też niezależna od osób migrujących. Migracje

czeństwo wewnętrzne – zarządzanie kryzysowe, Stowarzyszenie Współpracy Polska-Wschód. Świętokrzyski oddział wojewódzki, Kielce-Tarnobrzeg 2018, s. 80.

[10] M. Wójcik-Żołądek, *Współczesne procesy migracyjne: definicje, tendencje, teorie* [w:] Ł. Żołądek (red.), *Migracje i polityka migracyjna*, Wydawnictwo Sejmowe Kancelarii Sejmu, Warszawa 2014, s. 11.

[11] K. Markowski, *Ekonomiczne aspekty migracji* [w:] M. Zięba, *Migracja-wyzwanie XXI wieku*, Współpraca uniwersytetów wspierająca rozwój regionów-lubelskiego i lwowskiego, Lublin 2008, s. 37.

[12] M. Wójcik-Żołądek, *Współczesne procesy migracyjne...*, dz. cyt., s. 12.

[13] M. Poprawski, *Migracje a bezpieczeństwo państw* [w:] L. Kacprzak, J. Knopka (red.), *Bezpieczeństwo państw a procesy migracyjne*, PWSZ im. Stanisława Staszica w Pile, Piła 2008, s. 42.

[14] K. Markowski, *Ekonomiczne aspekty migracji* [w:] M. Zięba (red.), *Migracja...*, dz. cyt., s. 37.

[15] K. Cebul, W. Fehler, R. Podgórzańska, *Migracje jako wyzwanie dla Unii Europejskiej i wybranych państw członkowskich*, Difin, Warszawa 2017, s. 15.

[16] K. Markowski, *Ekonomiczne aspekty...*, dz. cyt., s. 37.

[17] M. Wójcik-Żołądek, *Współczesne procesy migracyjne...*, dz. cyt., s. 13.

[18] K. Cebul, W. Fehler, R. Podgórzańska, *Migracje jako wyzwanie...*, dz. cyt., s. 26.

z zastosowaniem tego kryterium dzielą się na przymusowe i dobrowolne. Wśród migracji przymusowych wyodrębnia się te, które są dokonywane na mocy decyzji władz państwa: zesłania, przesiedlenia, deportacje. Migracje dobrowolne są podejmowane przez migrantów z ich własnej woli, najczęściej w celu znalezienia pracy, edukacji, poprawy standardów życia i łączenia rodzin[19].

Jednym z najistotniejszych i najczęściej wymienianych podziałów migracji jest ten oparty na kryterium przyczyn. Według tego kryterium wyodrębnia się migracje ekonomiczne i pozaekonomiczne. Migracje ekonomiczne są podejmowane głównie z powodu zarobków[20]. Do migracji pozaekonomicznych można zaliczyć takie migracje jak: edukacyjne, religijne, polityczne, ekologiczne, rodzinne, patriotyczne, aksjologiczne, dobrobytu[21].

Istotnym kryterium w klasyfikowaniu migracji są też regulacje prawne, które pozwalają na wyodrębnienie migracji legalnych i nielegalnych oraz okresu przejściowego[22]. Migracja legalna polega na zmianie miejsca pobytu przy zachowaniu obowiązujących norm prawnych. Migracja nielegalna może być oficjalna lub nieoficjalna i wiąże się z przekroczeniem granicy państwowej pomijając przy tym reguły prawne. Pobyt na okres przejściowy dotyczy ubiegania się o azyl, zezwolenie na pobyt, na zatrudnienie czy naukę[23].

Na podstawie przedstawionych typologii migracji można stwierdzi, że jest ona zjawiskiem wielowymiarowym. Aby dobrze rozpoznać i zrozumieć to zjawisko, należy badać i analizować jego uwarunkowania oraz przebieg samych procesów migracyjnych[24].

Istnieje kilka powodów, dla których ludzie decydują się na opuszczenie stałego miejsca zamieszkania. Powody te można podzielić na dwa rodzaje – wypychające i przyciągające. Powody wypychające to presja trudnych warunków w miejscu, w którym się żyje. Powody przyciągające to z kolei wszystkie te czynniki które sprawiają że dana destynacja jest atrakcyjna ze względu na szerszą ofertę miejsc pracy i lepiej płatną pracę czy bezpieczeństwo[25]. Reasumując, ludzie migrują z różnych przyczyn, jednak najczęściej decydują się na taki krok z powodów ekonomicznych i politycznych.

Migracje jako źródło zagrożeń bezpieczeństwa państw

[19] Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracje – zmiany położenia społecznego* [w:] M. Zięba (red.), *Migracja...*, dz. cyt., s. 28.
[20] Tamże, s. 28-29.
[21] Tamże, s. 29.
[22] Tamże.
[23] K. Cebul, W. Fehler, R. Podgórzańska, *Migracje jako wyzwanie...*, dz. cyt., s. 28.
[24] Tamże, s. 53.
[25] J. Balicki, *Imigranci i uchodźcy w unii Europejskiej: Humanizacja polityki migracyjnej i azylowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012, s. 19.

członkowskich Unii Europejskiej

W 2015 roku Unia Europejska stanęła w obliczu jednego z największych wyzwań od zakończenia zimnej wojny, z którym zmaga się do dziś. Wyzwaniem tym okazał się kryzys migracyjny, którego nikt się nie spodziewał[26]. Kraje członkowskie Unii muszą stawiać czoła ogromnej fali imigrantów, która spowodowała w Europie największy kryzys migracyjny od czasów II Wojny Światowej. Czynnikami mającymi największy wpływ na tak gwałtowny wzrost liczby migrantów były wydarzenia zwane Arabską Wiosną w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie w latach 2010–2012, trwająca od 2011 roku wojna domowa w Syrii oraz ekspansja tzw. Państwa Islamskiego na Bliskim Wschodzie[27]. O tym jak wielką skalę przybrało to zjawisko świadczą już same liczby. W 2015 roku do Unii Europejskiej przybyło 1 236 887 imigrantów, z czego aż 894 511 osób przybyło do Europy przez Morze Śródziemne, a około 3,5 tysiąca osób utonęło w nim, próbując dotrzeć do wybrzeży Europy. Największą liczbę migrantów stanowili Syryjczycy, Irakijczycy i Afgańczycy, uciekający przed konfliktami zbrojnymi w swoich państwach[28].

Masowa migracja stała się dużym wyzwaniem dla niektórych państw Unii nie tylko ze względu na ogromną liczbę migrantów, ale też szereg innych konsekwencji, które pociąga za sobą. Niewątpliwie dzisiejszym problemem jest kontrolowanie i zatrzymanie osób migrujących pomiędzy krajami Unii Europejskiej, które w większości przypadków znajdują się na jej terenie nielegalnie[29]. Nielegalna migracja jest dużym problemem, nad którym trudno przejąć kontrolę ze względu na jej nieopanowany charakter. Powoduje ona wiele zagrożeń zarówno dla samych imigrantów, jak i państw, do których przybywają. W przypadku migrantów jest to głównie ukrywanie się przed służbami bezpieczeństwa oraz padanie ofiarą różnych form wyzysku ze strony osób wynajmujących mieszkania czy pracodawców. Nielegalny pobyt na terenie danego kraju i brak legalnego zatrudnienia sprawia, że imigranci są bardziej podatni na różnego rodzaju formy dyskryminacji. W konsekwencji głównym problemem, z jakim muszą się oni zmierzyć jest brak poczucia stabilności[30].

Nielegalni imigranci, którzy docierają do państw Unii Europejskiej, zanim zdecydują o swoich dalszych planach bardzo często przebywają w nielegalnych obozach dla imigrantów. Największym takim obozem założonym przez imigrantów

---

[26] A. Dziudzik, *Państwa Unii Europejskiej wobec kryzysu imigracyjnego z 2015 roku*, [w:] Martin Dahl Uczelnia Łazarskiego, Nr 3 (244)/2017, s. 17.

[27] K. Jędrzejczyk-Kuliniak, *Ten inny, obcy, imigrant. Europejska przestrzeń bezpieczeństwa a kryzys migracyjny*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, s. 98.

[28] M. Stolarczyk, *Stanowisko Polski wobec kryzysu migracyjno-uchodźczego Unii Europejskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe", nr 2/2017, s. 18; Biuletyn migracyjny, *Dane na temat migrantów i uchodźców w Europie*, http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/53-grudzien-2015/dane-na-temat-migrantow-i-uchodzcow-w-europie, [dostęp: 03.05.2019].

[29] T. Homoncik, K. Pujer, I. Wolańska, *Ekonomiczno-społeczne aspekty migracji Wybrane problemy*, EXANTE, Wrocław 2017, s. 63.

[30] K. Cebul, W. Fehler, R. Podgórzańska, *Migracje jako wyzwanie*..., dz. cyt., s. 61.

w 2014 roku był obóz w Calais na północy Francji[31]. Obóz ten, powszechnie nazywany „dżunglą", stał się poniekąd symbolem kryzysu migracyjnego we Francji. W kulminacyjnym momencie zamieszkiwało go około 7 tysięcy osób[32]. Mieszkańcy obozu sprawiali wiele problemów, byli agresywni, dochodziło do włamań do pobliskich domów i sklepów oraz starć z miejscową policją. Aby dostać się do Wielkiej Brytanii, atakowali samochody osobowe, ciężarówki i pociągi[33].

Obok nielegalnej migracji istotnym problemem jest przestępczość oraz przestępczość i przestępczość zorganizowana. Popełniane przez migrantów drobne przestępstwa i wykroczenia, takie jak kradzieże, włamania czy pobicia, są sporym problem w krajach przyjmujących migrantów. Nierzadko służby nie potrafią sobie poradzić ze zdarzeniami tego rodzaju. Jeszcze większy problem stanowią przestępstwa na tle seksualnym, których ofiarami padają mieszkanki europejskich miast. Z przestępstwami tego rodzaju zmagają się przede wszystkim Niemcy, gdzie akty przemocy o podłożu seksualnym stały się prawdziwą plagą. W okresie od stycznia do września 2017 roku niemiecka policja odnotowała 4300 różnego rodzaju przestępstw na tle seksualnym dokonanych przez imigrantów, którzy trafili do Niemiec w ciągu ostatnich kilku lat[34].

Równie duży problem stanowi przestępczość zorganizowana, która jest dokonywana zarówno w środowiskach imigrantów, jak również przez obywateli państw ich przyjmujących. Grupy przestępcze wykorzystujące imigrantów zajmują się przede wszystkim obrotem produktów z fałszywymi znakami towarowymi, przemytem narkotyków czy handlem ludźmi. Ofiarami handlu ludźmi są najczęściej kobiety i dzieci, wykorzystywane w ramach usług seksualnych, a dzieci także sprzedawane w celu nielegalnych adopcji. Równie wysoką pozycję zajmuje handel organami ludzkimi do przeszczepów oraz praca niewolnicza[35]. Działalność przestępcza jest dużym zagrożeniem dla bezpieczeństwa społecznego i ekonomicznego państw członkowskich Unii. Organizacje przestępcze zarabiają na chaosie panującym w krajach Unii Europejskiej, ponieważ kryzys imigracyjny jest dla nich okazją do interesów. W nielegalnych imigrantach przestępcy widzą pieniądze i należy dodać, że są to nieuczciwie pozyskane pieniądze. Przestępcy największy przychód otrzymują przede wszystkim ze wspomnianego wcześniej nielegalnego przemytu imigrantów, który rocznie może wynosić nawet kilka milionów euro[36].

---

[31] Newsweek, *Obóz imigrantów pod Calais zwany „dżunglą" zostanie zlikwidowany. W nocy migranci starli się z policją*, https://www.newsweek.pl/swiat/likwidacja-obozu-uchodzcow-pod-calais-we-francji-imigranci-starli-sie-z-policja/2hfn04m [dostęp: 24.10.2016].

[32] Fakt24.pl, *Obóz dla imigrantów w Calais zostanie zamknięty*, https://www.fakt.plwydarzenia/swiat/hollande-oboz-dla-imigrantow-w-calais-zostanie-zamkniety/jc6mnf.amp, [dostęp: 25.09.2016].

[33] GS24.pl, *Francja: Ponad tysiąc imigrantów dostało nakaz opuszczenia obozu w Calais. Mają czas do wtorku*, https://gs24.pl/francja-ponad-tysiac-imigrantow-doatalo-nakaz-opuszczenia-obozu-w-calais-maja-czas-do-wtorku/ar/941883, [dostęp:20.02.2016].

[34] Rzeczpospolita, *Niemcy w szoku po zbrodni imigranta*, https://www.rp.pl/Uchodzcy/18061887-Niemcy-w-szoku-po-zbrodni-imigranta.html, [dostęp: 11.06.2018].

[35] K. Cebul, W. Fehler, R. Podgórzańska, *Migracje jako wyzwanie*..., dz. cyt., s. 59.

[36] WP wiadomości, *Kryzys imigracyjny-eldorado dla kryminalistów. Prostytucja, handel narkotykami, kontrola ośrodków dla uchodźców-tak organizacje przestępcze zarabiają na chaosie w Europie*, https:/wiadomości.wp.pl/kryzys-imigracyjny-eldorado-dla-kryminalistow-prostytucja-han-

Szczególnym rodzajem przestępczości jest terroryzm, na który mają wpływ fale migracji zalewające Europę. Duże środowiska imigranckie w państwach, które stanowią pola aktywności dla grup terrorystycznych sprzyjają pozyskiwaniu nowych członków oraz organizowaniu zaplecza logistycznego. Ponadto, dzięki dynamicznym ruchom migracyjnym można transferować do państw Europy zarówno aktywnie działających terrorystów, jak też osoby wspierające terrorystów w ich działaniach[37]. Skala różnego rodzaju aktów terroru w Europie zwiększyła się zauważalnie w ostatnich latach. Niestety migracje poniekąd mają na to wpływ, ponieważ pośród imigrantów przedostających się do Europy mogą znajdować się (potencjalni) terroryści lub osoby stanowiące zaplecze ich działalności[38]. Falę ataków terrorystycznych w Europie w ostatnich latach zapoczątkowały zamachy terrorystyczne w Paryżu z listopada 2015 roku. W sześciu przeprowadzonych wtedy atakach zginęło 12 osób, a około 350 zostało rannych. Zginęło siedmiu terrorystów, przynajmniej dwóch z nich było imigrantami[39]. Do zamachu przyznało się Państwo Islamskie. Do wielu ataków terrorystycznych doszło w 2016 roku, w co najmniej kilku tych atakach uczestniczyli terroryści-imigranci.

Międzynarodowy przepływ ludności wpływa na działalność terrorystyczną nie tylko w sposób bezpośredni, ale również pośredni. Przybycie imigrantów często wiąże się ze wzrostem rasistowskich, ksenofobicznych i radykalnych nastrojów, które stają się poważnym problemem dla porządku publicznego i bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Przejawem takich postaw były zamachy przeprowadzone w Oslo oraz na wyspie Utoya przez Norwega Andreasa Behringa Breivika. Swój czyn zamachowiec motywował sprzeciwem wobec demokracji oraz polityki popierającej społeczeństwa wielokulturowe, tolerancję etniczną i religijną oraz muzułmańskich imigrantów[40]. Pomimo tego, że Norwegia nie należy do Unii Europejskiej to jest przykładem na to, że takie działania mogą się powtórzyć również w krajach Unii.

Różnice religijne i kulturowe powodują wiele problemów i są to kolejne wyzwania, z którymi muszą mierzyć się państwa Unii Europejskiej. Pomijając fakt, że wartości i normy kulturowe wyznawane przez imigrantów są po prostu inne niż europejskie, to są też niejednokrotnie wyraźnie sprzeczne z zasadami i wartościami obowiązującymi w kulturach miejscowych. Największe wyzwanie o charakterze kulturowym dotyczy przede wszystkim imigrantów z Afryki i Bliskiego Wschodu[41]. Imigranci przybywający do krajów Unii Europejskiej to przede wszystkim muzułmanie, a co za tym idzie, ich system wierzeń i przekonań jest zupełnie inny niż mieszkańców Europy. Mają oni własne i zupełnie odmienne obyczaje,

del-narkotykami-kontrola-osrodkow-dla-uchodzcow-tak-organizacje-przestepcze-zarabiaja-na-chaosie-w-europie-6027654785180289a?amp=1, [dostęp: 26.02.2016].

37 K. Cebul, W. Fehler, R. Podgórzańska, *Migracje jako wyzwanie...*, dz. cyt., s. 60-61.

38 T. Homoncik, K. Pujer, I. Wolańska, *Ekonomiczno-społeczne aspekty...*, dz. cyt., s.68.

39 Fakt24.Pl, *To wiemy o zamachowcach. Nowe fakty*, https://www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/kim-sa-zamachowcy-z-paryza/g2vqnxr.amp, [dostęp: 18.03.2016].

40 R. Raczyński, *Wpływ migracji międzynarodowych na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, [w:] Bezpieczeństwo, Nr 2/2015, s.18-19.

41 K. Cebul, W. Fehler, R. Podgórzańska, *Migracje jako wyzwanie...*, dz. cyt., s. 63.

tradycje i obrzędy. Niewątpliwie przynależność kulturowa ma znaczący wpływ na stopień wzajemnego zrozumienia, sympatii lub antagonizmów danej jednostki z obywatelami innych państw. Religia i kultura, inna niż w Europie, może powodować trudności w asymilacji grup migracyjnych, a oprócz tego rodzić konflikty etniczne i religijne. Z tym problemem od dawna zmagają się Francja, Belgia, Austria, a także Bośnia i Hercegowina[42].

Europejczycy stają się negatywnie nastawieni do imigrantów, na skutek czego dochodzi do wzrostu nastrojów rasistowskich i ksenofobicznych. Imigranci są często narażeni na nierówne traktowanie, a nawet widoczną dyskryminację i niechęć ze strony społeczeństw przyjmujących. Na terenie Unii Europejskiej przez organizacje radykalnej prawicy organizowane są marsze, koncerty oraz publiczne protesty, które propagują rasistowskie, ksenofobiczne, antyimigranckie oraz antyislamskie hasła. Członkowie tych organizacji są również odpowiedzialni za ataki na imigrantów i przedstawicieli mniejszości narodowych oraz wzniecanie rozruchów ulicznych[43].

Absolutnie nie powinno się siać nienawiści do innych kultur i wyznań religijnych, ani propagować rasistowskich i ksenofobicznych postaw. Europa powinna być jak najbardziej kontynentem otwartym i tolerancyjnym, ale przywiązującym wagę do tego, żeby tutejsza kultura, swoboda, wolność, normy i tradycja nie zostały zapomniane i zatracone[44].

Działania zmierzające do ograniczenia zagrożeń migracyjnych

Kryzys migracyjny rozpowszechniający się na wielką skalę sprawił, że Unia Europejska musiała niezwłocznie wszcząć działania mające na celu zapobieżenie mu. Zatonięcie łodzi z ponad 800 imigrantami z Bliskiego Wschodu i Afryki na wiosnę 2015 roku oraz inne wypadki, w których ginęli imigranci na Morzu Śródziemnym spowodowały podjęcie pierwszych kroków w tym kierunku. W wyniku wspomnianej tragedii zwołany został nadzwyczajny szczyt Rady Europejskiej, a biorący w nim udział szefowie państw i rządów wezwali Komisję Europejską, aby zaprezentowała dogłębną strategię migracyjną Unii Europejskiej. 13 maja 2015 roku nastąpił odzew ze strony Komisji Europejskiej, która przedstawiła Europejski program w obrębie migracji[45]. Oprócz tego Komisja zaoferowała wiele innych działań mogących przyczynić się do zażegnania kryzysu migracyjnego. Wśród najistotniejszych narzędzi wymienia się: plan działania Unii Europejskiej w zakresie powrotów, wspólny wykaz bezpiecznych państw pochodzenia, unij-

[42] O. E. Braniewicz, *Kryzys migracyjny a bezpieczeństwo Unii Europejskiej-czy możliwe jest odróżnienie uchodźców od ekonomicznych imigrantów i terrorystów?* [w:] M. Ilnicki, W. Pływaczewski (red.), *Ochrona praw człowieka w polityce migracyjnej Polski i Unii Europejskiej,* Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej & Fundacja Forum Dialogu Publicznego, Olsztyn 2016, s. 68-69.

[43] R. Raczyński, *Wpływ migracji…*, dz. cyt., s. 21.

[44] T. Homoncik, K. Pujer, I. Wolańska, *Ekonomiczno-społeczne aspekty…*, dz. cyt., s. 88.

[45] J. Szymańska, *Strategia Unii Europejskiej wobec kryzysu migracyjnego: priorytety, bariery, efekty*, [w:] Studia BAS, Nr 3 (51)/2017, s. 165.

ny plan działań na rzecz zwalczania przemytu migrantów na lata 2015-2020 czy programy przesiedleń i relokacji[46]. Plan działania w zakresie powrotów określa czynności na wszystkich etapach powrotu, które są skierowane zarówno na wyzwania w Unii Europejskiej, jak również kooperację z państwami pochodzenia i tranzytu[47]. Wspólny wykaz bezpiecznych państw pochodzenia udoskonala proces rozpatrywania wniosków o azyl osobom pochodzącym z krajów uważanych za bezpieczne państwa pochodzenia. Jeżeli wnioskodawca jest obywatelem państwa uznanego za bezpieczne, to kraje członkowskie Unii mogą zastosować szczególne zasady proceduralne, tj. procedurę prowadzoną w trybie przyśpieszonym lub procedurę graniczną[48]. Celem unijnego planu działań na rzecz zwalczania przemytu migrantów na lata 2015-2020 jest zatrzymać aktywność przemytników migrantów, nie tylko w Unii Europejskiej ale również poza nią, biorąc pod uwagę coraz większe powiązania siatek przemytu migrantów z różnymi rodzajami działalności przestępczej[49].

Odkąd w 2015 roku nastąpił moment kulminacyjny kryzysu migracyjnego, Unia Europejska podejmuje działania, które pozwalają na sprawniejsze kontrolowanie granic zewnętrznych i napływu migrantów. Dzięki tym działaniom nielegalna migracja widocznie się zmniejszyła. Państwa członkowskie Unii Europejskiej, jak również sama Unia, zwiększają starania, aby stworzyć humanitarną, jak najbardziej skuteczną i przede wszystkim bezpieczną europejską politykę migracyjną. W tych staraniach znaczącą rolę pełni Rada Europejska, która określa priorytety strategiczne. W oparciu o wyznaczone priorytety Rada Europejska uściśla możliwości działania oraz przyznaje upoważnienie do pertraktacji z państwami trzecimi, a także wytycza konkretne programy i przyjmuje prawo. Na przełomie ostatnich kilku lat Radzie Europejskiej i Radzie Unii Europejskiej udało się uzyskać ewidentną odpowiedź na presję migracyjną[50].

Szereg działań podejmowanych przez Unię Europejską stanowi próbę wyeliminowania podstawowych przyczyn kryzysu oraz znaczącego zwiększenia pomocy dla osób, które potrzebują wsparcia humanitarnego, nie tylko w Unii Europejskiej, ale też poza nią. Ich celem jest przesiedlenie osób wymagających pomocy z krajów sąsiadujących, zorganizowanie powrotu osób, które nie spełniają wymagań azylowych oraz relokacja tych osób starających się o azyl, które już przebywają

[46] Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Polityka azylowa i migracyjna*, https://www.gov.pl/web/mswia/polityka-azylowa-i-migracyjna, [dostęp: 15.11.2018].

[47] Urząd do spraw cudzoziemców, *Europejski program w zakresie migracji*, https://udsc.gov.pl/europejski-program-w-zakresie-migracji/, [dostęp: 15. 03. 2017].

[48] Komisja Europejska, *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające unijny wspólny wykaz bezpiecznych krajów pochodzenia do celów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/32/UE w sprawie wspólnych procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej, oraz zmieniające dyrektywę 2013/32/UE*, Bruksela, [dostęp: 09.09.2015].

[49] Rada Europejska Rada Unii Europejskiej, *Przemyt migrantów: Rada zatwierdza środki zwalczania sieci przemytniczych*, https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2018/12/06/migrant-smuggling-council-approves-a-set-of-measures-to-fight-smuggling-networks/, [dostęp: 06.12.2018].

[50] Rada Europejska Rada Unii Europejskiej, *Unijna polityka migracyjna*, https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/migratory-pressures/, [dostęp: 07.03.2019].

w Europie. Unia Europejska wzmacnia bezpieczeństwo granic, proponuje legalne i bezpieczne sposoby wjazdu na jej terytorium oraz zwalcza przerzut nielegalnych imigrantów[51].

Na teren Unii Europejskiej przybywa wielu imigrantów ubiegających się o azyl z powodu obawy przed prześladowaniem lub wojną w ich kraju. Zarówno prawnym, jak i moralnym obowiązkiem Unii jest zapewnienie ochrony tym, którzy jej potrzebują. W takim przypadku kraje członkowskie Unii rozpatrują wnioski o azyl i decydują o tym komu zostanie przyznana ochrona. Jednakże nie wszyscy, którzy próbują przedostać się na terytorium Europy tej ochrony potrzebują. Są to tzw. migranci ekonomiczni, którzy nie mając uzasadnionego prawa do ochrony, zostaną odesłani do swoich krajów ojczystych lub do krajów, z których przybyli[52].

Odpowiednie i profesjonalne podejście Unii Europejskiej oraz państw członkowskich do kwestii migracji przyniosło pozytywne skutki w zwalczaniu nielegalnej migracji i przemytu migrantów. Podjęto prace nad prowadzeniem sprawnych przesiedleń i zorganizowaniem legalnych szlaków migracyjnych. Od kulminacyjnego momentu fali migracji w 2015 roku w ramach unijnych programów przesiedlono ponad 44 tysiące osób. Ponadto toczy się walka z przemytnikami ludzi. Od 2015 roku zatrzymanych zostało 151 osób podejrzanych o udział w tym procederze. Zatrzymań tych dokonano w ramach operacji EUNAVFOR MED SOPHIA. Co więcej, dzięki działaniom wspólnego zespołu dochodzeniowo-śledczego aresztowano 221 osób powiązanych z przemytem ludzi. W celu zneutralizowania pierwotnych przyczyn migracji, wprowadzone zostały nowatorskie instrumenty finansowe. Afryce udzielono wsparcia finansowego w wysokości ponad 4 miliardów euro wchodzących w zakres funduszu powierniczego Unii Europejskiej, natomiast w ramach planu inwestycji zewnętrznych przyjęto 12 instrumentów gwarancji w wysokości 800 milionów euro. Tego typu zintegrowane podejście miało być następnie wykorzystywane w zachodniej części Morza Śródziemnego[53].

W ramach walki z kryzysem migracyjnym zaostrzono kontrolę i ochronę granic. Nielegalni imigranci oraz zamachy terrorystyczne spowodowały, że kontrola i ochrona granic stała się sprawą priorytetową dla bezpieczeństwa państw członkowskich, jak również samej Unii Europejskiej. Kontrola i ochrona granic stanowi fundament dla wprowadzenia innych działań oraz strategii. Za podstawowy cel polityki imigracyjnej wyznaczono przede wszystkim zapobieżenie wjazdowi na teren państwa osób niepożądanych i stanowiących zagrożenie dla jego bezpieczeństwa oraz ułatwienie wjazdu tym cudzoziemcom, którzy są wyczekiwani na terytorium tegoż państwa. Jednakże, ten zakres czynności nie powinien zawężać się tylko do działań wykonywanych ściśle na granicy. Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji sugeruje, aby działania podejmowane w celu ograniczenia niebezpieczeństw powiązanych z procesami migracyjnymi dotyczyły także wielu

[51] Komisja Europejska, *Kryzys migracyjny*, http://publications.europa.eu/webpub/com/factsheets/migration-crisis/pl/, [dostęp: 01.04.2019].

[52] Tamże.

[53] Komisja Europejska**,** *Zarządzanie migracjami: Komisja chce odblokować reformę systemu azylowego*, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-6627_pl.htm, [dostęp: 04.12.2018].

innych czynności. Wyżej wymieniona organizacja zaleca ulepszenie procesu kontroli wstępnej, przeprowadzanej zanim migrant dotrze na granicę, oraz udoskonalenie kontroli wjazdu. Zwrócono uwagę na zwiększenie zdolności i skuteczności instytucji państwowych wykorzystywanych do ścigania, ujmowania i usuwania cudzoziemców zagrażających bezpieczeństwu państwa[54].

Nietypowy sposób ochrony granic państwa zastosowały Węgry, przez które przebiega jeden ze szlaków migracyjnych prowadzący do Austrii i Niemiec. Węgry podjęły kosztowną i dość osobliwą jak na państwo europejskie walkę z nielegalną migracją. Nie mogąc poradzić sobie z tłumem imigrantów próbującym przedostać się do Niemiec i Austrii, postanowiły wybudować na granicy z Serbią ogrodzenie. Ogrodzenie oraz służby pilnujące bezpieczeństwa granic zostały zaprezentowane w filmie, który opublikowano w Internecie w celu zniechęcenia ludności migracyjnej do nielegalnego przekraczania granic. W opublikowanym filmie wypowiedział się burmistrz przygranicznej miejscowości Asotthalom, w którym przestrzega, że imigranci dopuszczają się nielegalnych czynów, za które może grozić wydalenie z terenu Węgier, a nawet kara więzienia. W nagraniu wskazano imigrantom także inną trasę migracyjną, którą powinni się oni poruszać. Takie podejście Węgier do kwestii walki z kryzysem migracyjnym nie zostało zbyt dobrze przyjęte przez Unię Europejską. Metody stosowane przez Węgrów zostały uznane za próbę przerzucenia problemu migracyjnego na inne państwa członkowskie Unii. Ta sytuacja dała dowód na to, że niektóre państwa za wszelką cenę próbują się pozbyć problemu masowej nielegalnej migracji zamiast go rozwiązać wspólnymi siłami wraz z pozostałymi państwami członkowskimi Unii Europejskiej[55].

W walce z kryzysem migracyjnym ważne jest, aby oprócz rutynowych działań, takich jak np. wprowadzanie odpowiednich regulacji prawnych, włączać się również w rozwiązywanie problemów politycznych oraz społeczno-ekonomicznych powodujących nielegalne ruchy migracyjne. W tym celu należy nawiązywać i rozwijać współpracę z państwami trzecimi, które są głównym źródłem przede wszystkim migracji nielegalnej. Współpraca ta powinna polegać na zawieraniu umów łączących politykę migracyjną oraz programy handlu i rozwoju, które przyczynią się do zmniejszenia ubóstwa i promowania rozwoju w regionach stanowiących źródło największej liczby osób migrujących niezgodnie z prawem. W ramach współpracy w krajach pochodzenia nielegalnych imigrantów warto prowadzić kampanie uświadamiające jakie zagrożenia niesie ze sobą nielegalne przekraczanie granic.

Innym bardzo istotnym aspektem w kontekście współpracy z państwami trzecimi jest realizowanie programów, które zapewnią pomoc finansową, jak również techniczną, państwom, z których pochodzi najwięcej imigrantów i osób ubiegających się o azyl[56]. Punktem docelowym współpracy z państwami trzecimi jest zminimalizowanie napływu kolejnych imigrantów poprzez usunięcie przyczyn migracji oraz podniesienie przez sąsiadów UE zdolności niezbędnych do ochrony

[54] R. Raczyński, *Wpływ migracji*..., dz. cyt., s. 26-27.
[55] T. Homoncik, K. Pujer, I. Wolańska, *Ekonomiczno-społeczne aspekty*..., dz. cyt., s.66.
[56] R. Raczyński, *Wpływ migracji*..., dz. cyt., s. 28.

granic. Tego typu współpraca ma również na uwadze zwiększenie skuteczności readmisji z krajów członkowskich Unii Europejskiej[57].

Znaczącym ruchem w unijnej strategii walki z nielegalną imigracją było porozumienie z Turcją, która od połowy 2015 roku stanowiła główny punkt szybko rozwijającego się szlaku wschodniośródziemnomorskiego. To właśnie tam na początku 2016 roku w obozach dla uchodźców koczowało około 2,5 miliona osób. Rola Turcji w kontrolowaniu ruchów migracyjnych z Syrii i innych krajów Bliskiego Wschodu do Unii była kluczowa. Dlatego w Unii panowało przekonanie, że porozumienie z Turcją jest kluczowe, jeśli napływ imigrantów ma zostać zatrzymany. Po wielu miesiącach rozmów i negocjacji 18 marca 2016 roku zawarto porozumienie Unia Europejska-Turcja, którego celem było zwalczenie nielegalnego napływu imigrantów z Turcji na stary kontynent oraz walka z przemytnikami ludzi. Zgodnie z tym porozumieniem Turcja zaręczyła, że przyjmie z Grecji migrantów, którzy po 20 marca 2016 roku nielegalnie dotrą z Turcji przez Morze Egejskie do Grecji i nie uzyskają tam azylu. Natomiast Unia Europejska zagwarantowała, że przyjmie tyle samo imigrantów z Syrii, którzy w Turcji przeszli przez procedurę weryfikacji. Jest to tzw. formuła jeden za jednego. Dodatkowa Unia zobowiązała się do 2018 roku zapłacić Turcji 6 miliardów euro w celu sfinansowania obozów filtracyjnych dla imigrantów, w których mają być oni sprawdzani pod względem bezpieczeństwa. Co więcej przyśpieszone miały zostać prace nad przystąpieniem Turcji do Unii Europejskiej oraz zniesieniem wiz dla 75 milionów obywateli Turcji[58].

W neutralizacji zagrożeń związanych z migracjami ważna jest nie tylko kontrola i ochrona granic czy system azylowy, równie istotna jest polityka integracyjna. Integracja jest złożonym i długotrwałym procesem, który dąży do tego, aby imigranci funkcjonowali w społeczeństwie przyjmującym jako jego pełnoprawni członkowie. Końcowe efekty integracji mogą się różnić w zależności od cech indywidualnych, takich jak płeć, wiek, wykształcenie czy bliskość kultury państwa przyjmującego. Wyżej wymienione cechy powinny być determinantem koniecznym do opracowania programów i systemów integracyjnych. Jak już wcześniej zostało wspomniane, integracja jest procesem długotrwałym, dlatego też jego efekty mogą stać się widoczne dopiero w drugim pokoleniu[59]. Integracja może przyczyniać się do asymilacji imigrantów, ale również do zwalczania postaw ksenofobicznych i rasistowskich. Integracja kulturowa i ekonomiczna imigrantów ze społeczeństwem kraju przyjmującego wpływa na zmniejszenie napięć na tle etnicznym i kulturowym. Ponadto imigranci, którzy zintegrowali się ze społeczeństwem państwa, do którego przybyli są mniej podatni na działania grup przestępczych i hasła ekstremistyczne. Realizowane zarówno przez państwo jak i organi-

[57] J. Szymańska, *Strategia Unii Europejskiej…*, dz. cyt., s.172.

[58] M. Stolarczyk, *Stanowisko Polski wobec kryzysu migracyjno-uchodźczego Unii Europejskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe", nr 2/2017, s. 26; Biuletyn migracyjny, *Dane na temat migrantów i uchodźców wEuropie*, http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/53-grudzien-2015/dane-na-temat-migrantow-i-uchodzcow-w-europie, [dostęp: 03.05.2019].

[59] P. Sasnal, *Niekontrolowane migracje do Unii Europejskiej- implikacje dla Polski*, PISM, Warszawa 2015, s. 57.

zacje pozarządowe programy edukacyjno-informacyjne dotyczące negatywnych i pozytywnych skutków migracji mogą pomóc w osłabieniu ksenofobicznych i nacjonalistycznych zachowań[60].

Nie można jednak zapominać o tym, że integracja imigrantów w środowisku przyjmującym może okazać się niezwykle trudna. Nawiązanie pozytywnych relacji między społeczeństwem przyjmującym a społecznością imigrancką wymaga kompromisu ze strony jednych i drugich. W przypadku osób przyjmujących kompromis ten będzie dotyczyć akceptacji dla odmienności, natomiast ze strony imigrantów będzie to rezygnacja z niektórych elementów własnej kultury, które są zupełnie sprzeczne lub wręcz niedopuszczalne w kraju przyjmującym. W ostatnich kilku latach kraje Europy Zachodniej miały okazję przekonać się o tym, że nie jest to łatwe zadanie[61]. Przyjęcie społeczności imigranckich łączy się ze zmianami zachodzącymi w społeczności przyjmującej. Z tego względu organizacje pozarządowe, wykorzystując środki europejskie, organizują kampanie i szkolenia społeczne oraz wydarzenia kulturalne pozytywnie wpływające na tworzenie dobrych relacji z imigrantami oraz zapobiegające ich dyskryminacji[62].

Napięcia i konflikty społeczne związane ze społecznościami imigranckim nie odnoszą się tylko do uprzedzeń etnicznych ze strony społeczeństw przyjmujących, lecz również do kontaktu imigrantów z obcymi kulturami. Dlatego integracja w tym obszarze jest procesem bardzo wymagającym, trudnym i czasochłonnym. Nowe i nieznane otoczenie, inny język, kultura i mentalność – to wszystko wymaga od imigrantów przystosowania się do środowiska zupełnie odmiennego, a niekiedy wręcz sprzecznego z tym, które znają ze swojego kraju ojczystego. Taka sytuacja staje się wyzwaniem zarówno dla społeczności imigranckiej, jak i przyjmującej. Integracja imigrantów w tej sferze wymaga od państwa przyjmującego ukazania własnej kultury, która powinna konkretnie określać jakie wartości ją cechują. Takie podejście pozwoli sprecyzować oczekiwania dotyczące integracji postawione wobec imigrantów[63]. Unia Europejska pracuje nad działaniami, które mogą pomóc imigrantom zaaklimatyzować się i zintegrować ze społeczeństwem w zupełnie innym i obcym kraju. Parlament Europejski stwierdził, że należy dofinansować programy, które otworzą przed imigrantami nowe możliwości edukacyjne i zawodowe. Natomiast europosłowie zaznaczyli, że należy obowiązkowo dać impuls zachęcający do zatrudniania imigrantów w małych i średnich przedsiębiorstwach[64].

---

60 R. Raczyński, *Wpływ migracji...*, dz. cyt., s. 29.

61 Tamże.

62 P. Sasnal, *Niekontrolowane migracje...*, dz. cyt., s. 58.

63 E. M. Truskolska, *Integracja społeczna jako jedno z narzędzi poszanowania praw imigrantów* [w:] W. Pływaczewski, M. Ilnicki (red.), *Uchodźcy-nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn 2015, s. 102-103.

64 Parlament europejski, *Odpowiedź UE na kryzys migracyjny*, http://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20170629STO78629/odpowiedz-ue-na-kryzys-migracyjny, [dostęp: 17.07.2017].

Jednym z podstawowych punktów integracji imigrantów jest znajomość języka państwa przyjmującego, która może pozytywnie wpłynąć na relacje z nowym społeczeństwem, a w konsekwencji również na możliwość zatrudnienia i zarobki. W krajach takich jak: Niemcy, Austria, Francja, Luksemburg, Dania, Szwecja i Wielka Brytania wymagane jest uczestnictwo imigrantów w kursach językowych i świadomościowych. W Norwegii i Szwecji przeprowadzono badania, które wykazały, że posługiwanie się obowiązującym w tych krajach językiem było kluczowym wymaganiem do znalezienia pracy. Najbardziej efektywną ofertę kursów integracyjnych wśród państw Unii Europejskiej posiadają Niemcy. Statystyki wykazały, że spośród imigrantów, którzy ukończyli kursy przedmiotowe zatrudnienie wzrosło o kilkanaście procent[65].

Zaostrzona kontrola i ochrona granic, współpraca z państwami trzecimi i polityka integracyjna wydają się być jednymi z podstawowych metod walki z kryzysem migracyjnym. Jednakże wskazuje się również inne sposoby mogące przyczynić się do rozwiązania lub przynajmniej zminimalizowania tegoż kryzysu. Jako przykład można podać propozycje Komisji Europejskiej w sprawie modernizacji wizowego systemu informacyjnego (VIS). Jest to baza danych, w której znajdują się informacje o osobach ubiegających się o wizę Schengen. Modernizacja systemu wizowego miałaby poprawić zarządzanie granicami zewnętrznymi Unii Europejskiej oraz dostosować go do zmian zachodzących w zakresie bezpieczeństwa i migracji. Wprowadzenie proponowanych zmian umożliwiłoby szczegółową kontrolę przeszłości osób starających się o wizę, zagwarantowanie wymiany informacji z pozostałymi unijnymi bazami danych czy też usunięcie luk informacyjnych w obrębie bezpieczeństwa na skutek lepszej wymiany informacji między państwami[66].

Unia Europejska chce także otworzyć bezpieczne drogi dla migrantów, dąży do tego aby osoby ubiegające się o azyl mogły w legalny i bezpieczny sposób wjeżdżać do UE, nie ryzykując przy tym życiem i nie zwracając się o pomoc do przemytników i handlarzy ludźmi. Państwa członkowskie uzgodniły dobrowolny program przesiedleń, w którym przewidziano przesiedlenie 22,5 tysięcy osób spoza Unii Europejskiej. Do lipca 2017 roku do 21 państw prowadzących przesiedlenia zostało wysiedlonych około 16,5 tysięcy osób[67].

---

[65] A. Diawoł-Sitko, *Europejska polityka migracyjna-wyzwania integracji imigrantów ze szczególnym uwzględnieniem roli władz lokalnych*[w:] B. Molo (red), *Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa* i *współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2018, s. 19-20.

[66] Komisja Europejska - Komunikat prasowy, *Polityka wizowa UE: Komisja modernizuje wizowy system informacyjny, aby lepiej zabezpieczyć granice zewnętrzne UE*, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3741_pl.htm, [dostęp: 16.05.2018].

[67] Komisja europejska, *Kryzys migracyjny*, http://publications.europa.eu/webpub/com/factsheets/migration-crisis/pl/ [dostęp: 01.04.2019].

Podsumowanie

O sile kryzysu migracyjnego stanowiły już same liczby – tylko w 2015 roku do Unii Europejskiej przybyło ponad milion migrantów. Ponadto pojawiło się wiele problemów, takich jak nielegalna migracja i związany z nią przemyt imigrantów oraz zagrożenie ich zdrowia i życia, przestępczość dotykająca imigrantów, jak również społeczeństwo kraju przyjmującego czy też konflikty na tle kulturowym, religijnym i wzrost siły postaw rasistowskich, ksenofobicznych i szereg innych. To wszystko doprowadziło do tego, że kraje członkowskie Unii Europejskiej, jak i sama Unia stanęły przed ogromnym wyzwaniem poradzenia sobie z tym problemem. Walka z kryzysem migracyjnym nie należy do łatwych, ale najważniejsze jest to, że podejmowane są próby poradzenia sobie z nim i że przynoszą one pozytywne skutki. Zaostrzona kontrola i ochrona granic oraz związane z nią różnego typu działania, np. przywrócenie tymczasowych kontroli granicznych, współpraca z państwami trzecimi i podejmowanie działań prewencyjnych, mają przynieść pozytywne skutki w walce z kryzysem. Ponadto polityka integracyjna, związane z nią różnego rodzaju kursy i programy oraz wiele innych działań mają przyczyniać się do przejęcia kontroli nad zjawiskiem kryzysu migracyjnego i zwalczenia jego skutków.

Problem współczesnych ruchów migracyjnych do państw członkowskich Unii Europejskiej jest priorytetową kwestią dla bezpieczeństwa wewnętrznego i stabilności tych państw oraz istotnym punktem polityki zagranicznej Unii Europejskiej. Nielegalne przybywanie osób z państw trzecich na terytoria państw należących do Unii Europejskiej powinno być poddawane szczególnej kontroli. Dlatego, aby móc skutecznie przeciwstawić się problemowi, należy umiejętnie zarządzać polityką migracyjną, wzmocnić granice oraz nadać mu odpowiednią rangę.

Literatura:

1. Balicki J., *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej: Humanizacja polityki migracyjnej i azylowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.
2. Borek P., Ciekanowski Z. (red.), *Determinanty bezpieczeństwa państwa wobec współczesnych zagrożeń*, Wydawnictwo PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2017.
3. Cebul K., Fehler W., Podgórzańska R., *Migracje jako wyzwanie dla Unii Europejskiej i wybranych państw członkowskich*, Difin, Warszawa 2017.
4. Dziudzik A., *Państwa Unii Europejskiej wobec kryzysu imigracyjnego z 2015 roku*, „Martin Dahl Uczelnia Łazarskiego", Nr 3 (244)/2017.
5. Harabin R., Wilk-Jakubowski G. (red.), *Instytucje bezpieczeństwa wobec wyzwań współczesności-prawne uwarunkowania a działalność praktyczna – bezpieczeństwo międzynarodowe – bezpieczeństwo narodowe – bezpieczeństwo wewnętrzne – zarządzanie kryzysowe*, Stowarzyszenie Współpracy Polska-Wschód. Świętokrzyski oddział wojewódzki, Kielce-Tarnobrzeg 2018.

6. Ilnicki M., Pływaczewski W. (red.), *Uchodźcy – nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn 2015.
7. Jędrzejczyk-Kuliniak J., *Ten inny, obcy, imigrant. Europejska przestrzeń bezpieczeństwa a kryzys migracyjny*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017.
8. Kacprzak L., Knopka J. (red.), *Bezpieczeństwo państw a procesy migracyjne*, PWSZ im. Stanisława Staszica w Pile, Piła 2008.
9. Molo B., *Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2018.
10. Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2011.
11. Pokruszyński W., *Bezpieczeństwo teoria i praktyka (podręcznik akademicki)*, WSGE im. Alcide De Gasperi w Józefowie, Józefów 2012.
12. Sasnal P., *Niekontrolowane migracje do Unii Europejskiej – implikacje dla Polski*, PISM, Warszawa 2015.
13. Smarzewska A., *Bezpieczeństwo edukacyjne absolwentów szkół wyższych*, PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2016.
14. Stolarczyk M., *Stanowisko Polski wobec kryzysu migracyjno-uchodźczego Unii Europejskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe", Nr 2/2017.
15. Szymańska J., *Strategia Unii Europejskiej wobec kryzysu migracyjnego: priorytety, bariery, efekty*, „Studia BAS", Nr 3 (51)/2017.
16. Zięba M. (red.), *Migracje-wyzwanie XXI wieku*, Współpraca uniwersytetów wspierająca rozwój regionów-lubelskiego i lwowskiego, Lublin 2008.
17. Żołądek Ł. (red.), *Migracje i polityka migracyjna*, Wydawnictwo Sejmowe Kancelarii, Warszawa 2014.

Netografia:

18. Biuletyn migracyjny, https://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/
19. Fakt24, https://www.fakt.pl/
20. GS24, https://gs24.pl/
21. Komisja Europejska, http://publications.europa.eu/
22. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, https://www.gov.pl/
23. Newsweek, https://www.newsweek.pl/
24. Parlament Europejski, http://www.europarl.europa.eu/
25. Rada Europejska Rada Unii Europejskiej, https://www.consilium.europa.eu/pl/
26. Rzeczpospolita, https://www.rp.pl/
27. Urząd do spraw cudzoziemców, https://udsc.gov.pl/
28. WP, https://wiadomości.wp.pl/

mgr Katarzyna Bakalarczyk-Burakowska
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

WPŁYW HANDLU LUDŹMI W SIECI NA POZIOM BEZPIECZEŃSTWA OBYWATELI

IMPACT OF NETWORK TRAFFICKING ON THE LEVEL OF CIVIL SECURITY

Streszczenie
Opracowanie przedstawia znaczenie nowych typów zagrożeń bezpieczeństwa obywateli, mianowicie cyberzagrożeń, a zwłaszcza tych mających bezpośredni związek z procederem handlu ludźmi w sieci. Przedstawione zostają różne typologie zagrożeń online, w zestawieniu z innymi rodzajami zagrożeń bezpieczeństwa obywateli. Istotne miejsce zajmuje tutaj również refleksja nad konsekwencjami poszczególnych cyberzagrożeń. Ponadto autorka rozważa proceder handlu ludźmi w kontekście przestępczości zorganizowanej, przytaczając różne jej definicje. W tym celu, posługuje się analizą porównawczą dokumentów traktujących o przestępczości zorganizowanej, wydanych na gruncie krajowym, jak i międzynarodowym. W myślach końcowych znajdujemy bezpośrednie odniesienie do definicji handlu ludźmi i związku między tym zjawiskiem, a poczuciem bezpieczeństwa obywateli.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, cyberzagrożenia, handel, seksting, przestępczość

Abstract
The study presents the significance of new types of threats to the security of citizens, namely cyber threats, especially those directly related to the online trafficking in human beings. Various typologies of online threats are presented, in combination with other types of threats to the security of citizens. An important place here is also reflection on the consequences of individual cyber threats. Moreover, the author considers the practice of trafficking in human beings in the context of organized crime, citing various definitions of it. For this purpose, it uses a comparative analysis of the treatment documents on organized crime, issued both domestically and internationally. In closing thoughts we find a direct reference to the definition of trafficking in human beings and the relationship between this phenomenon and the citizens' sense of security.

Keywords: security, cyber threats, trafficking, sexting, crime

Wstęp

Bezpieczeństwa nie sposób przedstawić i zrozumieć bez wprowadzenia do pewnego systemu pojęć. Według H. Kissingera, pojęcie bezpieczeństwa – będącego jedną z centralnych kategorii antropocentrycznych, stanowi współcześnie fundament każdego ludzkiego działania. Stąd też ogromny, wszechogarniający zakres kategorii bezpieczeństwa, bardzo trudny do zwięzłego opisania i zdefiniowania. Próby wyjaśnienia samego terminu, stanowią przedmiot odrębnych wydawnictw książkowych, czego przykładem jest znakomite opracowanie dr. J. Stańczyka. Opracowanie to stanowiło jednocześnie dla niniejszej pracy podstawowe źródło wiedzy o zakresie pojęciowym i kontekstualnym bezpieczeństwa.

Termin bezpieczeństwo, jak każde pojęcie o bardzo szerokim zakresie, ma charakter wieloznaczny. Pierwotnym znaczeniem etymologicznym jest określenie bezpieczeństwa jako stanu: stan niezagrożenia, spokoju, pewności, stan i poczucie pewności, wolność od zagrożeń, wolność od strachu lub ataku. Z uwagi na fakt, iż stan bezpieczeństwa jest niemierzalny, fundamentalną kwestią w zapewnieniu bezpieczeństwa jest jego postrzeganie przez społeczeństwo i władze państwa[1].

Owo postrzeganie stanu bezpieczeństwa może, w wyniku analizy obiektywnych i subiektywnych aspektów zagrożenia, przybrać następujące postacie:

- stan braku bezpieczeństwa – wówczas, gdy występuje duże rzeczywiste zagrożenie, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe;
- stan obsesji występujący wtedy, gdy nieznaczne zagrożenie jest postrzegane jako duże;
- stan fałszywego bezpieczeństwa – ma miejsce wówczas, gdy zagrożenie jest poważne, a postrzegane bywa jako niewielkie,
- stan bezpieczeństwa – występuje wtedy, gdy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczne, a jego postrzeganie prawidłowe[2].

Przyjmuje się, że poczucie bezpieczeństwa określane jest zarówno przez czynniki obiektywne i wymierne, jak i czynnik subiektywne, trudno wymierne i nie zawsze racjonalne. Równocześnie rola tych drugich bywa równie ważna, jak pierwszych, a niekiedy nawet ważniejsza. Wynika to z faktu, że przeświadczenie o zagrożeniu jest impulsem działania, co najmniej równie silnym, jak zagrożenie realne, dosyć często bywa jednak niedoceniane, a czasem również przeceniane.

Równocześnie przez bezpieczeństwo rozumie się proces, w którym stan bezpieczeństwa i jego organizacja podlegają dynamicznym zmianom, stosownie do naturalnych zmian uwarunkowań bezpieczeństwa. Nie ma więc czegoś takiego, jak trwale czy raz ustanowione lub zorganizowane bezpieczeństwo. Innymi słowy, bezpieczeństwo jako proces oznacza ciągłą działalność jednostek, społeczności lokalnych, państw czy organizacji międzynarodowych w tworzeniu pożądane-

[1] A. Osierda, *Zadania i kompetencje organów administracji publicznej w zakresie ochrony porządku publicznego i bezpieczeństwa społeczności lokalnych,* [w:] A. Osierda (red.), *Bezpieczeństwo lokalne: zagrożenia, integracja, strategia działania: praca zbiorowa*, Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko -Biała 2008, s. 16.

[2] Tamże, s. 34

go stanu bezpieczeństwa. Spotyka się również określenie bezpieczeństwa jednocześnie, jako stanu i procesu[3].

Owo bezpieczeństwo zależy od tego, co dzieje się wokół nas, od środowiska zewnętrznego, z którego mogą pochodzić ewentualne zagrożenia, zależy także od nas samych – naszego zdrowia i gotowości sprostania takim zagrożeniom[4].

Zagrożenia bezpieczeństwa

Zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego są zróżnicowane, dlatego nie jest łatwa ani ich klasyfikacja, ani ocena. Z uwagi na subiektywność poczucia zagrożenia, zróżnicowanie źródeł zagrożenia oraz złożoność zjawisk stanowiących potencjalne lub realne zagrożenie, nie jest możliwe stworzenie jednej powszechnie uznanej ich typologii. Zagrożeń bezpieczeństwa nie można także raz na zawsze sklasyfikować, ponieważ cechują się one dużą zmiennością, różnorodnością i nieprzewidywalnością, jak te związane z działaniem sił natury czy rozwojem cywilizacyjno-technicznym. W literaturze przedmiotu istnieje wiele różnych podziałów zagrożeń. Przytaczanie wszystkich nie jest ani celowe, ani konieczne, należy jednak przywołać chociaż kilka z nich po to, by wskazać, jak niejednorodne, rozległe i złożone jest zagadnienie określone w temacie pracy.

Źródłem zagrożenia mogą być działania człowieka lub jego wytworów albo sił przyrody. Klasyfikując zagrożenia, których źródłem może być człowiek, określane jako zagrożenia antropogeniczne, należy wskazać na te, będące wynikiem jego działania celowego, przemyślanego i zaplanowanego albo przypadkowego, mającego charakter losowy, niezamierzony. Jednocześnie należy zaznaczyć, że zarówno te pierwsze, jak i drugie, wywierają jednakowo negatywny wpływ na życie człowieka i funkcjonowanie organizacji państwowej.

Wytwory człowieka to wszelkiego rodzaju przedmioty, urządzenia, rozwiązania techniczne i technologiczne, będące wynikiem pracy jego intelektu. Są one wyznacznikiem postępu i siłą napędową rozwoju cywilizacyjnego, niewątpliwie ułatwiają życie i podnoszą jego standard. Niestety, wraz z rozwojem cywilizacyjnym rośnie także liczba, rozmiar i dotkliwość zjawisk, które dezorganizują życie społeczne i destabilizują funkcjonowanie państwa. To kolejny paradoks, który sprowadza się do tego, że im wyższy poziom rozwoju cywilizacyjnego, tym większy zakres potencjalnych zagrożeń, sytuacji trudnych i niebezpiecznych, negatywnie odbijających się na życiu człowieka[5].

Paradoksalnie, człowiek współczesny nie tylko odczuwa lęk przed potęgą militarnych środków masowej zagłady, przed atakami terrorystycznymi, przed konfliktami zbrojnymi, które wciąż wybuchają w różnych rejonach świata. Coraz częściej jego obawa wynika również z negatywnych skutków rozwoju cywilizacyjnego, z całym wachlarzem procesów dezintegracji społecznej, kulturowej czy

[3] Tamże, s. 38.
[4] Tamże, s. 57.
[5] B. Boniek, *Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego: wybrane problemy*, WSG, Bydgoszcz 2015, s. 65.

etnicznej. Z kolei siły przyrody to niezależne od człowieka i samoistne działania świata przyrody. Zdarza się jednak, że źródłem ich wystąpienia może być także świadoma lub nieświadoma działalność człowieka.

Powszechnie stosuje się kryterium podziału zagrożeń ze względu na ich rodzaj. Taka klasyfikacja implikuje rozróżnienie zagrożeń na te, które zwalcza się za pomocą sił zbrojnych oraz te wymagające zastosowania rozwiązań i środków właściwych dla ochrony ludności i obrony cywilnej. Najbardziej destrukcyjne i najgroźniejsze w skutkach, są oczywiście wszelkiego rodzaju zagrożenia militarne godzące w podstawy państwowości, integralność terytorialną i suwerenność polityczną. Sprowadzają się do nieuprawnionego zastosowania lub groźby zastosowania siły militarnej. Zagrożenia militarne mogą być generowane przez państwa, podmioty międzynarodowe o charakterze ponadpaństwowym, ale także mogą powstawać wewnątrz państwa. Zazwyczaj wywoływane są świadomie w celu realizacji partykularnych interesów, zwykle przez państwa o aspiracjach imperialistycznych, rewizjonistycznych bądź dążących do narzucania innym swojej ideologii czy religii. Do przeciwdziałania tego rodzaju zagrożeniom, używa się przede wszystkim sił zbrojnych oraz wspomagających ich działalność formacji paramilitarnych[6].

Zagrożenia militarne są także podstawą oraz powodem tworzenia sojuszy polityczno-wojskowych. Nie mniej groźne są zagrożenia niemilitarne, wywołane głównie działaniem sił przyrody, ale także zamierzonym lub niezamierzonym działaniem człowieka, wytworami pracy jego intelektu, które często ułatwiają życie, ale pociągają za sobą negatywne skutki uboczne, aktami terrorystycznymi, przestępczością zorganizowaną, tolerowaniem bezprawia itd. Źródłem napięć i zagrożeń o różnej skali mogą być również zachowania zbiorowe, będące formą manifestowania niezadowolenia, wszelkiego rodzaju patologie społeczne, konflikty na tle etnicznym, narodowościowym, religijnym, socjalnym, niekontrolowane migracje oraz zdarzenia zagrażające ludziom i ich mieniu, porządkowi publicznemu, infrastrukturze państwa, a nawet konstytucyjnymi ustrojowy czy środowisku naturalnemu[7].

Ze względu na miejsce położenia źródła zagrożenia w doktrynie, wyróżnia się: zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne. Zagrożenia wewnętrzne to sytuacje zakłócające uznawane za bezpieczne dla danego podmiotu warunki funkcjonowania, generowane przez procesy i zdarzenia mające miejsce w jego wnętrzu. Zagrożenia zewnętrzne należy natomiast rozumieć, jako sytuacje zakłócające uznawane za bezpieczne dla danego podmiotu warunki funkcjonowania, wytwarzane przez różnorodne czynniki płynące z jego otoczenia.

Z uwagi na kryterium aktualności wyróżnia się: zagrożenia aktualne oraz zagrożenia potencjalne. Zagrożenia aktualne są to sytuacje, w których na skutek oddziaływania negatywnych czynników, doszło do zakłócenia, uznawanych za bezpieczne, warunków funkcjonowania danego podmiotu. Z kolei zagrożenia po-

[6] Tamże, s. 75.
[7] Tamże, s. 79.

tencjalne, odnoszą się do sytuacji, w których wiadomo o istnieniu negatywnych czynników, mogących wytworzyć stan zakłócający warunki bezpiecznego funkcjonowania danego podmiotu, ale bezpośrednio nie odczuwa się ich oddziaływania[8].

Klasyfikując zagrożenia, można wskazać także na zagrożenia przewidywalne i nieprzewidywalne. Do pierwszych należą te, których wystąpienie można z dużym prawdopodobieństwem przewidywać. Obronę przed nimi można programować w zależności od posiadanych środków i możliwości organizacyjno-technicznych. Najgroźniejsze w skutkach są zagrożenia nieprzewidywalne. Zalicza się do nich m.in. niektóre zagrożenia związane z działaniem sił przyrody, czy katastrofy budowlane. Przewidywalność tych zagrożeń jest niemożliwa albo też ryzyko ich wystąpienia jest tak małe, że wszelka ochrona przed nimi byłaby nieracjonalna.

W tym kontekście należy raz jeszcze wspomnieć o zagrożeniach, które pojawiły się w związku z rozwojem cywilizacyjnym i są stygmatem współczesności. Chodzi zwłaszcza o zagrożenia techniczne i technologiczne, prowadzące do zanieczyszczenia środowiska i trudnych do przewidzenia konsekwencji ekologicznych oraz tych, związanych z wykorzystaniem zaawansowanych technologii informatycznych[9].

Można wskazać także na zagrożenia zdefiniowane, czyli takie, które zostały rozpoznane, przeanalizowane i zdiagnozowane, na przykład powodzie, trzęsienia ziemi, huraganowe wiatry, długotrwałe susze itp. oraz będące ich przeciwieństwem zagrożenia niezdefiniowane, których ani źródła, ani czasu, ani miejsca i zasięgu wystąpienia, człowiek nie jest w stanie precyzyjnie określić. W związku z przedstawionym podziałem można wyróżnić zagrożenia, na które człowiek ma wpływ, może na nie w jakiś sposób działać i odpowiednio je ukierunkować oraz takie, pozostające poza jego wpływem.

W oparciu o skalę zagrożenia można wyróżnić zagrożenia o małej i dużej skali. Pierwsze to niewielkie w skutkach i zasięgu zagrożenia ograniczone do określonego miejsca. Do ich usunięcia wystarczą siły i środki znajdujące się w dyspozycji lokalnych organów władzy. Są to zagrożenia występujące dość często, o charakterze powszechnym, a skutki takich zagrożeń odczuwa stosunkowo niewielka liczba osób. Zagrożenia o dużej skali określa się mianem zagrożeń nadzwyczajnych. Mają one szeroki zasięg terytorialny i poważne konsekwencje, które odczuwalne są dla wielkiej liczby osób. Poza tym wymagają one zaangażowania znacznych sił i środków znajdujących się w dyspozycji organów administracji rządowej i samorządowej, podmiotów i organizacji pozarządowych, a nierzadko także znajdujących się w prywatnym władaniu[10].

[8] Tamże, s. 86.
[9] Tamże, s. 89.
[10] Tamże, s. 104.

Typologia zagrożeń w sieci

Cyberzagrożenia nie są zagadnieniem monolitycznym. Ze względu na szereg stosowanych perspektyw do analizy bezpieczeństwa w Internecie, można wyróżnić kilka podstawowych podejść porządkujących zagrożenia według różnych kryteriów. Pierwsze, najpowszechniej używane podejście, porządkuje cyberzagrożenia, ze względu na aspekt treściowy, wyróżniając zazwyczaj pięć podstawowych zagrożeń: kontakt ze szkodliwymi treściami, niebezpieczne kontakty, seksting, przemoc rówieśnicza online oraz uzależnienie od Internetu[11].

Według niektórych autorów, należy wyodrębnić jeszcze dwie dodatkowe, osobne kategorie – pornografię dziecięca oraz uwodzenie dzieci online. Zaletą tej typologii jest przede wszystkim intuicyjność jej etykiet oraz popularność, co ułatwia dyskusję międzysektorową nad bezpieczeństwem dzieci w Internecie. Ograniczenie stanowi natomiast brak ostrych granic między tak definiowanymi zagrożeniami[12]. Potwierdzają to wyniki badań jakościowych, wskazując na liczne powiązania, przenikanie się, czy nakładanie się zjawisk, np. dość często zachowania związane z sekstingiem ewoluują w kierunku przemocy rówieśniczej[13].

Drugie podejście akcentuje zróżnicowane zaangażowanie w zachowania ryzykowne z udziałem nowych mediów. Różnicuje role sprawcy, ofiary i świadka, wskazując na to, że cyberzagrożenia wiążą się nie tylko z potencjałem wiktymizacyjnym, gdy dzieci są ofiarą ekspozycji na szkodliwe treści lub uwikłania w toksyczną relację, ale także z sytuacją, gdy nieletni staje się sprawcą czynów krzywdzących innych lub niezgodnych z prawem. Podejście to pozwala analizować cyberzagrożenia, uwzględniając pełniejszą gamę czynników indywidualnych, sytuacyjnych, technologicznych i prawnych[14].

Trzecia perspektywa koncentruje się wokół funkcjonowania społecznego sieci. Tu wyliczyć należy cztery podstawowe wymiary aspołecznego cyber- funkcjonowania:

- triada przemoc, agresja i okrucieństwo;
- zagadnienie wypaczonych kontaktów erotycznych;
- negatywne działania rynkowe zorientowane na dzieci;
- indoktrynacja w zakresie wartości.

Z psychologicznego punktu widzenia podejście to jest najbardziej pojemne. Pozwala bowiem analizować zagrożenia w ujęciu dynamicznych procesów i uwzględnia szereg uwarunkowań oraz konsekwencji psychologicznych i społecznych[15].

Zespół EU Kids Online dokonał integracji tych różnych typologii w jeden model uwzględniający opisane powyżej wymiary społecznego funkcjonowania i adaptujący perspektywę różnych poziomów zaangażowania dziecka. Model ten uwzględ-

[11] M. Jabłońska, *Człowiek w cyberprzestrzeni : wprowadzenie do psychologii Internetu,* Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018, s. 43.
[12] Tamże, s. 45.
[13] Tamże, s. 46.
[14] Tamże, s. 48.
[15] Tamże, s. 50.

nia trzy poziomy: poziom odbioru zagrażającej treści, poziom uczestnictwa w zagrażającej relacji i aktywną partycypację w ryzykownym cyberzachowaniu, pozwalając przyporządkować im różne przejawy konkretnych zagrożeń, bazując na etykietach treściowych z pierwszego podejścia[16]. Przykłady zagrożeń, które będą przywołane w dalszej części materiału i ich klasyfikację zgodnie z przedstawionym modelem prezentuje szczegółowo poniższa tabela 1.

Tabela 1. Typologia zagrożeń online

	agresja	**seks**	**komercyjne**	**wartość**
treści	treści ukazujące przemoc na YouTube	pornografia	advergaming	treści promujące zaburzenia odżywiania
kontakt	agresja elektroniczna - wiktymizacja	uwodzenie	Internet zabawek	naruszanie prywatności dzieci przez rodziców
zachowania	agresja elektroniczna - sprawstwo	seksting	hazard internetowy	zachowania autodestrukcyjne

Źródło: opracowanie własne.

Cyberzagrożenia związane z handlem ludźmi

W przypadku drugiej sfery zagrożeń od lat prym wiedzie kontakt dzieci z pornografią oraz seksting. Biorąc pod uwagę charakter publikowanych lub przesłanych zdjęć, zjawisko to nazywane jest często także autopornografią. Wspomniane zagrożenia, pomimo że w większości typologii wymieniane są, jako osobne, w kategoriach zagrożeń dla prawidłowego rozwoju psychoseksualnego, łączy wiele podobieństw[17].

Po pierwsze wspólna jest charakterystyka czynników ryzyka, zarówno tych psychologicznych, jak i technologicznych. Wśród tej pierwszej grupy wskazuje się na impulsywność oraz wysoki poziom poszukiwania doznań[18].

Z okolicznikiem technologicznym sprzyjających upowszechnianiu dostępu i produkcji materiałów o charakterze erotycznym przez dzieci i młodzież w Internecie, jest tak zwana machina potrójnego A, od angielskiego *anonymity, accessibility, affordability*, czyli *anonimowość, dostępność i przystępność*. Sprawia to, że młodzi użytkownicy nowych mediów mogą dostęp do pornografii, czy zachowania seksitngowe, skutecznie ukryć przed rodzicami, czy nauczycielami, angażując się w te ryzykowne zachowania bez limitów[19].

[16] Tamże, s. 51.
[17] D. Morańska, *Patologie w cyberprzestrzeni: profilaktyka zagrożeń medialnych,* Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2015, s. 43.
[18] Tamże, s. 45.
[19] Tamże, s. 46.

Po drugie i w przypadku pornografii, i sekstingu niepokoi zarówno skala, jak i skutki kontaktu z takimi treściami. Według polskich badań, opartych na statystykach wejść na strony pornograficzne kontakt z takimi treściami ma 27 procent dzieci w wieku 7-12 lat, 33 procent w wieku 13-15 lat i 45 procent w wieku 16-18 lat. Inne badania alarmują, dokumentując wzrost dostępu dzieci do pornografii z 19 procent do 30 procent[20].

W przypadku polskich badań dotyczących sekstingu, 34 procent nastolatków w wieku 15-19 lat zadeklarowało, że choć raz w życiu otrzymało wiadomość zawierająca nagie lub półnagie zdjęcia za pośrednictwem telefonu lub Internetu. Według badanych nadawcami takich wiadomości najczęściej byli znajomi, a najpopularniejszym motywem podrywanie czy próba zwrócenia na siebie uwagi[21].

Natomiast 11 procent ankietowanych przyznało się do udostępniania wiadomości ze swoim nagim zdjęciem lub filmem. Dane te są szczególnie niepokojące, gdyż okres dojrzewania to czas kształtowania się indywidualnych skryptów seksualnych, szczególnego uwrażliwienia na proces seksualizacji oraz ryzyka powstania zespołu zakodowanych reakcji seksualnych[22].

W okresie adolescencji następuje bowiem socjalizacja seksualna, a także elementy charakterystyczne dla funkcjonowania mężczyzn i kobiet w rolach płciowych. Wysoka dostępność materiałów o charakterze pornograficznym w młodym wieku, często skutkuje późniejszym przedmiotowym traktowaniem partnerów seksualnych. Pornografia zubaża wzajemne relacje, rodzi potrzebę poszukiwania coraz silniejszych doznań seksualnych, łącznie z nietypowymi, czy wręcz patologicznymi. W wielu pracach dotyczących sekstingu wskazuje się także na powiązania tego zjawiska z szerszym zjawiskiem seksualizacji[23].

Własny wizerunek o seksualnym charakterze udostępniany jest coraz chętniej, co prowadzi do przedmiotowego traktowania innych, ale także siebie i własnego ciała. Wskazuje się również na to, że zaangażowanie w seksting wtórnie umożliwia łatwiejszy i częstszy dostęp do materiałów o charakterze pornograficznym[24].

Po trzecie, obydwa typy zagrożeń niosą ze sobą ryzyko uzależnienia. Regularny kontakt z pornografią, czy zachowaniami autopornograficznymi, prowadzi do fizycznych i chemicznych trwałych zmian w mózgu. Im młodsze dziecko, narażone na intensywną ekspozycję na pornografię, tym większa jego podatność. W badaniach neurologicznych zaobserwowano, że pod wpływem pornografii kurczy się obszar nagrody w mózgu, tak samo jak po zażyciu narkotyków[25].

Młodzież korzystająca z pornografii i kompulsywnie zaangażowana w seksting, częściej przeżywa negatywne emocje związane z niepokojem, wewnętrznym rozdrażnieniem i poczuciem winy. Intensywne korzystanie z pornografii

[20] Tamże, s. 48.
[21] Tamże, s. 49.
[22] Tamże, s. 52.
[23] Tamże, s. 54.
[24] J. Bednarek, *Człowiek w obliczu szans cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, Difin, Warszawa 2014, s. 72.
[25] Tamże, s. 75.

powiązano również z poczuciem osamotnienia i izolacji społecznej, zaburzeniami depresyjnymi oraz skłonnością do zachowani obsesyjno-kompulsywnych, które sprzyjają uzależnieniom[26].

Po czwarte, zarówno seksitng, jak i kontakt z pornografią, to czynnik ryzyka dla innych zagrożeń o podobnych charakterze. W poczet tych zagrożeń wpisuje się: grooming, czyli uwodzenie dziecka w sieci przez pedofili; cyberbullying, gdy materiały o charakterze seksualnym zostają wykradzione z telefonu lub konta na portalu, a następnie wykorzystane w celu ośmieszenia ofiary. Inne niebezpieczeństwo ściśle powiązane z powyższymi, to kłopoty z prawem, gdy niepełnoletni udostępniając własne zdjęcia, może zostać oskarżony o rozpowszechnianie dziecięcej pornografia[27].

W skrajnych przypadkach dostępność materiałów o charakterze seksualnym i wiedza o zyskach pieniężnych związanych z ich udostępnianiem, dla niektórych nastolatków może być bodźcem do zaangażowania się w prostytucję lub sponsoring, wtórnie narażając dzieci także na trzecią kategorię zagrożeń seksualnych, czyli grooming[28].

Podsumowując, choć pornografia i seksting to zjawiska klasyfikowane na innych poziomach zaangażowania dziecka w zachowanie ryzykowne. W przypadku pierwszego zjawiska młody użytkownik sieci jest ofiarą narażoną na szkodliwe treści, w drugim zaś aktywnym aktorem i bywa, że producentem treści zabronionych, to pod względem uwarunkowań psychologicznych i konsekwencji dla prawidłowego rozwoju wydają się dwiema stronami tego samego medalu[29].

Handel ludźmi w kontekście przestępczości zorganizowanej

Do roku 1989 w Polsce oraz w krajach socjalistycznych w nauce prawa karnego nie używano oficjalnie terminu „przestępczość zorganizowana", mówiono jedynie w nielicznych publikacjach o przestępczości zawodowej[30], co niejednokrotnie spotykało się z krytyką niektórych prawników uznających, że zjawisko przestępczości zawodowej jest problemem właściwym ustrojowi kapitalistycznemu, które w państwie socjalistycznym nie ma racji bytu[31].

Wprawdzie środki masowego przekazu przynosiły rewelacje na temat funkcjonującej we Włoszech i USA mafii przestępczej, wyznawano jednak, że jest to zjawisko specyficzne dla tych krajów kapitalistycznych. Jest jednak faktem, że do 1989 roku w Polsce nie było przestępczości zorganizowanej w znaczeniu przyjętym w Europie Zachodniej i USA.

[26] Tamże, s. 76.
[27] Tamże, s. 78.
[28] Tamże, s. 80.
[29] Tamże, s. 81.
[30] A. Marek, E. Pływaczewski, *Ustawowy model zwalczania przestępczości zawodowej w Polsce,* „Państwo i Prawo", nr 4/1989, s. 97-101.
[31] J. Jasiński, *Uwagi polemiczne w kwestii „Ustawowego modelu zwalczania przestępczości zawodowej w Polsce"*, [w:] Państwo i Prawo, nr 12/1988, s. 108.

Za A. Markiem stwierdzić należy, że zjawisko mafii, syndykatu przestępczego, czy przestępczego biznesu wydawało się całkowicie obce w warunkach ustroju socjalistycznego. Wysiłki władz, w szczególności organów ścigania, koncentrowały się na przeciwdziałaniu przestępstwom wymierzonym przeciw panującemu ustrojowi i jego podstawie ekonomicznej – mieniu społecznemu[32].

Podstawową formą zawodowego przestępstwa była spekulacja reglamentowanym towarami oraz aferowe zagarnięcie mienia społecznego, dokonywane w ramach istniejącego systemu scentralizowanej gospodarki, a więc głównie w przedsiębiorstwach państwowych i spółdzielczych przez osoby w nich zatrudnione. Aferowe zagarnięcie i spekulacja były w głównej mierze przestępstwami pracowniczymi, kojarzonymi często ze zjawiskiem korupcji funkcjonariuszy systemu gospodarki uspołecznionej, wadliwością w zarządzaniu tą gospodarką i wynaturzeniami w systemie dystrybucji towarów i usług[33].

Przestępczość zorganizowana nie jest niczym nowym dla organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości wielu krajów, jednakże na temat jej definicji przez długi czas trwały spory. Specjaliści nie mogli wypracować jednolitego opisu jej formuły występowania i struktury organizacyjnej[34]. Działo się tak również za sprawą elastycznego dopasowania się wielorakich przejawów przestępczość zorganizowanej do zmiany struktury gospodarczej i społecznej państwa. Ten typ przestępczości reagując z dużą ruchliwością, stosuje niejako różne uniki wobec społecznych środków kontroli.

Jednakże wypracowanie definicji nie jest zbędne, zarówno dla praktyki ścigania karnego, jak wiedzy kryminologicznej. W USA najpowszechniejszą definicją przestępczości zorganizowanej jest wypracowana jeszcze w roku 1966 przez powołaną z inicjatywy prezydenta Johnsona Komisję Specjalną ss. stosowania Prawa i Wymiaru Sprawiedliwości. Komisja ta w raporcie stwierdziła, że zorganizowane przestępstwo jest rodzajem sprzysiężenia o rozbudowanej, wieloczłonowej strukturze, opartego na wewnętrznej hierarchii, dyscyplinie i żelaznych regułach postępowania, które prowadzi planową działalność typu biznes, zmierzające do opanowania i monopolizacji określonych sfer ekonomii. Podkreśla się, że działania te obejmują zarówno czyny nielegalne, jak i stosowanie nielegalnych środków do osiągania legalnych celów. Przy tak rozbudowanym rozumieniu pojęcia przestępczości zorganizowanej, obejmującego jej człony tudzież swoistą „całość", trudno się dziwić, że ustawodawstwo amerykańskie nie wypracowało legalnej, jednolitej definicji tego zjawiska przestępczego.

Ustawa Federalna z 1970 roku – RICO w pewien sposób określa zakres pojęcia „przestępczość zorganizowana". W sekcji 1962 przedstawione są definicje, na podstawie których w ścisły sposób można ustalić podmiotowy i przedmiotowy zakres ustawy. W punkcie A zorganizowana działalność przestępcza oznacza jakikolwiek czyn lub zagrożenie obejmując morderstwo, porwanie, hazard, podpalenie, rabunek, łapownictwo, wymuszanie, obrót materiałami nieprzyzwoitymi lub

[32] A. Marek, E. Pływaczewski, *Ustawowy model*..., dz. cyt.., s. 97-101.
[33] Tamże.
[34] Tamże.

obrót substancjami kontrolowanymi bądź katalogowanymi środkami chemicznymi, które podlega zaskarżeniu zgodnie z prawem Stanu i podlega karze więzienia powyżej jednego roku[35].

Podpunkt B wyżej wymienionej ustawy stanowi, że przestępczością zorganizowaną jest również jakikolwiek czyn, który podlega zaskarżeniu, według dowolnego postanowienia tytułu 18 Kodeksu Stanów Zjednoczonych. Tu zaznaczyć trzeba, że przestępczość zorganizowaną w Stanach Zjednoczonych rozumie się, jako organizacje przestępcze z wyodrębnionymi strukturami organizacyjnymi, działające w konspiracji, mające na celu osiągnięcie zysku przez użycie przemocy i zastraszenie. Gangsterstwem natomiast określane jest przestępne działanie sprawców w celu osiągnięcia zysku[36].

W rozumieniu unormowań RICO wszystkie czyny cytowane w sekcji 1961 nie muszą być popełniane przez kilka bądź kilkanaście osób, nie ma tu problemów definicyjnych. Do zastosowania sankcji RICO wystarcza celowe organizowanie i przygotowywanie przestępstw enumeratywnie tam wymienionych. Stwierdzić zatem należy, że restrykcyjne przepisy RICO stosować można w bardzo szerokim zakresie przedmiotowym, co daje organom ścigania bardzo duże pole manewru.

Wzór zorganizowanej działalności przestępczej określony jest w punkcie piątym ustawy i wymaga przynajmniej dwóch przestępczych czynów zorganizowanych, z których jedne z nich miał miejsce po dacie wejścia w życie ustaw RICO, a ostatni z nich przed upływem dziesięciu lat od popełnienia poprzedniego czynu przestępczego. Mowa jest zatem o sytuacji, w której osoba popełni jakiekolwiek pierwszy czyn określony w rozumieniu punktu pierwszego sekcji 1961 i drugi jakikolwiek czyn określony w punkcie pierwszym sekcji 1961 – w ciągu dziesięciu lat po pierwszym. Czas objęcia ustawą konkretnego sprawcy ulega więc automatycznie przedłużeniu. Takie ujęcie przestępczości zorganizowanej dalekie jest od powszechnie uznawanego europejskiego wzorca definicyjnego. Ma jednak zaletę, że jego stosowanie uzależnione jest od danej potrzeby i oceny sytuacji, może więc na bieżąco dostosowywać się do wymogów danego postępowania karnego[37].

Europejskie rozumienie przestępczości zorganizowanej różni się od klasycznego amerykańskiego wzorca tym, że stara się wyróżnić szczeble tego zjawiska i zdefiniować te formy, które nie mają charakteru mafijnego. W RFN próby definicji zjawiska przestępczości zorganizowanej podjęto już pod koniec 1973 roku. Wówczas kierownicy krajowych urzędów kryminalnych oraz kierownik BKA ustanowili specjalną komisję dla opracowania definicji określania przestępczość zorganizowana, opisu metod i form organizacyjnych skutecznego jej zwalczania oraz przedstawienia pewnej koncepcji rozwoju systemu komunikowania się i wymiany informacji w odniesieniu do tego obszaru. Wspomniana komisja przedstawiał m.in. następującą definicję przestępczości zorganizowanej: pojęcie „przestęp-

[35] Z. Rau, *Podstawy prawne zwalczania amerykańskiej przestępczości zorganizowane*j, [w:] Prokuratura i Prawo, Nr 12/2000, s. 43.

[36] D. Potakowski, *Amerykańska przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie*, [w:] Przegląd Policyjny 1995, nr 3, s.117-118.

[37] T. Tomaszewski, *Proces amerykański. Problematyka śledcza,* Comer, Toruń 1996, s. 50.

czość zorganizowana" obejmuje przestępstwa, które popełniane są przez więcej niż dwustopniowo rozdzielone ogniwa albo przez kilka grup, które współdziałają ze sobą, nie tylko przejściowo na zasadzie podziału zadań[38].

Powyższa definicja została zmieniona w 1983 roku przez Komitet II Grupy Roboczej w ramach Konferencji zorganizowanej przez MSW Republiki Federalnej Niemiec. W swym sprawozdaniu stwierdził, że zorganizowana przestępczość jest opartym na podziale prac świadomym i zamierzonym na dłuższy czas współdziałaniem większej ilości osób, nastawionym na popełnianie czynów przestępczych, często ukierunkowanych na możliwie szybkie osiągnięcie wysokich zysków.

Według stanowiska wypracowanego przez Prezydencką Komisję ds. Badań Przestępczości Zorganizowanej, przestępczość zorganizowana musi zawierać trzy wzajemnie uzupełniające się komponenty. W ramach komponentów tych wymienia się: grupy kryminalne z osobami powiązanymi trwałymi związkami, protektorów w rozumieniu osób zabezpieczających i osłaniających funkcjonowanie grupy oraz osób o specjalistycznej wiedzy służących swoją radą i wsparciem intelektualnym w celu umożliwienia osiągnięcia i pomnożenia korzyści uzyskanych przez grupę. Komisja interpretowała zorganizowaną grupę przestępczą jako trwałą wspólnotę osób wykorzystującą przestępczość, przemoc i wpływy korupcyjne w celu zdobycia władzy i osiągnięcia zysków. W tym rozumieniu zorganizowana grupa przestępcza musi mieć takie cechy, jak:

- określoną strukturę oraz jej całość;
- cechować się popełnianiem rozmaitych przestępstw nierzadko przy pomocy; uciekania się do przemocy fizycznej;
- mieć wspólną bazę;
- posługiwać się przekupstwem generując zyski i zdobywając władzę[39].

Warunkiem działań przestępczości zorganizowanej jest uczestnictwo w procederze skorumpowanych urzędników, adwokatów, biznesmenów, prezesów banków lub przedsiębiorstw, wreszcie sędziów. To właśnie przy ich pomocy szef grupy osłania swoje działania i zabezpiecza sobie i grupie bezkarność.

Komisja Europejska i Grupa Ekspertów ds. Przestępczości zorganizowanej Rady Europy do ustawowych znamion tego rodzaju przestępczości zaliczają:

- współpracę trzech lub więcej osób;
- przez dłuższy lub nieokreślony czas;
- podejrzanych lub skazanych z popełnienie poważnych przestępstw kryminalnych;
- w celu uzyskania korzyści lub władzy.

Do znamion dodatkowych należą:

- wykonywanie określonego zadania lub pełnienie określonych funkcji przez każdego z członków grupy;

[38] A. Stelmach, *Zwalczanie przestępczości zorganizowanej wyzwaniem dla Policji*, [w:] A. Szymaniak, W. Ciepiela (red.), *Policja w Polsce: stan obecny i perspektywy*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2007, tom 1, s.109-123.

[39] Tamże.

- użycie różnych form wewnętrznej dyscypliny i kontroli;
- używanie przemocy lub innych środków w celu zaproszenia;
- wywieranie wpływu na polityków, media, administrację publiczną, organy ścigania, administrację wymiaru sprawiedliwości lub ekonomię poprzez korupcję lub zastosowanie innych środków;
- wykorzystywanie struktur handlowych lub podobnych;
- pranie pieniędzy;
- prowadzenie działalności na skalę międzynarodową[40];

Europol, jako przestępczość zorganizowaną klasyfikuje:

- współpracę więcej niż dwóch osób;
- każda z nich ma własne, określone zadania;
- przez dłuższy lub nieokreślony czas;
- przy użyciu różnych formy dyscypliny i kontroli;
- podejrzanych o popełnienie poważnych przestępstw kryminalnych;
- działanie na skalę międzynarodową;
- używanie przemocy lub innych środków służących zastraszaniu;
- korzystanie ze struktur handlowych lub biznesowych;
- pranie pieniędzy;
- wywieranie wpływu na polityków, media, administrację publiczną, sądownictwo, ekonomii;
- działalność spowodowaną z chęcią osiągnięcia korzyści i/lub władzy[41].

Własną definicję przestępczości zorganizowanej, wypracowała Policja. Określiła ona przestępczość zorganizowaną, jako hierarchicznie zorganizowany związek przestępczy, powołany z chęci zysku dla dokonywania ciągłych i różnorodnych przestępstw, zakładający osiąganie celów przez korupcję, szantaż oraz użycie siły i broni. Jako charakterystyczne cechy przestępczości zorganizowanej wyróżniono:

- generowanie zysków na potrzeby członków związku oraz kontynuowanie i rozwój działalności przestępczej;
- planowanie i elastyczność w ustalaniu kierunków działalności przestępczej;
- utrzymywanie kontaktów z organami władzy w celu zapewnienia bezpieczeństwa w strukturze przestępczej;
- hierarchiczną strukturę wzorowaną na podmiotach gospodarczych;
- podział zadań w zależności od kwalifikacji;
- wewnętrzną i zewnętrzną hermetyczność prowadzonych działań;
- lokowanie zysków w legalne przedsięwzięcia;
- pomoc dla członków organizacji, szczególnie objętych postępowaniem karnym i ich rodzin;
- mobilność i międzynarodowy charakter działań;

Policja zalicza do przestępczości zorganizowanej następujące kategorii przestępstw:

[40] Tamże.
[41] Tamże.

- nielegalny obrót narkotykami i substancjami psychotropowymi;
- fałszerstwa pieniędzy i papierów wartościowych;
- oszustwa na szkodę programów rządowych i funduszy międzynarodowych;
- aferowe przestępstwa celne, podatkowe i dewizowe;
- pranie brudnych pieniędzy;
- nielegalny handel bronią i substancjami radioaktywnymi;
- przestępstwa „ekologiczne";
- przestępstwa obyczajowe;
- nielegalny hazard;
- wymuszenia rozbójnicze;
- korupcję[42].

Powszechnie używane terminy „zorganizowana przestępczość" czy „zorganizowane przestępstwo" niejednokrotnie funkcjonują w sferze świadomości społecznej w znaczeniu nie odpowiadającym ich rzeczywistej treści.

Podsumowanie

Handel ludźmi jest zjawiskiem, które od wieków istnieje na świecie. Jest to jeden z najbardziej dramatycznych problemów współczesnego świata. Brutalna odmiana naruszenia praw człowieka, która z życia ludzkiego robi cel sprzedaży, handlu, eksploatacji i nadużyć, aż w końcu przemienia je w ruinę[43] .

Protokół z Palermo w art. 3 określa handel ludźmi jako „werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie prostytucji innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów"[44]. Ponadto na podstawie powyższego artykułu za handel ludźmi można również uznać werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka w celu jego wykorzystania. Decyzja Ramowa Rady z dnia 19.07.2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi, w artykule 1. definiuje handel ludźmi jako: „werbowanie, przewóz, przekazywanie, przechowywanie, dalsze przyjmowanie osoby, włącznie z wymianą lub przeniesieniem kontroli nad tą oso-

[42] Tamże.

[43] Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie http://unic.un.org.pl/przestepczosc2015/39,2695 [dostęp: 22.03.2020].

[44] Art. 3 Protokołu Palermo http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20050180160/O/D20050160.pdf [dostęp: 22.03.2020].

bą, gdy dzieje się to przy użyciu przymusu, siły"[45]. Jeżeli dzieje się to przy użyciu oszustwa, nadużycia finansowego lub ma miejsce nadużycie władzy lub sytuacji wrażliwości, powodujące, że osoba nie ma w rzeczywistości prawdziwego i nadającego się do zaakceptowania wyboru, innego niż poddanie się wykorzystaniu, lub też oferowane lub przyjmowane są opłaty lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą do celów wyzysku pracy lub usług tej osoby, w tym w formie, co najmniej przymusowej lub obowiązkowej pracy lub usług, niewolnictwa lub praktyk podobnych do niewolnictwa i poddaństwa, lub do celów wyzysku prostytucji innych osób lub innych form wykorzystania seksualnego, w tym pornografii[46].

W art.1 zapisane jest również, że jeżeli został zastosowany, jakikolwiek z podanych wyżej środków, zgoda ofiary handlu ludźmi na wykorzystanie, zamierzone lub rzeczywiste, nie jest brana pod uwagę. Natomiast, co się tyczy dziecka, wszystkie zachowania podane wyżej są traktowane jako przestępstwo, nawet jeżeli żaden z wspomnianych środków nie był zastosowany.

Kolejna definicja handlu ludźmi zapisana jest w Konwencji Rady Europy w sprawie działania przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie w dniu 16 maja 2005 roku. Konwencja ta definiuję handel ludźmi, jako: werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły, bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Pojęcie wykorzystania należy zdefiniować oddzielnie. Otóż zgodnie z powyższym artykułem Konwencji obejmuje ono, jako minimum, wykorzystywanie prostytucji innych osób, lub inne formy wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, niewolnictw, lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie, albo usunięcie organów[47].

Literatura:

1. Bednarek J., *Człowiek w obliczu szans cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, Difin, Warszawa 2014.
2. Boniek B., *Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego: wybrane problemy*, WSG, Bydgoszcz 2015.
3. Jabłońska M., *Człowiek w cyberprzestrzeni: wprowadzenie do psychologii Internetu*,
4. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018.
5. Jasiński J., *Uwagi polemiczne w kwestii „Ustawowego modelu zwalczania przestępczości zawodowej w Polsce"*, „Państwo i Prawo" nr 12/1988.

[45] Decyzja Ramowa Rady z dnia 19.07.2002r w sprawie zwalczania handlu ludźmi http://www.kcik.pl/doc/DECYZJA_RAMOWA_2002.pdf [dostęp: 22.03.2020].

[46] K. Liżyńska, A. Płońska, *Kilka refleksji nad definicją handlu ludźmi,* „Przegląd Prawa i Administracji", Tom 85/2011, s. 177-189.

[47] Art. 4 Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20090200107 [dostęp: 10.12.2019].

6. Liżyńska K., Płońska A., *Kilka refleksji nad definicją handlu ludźmi,* „Przegląd Prawa i Administracji", Tom 85/2011.
7. Morańska D., *Patologie w cyberprzestrzeni: profilaktyka zagrożeń medialnych,* Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2015.
8. Marek A., Pływaczewski E., *Ustawowy model zwalczania przestępczości zawodowej w Polsce,* „Państwo i Prawo" nr 4/1989.
9. Osierda A., *Zadania i kompetencje organów administracji publicznej w zakresie ochrony porządku publicznego i bezpieczeństwa społeczności lokalnych,* [w:] A. Osierda (red.), *Bezpieczeństwo lokalne: zagrożenia, integracja, strategia działania: praca zbiorowa*, Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko-Biała 2008.
10. Potakowski D., *Amerykańska przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie,* „Przegląd
11. Policyjny 1995", nr 3.
12. Rau Z., *Podstawy prawne zwalczania amerykańskiej przestępczości zorganizowane*j, „Prokuratura i Prawo", nr 12/2000.
13. Stelmach A., *Zwalczanie przestępczości zorganizowanej wyzwaniem dla Policji*, A. Szymaniak, W. Ciepiela (red.), [w:] *Policja w Polsce: stan obecny i perspektywy*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2007, tom 1.
14. Tomaszewski T., *Proces amerykański. Problematyka śledcza,* Comer, Toruń 1996.

Netografia:

15. Art.3 Protokołu Palermo http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20050180160/O/D20050160.pdf
16. Art.4 Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20090200107
17. Decyzja Ramowa Rady z dnia 19.07.2002r w sprawie zwalczania handlu ludźmi http://www.kcik.pl/doc/DECYZJA_RAMOWA_2002.pdf
18. Ośrodek informacji ONZ w Warszawie http://unic.un.org.pl/przestepczosc2015/39,2695

mgr Katarzyna Terpiłowska
dr hab. inż. Zbigniew Ciekanowski[*]
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
[*]ORCID 0000-0002-0549-894X

HANDEL DZIEĆMI JAKO ZAGOŻENIE BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO

CHILD TRAFFICKING AS A THREAT TO SOCIAL SECURITY

Streszczenie
Obecnie przedmiotem handlu jest dosłownie wszystko, jednak w tym wszystkim, co może, a nawet powinno niepokoić, jest fakt, **że przedmiotem takich transakcji coraz częściej staje się człowiek. Do tego coraz** bardziej popularnym przedmiotem handlu stają się dzieci i to niezależnie od wieku, płci czy pochodzenia. Handel niemowlętami, czy handel nastolatkami w dzisiejszych czasach jest na tyle popularny, wystarczy tylko wpisać frazę w *„google",* a pojawia nam się mnóstwo ogłoszeń na ten temat. W obydwu tych przypadkach można mówić o pewnego rodzaju tragedii społecznej. Finalnie następuje transakcja, gdzie młody człowiek wymieniany jest głównie na pieniądze lub inne korzyści materialne. Jest to proceder o tyle niebezpieczny, iż dzieci będące ofiarami omawianego w tym artykule przestępstwa mogą być wykorzystywane w sposób praktycznie taki sam, jak osoby dorosłe. Należy również zauważyć, że handel dziećmi jest przestępstwem trudnym do wykrycia, choćby dlatego, **iż dzieci są bardziej podatne na inne osoby**, jak i łatwiej je zastraszyć, zmusić, a nawet wyuczyć pewnego rodzaju zachowania.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, dziecko, handel, nastolatek, przestępstwo

Abstract
Currently, the subject of trade is literally everything, but in everything that may or even should worry that the subject of such transactions is more and more often a person. In addition, children are increasingly used by a popular website as a subject of trade, regardless of age, gender or origin. Trafficking in babies or trafficking in teens is so popular nowadays, all you need to do is enter the phrase in „google" and we get a lot of ads on this topic. In both of these cases, one can speak of a kind of social tragedy. Finally, a transaction takes place where the young person is exchanged mainly for money or other material benefits. It is a dangerous practice because children who are victims of the crime discussed in this article can be exploited in the same way as adults. It should also be noted that trafficking in chil-

dren is a crime that is difficult to detect, if only because children are more susceptible to other people and easier to intimidate, force or even teach them a certain type of behavior.

Key words: security, child, trade, teenager, crime

Wstęp

Przyjmuje się, że w XXI wieku wszystko jest na sprzedaż i wszystko można kupić. Jednak nie zawsze wszystkie transakcje są zgodne z prawem lub są moralnie akceptowalne przez społeczeństwo. Jednym z takich przykładów jest handel dziećmi, który to jest częścią szerszego procederu nazywanego handlem ludźmi. Na wstępie podejmowanych rozważań warto wyjaśnić klika kwestii natury teoretycznej. Przede wszystkim chodzi o zagadnienie handlu ludźmi. Handel ludźmi to werbowanie, transportowanie, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą. Dokładnie w taki sam sposób można zdefiniować problem handlu dziećmi, tylko że tutaj uwaga kierowana jest na osoby poniżej 18 roku życia.

Handel dziećmi

W przypadku Polski handel dziećmi uznawany jest za przestępstwo i każdej osobie, które podejmuje się takich czynności przysługuje kara pozbawienia wolności przynajmniej w wymiarze trzech lat. Może się zdarzyć, że za handel dziećmi osoba zostanie ukarana dożywotnim pozbawieniem wolności, co jest potwierdzeniem, że tego typu działania są bardzo surowo karane. Wynika to pośrednio z faktu, że w każdym przypadku naruszana jest ludzka godność. Pomimo tego, że czasy niewolnictwa już dawno minęły to jednak proceder handlu ludźmi utrzymuje się. Co prawda takie działania muszą odbywać się w ścisłej konspiracji, aby uniknąć wymiaru sprawiedliwości. Jeśli chodzi o handel dziećmi to spotkać można szereg przypadków, gdzie przedmiotem transakcji jest właśnie młody człowiek. Spotkać można przypadki handlu nastolatkami, a nawet niemowlętami. W tym miejscu trudno jest za taki stan rzeczy winić jedynie sprawców porwań, gdyż zawsze po drugiej strony jest kupujący ze swoimi potrzebami, które nie zawsze przyjmują charakter moralny. Niezależnie od tego, czy obiektem transakcji jest niemowlę, czy kilkunastoletnie dziecko to w każdym przypadku jest to zdarzenie karygodne i uwłaczające ludzkiej godności. W pewnym stopniu proceder taki można przyrównać do tragedii społecznej, gdzie pomimo tak znaczącego postępu cywilizacyjnego człowiek dopuszcza się takich strasznych rzeczy. W realiach XXI wieku handel dziećmi jest problem o globalnym. Najczęściej zdarza się tak, że pojedyncza transakcja jest rozłożona na obszarze kilku krajów, w wyniku czego bardzo trudno jest wykryć rzeczywistych sprawców. Z technicznego punktu widzenia wszystko sprowadza się, że uprowadzone dziecko jest wymieniane na gotówkę lub inne korzyści majątkowe. Przesłanek rozwoju tego typu procederu omawianego zjawiska jest wiele, jednak najczęściej chodzi o względy ekonomiczne, gdzie jedna ze stron chce po pro-

stu zarobić. Z kolei druga strona pragnie mieć dziecko, gdzie cele jego wykorzystania nie zawsze są moralnie akceptowalne[1].

Wymiana handlowa, gdzie przedmiotem transakcji jest dziecko jest jednym z większych problemów przestępczych XXI wieku. Co gorsza dzieci będące przedmiotem takiej wymiany nie rzadko traktowane są brutalnie i zmuszane do czynności, które uwłaczają ich godności. Przestępcy w stosunku do nastolatków postępują w dokładnie taki sam sposób, jakby mieli do czynienia z osobami dorosłymi. W przeważającej większości przypadków zasada handlu ludźmi jest jedna, aby czerpać z tego procederu jak największe korzyści finansowe. Nie oznacza to, że tylko strona sprzedająca zarabia. Istnieje także możliwość, że kupujący zmuszając dziecko do niewolniczej pracy sam na tym korzysta pod względem ekonomicznym. Zdarzają się przypadki, że poprzez handel dziećmi, jeśli można to tak nazwa dziecko uzyskuje lepsze perspektywy na życie. Mowa w tym miejscu o transakcjach, gdzie zamożna rodzina nie może mieć własne dziecka i decyduje się na kupno. W takim przypadku całym procederem obejmowane są noworodki lub maksymalnie dzieci kilkuletnie. Naturalnie takie działania są zabronione przez prawo, jednak dla dziecka, które jest porywane z patologicznego środowiska może stanowić to wręcz szansę. Dużo częściej uwzględniany jest czynnik negatywny, gdzie dzieci są wykorzystywane i pozbawiane swojej godności. Zdecydowanie najpoważniejszym przypadkiem jest handel dzieci, gdzie stronie kupującej chodzi tylko o pozyskanie zdrowych organów. Pomimo tego, że kupujący może się kierować rodzicielskimi pobudkami, chcąc ratować własne dziecko, to niszczy czyjeś życie, a nie rzadko przyczynia się do jego przedwczesnego zakończenia[2].

Przestępcy zajmujący się takim procederem bazują na kilku fundamentalnych zasadach, aby wymusić posłuszeństwo wśród porywanych dzieci oraz wykluczyć ryzyko zwrócenia na siebie organów ściągania. Przede wszystkim przestępcy bazują na zastraszeniu, a w stosunku do dzieci nie jest to trudne. Po prostu wmawia się im, że jeśli nie będą posłuszne to ich samego lub kogoś bliskiego spotka krzywda. Jest to argument bazujący na słabej psychice dziecka, przez co przy jego wykorzystaniu może się ono wykazywać posłuszeństwem przez bardzo długo. Tak naprawdę poprzez świadomość tego, że przykładowo rodzeństwu lub rodzicom może stać się coś złego dziecko nie podejmuje nawet prób ucieczki lub buntu. Istnieje także możliwość działania na zupełnie innych zasadach, gdzie wmawia się dziecku, że porwanie jest narzędziem do zapewnienia mu lepszej przyszłości. Co warte odnotowania, argument taki faktycznie może się sprawdzić w stosunku do dzieci, które wywodzą się ze środowisk, gdzie w stosunku do nich stosowana była przemoc lub rodzice nadużywali alkoholu. W pewnym stopniu dziecko godzi się na zmianę miejsca pobytu i jest posłuszne porywaczom, gdyż ma już dość dotychczasowego życia. Wmawiane dziecko jest to, że czeka go życie, w którym będzie doświadczać miłości, wsparcia i szacunku. Jest to metoda bezpośrednio odwołująca się do potrzeby przynależności, którego dziecko w sposób naturalny oczekuje. Po pewnym czasie dochodzi przyzwyczajenie, które wpływa na to, że dziecko zapomina o tym, że zostało zabrane ze swojego rodzinnego środowiska.

[1] http://www.canee.net/files/The%20problem%20of%20child%20trafficking%20in%20Poland%20and %20in%20the%20world.pdf, [dostęp: 18.07.2020].

[2] Z. Lasocik, *Prawne podstawy zwalczania handlu ludźmi w Stanach Zjednoczonych*, AON, Warszawa 2008, s. 25.

Z punktu widzenia porywających przyjmuje się, że im większa kreatywność tym większa szansa na sukces w porwaniu dziecka i zarobieniu na takiej transakcji[3].

Przyczyny handlu dziećmi

Zjawisko wymiany handlowej, gdzie obiektem sprzedaży staje się dziecko nie powstaje samoczynnie. Idą za tym zawsze jakieś ludzie potrzeby, gdzie bardzo często uwzględniany jest czynnik ekonomiczny. Dotyczy on szczególnie strony sprzedającej, która twierdzi, że poprzez porwania dzieci, a następnie ich sprzedaż można w krótkim czasie bardzo dużo zarobić. Często jest to prawdą, jednak niesie to za sobą ryzyko, że trafi się przed wymiar sprawiedliwości. Jednak nagroda dla sprzedających jest tak duża, że chętnie podejmują ryzyko. Dochodzą do tego czynniki rodzinne, społeczne oraz wyznaniowe. Jeśli chodzi o czynnik społeczny, to powodem jest niski poziom edukacji oraz brak świadomości, że tego typu zagrożenie jest jak najbardziej realne. Rodzice po prostu bagatelizują problem uważając, że problem handlu dziećmi nigdy ich nie dotknie, a w momencie porwania jest już za późno. Dochodzą do tego zaniedbania w zakresie opieki, a do tego stosowanie przemocy. Poprzez taki czynnik dzieci zaczynają poszukiwać poza domem rodzinny, przez co nieświadomie oddają się w ręce ludzki, którzy chcą ich skrzywdzić. Przyjmuje się, że im gorsze relacje dziecka w gospodarstwie domowym to tym większe prawdopodobieństwo, że stanie się ono przedmiotem handlu. Piętnowane może być to także prze trudną sytuację materialną, gdzie dzieci chcąc pomóc swoim rodzicom poszukują pracy, która nie zawsze jest legalna. Nie można wykluczyć sytuacji, że to właśnie bieda skłania rodziców do sprzedaży jednego ze swoich dzieci. W żadnym przypadku nie jest to postępowanie moralne, jednak w odczuciu rodziców jedyna opcja, aby pozostali członkowie mogli sobie pozwolić na dużo lepsze warunki egzystencjonalne. Problem ten jeszcze bardziej się nasila, gdy dzieci rozwijają się w rodzinach patologicznych, a rodzice mają problemy ze nalezieniem pracy. Patrząc szerzej należy wspomnieć o samych przepisach prawa występujących w danym państwie. Chodzi przede wszystkim o nieszczelność prawną oraz niskie kary przewidziane dla osób zajmujących się handlem dziećmi. Dochodzi do tego znieczulica społeczna, gdzie społeczeństwo ze znanych sobie powodów nie chce informować organów ścigania o istnieniu takiego procederu w ich otoczeniu. Problemem ponadto jest konsumpcjonizm, gdzie coraz bardziej zapracowani rodzice nie poświęcają wystarczającej ilości czasu swoim dzieciom. Doprowadza to do tego, że nie znają ich faktycznych problemów, a wszelkie braki próbują naprawiać drogimi prezentami. Jeszcze innym czynnikiem jest środowisko, w którym dzieci się wychowują. Przyjmuje się, że jedną z bardziej narażonych grup są dzieci bezdomne. Po prostu takie osoby nie mają w swoim otoczeniu bliskich, którzy mogliby ich ochronić. W dodatku ich sytuacja materialna jest taka trudna, że szukają pomocy dosłownie wszędzie, przez co niejako przypadkowo trafiają na osoby, które oferując im pomoc tak naprawdę chcą je skrzywdzić. Nawet rodziny uznawane za normalne nie są wolne od tego typu zagrożenia. Tutaj dobrym przykładem są bunty młodego pokolenia oraz

[3] M. Pawłowski, *Międzynarodowe standardy ścigania handlu ludźmi i ochrony jego ofiar*, AON, Warszawa 2014, s. 18-19.

okresowe ucieczki z domu, nawet wagary. To właśnie podczas takich ucieczek dzieci mogą natknąć się na osoby niebezpieczne, które ich porwą. W dodatku dla handlarza dziećmi takie osoby są bardziej atrakcyjne, gdyż znajdują się w obcym dla siebie środowisku, przez co nie mogą szybko wezwać pomocy[4].

Pozostając w obszarze przyczyn rozwoju zjawiska handlu ludźmi zwraca się uwagę na narastający problem migracji społecznych. W tym kontekście handel dziećmi jest niejako produktem ubocznym. W tym zakresie zwraca się uwagę na kilka kwestii. Jedną z nich jest ułatwiająca swobodę przemieszczania się strefa Schengen. Pośrednio jej istnienie ułatwia działalność przestępcom, którzy chcą sprzedawać dzieci bazując wyłącznie na krajach europejskich. Ruch pomiędzy państwami we wspomnianej strefie nie jest monitorowany, przez co trudno jest określić skalę rozwoju się handlu dziećmi w taki sposób. Jeszcze inną kwestią jest migracja wewnątrz jednego państwa. Tutaj najczęściej spotkać się można ze zjawiskiem migracji społeczeństwa z biednych wsi do bogatych miast. Kobiety chcące żyć w miastach na możliwie wysokim poziomie decydować się mogą na sprzedaż swojego dziecka. Udając się w nowe miejsce, tak naprawdę nikt nic o nich nie wie, co jest czynnikiem neutralnym dla całego zjawiska. Uzupełnieniem jest migracja międzykontynentalna, szczególnie z państw Afryki do Europy. Przypadki takie powodują, że dziecko staje się kartą przetargową.

Jeszcze inną przyczyną rozwijania się całego procederu jest konsumpcjonizm. Tutaj chodzi przede wszystkim o młode pokolenie ludzi, które uważa, że powinno się posiadać jak najwięcej. Nie zawsze taki majątek jest możliwy do osiągnięcia w legalny sposób. Jednym ze sposobów na szybkie wzbogacenie się jest sprzedaż dziecka. O ile rodzice będą wstanie poradzić sobie z takim problemem pod względem psychicznym to po sprzedaży dziecka uzyskują dostęp do znacznych środków finansowych, które można wydać na dowolne dobra materialne. W jakimś stopniu na zjawisko handlu ludźmi, a tym samym i dzieci wpływa nowa technologia. Tutaj przede wszystkim chodzi o Internet i technologię łączności komórkowej. W tym pierwszym przypadku chodzi przede wszystkim o możliwość względnie anonimowego powiązania stron chcących dokonać tego typu transakcji. To właśnie przez Internet może dochodzić do pierwszego kontaktu i umówienia spotkania w świecie realnym. Nie należy zapominać, ze coraz młodsze dzieci korzystają z Internetu, przez co nieświadomie mogą nawiązywać kontakt z niebezpiecznymi osobami. Po prostu dzieci uważają, że Internet jest dla nich szansą na rozwój oraz rozrywką, zapominając o tym, że w przestrzeni wirtualnej spotkać można szereg zagrożeń. Przykładem niech będzie podszywanie się przez pedofilów pod dzieci, a potem umawiania się na realne spotkania[5].

W to wszystko wpisują się problemy rodzinne młodych małżeństw, które z jakiegoś powodu nie mogą mieć własnych dzieci. Przyczyną najczęściej jest niepłodność któregoś z małżonków, jednak potrzeba realizowania funkcji ojca i matki jest tak silna, że bez większych przeszkód moralnych przyszli rodzice rozważają zakup dziecka. Jest to praktycznie jedyna przyczynia rozwijania się procederu nielegalnej adopcji. Co prawda osoby mogłyby rozważyć pozyskanie dziecka drogą legalnej adopcji, jednak w takim przypadku proce-

[4] S. Romańczak, *Problem handlu dziećmi w Polsce i na świecie*, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2011, s. 16-17.

[5] R. Antonów, *Handel ludźmi - kierunki, metody i rodzaje zniewolenia ofiar*, UMCS, Lublin 2014, s. 10.

dura trwałaby zdecydowanie dłużej, a małżeństwo musiałoby spełnić szereg wymogów formalnych i prawnych. Dla ludzi ukierunkowanych na konsumpcję takie rozwiązanie jest łatwiejsze, gdyż wystarczy tylko zapłacić. Taka forma handlu dziećmi rozwija się szczególnie w krajach, w których procedury adopcyjne są złożone. Przyjmuje się, że im bardziej przyjazna procedura adopcyjna, tym ludzie rzadziej rozważają jej nielegalną formę[6].

Skutki handlu dziećmi

Konsekwencje handlu dziećmi odczuwają przede wszystkim same dzieci. Dochodzą do tego skutki dla rodziców oraz samych opiekunów prawnych, którzy poza osobistym cierpieniem mogą przechodzić długi proces przesłuchać oraz współpracy z organami ścigania. Może być to dla nich skrajnie wycieńczające. Jednak przede wszystkim skutkami są krzywdy, które odczuwają same dzieci, które są przedmiotem wymiany handlowej. Zależnie od rodzaju samej wymiany handlowej oraz celu konsekwencje mogą być natury fizycznej lub psychicznej. Dużo częściej musi się o tych drugich, gdzie nawet po latach takie wydarzenie dla dziecka jest traumą. Zdarzyć się może, że w dorosłym życiu taka jednostka będzie mieć problemy z przystosowaniem się społecznym i będzie mniej ufna do obcych ludzi, gdyż wie jak bardzo została skrzywdzona w przeszłości. Wartym odnotowania jest fakt, że skutki handlu dziećmi dla ofiar tego procederu nie ustają w momencie zakończenia się całego procederu. Potwierdzeniem tych słów są choroby natury fizycznej, które wynikają z bardzo złego traktowania przetrzymywanego dziecka. W jakimś stopniu może wynikać to z obcowania płciowego, przez co dziecko zostało zakażone jakąś chorobą. Dokładnie ten sam problem dotyczy przypadku, gdy dziecko jest odurzane narkotykami lub innymi substancjami niewiadomego pochodzenia. Przez pewien czas może istnieć problem niskiej wagi lub odwodnienia organizmu, co również wiąże się z warunkami, w których dziecko było przetrzymywane. Nie mniej poważne są zaburzenia psychiczne, gdzie dziecko staje się wycofane i zamyka się w sobie, obawiając się dalszego skrzywdzenia. Czasami może się zdarzyć, że dzieci będące ofiarami handlu próbują odebrać sobie życie lub cierpią na silną depresję. W prawie każdym przypadku dochodzi zaniżone poczucie własnej wartości, gdyż osoba raz wykorzystana w taki sposób czuje się po prostu gorzej na tle otoczenia[7].

Wykrywanie procederu handlu dziećmi szczególnie w Europie jest zjawiskiem bardzo trudnym. Wpływ ma na to pośrednio otwartość granic. Nawet podczas kontroli policyjnej osoby deklarują, że podróżują z własnymi dziećmi lub że są one ich krewnymi. Do tego osoby dorosłe posiadają dokumenty personalne porwanych dzieci, co w żadnym stopniu nie budzi podejrzeń. Dochodzi do tego efekt zastraszenia, przez co dziecko nie ma odwagi nawet przy policjancie powiedzieć, że zostało porwane. Kolejnym utrudnieniem jest fakt,

[6] G. Zawadzka, *Problem handlu dziećmi w Polsce – opinie i doświadczenia profesjonalistów*, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2010, s. 114.

[7] F. Jasiński, K. Karsznicki, *Walka z handlem ludźmi z perspektywy Unii Europejskiej*, Państwo i Prawo, Warszawa 2003, s. 84-85.

że nawet operacje finansowe z tytułu sprzedaży dzieci odbywają się w formie gotówkowej, co utrudnia namierzenie[8].

Skutki można również analizować pod względem wieku dziecka, która stało się przedmiotem handlu. Jeśli są to dzieci bardzo młode do 7 roku życia to bardzo poważną konsekwencją jest zacofanie rozwojowe. Mogą nawet występować problemy w zakresie mowy, a nawet z kontrolowaniem potrzeb fizjologicznych. Nie dość, że dziecko może przez długie miesiące nic nie mówić, bo zwyczajnie będzie czuć wewnętrzną blokadę to w dodatku prawie każdej nocy może się moczyć. Kolejnym problemem jest zaburzenie zwyczajów odżywiania się oraz problemy ze snem. Dochodzić może do tego wewnętrzne zamykanie się na świat, przez co takie dziecko nie będzie wykazywać chęci do zabawy. Ponadto na rysunkach może przedstawiać przemoc lub nawet śmierć. Ogólnie energia życiowa zostanie poważnie zaburzona. Jeśli tego typu zjawiska doświadcza dziecko w wieku 7-12 lat to często może się to kończyć depresją lub brakiem chęci do nauki. Czasami zdarza się, że dziecko zamyka się w sobie, a podczas próby kontaktu z nim okazuje skrajną agresją, co w jego odczuciu jest zachowaniem obronnym. Nawet jeśli nie będzie mieć większych problemów w nauce, to okresowo może dochodzić doświadczanie nieprzyjemnych wspomnień, które są bardzo obciążające pod względem psychicznym. Takie stany wyraźnie będą utrudniać koncentrację oraz nawiązywania nowych znajomości. Na długie lata dziecko może odczuwać niechęć w stosunku do osób dorosłych, gdyż tak bardzo zostało skrzywdzone. Przy czym taka nieufność będzie okazywana w stosunku do nauczyciela, a nawet dalszych członków rodziny. Ostatnią analizowaną grupą są dzieci w wieku 12-17 lat. Tutaj wśród poważniejszych skutków doznanej krzywdy jest niechęć do nauki oraz nawiązywania nowych znajomości. Pomimo tego, że nastolatek jest zdolny to nie podejmuje starań w zakresie rozwijania samego siebie, gdyż jest zdania, że nie jest tego godzien. Czasami może być to pogłębiane brakiem chęci do życia oraz posiadania celu i planów na przyszłość. Tego typu czynniki o kilka lat mogą opóźnić fazę dojrzewania, gdyż dziecko nawet po osiągnięciu pełnoletniości nie będzie czuć się samodzielnie. Poważnym problemem jest sięganie po różnego rodzaju używki. Pośrednio ma to służyć jako narzędzie ułatwiające zapomnienie trudnych doświadczeń z przeszłości, jednak istnieje poważne ryzyko uzależnienia. To właśnie wśród dzieci będących ofiarami handlu odnotowuje się wysoki wskaźnik uzależnień od narkotyków, gdyż to właśnie przy ich wykorzystaniu były wielokrotnie odurzane. W otoczeniu przez długi czas nastolatek może stawiać się w roli ofiary ulegając tym samym procesowi wtórnej wiktymizacji. To wszystko przyczynia się do tego, że dziecko nie będzie mogło znaleźć akceptacji w otoczeniu, a tym samym jego szanse na założenie rodziny lub nawet nawiązanie przyjaźni są bardzo małe[9].

[8] K. Sońta, *Przeciwdziałanie handlowi ludźmi w prawie międzynarodowym*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2015, s. 38.

[9] J. L. Herman, *Przemoc – uraz psychiczny i powrót do równowagi*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004, s. 61-62.

Formy handlu dziećmi

Dzieci będące przedmiotem transakcji mogą zostać wykorzystane na różne sposoby. Przy czym żaden z zaprezentowanych nie jest czymś dobrym. Jednym z poważniejszych problemów w omawianej tematyce jest wykorzystywanie dzieci w prostytucji. Jak sama nazwa wskazuje, w tym przypadku dzieci są porywane tylko po to, aby świadczyły usługi seksualne, gdzie nie rzadko prawo zabrania podejmowania się takich czynności, nawet jeśli dziecko wyraża na to zgodę. Proceder taki nazywany jest prostytucją dziecięcą. Jest to proceder zabroniony przez prawo, a ukarany za to będzie nie tylko osoba, która dopuściła się sprzedaży dziecka, ale również ta która z nią obcowała. Prawo nie przewiduje złagodzenia nawet wówczas, gdy dziecko samo przyznaje, że samo chciało takiego traktowania[10].

Równie poważnym zagrożeniem w handlu dziećmi jest wykorzystywanie nieletnich w materiałach pornograficznych. Mowa w tym miejscu o pornografii dziecięcej, gdzie wykonywany przez dziecko akt seksualny jest w jakiś sposób utrwalany w formie wizualnej. Wartym odnotowania jest fakt, że tutaj nie musi dochodzić do fatycznego zbliżenia, a jedynie udawanej formy, poprzez inscenizację. W obydwu przypadkach takie czyny wywierają skrajnie negatywny wpływ na psychikę dziecka. Przez prawo takie przestępstwa są szczególnie piętnowane, gdyż za przestępców uzna się także tych, którzy podejmują się wizualnego utrwalania narządów płciowych dziecka. Taka forma przestępstwa może być bardzo dochodowa dla sprawców, gdyż raz nagrany materiał może być wielokrotnie rozpowszechniany, co wiąże się z korzyściami majątkowymi. Jeszcze innym procederem w tym samym obszarze jest turystyka seksualna. Sprowadza się ona do podejmowania się wyjazdów turystycznych do krajów, w których prawa dzieci są mniej chronione, celem odbycia z nimi kontaktów seksualnych. Nawet w takich przypadkach najczęściej są to dzieci uprowadzone, które wykonują to bez własnej woli, a sprzedawcy czerpią z tego duże korzyści finansowe[11].

Pozostając w obszarze ekonomicznym uwaga kierowana jest na pracę przymusową. Jak sama nazwa wskazuje w takim przypadku dzieci są porywane po to, aby dla swoich oprawców wykonywały niewolniczą pracę, nie otrzymując z tego tytułu żadnego wynagrodzenia. Dochodzi do tego czynnik braku wyrażania przez dziecko zgody na wykonywanie takiej pracy, jednak mimo wszystko jest wykonywana z racji zastraszenia i obaw o los własny lub najbliższych. W pewnym stopniu przypominać to może niewolnictwo, gdzie dzieci eksploatowane są do granic ich fizycznych i psychicznych możliwości. Zdarza się, że pomimo tego, że dziecko jest zmuszane do ciężkiej fizycznej pracy to nie otrzymuje odpowiednich posiłków. Szczególną formą pracy przymusowej jest angażowanie dzieci w konflikty zbrojne, co ma stanowić uzupełnienie w sile wojskowej osób dorosłych. Równie poważaną formą handlu dziećmi w zakresie przymusowej pracy jest angażowanie dzieci do produkcji lub dystrybucji narkotyków. Przy czym jest to zagadnienie o tyle poważne, że bardzo często dzieci nie zdają sobie do końca sprawy z tego w czym uczestniczą i że pośrednio przyczyniają się do wyrządzania krzywdy innym osobom. Zdarzyć się może również taka praca, w której bezpośredniemu zagrożeniu może podlegać zdrowie, a nawet życie dziecka.

[10] G. Kuh, *Komercyjne wykorzystywanie dzieci*, Fundacja Dajmy Dzieciom Siłę, Warszawa 2017, s. 253-254.
[11] Tamże, s. 255.

W uproszczeniu chodzi o delegowanie dzieci do niebezpiecznych prac bez żadnej odzieży ochronnej. Uzupełnieniem jest praca pozbawiona zasad moralnych, gdzie dzieci mogą być wykorzystywane przykładowo w formie seksualnej[12].

Jeszcze inną formą jest żebractwo. W takim działaniu chodzi o to, że dzieci przez swoich oprawców wysyłane są na ulice lub w inne miejsca celem żebrania o pieniądze. W bardziej rozbudowanej formie dzieci mogą być celowo zaniedbywane, aby cały proceder był bardziej wiarygodny, a przechodnie chętniej wspierali datkami pieniężnymi. Działanie sprowadza się do tego, że wszystkie zebrane w taki sposób środki muszą być przekazywane na rzecz oprawców. Celem sprawowania kontroli oraz wywołania efektu posłuszeństwa takie dzieci są śledzone i zastraszane, gdy podejmą próbę przykładowo ucieczki lub zatrzymania części środków dla siebie. Istnieje także możliwość, że żebractwo dzieci może być wykorzystane jako czynnik rozpraszający. Oznacza to, że w pobliżu takich dzieci znajdują się osoby, które podejmują próby kradzieży przechodniów, w jeszcze większym stopniu zwiększając swoje zyski. Jest to proceder bazujący na ludzkiej życzliwości oraz chęci pomocy niewinnemu dziecku[13].

W tym wszystkim nie sposób pominąć handlu dziećmi odnoszącego się do komercyjnej adopcji. Jest to przestępstwo, które w uproszczeniu przypomina tradycyjną adopcję i poszukiwanie dziecku rodziny zastępczej, z tą różnicą, że wszystko odbywa się niezgodnie z prawem. Do tego uwzględniany jest czynnik ekonomiczny, gdyż jedna ze stron, czyli ta sprzedająca dziecko czerpie z tego tytułu korzyści majątkowe. Co do zasady takim przestępstwem mogą być obejmowane wszystkie dzieci, jednak w praktyce największy popyt zgłaszany jest na bardzo małe dzieci, a najlepiej niemowlęta, gdyż rodzina nabywająca dziecko może wychować je bez większych przeszkód i późniejszych tłumaczeń. Jednak tutaj ważne jest to, aby proceder wyglądał tak, jakby strona kupująca dziecko wykazała, że doszło do naturalnego urodzenia w ich zakresie z pominięciem etapu zakupu. W pewnym stopniu jest to płatna forma adopcji ze wskazaniem. Mogą wystąpić przypadki, że do transakcji dochodzi już na etapie, gdy dziecko jeszcze się nie narodziło. Jest to przypadki opisujące skrajną biedę kobiet, które zaszły w ciąże, a dziecko byłoby dla nich bardzo dużym obciążeniem psychicznym i finansowym. Nie chcąc wzbudzać podejrzeć przyszłe matki nawiązują współpracę z agencjami pośredniczącymi, gdzie w zamian za dość duże świadczenie pieniężne godzą się przepisać wszystkie prawa do dziecka na rzecz przyszłych rodziców, którzy są stroną kupującą[14].

W krajach afrykańskich zjawisko nielegalnej adopcji jest jeszcze bardziej złożonym problemem. Tutaj przestępcy mogą bazować na kobietach, które nie potrafią czytać, a tym samym mają problem z właściwym rozumieniem prawa. Przestępca lokalizuje taką kobietę, która ma małe dziecko lub jest w ciąży. Zgłasza się do niej pod pretekstem zaoferowania pomocy podając się przykładowo za urzędnika państwowego dostarczając tym samym stosowne dokumenty. W dokumentach istnieje klauzula o tym, że matka zrzeka się praw do dziecka, a tym samym nawet prawnie nie może się bronić, gdyż taki dokument podpi-

[12] J. Włodarczyk, *Wykorzystywanie seksualne w dzieciństwie a konsekwencje w życiu dorosłym*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016, s. 56-57.

[13] K. Makaruk, Żebractwo dzieci w Polsce. Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, PWN, Warszawa 2015, s. 68.

[14] A. Suda, *Adopcja, „nielegalna adopcja", a handel dziećmi do adopcji*, MSW, Warszawa 2014, s. 23-24.

sała świadomie. Nawet jeśli występowałyby jakiekolwiek komplikacje to dochodzi do tego czynnik korupcji wśród urzędników, w wyniku czego opowiadają się oni po stronie nie pokrzywdzonych matek, a właśnie przestępców. Kwestia taka jest przydatna również w innych formach handlu ludźmi, gdzie przestępcom niezbędna jest sfałszowana dokumentacja aktu urodzenia lub innych dokumentów meldunkowych. Jednak jeśli uwzględniany jest czynnik dobrowolny to można również spotkać przypadki, gdzie na czas ciąży kobieta trafia pod opiekę późniejszego kupca dziecka, aby mogła przez pewien czas żyć w lepszych warunkach, niż sama by sobie mogła je stworzyć[15].

Problematyczną kwestią jest to, że tak naprawdę bardzo trudno jest dokładnie oszacować skalę problemu. Nie są prowadzone oficjalne statystyki odnoszące się do liczby dzieci, które mogą doznawać krzywdy w taki sposób. Nawet, jeśli Policja i inne organy ścigania klasyfikują takie przypadki w swoich statystykach to są to dane wyraźnie zaniżone. Przede wszystkim do takich statystyk trafiają jedynie dzieci, w stosunku do których wykazano, że były przedmiotem handlu. Przyjmuje się, że takie zjawisko jest nawet kilkukrotnie szersze od oficjalnych danych. Dane międzynarodowe wskazują, że każdego roku sprzedaży może podlegać nawet 1,2 mln dzieci na całym świecie. Jest to rynek dość dynamicznie rozwijający się i przede wszystkim zależny od upodobań nabywców. Pewnego rodzaju w tym wszystkim jest to, że społeczeństwo jest coraz bogatsze, a tym samym może pozwolić sobie na bardziej luksusowe dobre. W pewnych kręgach to właśnie dziecko traktowane jest jako towar luksusowy. W ostatnich czasach szczególnie dynamicznie rozwijają się dwie formy handlu dziećmi. Jest nim handel adopcyjny oraz ukierunkowany na przemysł seksualny. Jednym z poważniejszych problemów jest porywanie nastoletnich dziewczyn, które angażowane są do świadczenia usług seksualnych. Nawet ewentualna ciąża dla przestępców nie jest problemem, gdyż w żadnym przypadku nie przerywa się ciąży, a jedynie zaczyna się poszukiwać kupca na noworodka. Według różnych szacunków na każdym z takich przypadków przestępcy mogą zarabiać od 10 do nawet 20 tys. dolarów. Celem podwyższenia zysków przestępcy decydują się na wypożyczenia lub handel wymienny. Na gruncie materialnym jest to pewnego rodzaju dzierżawa, za którą nabywca musi zapłacić[16].

Czasami zdarza się, że polityka jakiegoś państwa wręcz pośrednio zachęca do włączenia się w rynek handlu dziećmi. Takim przykładem mogą być Chiny, gdzie poprzez istniejący problem dużego zaludnienia urodzenie kilkoro dzieci może być karane. Chcąc ustrzec się przyznania kary Chińczycy w tajemnicy przed rządem decydują się na zakup dziecka. Następnie tłumaczyć to mogą odwiedzinami jakiegoś krewnego lub nalezieniem i zaadoptowaniem. W państwie środka następuje szczególne ukierunkowanie na zakup dziewczynki, którą następnie będzie można bogato wydać za mąż. Oficjalne statystyki podają, że dziewczynkę w Chinach można już kupić za około 400-500 zł. Z kolei w państwach afrykańskich częściej procederowi handlu dziećmi poddawani są chłopcy. Wynika to przede wszystkim z niedoboru siły nabywczej. Ponadto chłopcy uznawani są za bardziej pracowitych i wytrzymałych, przez co taki zakup stosunkowo szybko się zwraca. Jeśli przestępca ma kilka możliwych do wyboru form prowadzenia nielegalnej działalności w zakresie han-

[15] P. Kudzia, G. Pawelczyk, *Hurtownia seksu*, [w:] Wprost 37/2003 r., s. 31-32.
[16] Z. Lasocik, *Handel ludźmi - zapobieganie i ściganie*, UW, Warszawa 2006, s. 44-45.

dlu ludźmi to bardzo często decyduje się właśnie na dzieci. Wpływ na taki stan rzeczy ma kilka czynników. Przede wszystkim przyjmuje się, że dziecko jest tanie w utrzymaniu. Już sam fakt jedzenia przemawia za względami ekonomicznymi, gdyż dziecko zje nieporównywalnie mniej niż osoba dorosła. Dochodzi do tego czynnik łatwej możliwości zastraszenia. Dzieci po prostu wykazują większe przejawy w słuchaniu się swoich oprawców[17].

Grupy dzieci najbardziej zagrożonych

Zjawiskiem handlu dziećmi może być objęte praktycznie każde dziecko, jednak istnieją pewne regiony świata lub okoliczności, które są szczególnym zagrożeniem dla młodego człowieka. Sami przestępcy decydują się wybierać obszary, które są dla nich najmniej problematyczne. Bardzo często chodzi im o to, aby przy minimalnym wysiłku po prostu otrzymać, jak najwyższe bonifikaty pieniężne. Pewnego rodzaju ułatwieniem dla przestępców są obszary na których prowadzone są działania wojenne lub inne lokalne konflikty zbrojne. W takim przypadku czymś naturalnym jest to, że pewna grupa dzieci może zaginąć. Nawet, jeśli rodzice porwanego dziecka zgłoszą porwanie to ze względu na fakt trwania wojenny cała procedura będzie się wydłużać, nie wykazując większej skuteczności. Kolejnym przykładem są państwa, w których prawa człowieka nie do końca są przestrzegane. Nawet jeśli rodzina udaje się do takiego państwa w celach turystycznych to nieświadomie może znaleźć się w kręgu zainteresowania przestępców porywających dzieci. Trzecią zagrożoną grupą są dzieci wychowujące się w państwach o wysokim wskaźniku ubóstwa. W takich przypadkach dzieci, aby się przeżyć lub pomóc swoim rodzicom poszukują pracy na ulicy, co jest dla nich skrajnie niebezpieczne. W takich przypadkach przestępcy praktycznie niczym nie ryzykują skupiając się na takiej grupie społecznej. U dzieci problemem jest także fakt naiwności oraz niskiego wykształcenia. Powoduje, że dzieci nawet nie są świadome istnienia omawianego rodzaju zjawiska. Jeśli przestępca jest dla nich miły, to dzieci tracą czujność, zaczynają mu ufać, a po czasie nawet się nie orientują, że zostały porwane. Spajane jest to przez nielegalnych imigrantów oraz osoby, które decydują się na poszukanie lepszych warunków do życia za granicą. Takie przypadki reprezentowane są przez całe rodziny, które wyjeżdżają do innego kraju w poszukiwaniu lepszych warunków egzystencjonalnych. Dla dziecka kluczowe jest pierwszych kilka tygodni, gdzie nawiązuje swoje pierwsze znajomości. Jeśli trafi na nieodpowiednie środowiska to ryzykuje tym, że może zostać porwany[18].

Przestępcy swoich ofiar, jeśli chodzi o dzieci to mogą ich szukać w przypadkach, gdy znajdują się one pod opieką osób, które nie są ich prawnymi opiekunami. W przypadku Unii Europejskiej szczególnie narażone są dzieci, które w celach wycieczkowych samotnie przekraczają granice. Dochodzą do tego przypadki dzieci przebywających w ośrodkach opiekuńczo-wychowawczych lub w ośrodkach dla cudzoziemców. W obydwu przypadkach dzieci na pewien czas wychodzą poza obszar obiektu i to bez opieki co stanowi szansę dla porywaczy. Są to środowiska, w których nacisk na poszukiwania nie jest tak duży, jak

[17] S. Buchowska, *Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi*, UW, Warszawa 2006, s. 68-69.
[18] J. Rubiś-Kulczycka, *Handel ludźmi jako forma współczesnego niewolnictwa*, Uczelnia Jana Wyżykowskiego, Polkowice 2016, s. 34.

przy tradycyjnych rodzinach. Jedną z najlepszych grup dla przestępców są dzieci oficjalnie zaginione. Co prawda dotarcie do takich grup nie jest łatwe, jednak w tym przypadku efekt poszukiwań przez organy ścigania będzie taki sam jak do tej pory. Ostatnią grupą o potencjalnym największym zagrożeniu porwaniem są osoby porzucone przez rodziców. Tutaj dobrym przykładem jest kłótnia dziecka z rodzicami, gdzie dziecko jest wyrzucane z domu lub w ramach buntu samo na kilka dni chce oddalić się od domu. Są to przypadki, gdy dziecko jest silne wzbudzone, a zarazem osłabione pod względem emocjonalnym i poszukuje akceptacji w otoczeniu[19].

Mechanizm pozyskiwania dzieci do handlu

Handel dziećmi zawsze przyjmuje charakter procesowy, przez co poszczególne działania rozłożone są w czasie. Zależnie od przypadku wszystkie czynności mogą trwać od kilku dni do nawet kilku lat. Wszystko rozpoczyna się od wyboru ofiary. Jest to kluczowe zadanie dla przestępców, gdyż będzie warunkować łatwość przeprowadzenia kolejnych czynności. Przede wszystkim wyszukiwane są dzieci bezradne, pozbawione wsparcia rodzinnego oraz prowadzące ryzykowny styl życia. Tutaj dobrym przykładem są dzieci w wieku szkolnym, które często chodzą na wagary. Jest to etap charakteryzujący się długotrwałą obserwacją, co ma pomóc w zrozumieniu zachowań potencjalnej ofiary. Jeśli to możliwe to wyszukiwane są osoby, które są słabe pod względem psychicznym i istnieje podejrzenie, że łatwo będzie je można szantażować. Kolejna faza całego procesu to rekrutacji. To właśnie w tej fazie następuje pierwszy kontakt ofiary z przestępcą, który wykorzystując różnego rodzaju podstęp stara się przejąć kontrolę nad dzieckiem. Jednym z takich przykładów jest zaoferowanie swojej pomocy podczas podwiezienia do szkoły lub domu. Jeśli dziecko jest już starsze i słabo sytuowane pod względem materialnym to postęp może się sprowadzać do oferowania bardzo dobrej pracy. Po tym wszystkim przechodzi się do fazy trzeciej, którą jest przejęcie kontroli nad ofiarą. Chodzi przede wszystkim o uzyskanie przewagi psychicznej, nie rzadko uciekając się do szantażu lub zastraszenia. Bezwzględnie osoba musi zostać pozbawiona dokumentów oraz telefonu, aby wykluczyć ryzyko kontaktu z kimś bliskim. Przestępcy dla zwiększenia własnego poziomu bezpieczeństwa mogą często zmieniać miejsce zamieszkania, co znacząco utrudni przygotowanie planu potencjalnej ucieczki. W dodatku dziecko będzie się czuć mniej pewne siebie. W kolejnej fazie następuje podtrzymanie kontroli nad ofiarą. Ma to jeszcze bardziej osłabić psychikę dziecka i wymusić postawę bezwzględnego posłuszeństwa. Dla osiągnięcia takiego efektu przestępcy mogą stosować przemoc fizyczną lub psychiczną. Czasami może być przypominany fakt, że jeśli dziecko nie będzie posłuszne to ktoś z jego bliskich ucierpi. Po tym wszystkim przechodzi się do ostatniej fazy, którą jest legalizacja pobytu. Chodzi o to, aby dziecko miało już wyrobione dokumenty świadczące o tym, że należy do konkretnej rodziny. Naturalnie chodzi o wykazanie związku w dokumentach pomiędzy stroną nabywającą, a samym dzieckiem[20].

[19] Z. Lasocik, M. Koss, Ł. Wieczorek, *Handel dziećmi. Wybrane problemy*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi IPSiR UW, Warszawa 2007, s. 78-79.

[20] J. Rubiś-Kulczycka, *Handel ludźmi*..., dz. cyt., s. 35-36.

Trendy w handlu dziećmi

Tak jak w każdym segmencie gospodarki, również rynek nielegalny handlu dziećmi charakteryzuje się pewnego rodzaju trendami. Jeśli chodzi o kraje europejskie, to najbardziej pożądane są młode dziewczynki do 15 roku życia. Ta grupa dzieci wykorzystywana jest głównie w seks przemyśle, gdzie całe zyski z prowadzonego nierządu trafiają do oprawców. W pewnym stopniu jest to odpowiedzieć na zapotrzebowanie mężczyzn, które z jakiegoś powodu chcą obcować z coraz młodszymi kobietami. Takie kobiety dość łatwo zwerbować, gdyż przestępcy oferują możliwość wyjazdu do innego kraju, oferując przy tym bardzo dobre wynagrodzenie. Zdarza się także, że rodzice ze względu na złą sytuację materialną pozwalają dzieciom na taki wyjazd, przykładowo na okres wakacyjny. Kolejna pożądaną grupą są dzieci obydwu płci do 10 roku życia, które są werbowane po to, aby zaangażować ich do żebrania i wyłudzania pieniędzy. Zdarzają się przypadki, że to rodzice inicjują cały proceder uznając, że jest to tylko forma wypożyczenia, która również im pozwoli poprawić warunki bytowe. W praktycznym ujęciu w tej grupie dzieci najczęściej można spotkać te pochodzące z Mołdawii oraz Rumunii. Ostatnią grupą o nasilającym się trendzie są dzieci obydwu płci maksymalnie do 5 roku życia, które są przeznaczane do nielegalnej adopcji. Jest to dość problematyczna grupa dla samych sprzedających, gdyż zamawiający oczekuje konkretnego dziecka ze ściśle opisanymi parametrami fizycznymi lub krajem, z którego dziecko powinno pochodzić. Od strony praktycznej w takim rozwiązaniu często spotyka się uiszczanie zaliczki, co ma pośrednio pokryć koszty poszukiwania idealnego dziecka dla kupca. Spotkać można przypadki, że dzieci porywane są po to, aby przy ich udziale przeprowadzać obrzędy satanistyczne lub inne czynności, gdzie usuwane mogą być im narządy. Jednak nie jest to na szczęście trend dominujący w żadnym regionie świata[21].

Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania dochodzi się do wniosku, że handel dziećmi jest jednym z bardziej poważnych zagrożeń społecznych. Skutki takich działać dotyczą przede wszystkim samych pokrzywdzonych dzieci. Jednak w szerszym ujęciu przekłada się to na całe społeczeństwo, które coś traci. Należy pamiętać, że takie dzieci kiedyś dorosną i będą próbować budować swoje własne rodziny, co może się zakończyć kreowaniem jakichś patologii społecznych i zjawiska wycofania, co wiąże się z doświadczeniami z przeszłości. Nawet jeśli przestępstwo zostanie wykryte to trudno jest przedstawić jednoznaczne dowody, że rzeczywiście doszło do handlu. Wynika to z faktu, że to organ ścigania musi wykazać, że dziecko zostało przekazane w złej wierze, a przy tym jedna ze stron uzyskała jakiej korzyści np. finansowe. Również strony między sobą zabezpieczają, a raczej chronią siebie nawzajem co bardziej utrudnia wykrycie takiego procederu. Problem występuje również podczas wykrycia handlu nastolatkami, gdzie np. najczęściej strona może deklarować, że

[21] A. Morawska, *Handel dziećmi w perspektywie europejskiej - wyzwania dla praktyków*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi IPSiR UW, Warszawa 2007, 82-83.

udała się w podróż, aby zapewnić dziecku lepsze warunki do kształcenia się. Takie problemy można mnożyć w nieskończoność, co skłania do wniosku, że handel dziećmi w najbliższych latach raczej nie ustanie o ile jeszcze bardziej się nie rozwinie. Bardzo przerażającym jest faktem handel zwany również nielegalną adopcja niemowląt. W tych czasach w pogoni za wszelkimi dobrami zapominamy o emocjach, uczuciach , bądź po prostu chęci szybkiego prostego wyrwania się z patologii, czy też dołka finansowego fundujemy czasem świadomie czasem w dobrej wierze zapewniamy dzieciom traumę na całe życie.

Literatura:

1. Antonów R., *Handel ludźmi – kierunki, metody i rodzaje zniewolenia ofiar*, UMCS, Lublin 2014.
2. Buchowska S., *Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi*, UW, Warszawa 2006.
3. Herman J.L., *Przemoc – uraz psychiczny i powrót do równowagi*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.
4. Jasiński F., Karsznicki K., *Walka z handlem ludźmi z perspektywy Unii Europejskiej*, Państwo i Prawo, Warszawa 2003.
5. Kudzia P., Pawelczyk G., *Hurtownia seksu*, Wprost 37/2003.
6. Kuh G., *Komercyjne wykorzystywanie dzieci*, Fundacja Dajmy Dzieciom Siłę, Warszawa 2017
7. Lasocik Z., *Handel ludźmi - zapobieganie i ściganie*, UW, Warszawa 2006.
8. Lasocik Z., M. Koss, Ł. Wieczorek, *Handel dziećmi. Wybrane problemy*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi IPSiR UW, Warszawa 2007.
9. Lasocik Z., *Prawne podstawy zwalczania handlu ludźmi w Stanach Zjednoczonych*, AON, Warszawa 2008.
10. Makaruk K., Żebractwo dzieci w Polsce. Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, PWN, Warszawa 2015.
11. Morawska A., *Handel dziećmi w perspektywie europejskiej - wyzwania dla praktyków*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi IPSiR UW, Warszawa 2007.
12. Pawłowski M., *Międzynarodowe standardy ścigania handlu ludźmi i ochrony jego ofiar*, AON, Warszawa 2014.
13. Romańczak S., *Problem handlu dziećmi w Polsce i na świecie*, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2011.
14. Rubiś-Kulczycka J., *Handel ludźmi jako forma współczesnego niewolnictwa*, Uczelnia Jana Wyżykowskiego, Polkowice 2016.
15. Sońta K., *Przeciwdziałanie handlowi ludźmi w prawie międzynarodowym*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2015.
16. Suda A., Adopcja, „nielegalna adopcja", a handel dziećmi do adopcji, MSW, Warszawa 2014.
17. Włodarczyk J., *Wykorzystywanie seksualne w dzieciństwie a konsekwencje w życiu dorosłym*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016.
18. Zawadzka G., *Problem handlu dziećmi w Polsce – opinie i doświadczenia profesjonalistów*, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2010.

Netografia:

19. www.canee.net.
20. http://www.handelludzmi.eu/hl/o-handlu-ludzmi/handel-dziecmi.

dr Aneta Chrząszcz
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
ORCID 0000-0001-9749-274X

WPŁYW SYTUACJI DEMOGRAFICZNEJ NA BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE W POWIECIE BIALSKIM

IMPACT OF DEMOGRAPHIC SITUATION ON SOCIAL SECURITY IN THE BIALSKI COUNTRY

Streszczenie
Autorka opracowania charakteryzuje sytuację demograficzną powiatu bialskiego ukazując, jakie ma ona znaczenie odnośnie zapewnienia bezpieczeństwa społecznego w powiecie. W opracowaniu omówiono również bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym zawężając rozważania do zagadnienia określonego tematem pracy. Podkreślono istotną rolę władz samorządowych w rozwiązywaniu kwestii społecznych na szczeblu lokalnym i w realizacji polityki społecznej zmierzającej ku zapewnieniu bezpieczeństwa społecznego na danym terenie.
W opracowaniu wskazano, iż sytuacja demograficzna powiatu ma znaczący wpływ na procesy ludnościowe zachodzące w danym społeczeństwie. Te z kolei warunkują funkcjonowanie innych dziedzin życia, między innymi determinują sytuację na rynku pracy. W związku z tym, prowadząc działania na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa, należy uwzględnić występujące na danym obszarze procesy demograficzne.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, charakterystyka, ludność, polityka, praca

Abstract
The author of the study characterizes the demographic situation of the Biała Podlaska poviat, showing what it has to do with ensuring social security in the poviat. The study also discusses safety in the local dimension, narrowing down the considerations to the issue defined by the topic of the work. The important role of local government authorities in solving social issues at the local level and in implementing social policy aimed at ensuring social security in a given area was emphasized.
The study indicates that the poviat's demographic situation has a significant impact on the population processes taking place in a given society. These, in turn, determine the functioning of other areas of life, among other things, they determine the situation on the labor

market. Therefore, when carrying out activities to ensure security, one should take into account the demographic processes occurring in a given area.

Keywords: security, characteristics, population, politics, work

Wstęp

W obecnych czasach zapewnienie bezpieczeństwa nie odnosi się wyłącznie do ochrony przed zagrożeniami militarnymi, ma bowiem szerszy kontekst – dotyczący między innymi kategorii zagrożeń społecznych. Ten rodzaj niebezpieczeństw, często jest traktowany jako drugorzędne możliwe zagrożenie, nawet przez samo społeczeństwo, które obawiając się napaści zbrojnych, nie dostrzega kwestii społecznych, jako bardzo istotnych zagrożeń w XXI wieku. W niniejszym opracowaniu zwrócono uwagę na załamanie demograficzne, które dotyczy powiatu bialskiego, jak i całej Polski, a przynosi określone konsekwencje dla bezpieczeństwa społecznego.

Od dawna uważano, że bogactwo i siła państwa zależy od liczby jego obywateli. Obecnie badacze zwracają uwagę, że nie tylko liczba ludności, ale także cechy jakościowe populacji (struktura ludności według płci i wieku, wykształcenia) mają znaczący wpływ na pozycję państwa[1]. Te same wnioski można odnieść do powiatu.

Bezpieczeństwo często postrzegane jest jako nadrzędna potrzeba człowieka (grup społecznych), dlatego też warto zastanowić się, jak sytuacja demograficzna występująca na danym terenie może oddziaływać na bezpieczeństwo społeczne jego mieszkańców. W niniejszym opracowaniu podjęto próbę odpowiedzi na to pytanie, analizując powiat bialski.

Zaprezentowany w pracy opis sytuacji demograficznej powiatu bialskiego koncentruje się tylko na kluczowych zagadnieniach i współczynnikach. Ze względu na ograniczenia związane z objętością opracowania, pominięto w nim kwestie związane z obserwowanymi zmianami, np. w zakresie kondycji rodzin, które także wpisują się w sytuację demograficzną.

Bezpieczeństwo społeczne

Chcąc przedstawić pojęcie bezpieczeństwa społecznego należy wyjść od terminu „bezpieczeństwo", z którego bezpośrednio wyrastają definicje „bezpieczeństwa społecznego".

W literaturze przedmiotu bezpieczeństwo ujmowane jest jako stan wolny od groźby napaści zewnętrznej lub co najmniej zdolność jej odparcia albo jako wol-

[1] E. Chwiej, *Demograficzny aspekt bezpieczeństwa państwa. Zagrożenia dla Polski,* [w:] M. Kubiak, M. Minkina (red.), *Współczesne bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Uwarunkowania, relacje, zależności,* Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2011, s. 207-209.

ność od interwencji czy nacisków zewnętrznych[2]. R. Zięba definiuje bezpieczeństwo jako zaspokojenie potrzeb istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, całości tożsamości, niezależności, ochrony poziomu i jakości życia[3]. Konkludując, najprościej bezpieczeństwo można zdefiniować jako stan, w którym nie ma zagrożeń. Jest to definicja uniwersalna, gdyż dotyczy sporej grupy zagrożeń, jakie mogą destabilizować politykę czy gospodarkę danego kraju.

Należy wspomnieć, iż zgodnie ze stwierdzeniem W. Pokruszyńskiego, bezpieczeństwo jest nie tylko stanem, jak podają niektóre źródła lub opracowania teoretyczne powszechnie uznanych autorów, lecz także jednocześnie procesem. Procesem, w którym stan bezpieczeństwa i jego struktura podlegają dynamicznym zmianom stosownie do aktualnych uwarunkowań bezpieczeństwa. W związku z czym, bezpieczeństwo oznacza ciągłą działalność jednostek, społeczności lokalnych, państw lub organizacji międzynarodowych w tworzeniu stanu bezpieczeństwa[4]. Właśnie między innym dlatego, że bezpieczeństwo oznacza zarówno „stan i proces", a nie wartość o stałych i niezmiennych desygnatach[5], jest postrzegane jako wieloznaczne i wieloaspektowe, co utrudnia systematykę pojęć.

Na przełomie XX i XXI wieku, kiedy zwrócono uwagę na nowe obszary bezpieczeństwa, w ramach bezpieczeństwa narodowego wyodrębniono obszar społeczny, czyli bezpieczeństwo społeczne.

Termin „bezpieczeństwo społeczne" po raz pierwszy został oficjalnie użyty w Stanach Zjednoczonych w tytule ustawy z 1935 roku, która odnosiła się tylko do programów stosowanych na wypadek starości, śmierci, inwalidztwa i bezrobocia. W Polsce jedną z pierwszych definicji zawarto w Leksykonie polityki społecznej z 2001 roku[6], w którym bezpieczeństwo społeczne określono jako stan wolności od niedostatku materialnych środków utrzymania i istnienie realnych gwarancji pełnego rozwoju jednostek. Jest to więc nie tylko stan wolności od ryzyk socjalnych, ale i od zagrożeń rozwoju psychospołecznego jednostki, których źródłem może być całokształt uwarunkowań społecznych, politycznych i ekonomicznych. Autorzy przytoczonego leksykonu definiują nie tylko pojęcie bezpieczeństwa społecznego, ale odróżniają go także od pojęcia bezpieczeństwa socjalnego oraz bezpieczeństwa psychospołecznego[7].

---

[2] J. Symonides, *Problemy pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego we współczesnym świecie*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Wychowanie dla pokoju*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983, s. 34.

[3] R. Zięba, *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] Sprawy Międzynarodowe, 1989, nr 10, s. 50.

[4] W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, [w:] Kultura i Polityka, 2009, nr 5, s. 176 i 177.

[5] M. Cieślarczyk, *Teoretyczne, metodologiczne i praktyczne aspekty zarządzania bezpieczeństwem*, [w:] M. Lisiecki (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*, Wyd. WSZIP im. Heleny Chodkowskiej, Warszawa 2008, s. 19-20.

[6] *Leksykon polityki społecznej*, B. Rysz-Kowalczyk (red.), Wyd. Aspra JR F.H.U., Warszawa 2001, s. 20.

[7] A. Skrabacz, *Pojęcie, typologia i uwarunkowania bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku,* [w:] M. Kubiak, M. Minkina, *Współczesne bezpieczeństwo społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Siedlcach, Warszawa-Siedlce 2013, s. 32 i 33.

Zgodnie z definicją Międzynarodowej Organizacji Pracy, bezpieczeństwo społeczne stanowi ochronę, którą społeczeństwo zapewnia swoim członkom, przez zapobieganie ekonomicznej i społecznej nędzy, która może być spowodowana: redukcją zarobków, chorobą, macierzyństwem, dyskryminacją w sektorze zatrudnienia, bezrobociem, niepełnosprawnością, podeszłym wiekiem i śmiercią[8].

Bezpieczeństwo społeczne jest zatem najogólniej rozumiane jako ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb oraz realizacji aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne[9].

Ważny aspekt bezpieczeństwa społecznego zawiera definicja B. Buzana, według którego polega ono na utrzymywaniu, w zadawalających warunkach rozwoju tradycyjnych wzorców języka, kultury i tożsamości religijnej i narodowej oraz zwyczajów[10]. Bezpieczeństwo społeczne utożsamiane jest więc z zapewnieniem swobód rozwojowych dotyczących nieograniczonego rozwoju kulturalnego, ale także, jak to wynika z wyżej przedstawionych definicji – rozwoju społeczno-gospodarczego.

Przeciwieństwem bezpieczeństwa jest zagrożenie. Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego wynikają z braku możliwości zapewnienia bytu na dostatecznym poziomie. W związku z tym, bezpieczeństwo społeczne obejmuje całokształt działań prawnych, organizacyjnych i wychowawczych realizowanych przez podmioty rządowe (narodowe i ponadnarodowe), pozarządowe oraz samych obywateli, które mają na celu zapewnienie pewnego poziomu życia osobom, rodzinom, grupom społecznym oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego. Chodzi tu zwłaszcza o zapewnienie pomocy ludziom, którzy czasowo lub trwale są niezdolni do pracy zawodowej, znaleźli się przez własną niezaradność w trudnych sytuacjach życiowych lub ze względu na zaistniałe okoliczności zewnętrzne (np. powódź, pożar) doświadczyli pogorszenia warunków życia[11].

Analiza powyższych definicji dotyczących bezpieczeństwa społecznego ukazuje, że ich autorzy postrzegają je w różnorodny sposób, co powoduje, że nie można uznać bezpieczeństwa społecznego za kategorię jednorodną. Z prób zdefiniowania tego pojęcia można wywnioskować, że bezpieczeństwo społeczne rozumiane jest jako zdolność państwa do przeciwstawiania się zagrożeniom wewnętrznym w obszarze społecznym. Działania w zakresie przeciwdziałania i usuwania skutków tych zagrożeń, identyfikowane są z zadaniami przewidzianymi dla organów administracji publicznej. W ramach ich realizacji, w kategorii bezpieczeństwa społecznego możemy odnaleźć nie tylko konkretne działania pomocowe, ale także

[8] *Social Security: a New consensus*, International Labour Office, Geneva 2001, s. 38.

[9] R. Jakubczak, J. Flis (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzywania i strategie*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2006, s. 413.

[10] B. Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, London 1991, s. 19.

[11] M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne a bezpieczeństwo państwa*, Uniwersytet Humanistyczno -Przyrodniczy, Kielce 2009.

profilaktyczne służące zapewnieniu jednostce środków, które gwarantuje głównie państwo w ramach prowadzonej polityki społecznej.

Lokalny wymiar bezpieczeństwa

Lokalność jest pewnym stanem rzeczy odnoszącym się do syndromu składników natury przyrodniczej, społecznej i kulturowej. W sensie socjologicznym lokalność jest zbiorem miejscowych warunków określających funkcjonowanie zbiorowości i należących do niej ludzi[12]. Lokalność dotyczy więc pewnego obszaru, w którym realizowane są interakcje społeczne.

Na społeczeństwo w wymiarze lokalnym wpływ mają zarówno czynniki zewnętrzne, jak i wewnętrzne. Lokalność jest bowiem formą realizowania się wspólnot skupionych przestrzennie na stałej bazie terytorialnej, jest sposobem ich konkretnego osadzenia w przestrzeni, ich ojczyzną[13]. W sferze lokalnej funkcjonują podmioty, dzięki którym dany obszar się rozwija.

Można zatem stwierdzić, iż lokalność jest sferą, w którą ingeruje państwo, jednakże przede wszystkim oddziałuje na nią polityka realizowana terytorialnie. Ważnym jest, by dostosować tą politykę do realiów panujących na danym obszarze. Problemy, które występują lokalnie nie zawsze mogą być rozwiązywane ogólnie przyjętymi założeniami prowadzonej polityki społeczno-gospodarczej. Czasami trzeba przedstawić nowe założenia opierające się na specyfice danego obszaru.

Istotnym jest także, by w prowadzonych działaniach uwzględnić i kształtować lokalny wymiar bezpieczeństwa. Zapewnienie bezpieczeństwa lokalnego powinno być utożsamiane z wysiłkiem na rzecz lokalnej prokreacji, edukacji, wolności, praworządności, dobrobytu, a także tego, co jest z tym bezpośrednio i pośrednio związane. Problemy społeczne, takie jak między innymi bezrobocie, ubóstwo, bezdomność dotykają wiele środowisk lokalnych i stanowią zagrożenie dla poczucia bezpieczeństwa społecznego na danym obszarze skutkując patologią i wzrostem przestępczości. Nadmienić należy, że w rzeczywistości społecznej funkcjonuje wiele rodzajów kwestii społecznych, a ich identyfikacja i klasyfikacja zależy od przyjętych kryteriów. Przykładowo, biorąc pod uwagę problem zaspokojenia potrzeb, można wyróżnić m.in. wspomniana wyżej kwestię ubóstwa, bezrobocia czy bezdomności, ale także oświaty i kultury, kryzysu zdrowia, ekologii itp.

Z uwagi na kryterium społeczno-demograficzne, najmniej odporne na zagrożenia społeczne są: rodziny wielodzietne oraz rodziny niepełne z przewagą matek samotnie wychowujących dzieci, osoby upośledzone fizycznie i umysłowo, dzieci i młodzież wychowujące się w rodzinach patologicznych, dysfunkcyjnych, osoby starsze, utrzymujące się z emerytur i rent poniżej minimum socjalnego, osoby z różnych przyczyn wykluczone społecznie, narażone na bezdomność, alkoholizm, narkomanię, prostytucję. Wreszcie ze względu na warunki życia, a przede wszyst-

[12] Z. Pucek, *Lokalność jako ojczyzna,* [w:] B. Jałowiecki, K. Sowa, P. Dudkiewicz (red.), *Społeczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość,* Wyd. UW, Warszawa 1989, s. 253.

[13] Tamże, s. 253-254.

kim uwarunkowania lokalne prawdopodobieństwo znalezienia się w bardzo trudnej sytuacji życiowej występuje wśród mieszkańców regionów: najuboższych ekonomicznie; o najwyższym bezrobociu; dotkniętych klęskami naturalnymi, ekologicznymi (powodzie, pożary, inne)[14].

Konsekwencją nasilenia występowania zagrożeń o charakterze społecznym jest destabilizacja więzów społecznych i narastające poczucie braku bezpieczeństwa. Istotną kwestią jest, czy w środowisku lokalnym istnieje świadomość istoty bezpieczeństwa, ponieważ ignorancja i brak zainteresowania zagadnieniem bezpieczeństwa również stanowi zagrożenie. Bardzo często odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa jest automatycznie przypisywana organom centralnym, co skutkuje brakiem przemyślanych strategii i nieefektywnym działaniem na rzecz bezpieczeństwa.

Gdy społeczności lokalne są świadome problemów występujących na ich obszarze, wówczas mogą szybciej je rozwiązać znajdując taką metodę, która niekoniecznie sprawdziłaby się w skali całego kraju. Samorząd terytorialny zaspokaja więc lokalne potrzeby ludności, ale także realizuje zadania publiczne nie zastrzeżone przez przepisy innych ustaw dla organów innych władz publicznych. Indywidualne podejście do problemu i wspólne znalezienie jego rozwiązania wzmacnia więzi lokalne pozwalając na stały rozwój. Decentralizacja władzy samorządowej stanowi tego doskonały przykład.

W działania polityki społecznej poza samorządem lokalnym coraz częściej angażują się podmioty pozapaństwowe oraz organizacje trzeciego sektora. Proces ten bezpośrednio przekłada się na poczucie bezpieczeństwa społecznego w skali lokalnej. Polityka społeczna stanowiąc narzędzie realizacji działań zmierzających ku zapewnieniu bezpieczeństwa społecznego, swoje zadania zaczyna na szczeblu lokalnym.

Sytuacja demograficzna powiatu bialskiego

Ważnym uwarunkowaniem rozwoju danego obszaru jest stan ludności oraz zmiany ludnościowe na jego terenie. Procesy demograficzne mają bowiem bardzo istotny wpływ na gospodarkę i zjawiska społeczne zachodzące na danym obszarze. Wpływają one również na poczucie bezpieczeństwa społecznego poprzez oddziaływanie (potęgowanie lub zmniejszanie) na skalę zagrożeń społecznych.

Przemiany demograficzne największy wpływ wywierają na zagrożenia z grupy socjalnej, do których zaliczyć można zagrożenia bytu, schronienia, pracy, środowiska, zdrowia, fizyczne i ekonomiczne. W mniejszym natomiast stopniu oddziałują na zagrożenia z grupy psychospołecznej (np. osamotnienia czy rozwoju)[15].

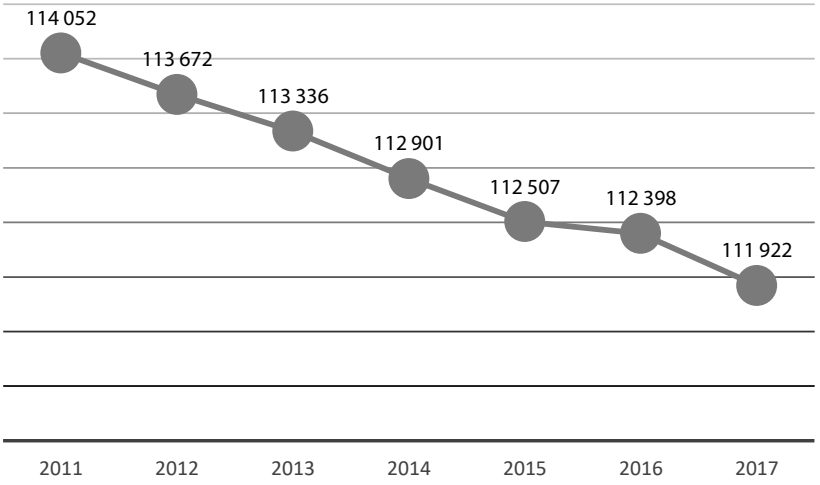
Powiat bialski jest jedną z jednostek samorządu terytorialnego w północno-wschodniej części województwa lubelskiego. Został utworzony w dniu 1 stycznia

[14] M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne a bezpieczeństwo państwa*, dz. cyt., s. 179.

[15] M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku,* Difin, Warszawa 2011, s. 61.

1999 roku na podstawie ustawy o samorządzie powiatowym[16] i rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 1998 roku[17] i stanowi największy powiat tego województwa, którego powierzchnia obejmuje 2754 km (11%). Siedzibą powiatu jest Biała Podlaska – miasto na prawach powiatu. W skład powiatu wchodzą dwie gminy miejskie: gmina miejska Międzyrzec Podlaski i gmina miejska Terespol, a także siedemnaście gmin wiejskich.

Cały obszar powiatu jest słabo zaludniony, gdyż średnia gęstość jego zaludnienia według danych GUS na 31 grudnia 2017 r. wynosi 41 osób na km^2, czyli jest dwukrotnie mniejsza niż średnia gęstość zaludnienia w województwie lubelskim (85 na km^2) i ponad trzykrotnie mniejsza od średniej gęstości zaludnienia na obszarze Polski (124 osoby na km^2).

Wykres nr 1. Liczba ludności w powiecie bialskim w latach 2011-2017 w tys.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Według stanu na 31 grudnia 2017 r., powiat bialski zamieszkuje 111 922 mieszkańców, co stanowi spadek w porównaniu z rokiem poprzednim o 476 osób. Wykres nr 1 obrazuje, że od 2011 roku liczba ludności powiatu systematycznie spada. W latach 2011-2017 liczba mieszkańców powiatu zmalała o 1,9%. W 2017 r. 50,4% (56 363) populacji powiatu stanowiły kobiety, natomiast 49,6% (55 559) mężczyźni, co wskazuje na brak istotnych dysproporcji ilościowych między płciami. Wśród wszystkich mieszkańców powiatu, aż 80% zamieszkuje obszary wiejskie. Jeśli chodzi o strukturę ludności miast i wsi powiatu bialskiego według płci, to można zauważyć, że zarówno w miastach, jak i wsiach powiatu występuje nieznaczna przewaga kobiet (tabela nr 1).

[16] Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jednolity, Dz. U. z 2018 r. poz. 995, 1000, 1349, 1432).

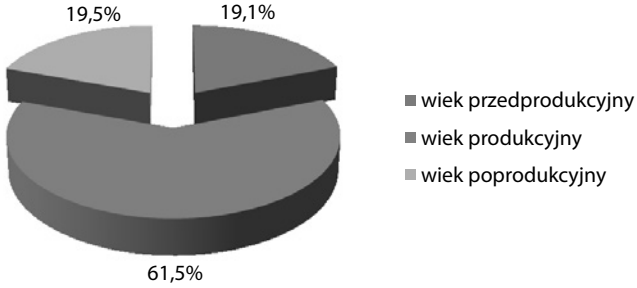
[17] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 1998 r. w sprawie utworzenia powiatów (Dz. U. nr 103, poz. 652).

Tabela nr 1. Struktura ludności w powiecie bialskim wg stanu na 31.12.2017r.

Ogółem	M	Udział liczby M w powiecie w ogólnej liczbie mieszkańców powiatu w %	K	Udział liczby K w powiecie w ogólnej liczbie mieszkańców powiatu w %	Miasta			Wieś		
					Razem	M	K	Razem	M	K
111922	55559	49,6	56363	50,4	22519	10868	11651	89403	44691	44712

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

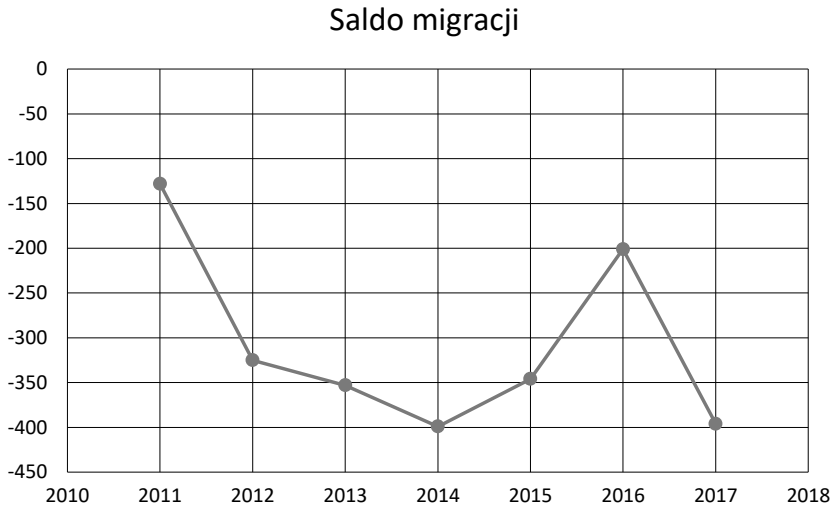
Struktura wieku mieszkańców badanego regionu stanowi istotny element świadczący o kondycji demograficznej ludności. Struktura ludności według wieku w powiecie bialskim zmienia się z roku na rok. Maleje liczba dzieci i młodzieży, a wzrasta liczba ludności w wieku poprodukcyjnym. Przyczyną tych zmian jest przesuwanie się w czasie roczników wyżów i niżów demograficznych, a także obserwowany od początku lat 90. XX wieku spadek dzietności kobiet oraz wydłużenie się przeciętnego czasu trwania życia. Strukturę ludności powiatu bialskiego według grup ekonomicznych przedstawia wykres nr 2. W 2017 roku w wieku potencjalnej największej aktywności społeczno-zawodowej (w wieku produkcyjnym) w powiecie bialskim było 61,5% mieszkańców, zaś w wieku poprodukcyjnym – 19,5%.

Wykres nr 2. Struktura ludności powiatu bialskiego według grup ekonomicznych *w 2017 roku*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Stały trend dotyczący spadku liczby mieszkańców powiatu bialskiego to wynik niekorzystnych tendencji w zakresie przyrostu naturalnego oraz migracji zagranicznych. Brak ofert pracy dla ludzi młodych, którzy po ukończeniu studiów wyższych mogliby powrócić do miejsca urodzenia powoduje zjawisko wyboru większych ośrodków, a często decyzję o emigracji zarobkowej poza granice Polski. W przypadku przedstawiania propozycji pracy często są to oferty z niskim wynagrodzeniem, znacznie odbiegające od ofert dużych ośrodków w kraju.

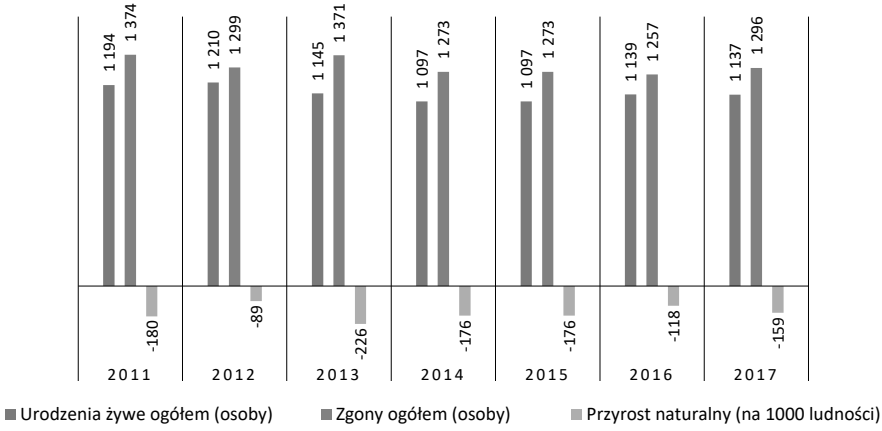
Wykres nr 3. Saldo migracji w powiecie bialskim w latach 2011-2017
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Saldo migracji w powiecie bialskim w latach 2011-2017 zostało przedstawione na wykresie nr 3. Największe saldo migracji ogółem w powiecie bialskim zanotowano w 2014 r. (-399) oraz 2017 r., kiedy wyniosło ono -396. Saldo migracji wewnętrznych w 2017 r. wyniosło -419 i w tym roku było najwyższe wśród lat 2011-2017, przy czym częściej w 2017 r. migrowały kobiety (saldo migracji wewnętrznych wyniosło -270) niż mężczyźni (saldo migracji wewnętrznych wyniosło -149). Co warte zauważenia, saldo migracji zagranicznych w 2014 r. wyniosło -25, w roku następnym wyniosło 0, zaś od 2016 r. można zaobserwować dodatnie saldo tychże migracji[18]. Co za tym idzie, mieszkańcy powiatu bialskiego, według oficjalnych danych liczbowych, zmieniają miejsce swojego zamieszkania zasadniczo w obrębie kraju. Z obserwacji można jednak wysnuć wnioski, że pewna część mieszkańców powiatu wyjeżdża na stałe za granice, jednakże nie jest to ujęte w statystykach GUS-u.

Niekorzystne dla liczby mieszkańców powiatu bialskiego skutki migracji zarobkowej, nie zostały zastąpione przez przyrost naturalny, czyli przewagę urodzeń nad zgonami. Na wykresie nr 4 można zauważyć, że w 2017 r. powiat ten charakteryzował się ujemnym przyrostem naturalnym wynoszącym -159 osoby. Najniższy przyrost naturalny odnotowano w 2013 roku (-226), zaś najwyższy w 2012 roku (-89). Natomiast w latach 2014-2015 przyrost naturalny był na tym samym poziomie i wyniósł -176.

[18] http://www.polskawliczbach.pl/powiat_bialski#demografia-w-pigu%C5%82ce [dostęp: 26.05.2019].

Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów w 2017 r. wyniósł 0,88 i był porównywalny do średniej dla województwa (0,89) oraz znacznie mniejszy od współczynnika dynamiki demograficznej dla całego kraju (1,00)[19].

Wykres nr 4. Przyrost naturalny w powiecie bialskim w latach 2011-2017
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Analizując dane statystyczne dotyczące przyrostu naturalnego i migracji (wykres nr 3 i nr 4) możemy zauważyć tendencje związane z ubytkiem ludności wynikające zarówno z ujemnego przyrostu naturalnego, jak i ujemnego salda migracji. Ponadto prognozy demograficzne przygotowane przez GUS dla powiatu przedstawiają dalszy spadek ludności, co w efekcie będzie skutkować przyśpieszonym procesem starzenia demograficznego ludności w powiecie. Prognozowana populacja w powiecie bialskim w roku 2050 ma bowiem wynieść 95 527 osób, w tym 47 418 kobiet i 48 109 mężczyzn[20].

Obecna sytuacja demograficzna powiatu bialskiego jest wynikiem zmian, jakie zachodziły w ostatnich latach zarówno w Europie, jak i w Polsce w zakresie dzietności. Od ponad 25 lat w Polsce utrzymuje się okres depresji urodzeniowej, a wartość współczynnika dzietności kształtuje się poniżej 2. W powiecie bialskim w 2017 r. współczynnik dzietności ogólnej, wskazujący na liczbę dzieci, urodzonych przez przeciętną kobietę w ciągu całego okresu rozrodczego, 15-49 lat, wyniósł 1,44, czyli był wyższy niż w województwie lubelskim (1,37), ale nieco niższy niż w kraju (1,45)[21]. Mała liczba urodzeń dzieci nie pozwala na zapewnienie prostej zastępowalności pokoleń. Żeby można było o niej mówić, to wskaźnik dzietności powinien równać się 2,11; czyli na 100 kobiet (w wieku rozrodczym, czyli pomiędzy 15 a 49 rokiem życia) powinno się rodzić średnio 210-215 dzieci rocznie, podczas gdy, w 2017 r., w kraju było ich zaledwie 145, zaś w powiecie bialskim 144.

[19] Tamże.
[20] Tamże.
[21] Tamże.

Zaznaczyć należy, że niski poziom dzietności przełoży się w przyszłości na niską liczbę urodzeń, ze względu na mniejszą liczbę kobiet w wieku rozrodczym.

Wśród przyczyn zmniejszającej się dzietności można wskazać między innymi odkładanie na później przez ludzi młodych decyzji o założeniu rodziny w związku z rosnącymi trudnościami w łączeniu życia rodzinnego z zawodowym. Coraz częściej od pracowników wymaga się ciągłego doskonalenia zawodowego, zdobywania nowych umiejętności, zaangażowania i dyspozycyjności, co powoduje, że godzenie życia zawodowego z życiem prywatnym jest niezmiernie trudne.

W Diagnozie Społecznej z 2015 r., podobnie jak w 2013 r., co druga badana kobieta w wieku 25-44 lat wskazywała opiekę nad dzieckiem jako główny powód bierności zawodowej. Konsekwencją trudności w pogodzeniu tych dwóch istotnych aktywności może być stres, frustracja, niższa jakość świadczonej pracy, ale także rezygnacja z posiadania potomstwa i odkładanie w czasie decyzji rodzicielskich lub ograniczanie się do jednego dziecka[22].

Wpływ na zmniejszenie się liczby ludności powiatu ma także umieralność jego mieszkańców. W 2017 r. można zaobserwować wzrost liczby zgonów (-39), przy jednoczesnym niewielkim spadku urodzeń żywych (-2) (wykres nr 4). Dane te wskazują, że sytuacja ludnościowa w powiecie bialskim jest trudna, a w najbliższej perspektywie można się spodziewać dalszych zmian oddziałujących negatywnie na stabilny rozwój demograficzny. Można się spodziewać, że pociągnie to za sobą kolejne negatywne konsekwencje, w tym również w sferze bezpieczeństwa społecznego.

Podsumowanie

Należy nadmienić, że przemiany demograficzne jako czynnik wpływający na zagrożenia społeczne jest nie mniej ważny od innych zjawisk oddziałujących na bezpieczeństwo społeczne. Przeprowadzona w niniejszym opracowaniu analiza sytuacji demograficznej powiatu bialskiego pozwoliła zauważyć bariery, które hamują jego rozwój społeczno-gospodarczy, a tym samym negatywnie wpływają na bezpieczeństwo społeczne.

Przedstawiona charakterystyka społeczno-demograficzna ludności zamieszkującej powiat bialski wskazuje na wiele niekorzystnych cech. Jedną z najważniejszych jest ujemny przyrost naturalny, który przy równoczesnym ujemnym saldzie migracji staje się bardzo niebezpiecznym zjawiskiem, wpływając na bezpieczeństwo nie tylko ludności powiatu, ale i całego państwa. W przełożeniu na prognozy demograficzne zjawiska te będą się objawiały dalszym spadkiem liczby ludności i przyspieszonym procesem starzenia demograficznego.

Sytuacja powiatu bialskiego, w badanym w opracowaniu aspekcie, jest typowa dla tzw. ściany wschodniej, choć czasami wygląda nawet gorzej na tle wojewódz-

[22] C. Sadowska-Snarska, *Rozwiązania sprzyjające równowadze praca-rodzina w opinii badanych pracobiorców*, [w:] C. Sadowska-Snarska (red.), *Uwarunkowania godzenia pracy zawodowej z obowiązkami rodzinnymi w Polsce*, Wyd. Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2011.

twa lubelskiego. Załamanie demograficzne skutkuje między innymi ograniczeniem podaży pracy, a to prowadzi w skali całego kraju do powstawania trudności w powiększaniu PKB stanowiąc zagrożenie dla stabilności systemu finansów publicznych, a idąc dalej powoduje ograniczenie zdolności obronnych państwa.

Sytuacja demograficzna powiatu ma znaczący wpływ na procesy ludnościowe zachodzące w danym społeczeństwie, a te z kolei warunkują funkcjonowanie innych dziedzin życia. Determinują między innymi sytuację na rynku pracy, dlatego też przygotowując różnego rodzaju strategie, działania na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa, należy brać pod uwagę zachodzące na danym obszarze procesy demograficzne.

Literatura:

1. Buzan B., *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, London 1991.
2. Chwiej E., *Demograficzny aspekt bezpieczeństwa państwa. Zagrożenia dla Polski,* [w:] M. Kubiak, M. Minkina (red.), *Współczesne bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Uwarunkowania, relacje, zależności,* Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2011.
3. Cieślarczyk M., *Teoretyczne, metodologiczne i praktyczne aspekty zarządzania bezpieczeństwem*, [w:] M. Lisiecki (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*, Wyd. WSZIP im. Heleny Chodkowskiej, Warszawa 2008.
4. Jakubczak J., Flis J. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzywania i strategie*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2006.
5. *Leksykon polityki społecznej*, B. Rysz-Kowalczyk (red.), Wyd. Aspra JR F.H.U., Warszawa 2001.
6. Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne a bezpieczeństwo państwa*, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy, Kielce 2009.
7. Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku,* Difin, Warszawa 2011.
8. Pucek Z., *Lokalność jako ojczyzna,* [w:] B. Jałowiecki, K. Sowa, P. Dudkiewicz (red.), *Społeczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość,* Wyd. UW, Warszawa 1989.
9. Pokruszyński W., *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, „Kultura i Polityka", 2009, nr 5.
10. Sadowska-Snarska C., *Rozwiązania sprzyjające równowadze praca-rodzina w opinii badanych pracobiorców*, [w:] C. Sadowska-Snarska (red.), *Uwarunkowania godzenia pracy zawodowej z obowiązkami rodzinnymi w Polsce*, Wyd. Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2011.
11. Skrabacz A., *Pojęcie, typologia i uwarunkowania bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku,* [w:] M. Kubiak, M. Minkina, *Współczesne bezpieczeństwo społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Siedlcach, Warszawa-Siedlce 2013.
12. *Social Security: a New consensus*, International Labour Office, Geneva 2001.
13. Symonides J., *Problemy pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego we współczesnym świecie*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Wychowanie dla pokoju*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983.
14. http://www.polskawliczbach.pl/powiat_bialski#demografia-w-pigu%C5%82ce

Źródła prawa:

15. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jednolity, Dz. U. z 2018 r. poz. 995, 1000, 1349, 1432).
16. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 1998 r. w sprawie utworzenia powiatów (Dz. U. nr 103, poz. 652).

lic. Natalia Ratajewska
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

BEZROBOCIE JAKO ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO

UNEMPLOYMENT AS A THREAT TO SOCIAL SECURITY

Streszczenie
Bezrobocie jako zjawisko społeczne przyjmuje różnorodne formy i może być m.in. stałe bądź czasowe, widoczne lub ukryte oraz strukturalne czy technologiczne. Współcześnie jest obecne we wszystkich częściach świata i dotyczy setek milionów ludzi. Bez wątpienia wiąże się z dziedziną bezpieczeństwa społecznego, gdyż nieustannie stanowi zagrożenie dla tych, którzy albo pracują albo przygotowują się do podjęcia pracy. Wytwarza to atmosferę niepewności jutra, zakłócając harmonijny i pokojowy rozwój człowieka i społeczeństwa, nierzadko prowadząc do wykluczenia społecznego. Bezrobocie zawsze było zjawiskiem złożonym i w niektórych przypadkach ciężko było poddać je jednoznacznym interpretacjom. Zauważyć można to odnosząc się do historii i etapów jego kształtowania wraz z upływem czasu. Problem bezrobocia dotyczy zarówno kobiet, jak i mężczyzn, ludzi młodych i posiadających wykształcenie wyższe, czy zamieszkujących obszary miejskie oraz wiejskie. Poruszone w opracowaniu problemy dotyczą postrzegania bezpieczeństwa, bezpieczeństwa narodowego oraz społecznego, a także zdefiniowania zjawiska bezrobocia i ukazania go jako elementu podsystemu bezpieczeństwa społecznego. Podjęta analiza pozwala stwierdzić, iż bezrobocie stanowi poważny problem współczesnego państwa stanowiąc zagrożenie w obszarze bezpieczeństwa społecznego.

Słowa kluczowe: aktywność, bezpieczeństwo, bezrobocie, wrażliwość, zagrożenie

Abstract
As a social phenomenon, unemployment takes various forms and can be permanent or temporary, visible or hidden, and structural or technological. Today it is present in all parts of the world and affects hundreds of millions of people. It is undoubtedly related to the field of social security, as it is a constant threat to those who are either working or preparing to work. This creates an atmosphere of uncertainty for tomorrow, disrupting the harmonious and peaceful development of man and society, often leading to social exclusion. Unemployment has always been a complex phenomenon and in some cases it has been difficult to give it unambiguous interpretations. It can be noticed referring to the history and stages of its formation with the passage of time. The problem of unemployment affects

both women and men, young people and people with higher education, as well as people living in urban and rural areas. The problems raised in the study concern the perception of security, national and social security, as well as the definition of unemployment and its presentation as an element of the social security subsystem. The analysis undertaken allows to conclude that unemployment is a serious problem of the modern state, posing a threat in the area of social security.

Keywords: activity, security, unemployment, sensitivity, threat

Wstęp

Problematyka bezrobocia staje się coraz bardziej powszechnym tematem poruszanym w literaturze przedmiotu. Wiąże się to z rozwojem cywilizacji oraz pojawianiem się w związku z tym nowych problemów i zagrożeń społecznych. Wielu autorów, takich jak m.in. Magdalena Łuka, Janusz Gierszewski czy Alicja Kłos i Katarzyna Tomaszewska w swoich publikacjach zajmuje się rozważaniem i definiowaniem zjawiska bezrobocia oraz określaniem jego wpływu na jednostkę ludzką. Bezrobocie, jak podaje literatura, jest również jednym z elementów podsystemu bezpieczeństwa społecznego, a co za tym idzie ma związek z ogólnie pojmowanym bezpieczeństwem oraz bezpieczeństwem narodowym. Można stwierdzić, iż jest jedną z najcięższych klęsk społecznych współczesnego świata i stwarza niebezpieczeństwa, niełatwe do przewidzenia. Jego poziom na przestrzeni ostatnich latach, pomimo stopniowych spadków, musi być obserwowany z niepokojem. Niespójność transformacji gospodarczych, brak długofalowych wizji rozwoju i inne nadużycia z jednej strony, a rozwój technologii, m.in. robotyzacja przemysłu z drugiej, powodują dalsze istnienie bezrobocia. W aspekcie polityczno-ustrojowym zło bezrobocia sprzyja rozwojowi radykalizmu i niepokojów społecznych. Dążenie do zmiany i krytyka ustroju znajdują ogromne poparcie wśród bezrobotnych. Angażują się oni chętnie w manifestacje i wystąpienia przeciwko porządkowi społecznemu. W konsekwencji bezrobocie przynosi postawy antyspołeczne, sprzyja przestępczości, często prowadzi do ubóstwa i marginalizacji człowieka w życiu społecznym. Brak zdolności państwa do zapewnienia obywatelowi prawa do pracy wyraża się również w niezdolności do ochrony innych praw człowieka pracującego, a to osłabia autorytet władzy w państwie i nadweręża stabilność bytu społecznego. Tematyka bezrobocia obejmuje ponadto skutki jakie niesie za sobą występowanie tego zjawiska. Do jednej z poważniejszych konsekwencji zaliczyć można obniżenie materialnego poziomu życia, nierzadko nawet zagrożenie egzystencji i bytu jednostek oraz rodzin. Patologia społeczna – kolejny istotny aspekt pojawiający się w następstwie bezrobocia. Przejawia się ona w postaci alkoholizmu, narkomanii bądź różnych formach przestępczości. Szczególnie groźne są przejawy patologii wśród młodzieży dotkniętej bezrobociem strukturalno-patologicznym, ponieważ brak możliwości uzyskania normalnej pracy skłania młodych członków społeczeństwa do poszukiwania nielegalnych, bardzo często przestępczych źródeł do-

chodów, ostatecznie prowadząc do całkowitego wyalienowania się tej grupy społecznej, będąc poważnym zagrożeniem dla przyszłości kraju.

Niniejsze opracowanie systematyzuje wiedzę na temat definiowania pojęcia i rodzajów bezrobocia oraz ukazuje bezrobocie jako zagrożenie bezpieczeństwa społecznego w zależności od wybranej grupy społecznej.

Bezpieczeństwo społeczne w literaturze

Chcąc przedstawić istotę bezpieczeństwa społecznego należy wspomnieć o bezpieczeństwie narodowym, dlatego iż bezpieczeństwo społeczne jest jednym z jego rodzajów. W. Kitler przedstawia relacje pomiędzy bezpieczeństwem narodowym a jego różnymi rodzajami, które przedstawione są na rysunku nr 1:

Rysunek nr 1. Relacje poziome między różnymi rodzajami bezpieczeństwa

Źródło: W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowanie. System,* AON, Warszawa 2011, s. 40.

Rosnące zainteresowanie bezpieczeństwem społecznym w obszarze bezpieczeństwa narodowego spowodowane jest rolą współczesnego państwa demokratycznego, które za priorytetowe zadanie stawia sobie troskę o obywateli niezależnie od ich statusu materialnego, o to aby mogli oni w sposób realny uczestniczyć w życiu społecznym. Duże grupy społeczne nie są samowystarczalne pod względem ekonomicznym, co powoduje, iż demokracja staje się demokracją fasadową, a instytucje państwowe są niedostępne dla szerokich kręgów społecznych. Pojawia się zatem kolejne pojęcie jakim jest bezpieczeństwo socjalne. Pojmowane jest ono jako ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb oraz realizacji aspiracji życiowych przez

tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne[1].

Bezpieczeństwo społeczne obejmuje całokształt działań prawnych i organizacyjnych realizowanych przez podmioty rządowe, pozarządowe, jaki i samych obywateli, które mają na celu zapewnienie określonego poziomu życia osobom, rodzinom i grupom społecznym oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego. Odnosi się również do poczucia wspólnoty tworzenia więzi społecznych opartych na zaufaniu. Można stwierdzić, że bezpieczeństwo społeczne składa się z trzech komponentów: bezpieczeństwo socjalne (które odnosi się do minimalnych standardów socjalnych opisanych przez poziom np. minimalnych płac), bezpieczeństwo wspólnotowe (odnoszące się do obszaru doznań i emocji) oraz bezpieczeństwo rozwojowe (które odnosi się do ogólnych warunków rozwoju obywatela[2].

Zdaniem J. Gierszewskiego, wartościowanie elementów bezpieczeństwa społecznego dotyczy potrzeb człowieka, który znajduje się w otoczeniu konkretnych wyzwań i ryzyk społecznych. Gwarantem zapewnienia swobodnego rozwoju i pomocy w niedostatku jest państwo wraz z instytucjami do tego powołanymi. Takie elementy tworzą system zwany aksjologicznym, który powinien kształtować działanie podmiotów w obszarze bezpieczeństwa społecznego[3].

W literaturze przedmiotu obok definicji bezpieczeństwa społecznego można odnaleźć pojęcie bezpieczeństwa socjalnego, które jest z nim po części utożsamiane. Bezpieczeństwo socjalne pojawia się w dwóch aspektach: materialnym i społecznym. Aspekt materialny dotyczy zapewnienia każdemu obywatelowi niezbędnych środków do utrzymania siebie i rodziny. Źródłem takiego utrzymania może być praca, świadczenia społeczne oraz np. placówki służby zdrowia czy oświatowe. Społeczny aspekt bezpieczeństwa dotyczy przepisów prawa, które zapewniają ład w stosunkach społecznych. Jest to system, który podejmuje działania w momencie, gdy jednostka bądź rodzina znajdzie się w trudnej sytuacji życiowej[4].

B. Jagusiak bezpieczeństwo socjalne określa jako stan, w którym określony podmiot lub grupa społeczna jest wolna od zagrożeń mających charakter bytowy. Posiada realne gwarancje zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych jednostek i rodzin zabezpieczające przed niedostatkiem lub obniżeniem poziomu życia spowodowanego głownie ryzykiem socjalnym, obawą przed bezrobociem, gwałtownym obniżeniem standardu życia czy innymi zdarzeniami losowymi i w razie potrzeby może liczyć na pomoc finansową[5].

Do pojęcia bezpieczeństwa społecznego została też wprowadzona koncepcja wykluczenia społecznego jako braku warunków do rozwoju psychospołecznego.

---

1 W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowanie. System,* AON, Warszawa 2011, s. 41.

2 M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI w. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2011, s. 57-58.

3 J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2013, s. 115.

4 B. Jagusiak, *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, Difin, Warszawa 2015, s. 26.

5 Tamże, s. 26.

W rozumieniu socjalno-ekonomicznym bezpieczeństwo społeczne kojarzone jest z zabezpieczeniem społecznym. Bezpieczeństwo społeczne rozpatrywane jest przedmiotowo jako kategoria bezpieczeństwa[6].

Bezpieczeństwo społeczne to w głównej mierze zadanie publiczne realizowane przez organy administracji publicznej, które powinny kierować się określonymi zasadami. W polityce społecznej zasady są to ogólne dyrektywy i normy postępowania, jakimi powinny posługiwać się podmioty polityki społecznej w realizacji podstawowych celów. Skutkiem wyboru określonej zasady jest kształtowanie przez państwo wysokości przekazywanych środków pieniężnych na cele społeczne z budżetu finansów publicznych, możliwości wykorzystania instrumentów polityki społecznej a także zachowanie bezpiecznego marginesu dla zachowań populistycznych[7].

Bezrobocie jako element podsystemu bezpieczeństwa społecznego

Analizując zagrożenia z obszaru bezpieczeństwa społecznego można zauważyć, że jednym z możliwych zagrożeń w nim występujących jest bezrobocie. Uważane jest ono za jedną z najbardziej dotkliwych kwestii społecznych. Z pozoru wydawać się może, iż jest to oczywiste zjawisko do zdefiniowania, lecz trudno jest znaleźć wspólną definicję, która będzie możliwa do powszechnej akceptacji. Dzieje się tak z powodu wielowymiarowości i złożoności tego zjawiska. W literaturze przedmiotu, do której należy zaliczyć prace psychologów, ekonomistów, socjologów, prawników, statystyków, oraz specjalistów z zakresu polityki społecznej, znajduje się wiele propozycji definiowania bezrobocia, a także osoby bezrobotnej. Według M. Leszczyńskiego, bezrobocie to stan, który odznacza się brakiem możliwości zarabiania na życie za pomocą społecznie akceptowalnych środków, to różnica pomiędzy „potencjalną wielkością siły roboczej", a więc ogółem zdolnych do pracy, a aktualną liczbą osób „zagospodarowanych" przez rynek pracy. To sytuacja, gdzie część zasobów pracy w wieku produkcyjnym skłania się do podjęcia pracy, ale nie znajduje zatrudnienia. Za miernik uznaje się stopę bezrobocia wyrażającą stosunek bezrobotnych do liczby ludności, która jest aktywna zawodowo. Bezrobocie może być tłumaczone także jako efekt nierównowagi pomiędzy popytem a podażą pracy[8].

W ujęciu podmiotowym bezrobocie to stan bezczynności zawodowej osób, które są zdolne do pracy i wyrażają gotowość do jej podjęcia, dla których podstawą egzystencji jest dochód z pracy. Przedmiotowe ujęcie natomiast, określa je jako

[6] J. Gierszewski, *Model bezpieczeństwa społecznego na tle teorii systemów*, kwartalnik nr 2(10)/2013, Chojnice 2013, s. 70.

[7] J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2013, s. 171.

[8] M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI w. Zarządzanie bezpieczeństwem,* Difin, Warszawa 2011, s. 86-87.

analityczną kategorię rynku pracy, które będzie oznaczało niezrealizowaną podaż pracy, będącą skutkiem nierównowagi między podażą zasobów ludzkich, czyli siły roboczej, a popytem na pracę[9].

Bezrobocie można podzielić na[10]:

- całkowite, które określane jest jako brak zarobków w związku z niemożnością otrzymania odpowiedniego zatrudnienia w odniesieniu do osoby zdolnej do pracy, która jest do dyspozycji i faktycznie poszukuje pracy,
- dobrowolne; osoba podejmie pracę, pod warunkiem wyższych niż proponowane warunki,
- przymusowe, odnoszące się do chęci podjęcia pracy, ale niemożności jej uzyskania.

Pod względem orientacji wyróżnia się bezrobocie jawne, czyli rejestrowane oraz ukryte, które znajduje się poza statystyką. Najczęstszymi przyczynami bezrobocia są[11]:

- spadek ogólnej aktywności gospodarczej, spadek produkcji, obniżenie popytu konsumpcyjnego, zahamowanie procesów inwestycyjnych, długotrwały wzrost importu substytucyjnego, zwiększony przyrost zasobów pracy.

Skutki natomiast wiążą się z[12]:

- nieproduktywnym i niewykorzystanym potencjałem ludzkim, znacznie zwiększonymi kosztami związanymi z utrzymaniem bezrobotnych a także służb zajmujących się ich obsługą i problemami, spadkiem dochodów rodzin, utratą kwalifikacji, rozszerzeniem się społecznych kręgów ubóstwa.

Bezrobocie występujące w Polsce, można mierzyć na dwa sposoby. Za pomocą statystyk urzędów pracy oraz metody wykorzystywanej w badaniach aktywności ekonomicznej ludności. Metoda stosowana przez urzędy pracy określa bezrobotnych jako osoby niezatrudnione oraz niewykonujące innej pracy, osoby nieuczące się w szkole w systemie dziennym poza szkołami zaocznymi i wieczorowymi, osoby zarejestrowane w odpowiednim urzędzie pracy jeśli: ukończyły 18 lat, nie ukończyły 60 lat w przypadku kobiet i 65 lat w przypadku mężczyzn, nie nabyły prawa do emerytury lub renty inwalidzkiej, nie są posiadaczami ani właścicielami nieruchomości rolnej o powierzchni, która przekracza 2 ha przeliczeniowe, a także nie prowadzą działalności gospodarczej. Metoda BAEL (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności), czyli stosowana przez Międzynarodową Organizację Pracy i EUROSTAT (Europejski Urząd Statystyczny) za bezrobotnych uznaje osoby w wieku 15-74 lat, które spełniają jednocześnie następujące warunki: w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi, w ciągu ostatnich 4 tygodni aktywnie poszukiwały pracy oraz były gotowe ją podjąć. Dane dotyczące bezrobocia pochodzące z powyższych źródeł mogą się nieznacznie różnić od siebie, gdyż

[9] J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2013, s. 341.
[10] Tamże.
[11] M. Tryboń, I. Grabowska-Lepczak, M. Kwiatkowski, *Bezpieczeństwo człowieka w obliczu zagrożeń XXI wieku*, [w:] Zeszyty Naukowe SGSP, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2011, s. 198.
[12] Tamże, s. 199.

autorzy posługują się różnymi pojęciami. Liczba osób bezrobotnych szacowana metodą BAEL może być wyższa od liczby bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy[13].

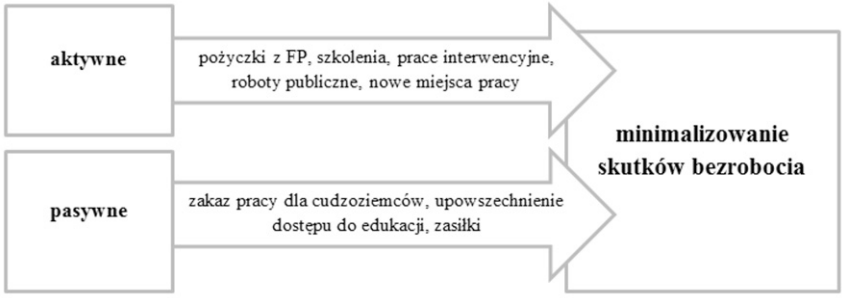
J. Gierszewski twierdzi, że istnieją trzy rodzaje skutków bezrobocia: ekonomiczne, polityczne i psychospołeczne. Osoby dotknięte bezrobociem doznają pogorszenia sytuacji materialnej, które może doprowadzić do powstawania protestów społecznych, a także[14]:

- wpływa na kapitał społeczny człowieka, gdyż prowadzi do osłabienia towarzyskich, rodzinnych i formalnych kontaktów społecznych,
- prowadzi do destabilizacji społecznej oraz wpływa ba sposób funkcjonowania rodziny, np. pogłębia zagrożenie przemocą.

W obszarze gospodarki kraju powoduje utratę produkcji, wzrost wydatków na świadczenia socjalne, obciążenie finansowe, niszczy kapitał ludzki, bo pracownicy tracą kompetencje[15].

Analizując skutki bezrobocia można wykazać, że ich łagodzenie wiąże się z aktywną lub pasywną polityką społeczną państwa. Każe państwo, w warunkach wysokiego i rosnącego bezrobocia, zobowiązane jest do podejmowania odpowiedniej polityki na rynku pracy. Zasadniczym celem tej polityki powinno być utrzymanie wysokiego poziomu zatrudnienia i niskiego bezrobocia. W Polsce polityka rynku pracy ma charakter rządowo-samorządowy. Podstawowe założenia i uwarunkowania prawne formułowane są w odniesieniu do całego kraju na szczeblu rządowym, natomiast jej realizacja ma miejsce w skali lokalnych i regionalnych rynków pracy oraz wykonywana jest przez władzę i administrację samorządową[16].

W procesie realizacji celów polityki rynku pracy stosuje się wiele środków, które można pogrupować na aktywne i pasywne, a które zostały przedstawione na rysunku nr 2.

Rysunek nr 2. Narzędzia minimalizowania skutków bezrobocia

Źródło: J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2013, s. 352.

[13] J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne*...dz. cyt., s. 343.
[14] Tamże, s. 350.
[15] Tamże, s. 350.
[16] E. Kryńska, *Rekomendacje dotyczące polityki rynku pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, s. 6.

Pasywna polityka państwa odnosi się do różnych form pomocy finansowej. Skutki bezrobocia dotyczą nie tylko samych bezrobotnych, ale również w dłuższym okresie czasu odbijają się na funkcjonowaniu całego społeczeństwa i na jego ekonomicznych kosztach[17].

Zjawisko bezrobocia w Polsce

Chcąc przedstawić i zanalizować sytuację bezrobocia w państwie polskim warto odnieść się do historii oraz do procesu jego wieloletniego kształtowania się. Przełom XIX i XX wieku związany z rozwojem przemysłu kapitalistycznego spowodował pojawienie się grup ludności poszukującej pracy zarobkowej. W okresie II Rzeczypospolitej bezrobocie było nieodłącznym elementem dnia codziennego i rzeczywistości społeczno-gospodarczej, aczkolwiek siła zjawiska ulegała zmianie: od wzrostu w latach kryzysu do spadku w latach ożywienia gospodarczego. Bez względu na wahania koniunktury bezrobocie było poważnym i jednym z najważniejszych problemów społecznych, politycznych oraz ekonomicznych w okresie dwudziestolecia międzywojennego. W tymże czasie miało ono charakter masowy i strukturalny, gdzie decydującym aspektem było nałożenie się dwóch procesów takich jak: znaczny przyrost społeczeństwa w wieku produkcyjnym oraz skutki kryzysu gospodarczego, a mianowicie niedostateczny popyt na pracę. Charakterystyczną cechą ówczesnego bezrobocia było ogromne przeludnienie agrarne, które utrwalało utrzymywanie się wysokiego poziomu bezrobocia na miejskim rynku pracy na skutek przepływu ludności ze wsi do miast w całym okresie międzywojennym. Po II wojnie światowej nastąpiła zmiana ustroju ekonomicznego i politycznego w Polsce, co spowodowało istotne reformy w gospodarowaniu zasobami pracy. Bezrobocie w okresie powojennym oficjalnie nie istniało. Rzeczypospolita Polska była krajem o wysokim ukrytym bezrobociu, co oznacza, iż istniało dużo nieproduktywnych stanowisk pracy. Ważnym wydarzeniem po 1945 roku było podjęcie przez władzę komunistyczną decyzji o zmianie struktury własności z gospodarki rynkowej w gospodarkę centralnie planowaną, co spowodowało spadek zatrudnionych w produkcji rolnej i wzrost utrzymujących z przemysłu i rzemiosła. Państwo w okresie PRL gwarantowało każdemu obywatelowi prawo do pracy, jednocześnie zobowiązując się do dostarczenia potrzebnej ilości miejsc pracy oraz odpowiedniego wynagrodzenia. Kryzys PRL nastąpił w drugiej połowie lat pięćdziesiątych, kiedy bezrobocie stało się oficjalnym problemem społeczno-ekonomicznym. Spowodowany był na skutek „polskiego października 1956", czyli wydarzeń, które przyczyniły się do ujawniania prawdy o sytuacji na lokalnych rynkach pracy[18].

Dekada lat dziewięćdziesiątych XX wieku rozpoczęła w dziejach Polski nowy etap spowodowany takimi wydarzeniami jak: przejęcie władzy przez siły demo-

[17] Tamże, s. 352.

[18] M. Łuka, *Osoba ludzka a bezrobocie. Analiza filozoficzno- pedagogiczna*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 38-41.

kratyczne w związku ze zwycięstwem wyborczym w 1989 oraz podjęcie reform przekształcających gospodarkę centralnie planowaną w gospodarkę rynkową. Najdotkliwsze i najbardziej dynamiczne zmiany nastąpiły w sferze rynku pracy i zatrudnienia. W bardzo szybkim tempie rynek pracy przekształcił się w rynek niedoboru popytu. W sposób masowy bezrobocie objęło różnorodne kategorie ludności zarówno w miastach jak i na wsi[19].

Od początku lat dziewięćdziesiątych bezrobocie stało się ogromnym wyzwaniem dla polskiej gospodarki a także wzbudziło chęć wielostronnego poznania zjawiska. Stałym zagrożeniem jest utrzymujące się na wysokim poziomie bezrobocie długotrwałe, czyli takie w którym osoba poszukuje pracy ponad rok oraz wzrost bezrobocia chronicznego, gdzie poszukiwanie pracy trwa ponad dwa lata. Największe zagrożenie bezrobociem dotknęło młodzież w wieku do 24 lat oraz absolwentów, a w szczególności średnich i zasadniczych szkół zawodowych. Osoby niepełnosprawne to kategoria ludzi, która jest szczególnie zagrożona bezrobociem. Trudności związane z uzyskaniem i utrzymaniem pracy przez tę grupę ludzi są jednym z trudniejszych do rozwiązania problemów społecznych. Współczesne bezrobocie głównie stanowi problem ludności miejskiej jednakże mieszkańcy wsi oraz rolnictwo indywidualne również zmaga się z tym zjawiskiem[20].

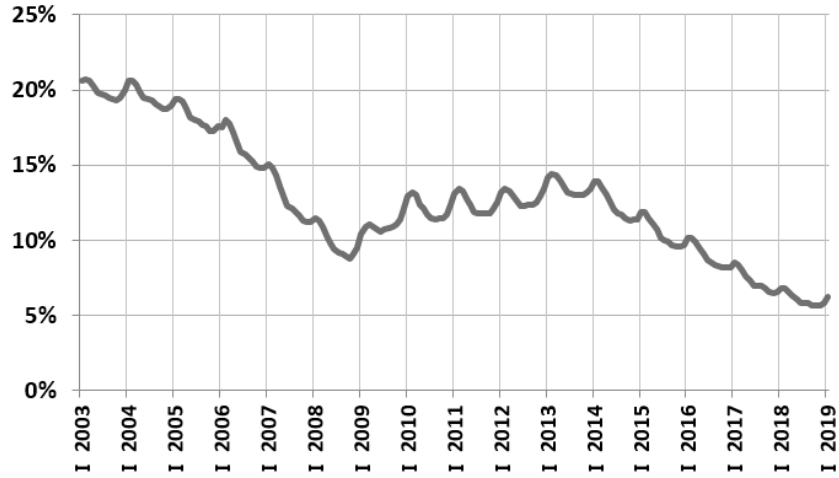
Obecnie, w dobie XXI wieku można zaobserwować zmniejszanie liczby miejsc pracy w licznych sektorach gospodarki. W dzisiejszych czasach nie istnieje branża, która nie zmagałaby się z problemem bezrobocia, co oznacza, iż nie ma pewnych zawodów. Z bezrobociem walczą hutnicy, górnicy bądź włókniarze, ale także lekarze, nauczyciele czy prawnicy. Ukończenie studiów oraz uzyskanie wyższego wykształcenia nie gwarantuje zdobycia pracy w wybranym zawodzie, a co za tym idzie pożądanych zarobków[21].

M. Łuka w swoich rozważaniach stwierdza, iż niepokojącym zjawiskiem jest także „powrót do statusu bezrobotnego", którego przyczyną są najczęściej niedostosowania pod względem prawnym. Często zdarza się, że w momencie, kiedy pracodawca przyjmuje bezrobotnego do pracy stosuje wyjścia, aby zminimalizować koszty produkcji poprzez nieodprowadzanie składek do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Łamane jest także prawo pracy przez nieodpowiednie i uciążliwe warunki zatrudnienia oraz wydłużanie obowiązującej liczby godzin pracy. Zatrudnianie na tak zwany okres próbny, po którym nie przedłuża się umowy z pracownikiem staje się nagminnym problemem. Polska nie wprowadziła jak dotąd indywidualnego systemu ubezpieczeń od bezrobocia na wzór innych państw. Zasiłki dla bezrobotnych są obecnie zbyt małe w stosunku do szybko rosnących kosztów utrzymania. Rozwiązaniem powyższej sytuacji staje się praca w nieoficjalnym sektorze, tak zwana „praca na czarno", która jest jedynym, dostępnym źródłem utrzymania. Warto zaakcentować, że w toku zmian politycznych i gospodarczych bezrobocie nie jest zjawiskiem jednorodnym o przejrzystej strukturze. To zmieniające się zjawisko, które kształtowało się przez stulecia i będzie kształtowało

[19] Tamże, s. 41-42.
[20] Tamże, s. 43.
[21] Tamże, s. 46.

nadal przez kolejne wieki, dopóki istnieć będzie gospodarka. Dotyka ono społeczności na całym świecie, jest złem w wielu wymiarach życia ludzkiego i staje się wyzwaniem dla wszystkich[22].

Podstawowym miernikiem wielkości bezrobocia jest stopa bezrobocia, czyli stosunek liczby bezrobotnych zarejestrowanych do liczby ludności aktywnej zawodowo, to jest pracującej i bezrobotnej łącznie, wyrażony w procentach. Główny Urząd Statystyczny podaje informacje dotyczące stopy bezrobocia w Polsce na przestrzeni lat, które przedstawione zostały na wykresie nr 1.

Wykres nr 1. Stopa bezrobocia w Polsce od stycznia 2003 do stycznia 2019

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2018,4,1.html (dostęp 03.04.2020).

W roku 2003 stopa bezrobocia wynosiła ponad 20% i do końca roku 2008 można zauważyć tendencję spadkową, gdzie wynik spadł do około 8%. Nierównomierne wahania począwszy od wzrostu po spadki w latach 2009- 2014 dały w styczniu 2014 roku stopę bezrobocia o wysokości około 14%. Kolejno w latach 2014 do 2019 nastąpił spadek wskaźnika i jak podaje Główny Urząd Statystyczny w styczniu 2019 roku odnotowano stopę bezrobocia równą 6,1%. Zamieszczone dane ukazują duży spadek liczby osób pozostających bez pracy, gdzie w 2003 roku wynik wynosił aż 20% aby w roku 2019 spaść do 6%[23].

Dokonując analizy sytuacji na rynku pracy w Polsce z łatwością można dostrzec różnice w traktowaniu kobiet i mężczyzn. Dowodem na to są utrzymujące się czynniki, a mianowicie: niższy wskaźnik zatrudniania kobiet, niższy współczynnik aktywności zawodowej, wyższy poziom bezrobocia, brak równości w wy-

[22] Tamże, s. 46-47.
[23] Tamże.

nagrodzeniach kobiet i mężczyzn, bądź znikoma obecność kobiet na wyższych stanowiskach firm. Powodem takiej sytuacji jest szereg barier i przeszkód, z którymi od lat mierzą się kobiety w Polsce. Wynika to przede wszystkim z podwójnej roli, jaką pełnią: aktywne zawodowo matki/opiekunki[24].

Transformacja ustrojowa, która miała miejsce w państwie polskim miała duży wpływ na kształt rynku pracy kobiet. Rewolucje gospodarcze, głownie pojawienie się sektora prywatnego znacznie wpłynęły na strukturę i poziom zatrudnienia. Dynamicznemu rozwojowi sektora prywatnego towarzyszył spadek poziomu zatrudnienia w sektorze publicznym. W konsekwencji w większym stopniu bezrobociem zostały dotknięte kobiety. W głównej mierze to właśnie one miały problem ze znalezieniem pracy, która byłaby zgodna z posiadanymi umiejętnościami i wykształceniem. Wpływ na tę sytuację miały nie tylko czynniki systemowe, ale również uwarunkowania społeczne, religijne i kulturowe[25].

Spadek aktywności zawodowej kobiet, wynikał także z faktu, iż państwo zrezygnowało z obowiązku opieki nad osobami starszymi i dziećmi. Brak środków na rozwój instytucjonalnej sieci ośrodków opiekuńczych zmusił kobiety do pozostania w domu. Ogromny wpływ na sytuację zawodową kobiet miały też „dyskryminujące przywileje" w prawie pracy oraz emeryturach. Urlopy wychowawcze, macierzyńskie, niższy wiek przechodzenia na emeryturę w porównaniu do mężczyzn osłabiły ich pozycję na rynku pracy[26].

W ostatnim czasie sytuacja kobiet ulega stopniowej zmianie. Wiąże się to ściśle z przemianami współczesnego rynku pracy. Zmienia się stosunek do pracy, która staje się naczelnym elementem życia współczesnego człowieka, w znaczący sposób wpływając na jego status i pozycję w strukturze społecznej. Gospodarka światowa, w tym również polska ewoluuje w kierunku gospodarki opartej na wiedzy. Tradycyjne sektory gospodarki ustępują miejsca nowoczesnym technologiom oraz usługom. Wymaga to bardzo dużego zaangażowania w rozwijaniu i uaktualnianiu kwalifikacji zawodowych, co w przypadku kobiet posiadających małe dzieci, na skutek braku czasu bądź problemu zapewnienia im opieki, bywa utrudnione. Rynek pracy stając się coraz bardziej elastyczny, upowszechnia formy zatrudnienia takie jak: praca na niepełny etat, samozatrudnienie i uelastycznienie czasu bądź miejsca pracy poprzez ruchomy czas pracy czy telepracę. Powyższe cechy są szczególnie istotne z punktu widzenia interesu kobiet, którym nadal w większym stopniu przypada udział w wypełnianiu obowiązków domowych i rodzinnych. Ruchome formy zatrudnienia ułatwiają łączenie opieki nad dziećmi i pracy zawodowej, między innymi poprzez możliwość rozpoczynania pracy rodzicom w takich godzinach, aby bez przeszkód mogli odwieźć dziecko do szkoły lub przedszkola, czy wydłużenie okresu rozliczeniowego tak, żeby istniała możliwość wcześniej-

[24] M. Haponiuk, *Sytuacja kobiet na rynku pracy w Polsce*, Zeszyty Demograficzne, Instytut Obywatelski, Warszawa 2013, s. 39, http://www.eiro.pl/sdr/attachments/article/50/Demografia_01.10-1.pdf#page=39 [dostęp 03.04.2020].

[25] Tamże, s. 39.

[26] Tamże.

szego wyjścia z pracy i odpracowania tych godzin w innym, dogodnym terminie. Wciąż jednak tego typu rozwiązania nie są dostatecznie dostępne[27].

Przemianom ulega również styl życia i model rodziny społeczeństwa polskiego. Do niedawna dominował tradycyjny model rodziny, w którym to kobieta pełniła role opiekuńcze i zajmowała się domem, natomiast mężczyzna pełnił funkcję ekonomiczną. Obecnie model ten traci na wartości i zostaje zastępowany na rzecz modelu partnerskiego. Zycie w pojedynkę czyli tak zwany „singiel" bądź konkubinat stają się coraz bardziej powszechne oraz społecznie akceptowalne[28].

Z perspektywy przyszłości na rynku pracy, w sytuacji starzenia się społeczeństwa polskiego, niezwykle istotna jest większa obecność na rynku kobiet aktywnych zawodowo. Zmniejszające się zasoby pracy w połączeniu z mniejszą dzietnością Polek mogą przynieść negatywne skutki dla rozwoju państwa polskiego. Z badań wynika, iż więcej dzieci rodzi się wtedy, gdy kobiety są aktywne zawodowo. Efektywne wykorzystanie potencjału ekonomicznego kobiet oraz zwiększenie liczby urodzeń są i będą kwestiami kluczowymi. Zatrzymaniu lub odwróceniu negatywnych trendów w zatrudnianiu i postawie wobec pracy zawodowej, służyć będzie poprawa klimatu na rzecz pracujących kobiet. W związku z tym konieczne jest rozpoznanie barier oraz czynników pozytywnie wpływających na zwiększenie obecności kobiet na rynku pracy[29].

Omawiając bezrobocie wśród kobiet warto zwrócić uwagę na ich udział w ogólnej liczbie ludności zatrudnionej w Polsce. W 1950 roku wartość tego wskaźnika wynosiła około 31%, na początku lat 70-tych przekroczył 40%, natomiast od 2014 utrzymuje się na stałym poziomie około 49%[30].

Współczynnik aktywności zawodowej to wskaźnik, za pomocą którego można określić aktywność ekonomiczną ludności, zarówno mężczyzn jak i kobiet. Aktywnymi zawodowo są osoby pracujące oraz bezrobotne. Współczynnik aktywności zawodowej ludności według płci został przedstawiony w tabeli nr 1.

Tabela nr 1. Współczynnik aktywności zawodowej ludności według płci w latach 2011-2017

Lata	Ogółem		W wieku produkcyjnym	
	kobiety	mężczyźni	kobiety	Mężczyźni
	w %			
2011	48,0	64,2	68,2	77,0
2013	48,5	64,4	69,7	77,6
2015	48,6	65,0	70,03	78,8
2017	48,0	65,1	71,1	80,02

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Główny Urząd Statystyczny, Kobiety i mężczyźni na rynku pracy, Warszawa 2018, s. 2 [dostęp 03.04.2020].

[27] Tamże, s. 40.
[28] Tamże.
[29] Tamże, s. 41.
[30] Główny Urząd Statystyczny, *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, Warszawa 2018, s. 2 [dostęp: 03.04.2020].

Współczynnik aktywności zawodowej kobiet ogółem w latach 2011-2017 utrzymuje się na stałym poziomie w obrębie 48%. W wieku produkcyjnym wskaźnik ten wzrasta z roku na rok. W 2011 roku oscylował w obrębie 68% a w 2017 osiągnął 71%. W odniesieniu do mężczyzn, zarówno ogółem jak i w wieku produkcyjnym, współczynnik aktywności zawodowej powoli i systematycznie wzrasta. Ogólnym wnioskiem nasuwającym się z zamieszczonych danych jest fakt, iż mężczyźni są bardziej aktywni zawodowo od kobiet. Jedną z przyczyn takiej sytuacji jest zakładanie rodziny, bowiem w momencie, gdy żonaci mężczyźni rozpoczynają pracę i zaczynają zarabiać, młode kobiety – odwrotnie. Częściej popadają w bezrobocie lub po prostu przestają szukać pracy. Kolejnym z problemów jest to, iż pomimo posiadania lepszego wykształcenia niż mężczyźni, kobiety wybierają takie kierunki studiów, które często nie znajdują zapotrzebowania na rynku pracy[31].

Podsumowanie

Problem bezrobocia dotyka ludzi na całym świecie. Pomimo starań licznych władz i instytucji w państwie jest to zjawisko trudne do jednoznacznego określenia, przewidzenia, a co najważniejsze wyeliminowania. Składa się na nie wiele czynników, które warunkują jego istnienie. W Polsce od kilkunastu lat stanowi temat powszechnie podejmowany przez badaczy. Według nich, bezrobocie prowadzi do głębokiej alienacji człowieka oraz upokorzenia. Brak zatrudnienia spycha ludzi bezrobotnych na margines życia społecznego, narażając ich na moralne niebezpieczeństwa. Pozbawia jednostkę ludzką podstawowych praw, np. do wyrażania siebie poprzez pracę i pomnażania dorobku pokoleń. Brak pracy stanowi zagrożenie bezpieczeństwa społecznego, a co za tym idzie zagrożenie dla ludzkiego rozwoju. Osoba traci możliwość realizacji swojej potencjalności, doświadcza braku wewnętrznego ładu, odczuwa niemożność przekraczania własnych granic. Bezrobocie jest nieszczęściem i pewnego rodzaju chorobą społeczną. Wymaga interwencji ze strony władz gospodarczo-społecznych oraz decydentów gospodarczych. Ważnym aspektem jest też udział samych ludzi w przezwyciężaniu bezrobocia, którzy mogą w związku z tym spełniać dwojaką rolę. Po pierwsze poprzez swoje postawy i inicjatywy społeczne mogą przyczyniać się do usuwania społecznych skutków wysokiego poziomu bezrobocia, kształtując tym społeczną wrażliwość, bez której przezwyciężenie jakiejkolwiek patologii społecznej jest niemożliwe. Po drugie powinni wykazywać aktywny udział w formułowaniu nowych rozwiązań ustrojowych, które uwzględniając lokalne uwarunkowania kulturowe, byłyby w stanie skutecznie przezwyciężyć istniejące przyczyny bezrobocia.

Powyższe opracowanie przedstawia bezrobocie jako zagrożenie od strony teoretycznej i pojęciowej, a także odnosi się do sytuacji panującej w Polsce. Umiejscowienie tego zjawiska w podsystemie bezpieczeństwa społecznego nie jest błędem. Bezpieczeństwo społeczne to sfera dotycząca ochrony i troski nad obywatelami

[31] Tamże.

roztaczana przez władze państwowe, czyli dotyczy w głównej mierze człowieka i związanego z nim procesów. Bezrobocie to problem związany z egzystencją ludzkości. W momencie braku jej istnienia nie byłoby zagrożeń społecznych, a co za tym przemawia nie istniałoby bezrobocie.

Literatura:

1. Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2013.
2. Gierszewski J., *Model bezpieczeństwa społecznego na tle teorii systemów*, kwartalnik nr 2(10)/2013, Chojnice 2013.
3. Jagusiak B., *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, Difin, Warszawa 2015
4. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowanie. System*, AON, Warszawa 2011.
5. Kryńska E., *Rekomendacje dotyczące polityki rynku pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.
6. Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI w. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2011.
7. Łuka M., *Osoba ludzka a bezrobocie. Analiza filozoficzno- pedagogiczna*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011.
8. Tryboń M., Grabowska-Lepczak I., Kwiatkowski M., *Bezpieczeństwo człowieka w obliczu zagrożeń XXI wieku*, Zeszyty Naukowe SGSP, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2011.

Netografia:

9. www.gus.pl
10. www.bdl.stat.gov.pl

lic. Klaudia Mordel
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

STRAŻ GRANICZNA W ZAPEWNIANIU BEZPIECZEŃSTWA WSCHODNIEJ GRANICY POLSKI

BORDER GUARD IN ENSURING THE SECURITY OF POLAND'S EASTERN BORDER

Streszczenie
W opracowaniu przedstawiono działania Straży Granicznej, w szczególności kwestie związane z zapewnieniem bezpieczeństwa granic. W ramach podjętej tematyki opisana zostaje wschodnia granica Polski, która od 2004 roku stanowi także granicę Unii Europejskiej. Ukazane zostaje znaczenie wszystkich przejść granicznych zlokalizowanych na wschodniej granicy Polski. Położenie geograficzne Polski powoduje, że większość przejść granicznych wykorzystuje naturalne położenie terenów równinnych, przez co możliwe było zaadaptowanie tworzonych obiektów do wymogów bezpieczeństwa. Nie mniej istotną kwestią, jest charakterystyka zagrożeń mogących wystąpić w ruchu granicznym. W opracowaniu omówiono funkcjonowanie Straży Granicznej wskazując przy tym najważniejsze zadania, które są realizowane przez wymienioną formację w kontekście zwiększania bezpieczeństwa na wschodniej granicy Polski.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, funkcjonowanie, granica, położenie, przejście

Abstract
The study presents the activities of the Border Guard, in particular issues related to ensuring border security. As part of the topic, the eastern border of Poland is described, which since 2004 has also been the border of the European Union. The significance of all border crossings located on the eastern border of Poland is shown. Due to the geographical location of Poland, most border crossings use the natural location of the plains, which made it possible to adapt the created objects to safety requirements. An equally important issue is the characteristics of threats that may occur in border traffic. The study discusses the functioning of the Border Guard, indicating the most important tasks that are carried out by the said formation in the context of increasing security on the eastern border of Poland.

Keywords: safety, functioning, border, location, crossing

Wstęp

Niniejsze opracowanie dotyczy działalności Straży Granicznej, która nieodzownie związana jest z zapewnieniem bezpieczeństwa państwa. W ramach podjętej tematyki dokonano szczegółowego opisu wschodniej granicy Polski, która od 2004 roku jest także granicą Unii Europejskiej (UE).

Celem opracowania było określenie wpływu Straży Granicznej na zwiększanie poziomu bezpieczeństwa na wschodniej granicy Polski. Tak sformułowany cel został zrealizowany przede wszystkim poprzez analizę dostępnej literatury przedmiotu oraz oficjalnych raportów Straży Granicznej.

W opracowaniu skupiono się na wschodniej granicy Polski, gdyż szczególną uwagę zwraca się na uwarunkowania fizyczno-geograficzne oraz znaczenie całej wschodniej granicy dla bezpieczeństwa Unii Europejskiej. Scharakteryzowano również zagrożenia w ruchu granicznym, które mogą wystąpić na wschodniej granicy Polski i w ten sposób wpłynąć na poziom bezpieczeństwa. Szczególny nacisk został położony na skalę ruchu granicznego oraz kierunki migracji. Do tego dochodzi kwestia związana z nielegalnym przekraczaniem wschodniej granicy Polski. Rozważania dotyczą omówienia zakresu działań Straży Granicznej, skupiając się na działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa.

Wschodnia granica Polski

Każde suwerenne państwo w tym Polska posiada swoje jasno wytyczone granice, przy czym historycznie – bardzo często się zmieniały. Do tego dochodzą liczne powiązania pomiędzy państwami sąsiadującymi, przez co ich łatwość przekraczania jest wyraźna ze względu na przynależność do struktur międzynarodowych. Nie zmienia to faktu, że w dalszym ciągu granice wyznaczają zakres działalności państwa pod względem fizyczno-geograficznym.

Polska, jako kraj znajduje się w środkowej Europie, gdzie od północy jest ograniczona naturalną barierą w postaci Morza Bałtyckiego, zaś od południa górami Karpackimi i Sudetami. Już na wstępie warto odnotować pewną ciekawostkę, że pod względem geograficznym w Polsce znajduje się środek Europy, który jest zlokalizowany w pobliżu niewielkiej miejscowości Koło. Położenie geograficzne powoduje, że Polska sąsiaduje z dużą ilością państw, przez co jeszcze przed wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej występowało szereg przejść granicznych. Przejścia graniczne pełnią kilka funkcji, dla jednych spowalniają ruch, a dla innych są jednym z głównych wyznaczników zwiększania bezpieczeństwa kraju. Obecna sytuacja i fakt przynależności do wspomnianej Wspólnoty powoduje, że aktywne pozostają jedynie przejścia graniczne we wschodniej części Polski, które są zarazem wschodnią granicą całej Unii Europejskiej. Granice Polski w ostatnich wiekach wyraźnie się zmieniały między innymi ze względu na chęć dostępu innych państw do morza oraz innych działań o charakterze politycznym. Skupiając się na stanie obecnym odnotowuje się dość duży pas na północy stanowiący bezpośred-

ni kontakt z morzem, gdzie jego długość wynosi około 400 kilometrów. Zachodnie granice Polski to przede wszystkim tereny równinne oraz naturalne układy wyznaczane przez rzeki Odrę oraz Nysę Łużycką. W obszarze zachodnim znajduje się pas około 467 kilometrów, który stanowi granicę miedzy Polską, a Niemcami. Jedną z dłuższych granic jest ta na południu, która w przeważającej większości stanowi pasma górskie Karpat oraz Sudetów. Na południu na długości 790 kilometrów Polska graniczy z Czechami oraz kolejne 541 kilometrów stanowi granica ze Słowacją. Na obszarze wschodniej Polski granice zlokalizowane są przede wszystkim na terenach równinnych, a w pewnej części wyznaczane są względem linii brzegowej rzeki Bug. Poza terenami równinnymi oraz rzeką Bug, w obszarze granicznym uwzględnia się niewielkie wyżyny oraz niziny. Najdłuższa granica w części wschodniej Polski jest ta z Ukrainą o długości 528 kilometrów, a następnie z Litwą 210 kilometrów oraz Białorusią 103 kilometry. Uzupełnienie stanowi w części północno-wschodniej granica Obwodem Kaliningradzkim będącym częścią Federacji Rosyjskiej (Rysunek 1.)[1].

Wschodnia granica Polski była dla Unii Europejskiej przez długie dziesięciolecia czymś mało istotnym, jeśli chodzi bezpośrednio o bezpieczeństwo Unii Europejskiej. Sytuacja diametralnie zmieniała się w maju 2004 roku, kiedy to Polska stała się częścią Unii Europejskiej. Od tego momentu wschodnia granica Polski stała się jednocześnie granicą Unii Europejskiej i jeśli w jakiś sposób będzie zagrożona to automatycznie przełoży się to na bezpieczeństwo całej Wspólnoty. Sam fakt przynależności Polski do Unii Europejskiej spowodował, że władze Unii są bardzo pozytywnie nastawione na potrzebę uczelniana wschodniej granicy Polski. Tym samym, ze względu na ważność wspomnianej granicy Polska może liczyć nie tylko na potencjał własny, ale także wspólnotowy w zapewnianiu bezpieczeństwa na przejściach granicznych. Obecnie już od kilkunastu lat Unia przekazuje znaczne środki finansowe oraz ludzkie, aby zwiększyć poziom bezpieczeństwa na wschodniej granicy Polski. Na ważności zyskało dosłownie każde przejście w części zachodniej oraz północnej, gdzie wśród nich wymienia się te: z Federacją Rosyjską, Białorusią oraz Ukrainą. Takie podejście występuje przede wszystkim z potrzeby utrzymywania wysokiego poziomu bezpieczeństwa całej Unii Europejskiej. Znaczenie wschodniej granicy Polski dla Wspólnoty zyskało także pod względem społecznym oraz ekonomicznym. Cały czas podejmuje się próby całkowitego rozwiązania problemu nielegalnego przekraczania granicy oraz przemycania niedozwolonych rzeczy. Jest to problem o tyle istotny, że na świecie nasilają się ruchy migracyjne, a część osób chcąca wkroczyć na obszar Unii Europejskiej dokonuje tego właśnie przez wschodnią granicę Polski. Jeszcze innym powodem przez, który Wspólnota Europejska zwraca bardzo dużą uwagę na wschodnią granicę Polski oraz znajdujące się w tym obszarze przejścia graniczne są szlaki komunikacyjne o znaczeniu międzykontynentalnym. To właśnie przez Polskę przebiega jeden z głównych szlaków łączących Azję z Europą oraz Moskwę z Berlinem. Do tego

[1] H. Dmochowska, *Warunki naturalne i ochrona środowiska*, Mały Rocznik Statystyczny Polski, GUS, Warszawa 2011, s. 26-27.

na całej Unii Polska wymusiła zmianę w prowadzonej polityce międzynarodowej, do czego przede wszystkim przyczyniła się bliskość granic z Rosją. Jest to kolejny czynnik, dzięki któremu bezpieczeństwo wschodnich granic Polski dla Unii staje się zagadnieniem priorytetowym[2].

Znaczące przesunięcie się granic Unii Europejskich na wschód spowodowało, że w bliskim sąsiedztwie znalazły się dawne ziemie postkomunistyczne, nad którymi w jakimś stopniu kontrolę sprawuje Federacja Rosyjska. Taka zmiana stanu rzeczy spowodowała, że niegdyś problemy znajdujące się setki kilometrów od Wspólnoty stały się czymś bardzo bliskim. Inaczej można powiedzieć, że poprzez działalność takich państw, które znajdują się obecnie w bezpośrednim sąsiedztwie Unii wymusiły zwracanie większej uwagi na bezpieczeństwo przejść granicznych. To między innymi z powodu zmian położenia wschodniej granicy Wspólnoty Europejskiej uruchomiono inicjatywę pod nazwą Europejska Polityka Sąsiedztwa, dzięki której stabilizuje się sytuację w obrębie wschodnich granic Unii Europejskiej. Nawet obecny rozwój Unii Europejskiej w dość dużym stopniu bazuje na wschodnich granicach Polski, jednocześnie mając na uwadze imperialne aspiracje Federacji Rosyjskiej[3].

Wschodnie granice Polski są ważne dla Wspólnoty jeszcze z jednego powodu, a mianowicie chodzi o potrzebę zapewniania bezpieczeństwa obywatelom Unii przed potencjalnymi zagrożeniami ze wschodu. To właśnie od bezpieczeństwa na przejściach granicznych wschodniej zależy bezpieczeństwo obywateli wszystkich państw członkowskich. Przez to Unia Europejska zdaje sobie sprawę z tego, że powinna zwiększyć ochronę szlaków komunikacyjnych, które przebiegają przez wschodnie granice Polski. W wyniku przesunięcia się granic Wspólnoty Europejskiej na wschód wiele przedsiębiorstw z zachodniej Europy bez większych przeszkód może prowadzić swoją działalność po wschodniej stronie Wisły. Przez co i same podmioty prowadzące tutaj działalność oczekują od Unii Europejskiej, że ich swoboda działania nie będzie ograniczana. Jednak odwołując się bezpośrednio do granic bardzo duży nacisk został położony na kwestie bezpieczeństwa przez co obecnie nie odnotowuje się już przypadków bezprawnego przekraczania granicy. W obszarze bezpieczeństwa granicy wschodniej Polski Unia już w pierwszych latach przynależności Polski do Wspólnoty wymusiła lepsze przeszkolenie funkcjonariuszy Straży Granicznej oraz zwiększeni liczby miejsc pracujących powiązanych bezpośrednio z przejściami granicznymi. Pomimo tego, że ogólna liczba przejść granicznych w obszarze Polski uległa zdecydowanemu zmniejszeniu to liczba funkcjonariuszy zmniejszyła się nieznacznie, gdyż wyraźnie umocniono stronę wschodnią. Chcąc zrozumieć znaczenie wschodnich granic Polski dla Unii Europejskiej warto posłużyć się danymi liczbowymi, gdzie tylko do 2011 roku na umacnianie przejść granicznych oraz szeroko rozumiane bezpieczeństwo na wschodnich granicach Polski przeznaczono przeszło 140 mln zł. Środki zostały

[2] B. Kawałko, *Granica wschodnia jako czynnik ożywienia i Rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów przygranicznych*, PWN, Warszawa 2007, s. 621-622.

[3] M. Lesińska, T. Stępniewski, *Specyfika Wschodniej granicy Unii Europejskiej z perspektywy bezpieczeństwa i rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, s. 7-8.

przeznaczone przede wszystkim na umacnianie infrastruktury technicznej oraz szkolenia funkcjonariuszy Straży Granicznej, włączając w to specjalistyczne wyposażenie[4].

Poszerzenie granic Unii Europejskiej dla samej Wspólnoty Europejskiej okazało się być dużą szansą, a zarazem ryzykiem zmaterializowania się potencjalnych zagrożeń z kierunku wschodniego. Do tego wschodnia granica Polski dla Unii jest w pewnym sensie kosztem, gdyż decydując się na wydanie zgody na wstąpienie Polski w szeregi Unii Europejskiej zaistniał wymóg umocnienia pozostających aktywnych przejść granicznych. Z drugiej strony jest to ogromna szansa dla inwestorów, którzy tym samym uzyskują możliwość dotarcia do nowych rynków zbytu. Należy podkreślić, że wschodnie granice Polski są nie tylko szansą, ale przede wszystkim kosztem, który każdego roku ponoszą wszystkie państwa członkowskie. Jednym z głównych i cały czas aktualnych wyzwań dla Wspólnoty jest nieustanne wspieranie Polski w utrzymywaniu relacji dyplomatycznych z Rosją. W razie jakichkolwiek nieporozumień wschodnie granice Polski stają się doskonałym narzędziem do ograniczania ruchu obywateli państw, które w jakimś stopniu mogłoby być zagrożeniem. Jest to działanie o tyle istotne, że nie można dopuścić, aby kwestie sporne Polski z Rosją stały się przeszkodą do rozwoju całej Unii. Dość dużym wyzwaniem bezpośrednio dotyczącym wschodnich przejść granicznych Polski jest dość duża skala migrantów napływająca z Ukrainy. Jest to problem o tyle istotny, że jeśli przejścia graniczne nie zostaną odpowiednio uszczelnione to grozi to napływem dużej liczby imigrantów, którzy w skali całej Wspólnoty Europejskiej mogą przyczynić się do znacznego wzrostu poziomu bezrobocia. Z tego faktu wynika, że ważniejsze dla Unii Europejskiej jest podejmowanie inwestycji w obszarze przejść granicznych w Polsce, niż później skupianie się na usuwaniu skutków niekontrolowanej migracji. Do tego Wspólnocie zależy, aby czas oczekiwania osób chcących wjechać na teren Unii lub ją opuścić nie był zbyt długi. Z tego powodu podejmuje się liczne inicjatywy mające zwiększyć przepustowość przejść granicznych przy jednoczesnym utrzymaniu wysokiego poziomu bezpieczeństwa. Problem ten może zostać całkowicie wyeliminowany poprzez wybudowanie dodatkowych przejść, wspomniane zwiększenie przepustowości obecnych lub zwyczajnie złagodzenie procedur celnych. Ostatni sposób wydaje się być mało realny ze względu na potrzebę utrzymania wysokiego poziomu bezpieczeństwa Wspólnoty Europejskiej, więc pozostaje rozbudowa obecnych przejść lub budowa nowych. Obydwie inicjatywy są bardzo kosztowne przez co znaczenie wschodnich granic Polski dla Unii jest bardzo duże. Jednak mimo wszystko, znaczenie tych granic wydaje się być duże przede wszystkim ze względu na małą odległość dzielącą Unię Europejską od Rosji[5].

Podsumowując dochodzi się do wniosku, że wschodnia granica Polski dla Unii Europejskiej jest czymś rzeczywiście istotnym. Jej znaczenie przede wszystkim

[4] R. Kołatek, *Zmiana systemu ochrony granicy Polski po akcesji do UE i strefy Schengen*, [w:] Kwartalnik Prawa Publicznego, Warszawa 2011, s. 56-57.

[5] A. Łabuszewska, *Wschodnia granica zewnętrzna rozszerzonej Unii Europejskiej*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2004, s. 19-20.

zależeć będzie w przyszłości przypuszczalnie od działalności politycznej Rosji oraz skali ruchów migracyjnych.

Intensywność ruchu granicznego nie jest tak duża, jak w przypadku granic zachodnich, gdzie występuje zdecydowanie większa swoboda, jednak mimo to dane podaje się w milionach osób. Z racji na charakterystykę samych przejść granicznych osoby przekraczają je przede wszystkim przy wykorzystaniu samochodów osobowych. Dużo rzadziej jest to piesze przekraczanie granicy lub z wykorzystaniem autokaru. W dodatku sam ruch jest dość zróżnicowany i pośrednio zależy od pory roku. Przede wszystkim dużo większa intensywność występuje w okresach wakacyjnych niż zimowych, co również wiąże się z celowością takich wyjazdów, jakim jest praca sezonowa. W dodatku dzieląc osoby przekraczające granicę wschodnią Polski na Polaków oraz cudzoziemców, dużo bardziej aktywna jest druga z wymienianych grup. Do tego bardziej oblegane są przejścia graniczne pomiędzy Polską i Ukrainą, gdzie dla przykładu w samym tylko ostatnim kwartale 2017 roku, wspomniane przejścia graniczne przekroczyło przeszło 5 mln cudzoziemców. Z kolei Polaków było około 0,5 mln osób. Równie duże różnice odnotowuje się na przejściach granicznych z Białorusią, gdzie również swoją aktywność zaznaczają cudzoziemcy. Przy tym wszystkim warto zwrócić uwagę na zmiany procentowe pomiędzy poszczególnymi kwartałami, które dość wyraźnie się wahają, nie rzadko przekraczając kilkanaście punktów procentowych. Dla przykładu w pierwszym kwartale 2018 roku wielkość ruchu granicznego wśród cudzoziemców na przejściach granicznych z Ukrainą zmniejszył się o przeszło 11%. Do tego w tym samym okresie również liczba Polaków przekraczających wspomnianą granicę istotnie się zmniejszyła[6]. Wszystkie najbardziej istotne zmiany opisujące wielkość ruchu granicznego po wschodniej stronie Polski z podziałem na kwartały oraz cudzoziemców i Polaków zaprezentowano w Tabeli 1.

Analizując dokładniej skalę ruchu granicznego na wschodnich przejściach granicznych, można zauważyć, że najczęściej granicę przekraczają osoby mieszkające w bliskiej odległości do 50 km. Jednak szczegółowa struktura przedstawia się skrajnie różnie pomiędzy poszczególnymi krajami. Dla przykładu jeśli chodzi o przejścia graniczne z Ukrainą to w około 50% przypadków przekroczeń takich dokonują osoby mieszkające w bezpośrednim sąsiedztwie granicy. Do tego ta sama grupa osób przekraczających granicę dokonuje zakupów zaraz po przekroczeniu do 50 km (73,2%). Dość mobilne są osoby przekraczające granicę polsko-białoruską, którzy dokonują nie rzadko zakupy w odległości powyżej 100 km od przejścia granicznego (Tabela 2).

[6] *Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polak*ów za granicą w I-III kwartale 2018 *roku*, GUS, Warszawa 2018, s. 1-2.

Tabela 1. Ruch graniczny na wschodnich granicach Polski w latach 2017-2018

Granica	Cudzoziemcy		Polacy	
	mln osób	**Zmiana w p. p. względem 2016 roku**	**mln osób**	**Zmiana w p. p. względem 2016 roku**
	Czwarty kwartał 2017 roku			
z Rosją	0,6	+12,9	0,3	-12,9
z Białorusią	2,0	+5,3	0,2	+7,6
z Ukrainą	5,2	-1,5	0,5	-10,8
z Litwą	1,5	+5,0	0,7	+2,5
	Pierwszy kwartał 2018 roku			
	mln osób	Zmiana w p. p. względem 2017 roku	mln osób	Zmiana w p. p. względem 2017 roku
z Rosją	0,5	-3,0	0,3	-14,2
z Białorusią	1,8	+0,8	0,2	+1,0
z Ukrainą	4,3	-11,1	0,4	-12,3
z Litwą	1,2	+1,9	0,6	+3,1
	Drugi kwartał 2018 roku			
	mln osób	Zmiana w p. p. względem 2017 roku	mln osób	Zmiana w p. p. względem 2017 roku
z Rosją	0,6	-11,3	0,3	-12,8
z Białorusią	2,0	-4,2	0,3	-0,6
z Ukrainą	4,7	-6,0	0,6	-4,4
z Litwą	1,5	+0,2	0,7	+3,6
	Trzeci kwartał 2018 roku			
	mln osób	Zmiana w p. p. względem 2017 roku	mln osób	Zmiana w p. p. względem 2017 roku
z Rosją	0,6	-12,3	0,3	-0,2
z Białorusią	2,2	-6,7	0,3	+0,5
z Ukrainą	5,6	+0,7	0,6	-1,6
z Litwą	1,6	+1,3	0,6	+3,6

Źródło: *Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków* za granicą w I-III kwartale 2018 *roku*, GUS, Warszawa 2018, s. 2.

Tabela 2. Odległość od granicy z Polską wśród cudzoziemców przekraczających wschodnią granicę

Granica	Odległość miejsca zamieszkania do granicy			Odległość najczęściej dokonywanych zakupów po przekroczeniu granicy		
	Czwarty kwartał 2017 roku					
	0-50 km	51-100 km	Pow. 100 km	0-50 km	51-100 km	Pow. 100 km
z Rosją	28,6	48,2	23,2	27,2	12,9	59,9
z Białorusią	49,3	21,3	29,4	24,3	21,4	54,3
z Ukrainą	46,3	16,8	36,9	73,2	11,9	14,9
z Litwą	22,3	29,8	47,9	78,2	8,2	13,6
	Pierwszy kwartał 2018 roku					
	0-50 km	51-100 km	Pow. 100 km	0-50 km	51-100 km	Pow. 100 km
z Rosją	17,3	43,2	39,5	25,3	22,6	52,1
z Białorusią	49,3	12,3	38,4	11,2	31,2	57,6
z Ukrainą	52,3	8,3	39,4	75,2	9,3	15,5
z Litwą	16,2	33,4	50,4	77,4	16,3	6,3
	Drugi kwartał 2018 roku					
	0-50 km	51-100 km	Pow. 100 km	0-50 km	51-100 km	Pow. 100 km
z Rosją	16,2	42,3	41,5	23,2	26,1	50,7
z Białorusią	46,2	7,6	46,2	16,6	30,4	53,0
z Ukrainą	51,9	12,6	35,5	72,6	12,8	14,6
z Litwą	22,3	29,2	48,5	78,2	9,2	12,6
	Trzeci kwartał 2018 roku					
	0-50 km	51-100 km	Pow. 100 km	0-50 km	51-100 km	Pow. 100 km
z Rosją	18,2	36,2	45,6	20,3	23,2	56,5
z Białorusią	46,2	16,3	37,5	18,9	35,2	45,9
z Ukrainą	49,2	14,2	36,6	71,3	12,3	59,0
z Litwą	16,8	28,6	54,6	74,3	9,2	16,5

Źródło: GUS, *Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I-III kwartale 2018 roku*, Warszawa 2018, s. 4-6.

Rola straży granicznej w ochronie granicy państwowej

Jednym z ważniejszych podmiotów działających w Polsce, a odpowiadającym za zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa bezpośrednio na przejściach granicznych oraz w obszarze przygranicznym jest Straż Graniczna. Jest to podmiot zaliczany do mundurowych formacji uzbrojonych. Jej działalność regulowana jest przez kilka aktów prawnych, gdzie jednym z ważniejszych jest Ustawa z dnia 12 października 1990r. o Straży Granicznej[7]. Pomimo tego, że wspomniana ustawa obowiązywała już od jesieni 1990 roku, to działalność praktyczna Straży Granicznej rozpoczęła się dokładnie 16 maja 1991 roku. Już na wstępie warto odnotować, że jej powstanie wynikało z potrzeby utworzenia podmiotu, który w sposób profesjonalny zajmie się kontrolowaniem ruchu granicznego oraz utrzymywaniem wysokiego poziomu bezpieczeństwa. W dużym uproszczeniu można powiedzieć, że Straż Graniczna stała się podmiotem przejmującym zadania od Wojsk Ochrony Pogranicza, które istniały do połowy 1991 roku. Nowo powstały podmiot miał nie tyle stanowić skuteczną barierę na granicach państwach, gdzie należało odpierać potencjalne zagrożenia, ale przede wszystkim wyznaczać demokratyczne terytorium[8].

Przechodząc ściślej do samej struktury organizacyjnej Straży Granicznej zauważa się, że przyjmuje ona charakter scentralizowany. Jej sposób organizacyjny przejawia się dość dużą prostotą, jednak to właśnie dzięki temu uzyskuje się tak pożądaną efektywność. Takie zorganizowanie poszczególnych podmiotów w Straży Granicznej wywołuje efekt hierarchicznego podporządkowania. Przy czym istnieje potrzeba bezwzględnego podporządkowywania się organów z niższą rangą tym wyższym. W wyniku takiego rozwiązania również dużo łatwiej jest wykonywać zadania, które są delegowane do odpowiednich podmiotów[9].

Analizując Straż Graniczną od strony administracyjnej, już na wstępie warto odnotować, że jednym z ważniejszych organów jest Komendant Straży Granicznej, który odpowiada za najważniejsze sprawy dotyczące ochrony granicy państwa. Do tego pełni funkcję nadzorczą w stosunku od ruchu granicznego. Z racji zajmowanej pozycji centralnej odpowiada za spełnianie wszelkich wymogów w obszarze ochrony granic, które są stawiane Polsce z racji jej przynależności do Unii Europejskiej. Jego zakres działań jest bardzo rozbudowany, gdyż to właśnie Komendant Straży Granicznej odpowiada za funkcjonowanie wszystkich przejść granicznych oraz bezpieczeństwo w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Wydawać by się mogło, że jego zakres zadań został wyraźnie zmniejszony po wstąpieniu Polski do UE, jednak obecnie Polska granica Polski stanowi jednocześnie granicę całej Wspólnoty w wyniku czego zadań jest bardzo dużo do zrealizowania. Siedzibą Komendanta Straży Granicznej jest Warszawa. Przy tym wszystkim warto

[7] Ustawa z dnia 12 października 1990r. o Straży Granicznej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 305).

[8] K. Wiśniewska, *Straż Graniczna – organizacja i charakterystyka funkcjonowania na przyk*ładzie Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej, [w:] Zeszyty Naukowe WSEI, Warszawa 2015, s. 191.

[9] P. Osikowska, *Struktura organizacyjna Straży Granicznej*. *Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo WSPiA, Warszawa 2010, s. 152.

odnotować, że kompetencje wspomnianej jednostki ograniczają się wyłącznie do kwestii związanych z bezpieczeństwem wewnętrznym państwa. Jednak nie jest on podmiotem, który może podejmować wszystkie działania samodzielnie w zakresie bezpieczeństwa na polskich przejściach granicznych. Podlega ministrowi spraw wewnętrznych. Jego kadencyjność zależy od decyzji podejmowanych przez Prezesa Rady Ministrów, który na mocy przysługującego mu prawa powołuje oraz odwołuje wspomnianą personę. Do tego dochodzi kwestia powoływania oraz odwoływania zastępców Komendanta Straży Granicznej przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Jednak tutaj takie działania inicjowane są przez wyprowadzenie specjalnego wniosku do ministra przez Komendanta Głównego Granicznej Straży[10].

Główny Komendant Granicznej Straży wszystkie zadania wykonuje głównie przy wsparciu urzędu, jaki mu podlega, tj. Komenda Głównej Straży Granicznej. W jej skład wchodzą takie organizacyjne komórki jak: trzy Zarządy, jeden Sztab, osiem Biur oraz jeden Inspektorat. Pogłębiając rozpoczęte rozważania warto odnotować, że w pierwszej grupie podmiotów wymienia się: Zarząd Operacyjno-Śledczy, Zarząd do Spraw Cudzoziemców oraz Zarząd Graniczny. Pierwszy z nich swoją działalność ogranicza przede wszystkim do prowadzenia procesu rozpoznawania oraz reagowania na wypadek potencjalnych ataków terrorystycznych. Inaczej można powiedzieć, że to właśnie ta komórka odpowiada, że na przejściach granicznych oraz w samym kraju nie występują tego typu incydenty. Drugi z wymienionych zarządów pełni zadania wynikające z członkostwa Polski w UE, gdzie ranga wschodniej granicy jest szczególnie wysoka. To właśnie od jego pracy zależeć będzie pośrednio liczba cudzoziemców, która dociera na terytorium Polski. Na koniec uwzględnia się Zarząd Graniczny odpowiedzialny za nadzorowanie oraz kontrolowania zadań wykonywane przez wybrane podmioty terenowe. Uzupełnienie stanowi Sztab Komendanta Głównego Straży Granicznej, który pełni rolę wspierającą w stosunku do Komendanta służąc mu radą oraz dostarczając zmiennych do podjęcia właściwej decyzji[11].

Dość istotne w strukturze organizacyjnej Straży Granicznej są poszczególne biura, które stanowią grupę wyspecjalizowanych podmiotów do realizowania wąskiej grupy zadań. Jednym z nich jest Biuro Spraw Wewnętrznych Straży Granicznej. Jego funkcjonalność sprowadza się do zapobiegania, rozpoznawania oraz wykrywania potencjalnych zagrożeń, które mogą zaburzyć sprawne funkcjonowanie całej Straży Granicznej. Przede wszystkim skupia się na zapobieganiu podejmowania prób sabotowania oraz innych działań mających na celu utrudnienie chociażby przepływ informacji w Straży Granicznej. Nie mniej istotne jest Biuro Kadr i Szkolenia, gdzie jak sama nazwa wskazuje podejmowane są działania kadrowe

[10] S. Serafin, B. Szmulik, *Organy ochrony prawnej*, Wydawnictwo Ochrony Prawnej RP, Warszawa 2010, s. 326.

[11] *Zarząd Graniczny Komendy Głównej Straży Granicznej*, Portal Straży Granicznej, https://www.strazgraniczna.pl/pl/straz-graniczna/struktura-sg/komenda-glowna-sg/komorki-organizacyjne-k/zarzad-graniczny/2382,Zarzad-Graniczny-Komendy-Glownej-Strazy-Granicznej.html, [dostęp. 13.05.2019].

mające na celu sprawienie, aby Straż Graniczna bazowała na możliwie najlepszym kapitale ludzkim. Wśród licznych podmiotów nie sposób pominąć Biura Współpracy Międzynarodowej, które inicjuje działania z podmiotami w innych krajach na rzecz uskutecznienia ochrony poszczególnych granic. Do tego w ramach tego biura możliwa jest sprawna wymiana dostępnych rozwiązań wpływających na poprawę bezpieczeństwa. Jeszcze inną grupą zadań specjalistycznych zajmuje się Biuro Techniki i Zaopatrzenia, gdzie priorytetem jest sprawne realizowanie inicjatyw budowlanych oraz takich o charakterze zabezpieczającym. Z kolei Biuro Finansów, skupia się na kwestiach finansowych, gdzie przede wszystkim nie można dopuścić do problemów z płynnością zarówno w zakresie podejmowanych inwestycji, jak i rachunków bieżących z tytułu wynagrodzeń. Jednym z ostatnich podmiotów w tej grup tworzących złożoną strukturę organizacyjną Straży Granicznej jest Biuro Łączności i Informatyki. Jest to komórka organizacyjna, która odpowiada za utrzymywanie w sprawności sieci teleinformatycznych niezbędnych do prowadzenia sprawnych działań Straży Granicznej. Do tego dochodzą kwestie techniczne związane z potrzebą utrzymania łączności awaryjnej w sytuacjach kryzysowych. Uzupełnienie stanowi Inspektoratu Nadzoru i Kontroli, gdzie jak nazwa wskazuje głównymi zadaniami jest kontrolowanie sprawności funkcjonowania podmiotów działających w obszarze struktury Straży Granicznej[12].

W strukturze organizacyjnej Straży Granicznej uwzględnia się także bardzo dużą liczbę oddziałów terenowych, które odpowiadają za realizację zadań taktycznych oraz operacyjnych. W przeciwieństwie do podmiotów na szczeblach centralnych tutaj działalność poszczególnych podmiotów sprowadza się nie do planowania, a bardziej realizowania fizycznych działań. W tym obszarze uwzględnia się przede wszystkim poszczególne placówki lokalne oraz regionalne, które kierowane są przez wyznaczonych komendantów. Pomimo tego, że w pewnym zakresie poszczególne placówki podlegają szczeblom centralnym to odpowiadają za samodzielną realizację szeregu zadań. Ich działalność w pewnym stopniu może się różnić, jednak zawsze nadrzędnym celem jest skupianie się na ochronie granic oraz monitorowaniu obszarów przygranicznych[13].

Ponadto w ramach organizacyjnej struktury trzeba również wskazać ośrodki, które są strzeżone, tworzone dla cudzoziemców. Są one organizacyjnymi komórkami następujących Komend, które utworzone zostały przez ministra wewnętrznych spraw oraz administracji, zgodnie z art. 109 ust. 2 ustawy o cudzoziemców z dnia 13 czerwca 2003 roku[14].

Do wymienionych wyżej strzeżonych ośrodków należą Strzeżone Ośrodki dla Cudzoziemców w Krośnie Odrzańskim, Lesznowoli, Białymstoku, Białej Podlaskiej, Przemyślu oraz Kętrzynie. Wcześniej wspomniano o Biurze Kadr oraz Szkoleń, które bazuje o szereg placówek rozlokowanych na terenie całego kraju. Ich

[12] *Straż Graniczna - Zarząd Graniczny - Struktura*, Portal Straży Granicznej, http: //www.strazgraniczna.pl [dostęp: 13.05.2019].

[13] A. Wawrzusiszyn, *Wybrane programy transgranicznego bezpieczeństwa Polski*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012, s. 90.

[14] Ustawa o cudzoziemców z dnia 13 czerwca 2003 roku (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 35).

użyteczność sprowadza się do tego, że odpowiadają za przygotowanie przyszłych funkcjonariuszy Straży Granicznej do wykonywania określonych zadań. Do tego już obecnie zatrudnieni funkcjonariusze w takich placówkach mają możliwość utrwalenia posiadanych umiejętności oraz zaktualizowania ich o nowe rozwiązania. Wśród nich wyróżnia się: ,,Ośrodek Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej', ,,Centralny Ośrodek Szkolenia Straży Granicznej im. Marszałka Polski Józefa Piłsudzkiego w Koszalinie'' oraz ,,Centrum Szkolenia Straży Granicznej im. Żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza w Kętrznie". Kwestia tworzenia nowych placówek lub zamykania już istniejących znajduje się w obszarze działalności Komendanta Głównego Granicznej Straży[15].

Przechodząc dokładniej do samej struktury organizacyjnej należy zauważyć, że w głównej mierze sprowadza się do działalności Komendanta Głównego Straży Granicznej oraz jego trzech zastępców. Jeden z zastępców jest odpowiedzialny za kwestie związane bezpośrednio ze sprawami granicznymi, gdzie to właśnie jemu podlegają Zarząd Operacyjno-Śledczy oraz Zarząd Graniczny. Drugi z zastępców zajmuje się działaniami związanymi z napływem cudzoziemców do Polski oraz współpraca międzynarodową. Ostatni zastępca realizuje zadania w obszarze spraw logistycznych. To właśnie jemu podlegają takie komórki, jak: Biuro Łączności i Informatyki, Biuro Techniki i Zaopatrzenia oraz Biuro Finansów. Wcześniej wymienianemu Komendantowi Głównemu Straży Granicznej bezpośrednio podlega kilka mniejszych pomiotów, do których zalicza się: Sztab KG SG, w obszarze które działania prowadzi Rzecznik Prasowy SG, Biuro Kadr i Szkoleń, Biuro Kontroli oraz Audyt Wewnętrzny[16].

Po omówieniu struktury organizacyjnej Straży Granicznej warto pokrótce zwrócić uwagę na zadania realizowane przez całą formację mundurową, jak i jej poszczególne komórki organizacyjne. Do jednych z ważniejszych zadań Straży Granicznej należy walka z działalnością przemytniczą oraz prowadzenie wzajemnych działań z innymi formacjami mundurowymi na rzecz poprawy bezpieczeństwa. Szczególne znaczenie ma w tym wszystkim ścisła współpraca ze Służbą Celną, która niejako pełni funkcję uzupełniającą w stosunku do Straży Granicznej. Jednak wracając ściślej do samej Straży Granicznej uwzględnić należy sprawowanie kontroli nad ruchem granicznym, co pośrednio przyczynia się do poprawy skuteczności realizacji pierwszego z wymienionych zadań. W wyniku tego wszystkiego Straż Graniczna stara się nie dopuścić, aby niedozwolone przedmioty lub osoby zostały przewiezione przez granicę państwa. Szczególny nacisk jest stawiany na potrzebę zatrzymywania osób, które próbują przekroczyć granicę państwa w sposób niezgodny z prawem[17].

---

[15] D. Kamuda, M. Trybus, *Straż Graniczna i jej zadania w zakresie ochrony bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej – zarys problematyki*, Humanities and SocialScences, Warszawa 2013, 66-67.

[16] A. Maksiumczuk, L. Sidorowicz, *Ochrona granic i obsługa ruchu granicznego*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2007, s. 104.

[17] D. Magierek, *Rola Straży Granicznej w zapewnieniu bezpieczeństwa Polski*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 53-54.

Większość zadań do wykonywania, których jest zobowiązana omawiana instytucja znajduje się w zapisach ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej[18]. Wśród tych najbardziej istotnych uwzględnia się szeroko rozumiane zadania zmierzające do poprawy ochrony granicy państwowej oraz inspekcję ruchu granicznego. Do tego dochodzą zadania związane z wydawaniem osobom przekraczającym granicę różnych dokumentów, gdzie wśród nich uwzględnia się wizy oraz zezwolenia czasowe na przekroczenie granicy. Zwracając się w kierunku zadań wykonywanych bezpośrednio przez funkcjonariuszy pełniących służbę na polskich granicach odnotować należy wykrywanie, rozpoznawanie oraz zapobieganie przestępstw związanych z nielegalną migracją osób. Dokładnie taki sam zakres zadań sprowadza się do rzeczy, które dana osoba próbuje przewieźć w sposób nielegalny lub prawo zabrania przewozu określonych dóbr. Szczególne znaczenie w tym wszystkim wykazuje potrzeba przejmowania przedmiotów nielegalnych, broni oraz amunicji i materiałów wybuchowych. Szczególnym zadaniem jest zapobieganie możliwości dopuszczenia przestępstw dokonywanych na cudzoziemcach oraz utrzymanie wysokiego poziomu bezpieczeństwa na przejściach granicznych oraz w obszarze przygranicznym.

Podsumowanie

Niniejsze opracowanie dotyczy analizy wpływu Straży Granicznej na bezpieczeństwo wschodniej granicy Polski. W wyniku pojętych rozważań można wysunąć stwierdzenie, że Straż Graniczna realnie przyczynia się do zwiększania poziomu bezpieczeństwa. Potwierdzeniem jest wysoka skuteczność w zwalczaniu występujących zagrożeń na samych przejściach granicznych oraz w obszarze przygranicznym.

Należy zwrócić uwagę, że wschodnia granica Polski jest wyraźnie zróżnicowana, gdyż pewne obszary przebiegają wzdłuż naturalnie położonych rzek, a inne zostały sztucznie ustalone przez człowieka. W kontekście samego bezpieczeństwa na polskich przejściach granicznych nie odnotowuje się większych różnic wynikających z położenia geograficznego. Pomimo tego, że przejście graniczne najczęściej kojarzy się z ruchem samochodowym, to w przypadku Polski dość istotne są kolejowe przejścia graniczne. Różnorodność samych przejść wymusza zwiększenie skuteczności działania Straży Granicznej oraz ich zdolność w przystosowywaniu się do zmiennych warunków środowiskowych. Już na etapie omawiania ruchu granicznego na wschodnich przejściach granicznych zauważono, że funkcjonariusze Straży Granicznej muszą zajmować się wieloma kwestiami. Przy czym nie jest to praca łatwa, gdyż w skrajnych przypadkach może istnieć realne zagrożenie życia. Każdy etap podejmowanych pracy dowodził, że Straż Graniczna jest niezbędną formacją, która w dalszym ciągu powinna pozostawać na przejściach granicznych, tym bardziej że wschodnia granica Polski jest fragmentem zewnętrznej granicy

[18] Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 305).

Unii Europejskiej. Dość duże ukierunkowanie na wykorzystanie nowych technologii daje pewność, że skala zagrożeń mogących w jakimś stopniu poziom bezpieczeństwa będzie się systematycznie zmniejszać.

W wyniku podjętych obszernych rozważań teoretycznych okazało się, że poprzez podejmowane działania Straż Graniczna wpływa na zmniejszenie skali przestępczości oraz zwiększa swobodę obywateli w egzystowaniu.

Do jednych z najważniejszych zadań wykonywanych przez Straż Graniczną zalicza się przeciwdziałanie przemytowi granicznemu oraz terroryzmowi. Licząc na zwiększenie skuteczności w podejmowanych działaniach powinno zwrócić się uwagę na zwiększenie zakresu wykorzystywania nowych technologii oraz regularne szkolenia praktyczne. Do tego dość dobrych rezultatów powinno się oczekiwać na skutek zwiększenia zakresu współpracy z innymi formacjami mundurowymi.

Podsumowując należy stwierdzić, że Straż Graniczna pracująca na wschodniej granicy Polski wykazuje się dość dużą skutecznością, jednak mimo to powinno się rozważyć opcję jej wsparcia przez inne formacje. Przez to można wnioskować, że im większa liczba patroli oraz osób pracujących na obszarze granicznym to tym mniejsze ryzyko zrealizowania się jakiegoś zagrożenia mogącego zaburzyć bezpieczeństwo narodowe.

Literatura:

1. Kamuda D., Trybus M., *Straż Graniczna i jej zadania w zakresie ochrony bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej- zarys problematyki*, Humanities and SocialScences, Warszawa 2013.
2. Kawałko B., *Granica wschodnia jako czynnik ożywienia i Rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów przygranicznych*, PWN, Warszawa 2007.
3. Kołatek R., *Zmiana systemu ochrony granicy Polski po akcesji do UE i strefy Schengen*, Kwartalnik Prawa Publicznego, Warszawa 2011.
4. Lesińska M., Stępniewski T., *Specyfika Wschodniej granicy Unii Europejskiej z perspektywy bezpieczeństwa i rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016.
5. Łobuszewska A., *Wschodnia granica zewnętrzna rozszerzonej Unii Europejskiej*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2004.
6. Magierek D., *Rola Straży Granicznej w zapewnieniu bezpieczeństwa Polski*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
7. Maksimczuk A., Sidorowicz L., *Ochrona Granic i obsługa ruchu granicznego*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2014.
8. Osikowska P., *Struktura organizacyjna Straży Granicznej. Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo WSPiA, Warszawa 2010.
9. *Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I-III kwartale 2018 roku*, GUS, Warszawa 2018.
10. Serafin S., Szmulik B., *Organy ochrony prawnej*, Wydawnictwo ochrony prawnej RP, Warszawa 2010.
11. Wawrzusiszyn A., *Wybrane programy transgranicznego bezpieczeństwa Polski*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012.

12. Wiśniewska K., Straż *Graniczna – organizacja i charakterystyka funkcjonowania na przykładzie Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej*, Zeszyty Naukowe WSEI, Warszawa 2015.

Źródła prawa:

13. Ustawa o cudzoziemców z dnia 13 czerwca 2003 roku(t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 35).
14. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej(t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 305).

Netografia:

15. www.strazgraniczna.pl

dr hab. inż. Zbigniew Ciekanowski
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
ORCID 0000-0002-0549-894X

STRAŻ GRANICZNA W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH

BORDER GUARD IN CRISIS SITUATIONS

Streszczenie
W treści artykułu przedstawiono wybrane rozumienie bezpieczeństwa i zagrożeń jego występowania. Przedstawiono rolę i zadania Straży Granicznej, wynikające z zapisów źródeł prawa. Przedstawiono zatem Straż Graniczną jako formację powołaną do ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego, zaznaczając tym samym jej rolę w systemie bezpieczeństwa państwa, uwypuklając ochronę ludności przed zagrożeniami spowodowanymi m.in. przez klęski żywiołowe i katastrofy oraz działalność ludzką. Odniesiono się do krótkiej genezy powstania umundurowanych formacji, zajmujących się bezpośrednią ochroną granic polskich, wskazują podstawowe elementy struktury Straży Granicznej jakimi są Sztab Komendy Głównej oraz wydziały Koordynacji Działań, utworzone w oddziałach Straży Granicznej. Przedstawiono zakres działań podejmowanych przez funkcjonariuszy Straży Granicznej oraz przybliżono zakres współpracy omawianej formacji z innymi jednostkami organizacyjnymi państwa np. Siłami Zbrojnymi RP w sytuacjach kryzysowych.

Słowa kluczowe:, bezpieczeństwo, funkcjonariusz, kryzys, zagrożenie, zarzadzanie

Abstract
The content of the article presents a selected understanding of safety and its threats. The role and tasks of the Border Guard, resulting from the provisions of the legal sources, are presented. Thus, the Border Guard was presented as a formation established to protect the state border and control border traffic, thus emphasizing its role in the state security system, emphasizing the protection of the population against threats caused, inter alia, by by natural disasters and catastrophes, and by human activity. Reference was made to the short genesis of the creation of uniformed formations dealing with the direct protection of Polish borders, indicating the basic elements of the Border Guard structure, which are the Headquarters Staff and Operations Coordination departments established in Border Guard divisions. The scope of activities undertaken by the Border Guard officers was presented and the scope of cooperation of the discussed formation with other organizational units of the state, eg the Polish Armed Forces in crisis situations, was presented.

Keywords:, security, officer, crisis, threat, management

Wstęp

Jedną z istotniejszych funkcji współczesnego Państwa jest zapewnienie swoim obywatelom istotnych warunków obrony i ochrony przed zagrożeniami potencjalnymi oraz realnymi niebezpieczeństwami wynikającymi z działalności człowieka. Liczne sytuacje kryzysowe jakie występują w naszych czasach rodzą potrzebę kompetentnego radzenia sobie przez społeczności ze stanami zagrożeń oraz skutkami różnorodnych anomalnych zachowań w środowisku społecznym człowieka.

Im wyższy poziom współpracy tym większe bezpieczeństwo i zadowolenie obywateli. W polityce zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego Polski coraz bardziej widoczny staje się wzrost znaczenia problematyki zarządzania kryzysowego i szeroko pojmowanej ochrony ludności. Problematyka ta obejmuje zagadnienia ochrony cywilnej, planowania cywilnego, ochrony infrastruktury krytycznej, a także współpracy służb cywilnych z siłami zmilitaryzowanymi oraz organizacjami pozarządowymi.

Sytuacje kryzysowe występują na terenie każdego państwa. Zapewnienie odpowiedniej oraz skutecznej ochrony w trakcie takich sytuacji wymaga wspólnych skoordynowanych działań wielu organów państwowych przystosowanych i odpowiedzialnych do zwalczania danej sytuacji kryzysowej. Do pozamilitarnych elementów wspierających układy obrony bez wątpienia można zaliczyć: Państwową Straż Pożarną, jednostki ratownictwa specjalistycznego, Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej, Policję jak również Straż Graniczną. Bez wątpienia instytucje te posiadają odpowiedni potencjał ludzki, organizacyjny oraz wyposażenie i sprzęt, które mogą zostać użyte do wspierania zagrożonych instytucji cywilnych podczas wystąpienia nieoczekiwanych zagrożeń.

Rola bezpieczeństwa we współczesnym świecie

Człowiek traktuje bezpieczeństwo jako jedną z najważniejszych potrzeb i wartości, jednocześnie jednak, wraz z rozwojem cywilizacji generuje nowe zagrożenia.

Bezpieczeństwo w obecnych czasach bez wątpienia posiada wymiar wieloraki. Nie stanowi już tylko stanu siły militarnej konkretnego państwa. Zagadnienie bezpieczeństwa stało się wartością, której znaczenie docenia codziennie każdy człowiek i społeczeństwo, a naukowcy próbują je zdefiniować, zbadać i wyjaśnić. Kwestia bezpieczeństwa jest obecna w programach wyborczych licznych polityków, władza usprawiedliwia zwiększenie podatków wydatkami na bezpieczeństwo, gdyż ludzie niezmiennie pragną poczucia bezpieczeństwa[1].

W znaczeniu potocznym „bezpieczeństwo" to stan braku zagrożenia, stan pewności, spokoju, zabezpieczenia, od razu należy skonstatować, iż zarówno w sferze psychicznej, jak i realnej bezpieczeństwo jest zjawiskiem budzącym aprobatę,

[1] L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem,* Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012, s. 7.

stanem pozytywnym i pożądanym, zasługującym na realizację i ochronę[2]. Choć bezpieczeństwo jest pojęciem wieloznacznym, pewne jego treści, rozwiązania czy objaśnienia w definicjach się powtarzają. Oznacza to, że bezpieczeństwo można traktować również jako[3]:

- naczelną (egzystencjonalną) potrzebę państwa (i innych podmiotów życia społecznego);
- cel działalności(funkcjonowania) państwa;
- stan, w którym brakuje zagrożeń podstawowych wartości państwa i narodu;
- poczucie pewności państwa (i innych podmiotów) w środowisku międzynarodowym (oraz w bliższym i dalszym otoczeniu);
- stan równowagi między zagrożeniami, a potencjałem obronnym;
- zdolność narodu do ochrony jego wartości przed zagrożeniami;
- stan i proces społeczny, zmierzający do ciągłego samodoskonalenia (ulepszania) środków i mechanizmów zapewniających bezpieczeństwo.

W ostatnich latach bezpieczeństwu poświęcono bardzo dużo uwagi. Liczba publikacji i zainteresowanie mediów nie zawsze stanowią o ich wartości merytorycznej. Wiele z nich ogranicza się tylko do militarnego aspektu tej problematyki. Z kolei inne dotyczą wyłącznie porządku publicznego. Takie podejście może spowodować, iż problem ten ulegnie dużemu spłyceniu. Jednocześnie należy zaznaczyć, że już samo zainteresowanie zagadnieniami bezpieczeństwa sugeruje poszukiwanie nowych, lepszych rozwiązań i podejmowanie prób zdefiniowania bezpieczeństwa w sensie generalnym.

Bezpieczeństwo zależy od tego, co dzieje się w środowisku zewnętrznym, a także od gotowości jednostek, instytucji i państw do sprostania wszystkim zagrożeniom. W cyklu życia organizmu pojawiają się ciągle nowe zjawiska, problemy lub zdarzenia i czynniki mogące mieć istotny wpływ na kreowanie lub przynajmniej kształtowanie pokoju i stabilności międzynarodowej. Do zjawisk tych zaliczyć można: technologię, demografię i klimat, kryzysy ekonomiczne, zachwianie stabilności politycznej, zorganizowaną przemoc, rozpowszechnianie broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, terroryzm, konflikty etniczne, katastrofy ekologiczne i klimatyczne oraz inne[4].

Nawiązując do hierarchii potrzeb A. Maslowa bezpieczeństwo stanowi jedną z podstawowych potrzeb ludzkich. Obejmuje zapewnienie odpowiedniego bytu, życia wolnego od wszelkich trosk materialnych, potrzebę sprawiedliwości, porządku, stabilności oraz eliminacji wszelkich zagrożeń. Jest związane z zapewnieniem osobie zabezpieczenia przed bezrobociem, chorobą oraz starczą niezdolnością do wykonywania pracy. Zaspokojenie potrzeb bezpieczeństwa pozwala na rozwiniecie potrzeby miłości i przynależności, których deprywacja wywołuje

[2] L. Antonowicz, T. Guz, P M. Rałubska, *Bezpieczeństwo Polski Historia i Współczesność,* Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 167.

[3] M. Cieślarczyk, *Modele i wymiary bezpieczeństwa*, Wydawnictwo AON, Warszawa 1999, s. 42-43.

[4] A. Wawrzusiszyn, *Bezpieczeństwo Strategia System. Teoria i praktyka w zarysie,* Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015, s. 7.

chęć odnajdywania ludzi i sytuacji zaspokajających tę potrzebę lub konieczność zmodyfikowania otoczenia pod kątem oczekiwanego zaspokojenia[5].

Często razem z bezpieczeństwem pojawia się słowo zagrożenie. Chociaż termin „zagrożenie" jest powszechnie używany i zrozumiały, możliwe są różne jego interpretacje. Słownik języka polskiego proponuję następującą definicją: s*ytuacja lub stan, które komuś zagrażają lub w których ktoś czuje się zagrożony lub też: ktoś, kto stwarza taką sytuację*[6].

Bezpieczeństwo można rozpatrywać z jednej strony przez pryzmat zagrożeń, z drugiej strony, przez przetrwanie i rozwój[7]

Mechanizm owych zagrożeń może zarówno wynikać z sytuacji zewnętrznych jak i wewnętrznych. Zagrożenia wywołane działaniem sił natury, bądź działaniem ludzkim bez wątpienia powodują, że maleje nam poczucie bezpieczeństwa. Od najdawniejszych czasów zagrożeniom towarzyszyło uczucie lęku, będące istotą życia, bez którego życie nie miałoby swego smaku. Zagrożenia można podzielić na[8]:

- naturalne: trzęsienie ziemi, erupcje wulkaniczne, tornada (huragany), powodzie, susze, wielkie pożary, gradobicia, śnieżyce;
- przemysłowe: wypadki w kopalniach i innych zakładach pracy, uszkodzenia reaktora jądrowego, eksplozje, wypadki w transporcie lądowym, powietrznym i morskim, zakłócenia w systemach kierowania;
- społeczne: piractwo, morderstwa polityczne, ataki bombowe, zamieszki, porywania zakładników, sabotaż, strajki, zorganizowana przestępczość, głód, inflacja;
- cywilne: wojny, rewolty, rewolucje, fundamentalizm, nacjonalizm, terroryzm;
- humanitarne: czystki etniczne, duże migracje ludzi powodowane klęskami głodu, fale uchodźców wywołane działaniami zbrojnymi.

Współczesny świat nie jest pozbawiony odczuwalnych i realnych zagrożeń, których genezy należy upatrywać w napięciach politycznych, ekonomicznych, nacjonalizmie, antagonizmach etnicznych i religijnych.

Proces globalizacji powoduje, że również zagrożenia o charakterze międzynarodowym szybko stały się czynnikiem destabilizacyjnym bezpieczeństwo krajowe bądź lokalne. W dobie wysokiego rozwoju ekonomicznego, postępu technologicznego i technicznego ważnym problemem stało się środowisko naturalne, które już aktualnie jest postrzegane jako nowa kategoria sprzeczności interesów i konfliktów lokalnych. Wśród wielu zagrożeń jakie rysują się w perspektywie XXI wieku do najpowszechniejszych zaliczyć trzeba zagrożenie ekologiczne, mówiąc prościej postępujący na całym świecie proces niszczenia naturalnego środowiska. Od dość dawna w użyciu są takie terminy jak: agresja ekologiczna, transgranicz-

[5] http://www.zarzyccy.pl/p_piramida-potrzeb-maslowa.html [dostęp: 09.04.2020]
[6] http://sjp.pwn.pl/szukaj/zagro%C5%BCenie.html [dostęp: 09.04.2020]
[7] Z. Ciekanowski, *Podstawy zarządzania bezpieczeństwem państwa,* PWSTE, Jarosław 2019, s. 50.
[8] M. Ptak, *Współczesne rozumienie Bezpieczeństwa, Zagrożeń i Obronności,* [w:] Zeszyty Naukowe Nr 1 (155) 2010, s. 92.

ne zanieczyszczanie środowiska, chemiczny i biologiczny terroryzm itp.[9] Mają one ścisły związek z zagrożeniami ekologicznymi środowiska naturalnego człowieka.

System bezpieczeństwa państwa, zarówno pod względem funkcjonalnym, jak i organizacyjnym, należy przestrzegać przez pryzmat misji, celów, zadań i funkcji, które realizuje państwo na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa narodowego swoim obywatelom.

Bezpieczeństwo narodowe staje się coraz bardziej zależne od zaspokajania potrzeb i pragnień bezpieczeństwa obywateli. Można powiedzieć, że ludzie nie oczekują zadowolenia polityków, spokoju policjantów i głośności systemów alarmowych, ale zmniejszenia zagrożeń i podniesienia świadomości swojego bezpieczeństwa. Nic dziwi zatem, że ustalając budżet, sprawy bezpieczeństwa traktuje się priorytetowo, czasami kosztem wydatków na cele społeczne i edukacyjne[10].

Podstawy prawne sytuacji kryzysowych w Polsce

Przepisy prawne nakładają na administrację publiczną obowiązek utrzymania porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz zapewnienia ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej. Treść Ustawy o zarządzaniu kryzysowym reguluje kwestie działań organów administracji państwowej, wskazując, że *obowiązek podjęcia działań w zakresie zarządzania kryzysowego spoczywa na tym organie, który pierwszy otrzymał informację o zagrożeniu. Organ ten niezwłocznie informuje o zaistniałym zdarzeniu organy odpowiednio wyższego i niższego szczebla, przedstawiając jednocześnie swoją ocenę sytuacji oraz informację o zamierzonych działaniach*[11].

Rada Ministrów sprawuje nadzór nad zarządzaniem kryzysowym, na całym lub wyznaczonym terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Jej organ doradczy i opiniotwórczy to Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego. Na najwyższym szczeblu funkcjonuje Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, podlegające Prezesowi Rady Ministrów. Podstawowe regulacje prawne odnoszące się do sytuacji kryzysowych w Polsce to m.in.[12]:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku;
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym;
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej;
- Ustawa z dnia 18 lipca 2001 roku Prawo wodne;
- Zarządzenie Nr 86 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 sierpnia 2008 roku w sprawie organizacji i trybu pracy Rządowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego;

[9] A. Wawrzusiszyn A., *Bezpieczeństwo Strategia System...,* dz. cyt., s. 49.
[10] J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo Międzynarodowe Współczesne Koncepcje,* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 25.
[11] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, art. 21.
[12] http://www.opole.pl/zarzadzania-kryzysowe-regulacje-prawnego/ [dostęp: 09.04.2020].

- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 2011 roku w sprawie organizacji i trybu działania Rządowego Centrum Bezpieczeństwa.

Omawiając problematykę zarządzania kryzysowego należy wspomnieć o przepisach obrony cywilnej, które zawarte są w ustawie z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej[13] oraz przepisach wykonawczych. Jednak dopiero w ustawie z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym określono organy odpowiedzialne, struktury decyzyjne oraz zadania organizacyjne, logistyczne i finansowe dotyczące przedmiotowego zakresu ustawy. Dodatkowo ustawy o stanie wojennym, o stanie klęski wyjątkowej i o stanie klęski żywiołowej dopełniają systemowe podstawy zarządzania kryzysowego obowiązujące obecnie w Polsce.

Podstawowym źródłem prawa w Polsce jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku[14], która m.in. zapewnia wolność, prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, ochronę życia, nietykalność i wolność osobistą, prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Szczegółowe regulacje prawa zawierają przepisy prawa cywilnego, karnego, administracyjnego, a także liczne ustawy składające się na system bezpieczeństwa, regulujące przedmiot i zakres rodzajowy ochrony (np. przeciwpożarowej, budowlanej, energetycznej, w ruchu drogowym, lotnictwie i żeglarstwie itp.)[15].

Sytuacja kryzysowa w myśl ustawy o zarządzaniu kryzysowym, jest *następstwem zagrożenia i prowadzący w konsekwencji do zerwania lub znacznego naruszenia więzi społecznych przy równoczesnym poważnym zakłóceniu w funkcjonowaniu instytucji publicznych, jednak w takim stopniu, że użyte środki niezbędne do zapewnienia lub przywrócenia bezpieczeństwa nie uzasadniają wprowadzenia żadnego ze stanów nadzwyczajnych, o których mowa w art. 228 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*[16].

Działania w ramach zarządzania kryzysowego wymagają skoordynowanych, zaplanowanych, właściwie przygotowanych i zorganizowanych działań umożliwiających adekwatne reagowanie, skutkujące minimalizacją potencjalnych szkód dla życia i zdrowia osób, mienia i środowiska.

Rola i zadania Straży Granicznej w sytuacji kryzysowej

Wśród umundurowanych formacji zajmujących się bezpośrednią ochroną granic polskich wyróżnia się:

[13] Ustawa z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej.
[14] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.
[15] L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie...,* dz. cyt., s. 142.
[16] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, art. 3.

- Korpus Ochrony Pogranicza (KOP) — powstały w 1924 roku, działający głównie na Kresach Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej[17]. Formacja została rozwiązana po wkroczeniu na teren Polski Armii Czerwonej (1939 r.)[18];
- Wojska Ochrony Pogranicza (WOP) — powstałe w 1945 roku z rozkazu Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego. Ich misją były ochrona granic Polski oraz do kontrola ruchu granicznego[19]. Żołnierzy WOP obowiązywały przepisy ubiorcze i regulaminy takie same jak żołnierzy Sił Zbrojnych PRL. Do głównych zadań WOP należało zapobieganie, przeciwdziałanie i zwalczanie przestępczości granicznej, zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego w pasie granicznym lądowym i morskim[20];
- Straż Graniczna — powołana w 1990 roku jako formacja militarna (jednolita, umundurowana i uzbrojona) o charakterze prewencyjnym, została powołana do ochrony granic Polski[21].

Funkcjonowanie i działania Straży Granicznej regulują zapisy ustawy. Na jej mocy do wiodących zadań należą m.in.[22]:

- ochrona granicy państwowej na lądzie i morzu;
- organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego;
- wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, w tym wiz;
- rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie określonym ustawą o ochronie granicy państwowej oraz innymi ustawami;
- zapewnienie porządku publicznego na obszarze przejść granicznych, a w zakresie właściwości tej Straży - także w strefie nadgranicznej;
- osadzanie i utrzymywanie znaków granicznych na lądzie oraz sporządzanie, aktualizacja i przechowywanie granicznej dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej;
- ochrona nienaruszalności znaków i urządzeń służących do ochrony granicy państwowej;
- wykonywanie postanowień umów międzynarodowych o stosunkach prawnych na granicy państwowej;
- gromadzenie i przetwarzanie informacji z zakresu ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego oraz udostępnianie ich właściwym organom państwowym;
- nadzór nad eksploatacją polskich obszarów morskich oraz przestrzeganiem przez statki przepisów obowiązujących na tych obszarach;

---

[17] P. Skubisz, *Instrukcja służby Korpusu Ochrony Pogranicza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 7.

[18] http://dzieje.pl/aktualnosci/91-lat-temu-utworzono-korpus-ochrony-pogranicza, [dostęp 21.06.2020].

[19] https://historiamniejznanaizapomniana.wordpress.com/2015/09/13/70-lat-temu-utworzono-wop/ [dostęp 21.06.2020].

[20] http://www.cos.strazgraniczna.pl/cos/o-nas/historia/historia-formacji/wop/13827,WOP.html, [dostęp 21.06.2020].

[21] http://www.emeryci-sg.org.pl/historia/wop/wop.html, [dostęp 21.06.2020].

[22] Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej, Dz. U. 1990 Nr 78 poz. 462 art. 1. ust.2.

- ochrona granicy państwowej w przestrzeni powietrznej RP poprzez prowadzenie obserwacji statków powietrznych i obiektów latających, przelatujących przez granicę państwową na małych wysokościach, oraz informowanie o tych przelotach właściwych jednostek Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej;
- zapobieganie transportowaniu przez granicę państwową odpadów i szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów promieniotwórczych, a także zanieczyszczaniu wód granicznych;
- zapobieganie przemieszczaniu przez granicę państwową narkotyków i substancji psychotropowych;
- wykonywanie zadań określonych w innych ustawach.

Podstawowymi elementami struktury zarządzania w sytuacjach kryzysowych w Straży Granicznej jest Sztab Komendanta Głównego w Komendzie Głównej Straży Granicznej i wydziały Koordynacji Działań, utworzone w oddziałach SG. Do ich zadań należy m.in. monitorowanie, analiza i wstępna ocena zagrożeń oraz przygotowanie propozycji decyzji przełożonych, jak również koordynacja prowadzonych działań. W strukturze Komendy Głównej oraz każdego oddziału całodobowo funkcjonuje Dyżurna Służba Operacyjna, która jest głównym ogniwem informacyjnym, otrzymującym od podległych służb dyżurnych operacyjnych wszystkie dane istotne dla zapewnienia nienaruszalności granicy państwowej, w tym informacje dotyczące zagrożeń mogących być przyczyną powstania sytuacji kryzysowych.

W celu szybkiego uruchomienia sił i środków w przypadku wystąpienia nagłego zagrożenia zorganizowany jest na każdym szczeblu kierowania w Straży Granicznej system alarmowego powiadamiania.

Jednym z aktów prawnych, który reguluje działalność Straży Granicznej jest Ustawa o stanie klęski żywiołowej. W jej treści można przeczytać *W zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu są obowiązane uczestniczyć: Państwowa Straż Pożarna i inne jednostki ochrony przeciwpożarowej, Policja, Państwowe Ratownictwo Medyczne i jednostki ochrony zdrowia, Straż Graniczna, Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa oraz inne właściwe w tych sprawach państwowe urzędy, agencje, inspekcje, straże i służby*[23].

Według ustawy o stanie klęski żywiołowej, przez klęskę żywiołową: *rozumie się katastrofę naturalną lub awarię techniczną, których skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu w wielkich rozmiarach albo środowisku na znacznych obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem*[24].

Przykładem takiej pomocy mogą być wydarzenia z maja i czerwca 2010 roku, kiedy to Polskę nawiedziła wielka woda. Funkcjonariusze włączyli się aktywnie w akcję przeciwpowodziową m.in. w Raciborzu, Skoczowie, Strumieniu i Zebrzy-

[23] Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej, tj. Dz.U. 2017 poz. 1897 art. 17 ust.1.

[24] Tamże, art. 3 ust.1.

dowicach, przygotowując i układając worki z piaskiem. Pojazdy Straży Granicznej wykorzystywane były m.in. do transportowania worków, przewożenia rannych. W ramach patroli funkcjonariusze samodzielnie i wspólnie z Policją zabezpieczali miejsca zalane i zagrożone podtopieniem oraz kierowali ruchem nie dopuszczając do nich osób postronnych. Pomagali w organizowaniu ewakuacji oraz w zabezpieczaniu budynków i mienia z ewakuowanych terenów. Przedstawiciele Straży Granicznej uczestniczyli w pracach centrów zarządzania kryzysowego, na bieżąco reagując na konieczność udzielania natychmiastowej pomocy wydzielonymi siłami i środkami. W działaniach brało udział kilkanaście pojazdów terenowych i łodzi patrolowych. Tereny zalewowe patrolowały dodatkowo śmigłowce i samoloty Straży Granicznej.

Polska Straż Graniczna strzeże już nie tylko granicy Rzeczypospolitej Polskiej, lecz także granicy zewnętrznej Unii Europejskiej i Strefy Schengen, czyli obszaru, na którym zniesiona została kontrola graniczna na granicach wewnętrznych oraz stosowane są ściśle określone jednolite zasady dotyczące kontroli na granicach zewnętrznych. Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej wyznaczona jest w dużej mierze przez rzekę graniczną Bug. W związku z przekraczaniem stanów alarmowych poziomu jej wód, funkcjonariusze podczas patroli, także tych lotniczych sprawdzają zatory na rzece oraz miejsca, w których zaczyna się ona rozlewać na przygraniczne tereny, zagrażając tym samym ludziom i ich dobytkowi. Niestety, sytuacje tego typu zdarzają się bardzo często, praktycznie co roku. To właśnie wówczas funkcjonariusze Straży Granicznej wykazują się niebywałym zaangażowaniem i hartem ducha. Funkcjonariusze pomagają w zabezpieczaniu workami z piaskiem zabudowań i osuwisk. Strzegą rejonów objętych powodzią przed osobami niepowołanymi, zabezpieczają opuszczone budynki przed grabieżą. Monitorują poziom rzeki i stan wałów przeciwpowodziowych. Udzielają również pomocy osobom samotnym i niedołężnym, zabezpieczając punkty rozdawania żywności oraz konwojują transporty z pomocą dla powodzian.

Funkcjonariusze Straży Granicznej w trakcie dużych opadów śniegu umożliwiają starszym i samotnym ludziom pomóc w dotarciu do lekarza, apteki czy sklepu, a dzieciom w dojeździe do szkoły. Mieszkańcy pogranicza dzięki temu czują się pewniej, wiedzą bowiem, że co pewien czas w okolicach ich domostw pojawia się patrol Straży Granicznej, na pomoc którego zawsze mogą liczyć[25].

W okresie zimowym, gdy występują liczne opady śniegu funkcjonariusze udzielają bardzo często pomocy osobom cywilnym. W gminie Dołhobyczów, patrol przy użyciu skutera śnieżnego dostarczył odciętym od świata mieszkańcom przygranicznych miejscowości: Żabce, Oszczów, Liski, Wólka Poturzyńska, Nowosiółki, Białystok, Hulcze oraz Setniki artykuły żywnościowe oraz lekarstwa. Pogranicznicy z placówki Straży Granicznej Chłopiatyn odnaleźli zaginioną mieszkankę Białegostoku, która wyszła do sklepu i zgubiła się w zamieci. Funkcjonariuszy przy pomocy skutera śnieżnego dostarczyli również żywność oraz lekarstwa do miej-

[25] Siennicki D., *Codzienna służba mieszkańcom*,"Magazyn Straż Graniczna", marzec 2011 r., Nr 1 (12) 2011, s. 13., file:///Users/darslowa/Desktop/images_straz+graniczna+magazyn_1_12_20113bcd.pdf, [dostęp 02.06. 2020].

scowości Nowosiółki, Żniatyn i Liwcze. Pogranicznicy wielokrotnie też pomagają podróżnym, których pojazdy utknęły w zaspach śnieżnych.

W ustawie o Straży Granicznej jest zapis, że *Funkcjonariusze i pracownicy Straży Granicznej mogą zostać delegowani do wykonywania obowiązków służbowych na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej w celu realizacji zadań:1) w formie wspólnych patroli i innego rodzaju wspólnych operacji służących ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz zapobieganiu przestępczości...; 2) w formie udzielania wsparcia w związku ze zgromadzeniami, imprezami masowymi lub podobnymi wydarzeniami, klęskami żywiołowymi oraz poważnymi wypadkami, w celu ochrony porządku bezpieczeństwa publicznego oraz zapobiegania przestępczości...*[26].

Funkcjonariusze Straży Granicznej bardzo często biorą udział w licznych szkoleniach. Na jednym z takich szkoleń doskonalono procedury współdziałania służb w zakresie prowadzenia akcji poszukiwawczo-ratowniczych, udzielania pierwszej pomocy oraz technik ewakuacji i desantowania poszkodowanych w razie wystąpienia klęsk żywiołowych. Podstawowym celem wspólnego treningu jest przećwiczenie akcji z powietrza z użyciem lin desantowych i lin alpinistycznych. Ćwiczenia Straży Granicznej, pododdziału antyterrorystycznego komendy wojewódzkiej policji oraz ratowników Bieszczadzkiej Grupy GOPR z użyciem śmigłowca są bardzo potrzebne, ponieważ w ostatnim czasie na Podkarpaciu coraz częściej występują zdarzenia żywiołowe np. lawiny górskie. Na terenie Podkarpacia SG używa śmigłowców PZL Kania. Śmigłowce latają najczęściej na terenach górzystych, trudnodostępnych dla pojazdów terenie. Przy ich pomocy ujawniane są miejsca przekroczenia granicy, monitoruje się z powietrza przemieszczanie się grup imigrantów. Śmigłowce Straży Granicznej już niejednokrotnie sprawdzały się w prowadzonych działaniach granicznych. Na pokładzie mają kamery do rejestracji obrazu oraz kamery termowizyjne (dające obraz w podczerwieni), które są wykorzystywane do poszukiwania osób zaginionych. Ponadto śmigłowce posiadają głośniki zewnętrzne oraz reflektory, szperacze dużej mocy, niezbędne podczas prowadzenia akcji po zmroku. Niejednokrotnie maszyny te wykorzystywane były zarówno przez policję jak i GOPR do poszukiwania ludzi zaginionych, których przygniotły lawiny, zgubili się w górach czy również i ciał osób, które popełniły samobójstwo.

Samolot Straży Granicznej „Mewa" i jednostka pływająca SG-214 „Strażnik 4" z Pomorskiego Dywizjonu Straży Granicznej w Świnoujściu uczestniczyły 8 maja 2017 roku w koordynowanej przez Morską Służbę Poszukiwania i Ratownictwa akcji poszukiwawczej trzech żeglarzy, którzy zaginęli na Zalewie Szczecińskim. Podczas kilkugodzinnych poszukiwań prowadzonych w rejonie Skoszewa funkcjonariusze „Strażnika 4" wykryli zanurzony obiekt, jednak ze względu na zbyt małą głębokość nie mogli podpłynąć bliżej i jednoznacznie go zidentyfikować. Patrolująca obszar poszukiwań załoga samolotu „Mewa" potwierdziła, że był to jacht. Informację o odnalezieniu jednostki przekazano do koordynującej działania służby SAR. Wieczorem akcja poszukiwawcza została zakończona. Oprócz

[26] Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej, art. 147, ust. 1 i 2.

Straży Granicznej oraz Morskiej Służby Poszukiwania i Ratownictwa brała w niej udział Policja, Straż Pożarna, WOPR i jednostka pływająca niemieckiej służby SAR. W myśl ustawy o bezpieczeństwie morskim Straż Graniczna współdziała ze służbą SAR w poszukiwaniach i ratowaniu każdej osoby znajdującej się w niebezpieczeństwie na morzu, bez względu na okoliczności, w jakich znalazła się w niebezpieczeństwie. Zgodnie z „Planem SAR" wydzielone jednostki pływające i statki powietrzne Straży Granicznej pozostają w ciągłej dyspozycji do udziału w akcjach ratowniczych i poszukiwawczych prowadzonych na morzu.

Do zakresu współpracy Straży Granicznej z innymi jednostkami organizacyjnymi państwa np. Sił Zbrojnych RP w sytuacjach kryzysowych należy:

- uzgadnianie tras dojazdu sprzętu wojskowego i ewentualne pilotowanie;
- organizowanie i prowadzenie wspólnych patroli z Żandarmerią Wojskową;
- wymiana informacji o przegrupowaniach wojsk i potrzebach w zakresie zabezpieczenia ich przemieszczania;
- wykorzystanie obiektów wojskowych do zakwaterowania i wyżywienia funkcjonariuszy Straży Granicznej biorących udział w działaniach.

Wskazane działania, podejmowane przez Straż Graniczną, w zakresie rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom kryzysowym, zmierzają do wszechstronności. Obejmują już nie tylko przedsięwzięcia służbowe związane z administracją, operacją, szkoleniami, lecz także inicjatywy, które zmierzają do prawidłowego funkcjonowania państwa, a co za tym idzie i ich obywateli.

Podsumowanie

Bezpieczeństwo jest podstawowym dobrem, jakie powinny wobec jednostek spełniać ich zrzeszenia zwłaszcza te, które (jak państwo) domagają się w sposób władczy ograniczenia swobód poszczególnych ludzi i pobierają na potrzeby swego działania przymusowe daniny[27]. To państwo w stosunkach międzynarodowych jest dominującym aktorem i dodatkowo monopolizującym kontakty oraz możliwości stosowania siły i to właśnie państwo powinno zagwarantować swoim mieszkańcom bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne.

Potrzeba i pragnienie bezpieczeństwa jest jednym z najważniejszych problemów nurtujących ludzi i społeczności w skali globalnej, lokalnej i w wymiarze indywidualnym[28]. Dążenie do poprawy bezpieczeństwa jest podstawą powszechnie stosowanej od lat 60. XX wieku promocji aktywnego bezpieczeństwa oznaczającego bezpieczne życie w otaczającym środowisku.

Istotą prowadzenia sprawnych działań w zakresie zarządzania kryzysowego jest eliminowanie wszelkich zagrożeń, które powodują sytuacje kryzysowe i walki z nimi, ewentualnie minimalizowanie negatywnych skutków dla znacznej liczby ludzi, mienia i środowiska. Zarządzanie kryzysowe opiera się na zaplanowa-

[27] P. Turczyński, *Bezpieczeństwo Europejskie, Systemy, Instytucje, Funkcjonowanie,* Wydawnictwo ATLA 2, Wrocław 2011, s. 11.

[28] L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie...,* dz. cyt., s. 100.

nym i skoordynowanym działaniu podmiotów administracji państwowej. Jednym z nich jest Straż Graniczna, która realizując ustawowe zadania ochrony granicy państwa i Unii Europejskiej, przeciwdziała różnego rodzaju negatywnym zjawiskom, do których można zaliczyć m. in. nielegalną migrację, przestępczość przemytniczą i inne. Funkcjonariusze Straży Granicznej, by realizować powierzone zadania muszą być profesjonalnie wyszkoleni i przygotowani do działania.

Straż Graniczna jest stosunkowo młodą formacją, ale jej działania i kompetencje sprawiają, że dziś trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie nowoczesnego państwa bez jej reprezentantów. W sytuacjach kryzysowych jest zawsze gotowa do podjęcia działań i udzielenia wsparcia, także przez udostępnienie sprzętu, jakim dysponuje, tak jak to miało miejsce w czasie akcji przeciwpowodziowej, w której uczestniczyły śmigłowce i pontony Straży Granicznej. Ważne jest także to, że gdy przychodzi kryzys i wiele służb stara się go zwalczać, Straż Graniczna, choć bierze udział w tych działaniach, nadal wykonując swoje ustawowe zadania. *Wbrew pozorom bezpieczeństwo państwa nie jest wartością, którą można osiągnąć i skupić się na realizacji innych celów. Jest to jedna z tych wartości, o które należy zabiegać w sposób ciągły — kształtować modyfikować i adaptować stosownie do zmieniającej się sytuacji zewnętrznej i wewnętrznej*[29]

Literatura:

1. Antonowicz L., Guz T., Pałubska M.R., *Bezpieczeństwo Polski Historia i Współczesność,* Wydawnictwo KUL, Lublin 2010.
2. Bocheński A., *Kryzys Polski i kryzys ludzkości*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1982.
3. Ciekanowski Z., *Podstawy zarządzania bezpieczeństwem państwa,* PWSTE, Jarosław 2019.
4. Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H., *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, UPH, Siedlce — Warszawa 2017.
5. Cieślarczyk M., *Modele i wymiary bezpieczeństwa*, Wydawnictwo AON, Warszawa 1999.
6. Korzeniowski L.F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012.
7. Ptak M., *Współczesne rozumienie Bezpieczeństwa, Zagrożeń i Obronności,* Zeszyty Naukowe Nr 1 (155) 2010.
8. Redakcja naukowa Olejko A., Korzeniowski P., *Wokół kresów, granic i pograniczy w historii wojskowej*, Wydawnictwo Napoleon V & Autorzy, Oświęcim 2015.
9. Sulowski S. (red.), *Tożsamość nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.
10. Skubisz P., *Instrukcja służby Korpusu Ochrony Pogranicza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
11. Ślusarczyk J., *Zmiany granic w dziejach Polski*, Wydawnictwo BiM, Warszawa 1997.
12. Tobera P., *Kryzys środowiska – kryzys społeczeństwa*, Ludowa Spółdzielnia wydawnicza, Warszawa 1987.

[29] Z. Ciekanowski, J. Nowicka, H. Wyrębek, *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, UPH, Siedlce – Warszawa 2017, s. 27.

13. Wawrzusiszyn A., *Bezpieczeństwo Strategia System, Teoria i praktyka w zarysie,* Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015.
14. Wiśniewski B., *Współczesny wymiar funkcjonowania Straży Granicznej*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2006.

Źródła prawa:

15. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.
16. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. 1967 Nr 44 poz. 220.
17. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. 2007 Nr 89 poz. 590.
18. Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej, Dz. U. 1990 Nr 78 poz. 462.
19. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej, tj. Dz.U. 2017 poz. 1897.

Netografia:

20. Siennicki D., *Codzienna służba mieszkańcom*,"Magazyn Straż Graniczna", marzec 2011 r., Nr 1 (12) 2011.file:///Users/darslowa/Desktop/images_straz+graniczna+magazyn_1_12_20113bcd.pdf,
21. http://www.nadodrzanski.strazgraniczna.pl/nad/komenda/historia/nasza-historia/8942,OD-2-ARMII-WOJSKA-POLSKIEGO-DO-NADODRZANSKIEGO-ODDZIALU-SG.html
22. http://www.emeryci-sg.org.pl/historia/wop/wop.html
23. http://www.muzeumsg.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=28:straz-graniczna-od-1991&catid=2:rys-historyczny&Itemid=15
24. http://dzieje.pl/aktualnosci/91-lat-temu-utworzono-korpus-ochrony-pogranicza
25. https://historiamniejznanaizapomniana.wordpress.com/2015/09/13/70-lat-temu-utworzono-wop/
26. http://www.cos.strazgraniczna.pl/cos/o-nas/historia/historia-formacji/wop/13827,WOP.html, z dnia 01.05.2017 rok,
27. http://www.opole.pl/zarzadzania-kryzysowe-regulacje-prawnego/ z dnia 21.04.2017 rok,
28. http://sjp.pwn.pl/szukaj/zagro%C5%BCenie.html z dnia 09.04.2017 rok,
29. http://www.zarzyccy.pl/p_piramida-potrzeb-maslowa.html, z dnia 09.04.2017 rok

lic. Adrian Filipiuk
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

TERRORYZM JAKO WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIE

TERRORISM AS TODAY'S THREAT

Streszczenie
Motywacją do podjęcia tematu niniejszego opracowania jest występujące w ostatnich latach zagrożenie terrorystyczne. W pracy wskazano na wielowymiarowość terroryzmu i jego ewolucję. Analiza literatury przedmiotu pozwoliła na przedstawienie stwierdzenia, że terroryzm na przestrzeni lat istotnie się zmieniał, a jego współczesny obraz ma oparcie w ideologii radykalnych odłamów islamu. Ponadto terroryzm cechuje globalny zasięg, wykorzystanie zindoktrynowanych „żołnierzy", zamachy samobójcze, struktury sieciowe, wykorzystanie nowych technologii, małe potrzeby finansowe oraz nastawienie na największą liczbę ofiar i szkód.

Słowa kluczowe: analiza, bezpieczeństwo, cele, elementy, terroryści

Abstract
The motivation to take up the subject of this study is the terrorist threat that has occurred in recent years. The paper shows the multidimensionality of terrorism and its evolution. The analysis of the literature on the subject allowed to present the statement that terrorism has changed significantly over the years, and its contemporary image is based on the ideology of radical factions of Islam. Moreover, terrorism is characterized by a global reach, the use of indoctrinated „soldiers", suicide bombings, network structures, the use of new technologies, low financial needs and the focus on the highest number of victims and damages.

Keywords: analysis, security, goals, elements, terrorists

Wstęp

W ostatnich latach można obserwować wzmożoną aktywność terrorystów. Pewnym przełomowym momentem był atak na World Trade Center w 2001 roku, gdyż od tamtej pory zamachy terrorystyczne przybrały na sile. Kilka lat temu powstało Państwo Islamskie, którego założycielami byli terroryści. Również w Europie obserwować można częste przypadki samobójczych zamachów. Nie brak opinii, że terroryzm jest największym zagrożeniem globalnym XXI wieku.

Warto zauważyć jednak, że nie jest to nowe zjawisko i na przestrzeni wieków znacząco ewoluowało. Zamachy terrorystyczne mają długą historię, ale to właśnie współczesne w znacznie większym stopniu osiągają podstawowy cel – wywołują strach społeczeństwa, co jest efektem globalizacji i upowszechnienia mass mediów. W zasadzie współczesny terroryzm został zdominowany przez jego islamsko-fundamentalistyczną odmianę. Organizacje terrorystyczne z Bliskiego Wschodu przeprowadziły szereg spektakularnych zamachów w Stanach Zjednoczonych i Europie, pozostają ciągle aktywne, doskonalą swoje techniki, a zagrożenie z ich strony cały czas istnieje. Ze względu na ich charakterystyczną organizację, walka z tymi ugrupowaniami jest bardzo ciężka, niemniej dalej jest możliwa, czego efektem jest szereg sukcesów służb w różnych krajach. Niestety, skuteczne zamachy nadal się zdarzają.

Warto omówić kwestię tego, czym właściwie jest terroryzm i jak wygląda jego współczesna odmiana. Zrozumienie danego zjawiska jest ważnym aspektem uniemożliwiania terrorystom ich podstawowego celu – wzbudzania strachu i napięć społecznych. Wydaje się bowiem, że duża część społeczeństwa postrzega terroryzm wyłącznie przez pryzmat islamu i walki religijnej, nie dostrzegając prawdziwych celów terrorystów. To natomiast może wzbudzać niepotrzebne i groźne konflikty społeczne.

Etymologia terroryzmu

Terroryzm nie jest pojęciem jednoznacznym, a jego znaczenie ewoluowało na przestrzeni lat, jest też zależne od stosowanego kontekstu. Autorzy badający zjawisko terroryzmu opracowali wiele podejść do tego terminu. Wieloaspektowość tego zjawiska i pojęcia sprawia, że najlepiej jest rozpatrywać je w odniesieniu do konkretnych sytuacji.

Podstawowym aspektem, który może wyjaśniać znaczenie pojęcia terroryzmu jest jego etymologia, która bezpośrednio pochodzi z łaciny, gdzie *terror* oznacza strach, a *terrere* straszenie[1]. Zaznaczyć tu trzeba, że zjawisko terroryzmu jako specyficzna forma walki nie jest nowe, jest nawet bardzo stare, niemniej nie było nazywane „terroryzmem", a nazwa ta upowszechniła się w okresie rewolucji fran-

[1] I. Wieczorek, *Zjawisko terroryzmu*, [w:] Zeszyty Naukowe Kujawskiej Szkoły Wyższej, Nr 1/2016, s. 231-250.

cuskiej. Wówczas terrorem nazywano pewien okres rządów, który cechował się niebywałą brutalnością, stosowaniem powszechnych represji, dokonywaniem masowych zbrodni, co skutkowało brakiem poczucia bezpieczeństwa i powszechnym przerażeniem. Takie działanie miało na celu wywołać bezwzględny posłuch społeczeństwa i absolutną wierność rewolucji[2].

Jak można jednak zauważyć – terror to nie terroryzm, dlatego nie należy mylić tych pojęć. Ich zestawienie jednak jest o tyle ważne, że pozwala wyodrębnić pewne zasadnicze cechy tych zjawisk. Terror dotyczy używania przemocy w celu zastraszenia, najczęściej przed podmiot silniejszy wobec słabszych. W tym kontekście mówi się często o rządach terroru, czyli specyficznej formie sprawowania władzy i rzeczywiście terror najczęściej przybiera formę funkcjonowania państwa poprzez zastraszanie obywateli. Terror często stosowany jest wobec społeczeństwa podbitego państwa. Przyrównując do tego terroryzm we współczesnym znaczeniu zauważyć można, że relacja działania jest odwrócona w ujęciu podmiotowym – to słabszy zastrasza silniejszego, poprzez specyficzne formy działań, o niezwykle agresywnym charakterze (np. zamachy). Również i w tym przypadku zasadniczym celem jest zastraszenie i osiągnięcie przez to zakładanych celów. To pewnego rodzaju forma szantażu, a taktyka działania terrorystów opiera się zazwyczaj na atakowaniu z ukrycia, atakowaniu bezbronnych osób albo atakowania infrastruktury krytycznej lub niszczenie ważnych zasobów. Zamiarem jest wzbudzenie powszechnego strachu, obaw o życie i bezpieczeństwo, a przez to destabilizację wewnętrzną, która może zmusić rządzących do ustępstw albo nawet doprowadzić do obalenia władzy[3]. Terroryzm charakteryzuje się przede wszystkim podejmowaniem przez relatywnie małe grupy (a nawet jednostki) działań, które nie ograniczają się do bezpośredniego atakowania określonych wrogów – uderzają też w przypadkowych ludzi, żeby stworzyć atmosferę strachu, zagrożenia bezpieczeństwa, bezsilności i poczucia niemożności schwytania sprawców. W tym kontekście terroryzm może przyjmować różne oblicza – sprawcy mogą atakować przedstawicieli władzy, mogą atakować określone grupy społeczne albo uderzać w ważną infrastrukturę (co przełożyć może się na krzywdę ogromnej liczby osób). Przy terroryzmie często podkreśla się rozgłos medialny, który potęguje poczucie strachu, może promować ideologię oraz przyciągać nowych członków. Ważnym elementem strategii terrorystów jest wpływ na organy władzy, które stosując środki represyjne często tracą zaufanie obywateli[4].

Podsumowując powyższe, terroryzm w ogólnym ujęciu to różnie umotywowane ideologicznie, planowane i zorganizowane działania skutkujące naruszeniem istniejącego porządku prawnego, podjęte w celu wymuszenia na władzach państwowych i społeczeństwie określonych zachowań, często naruszając dobra osób

[2] R. Antonów, *Charakterystyka współczesnego terroryzmu*, [w:] Acta Universitatis Wratislaviensis, Nr 4/2015, s. 73-79.

[3] S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie. Przejawy. Przyczyny*, Wydawnictwo Contact, Poznań 2013, s. 66.

[4] T. Abo Saeid, *Organizacja Narodów Zjednoczonych w walce z terroryzmem*, [w:] Zeszyty Naukowe WSFiP, Nr 4/2014, s. 64-80.

postronnych. Działania takie realizowane są z całą bezwzględnością przy pomocy różnych środków (przemocy, użycia broni) w celu nadania rozgłosu i celowego wytworzenia lęku w społeczeństwie.

Przedstawione wyjaśnienia istoty terroryzmu są jednak dość nieprecyzyjne, z różnych względów. Przede wszystkim terroryzm jest zjawiskiem dynamicznym i ewoluującym – z czasem w miejsce starych, powstają nowe organizacje, zmienia się też formy ich działalności. Można zauważyć, że współcześnie rośnie liczba nowych grup terrorystycznych, które wywodzą się z partii politycznych, odłamów religijnych, ruchów niepodległościowych i mniejszości etnicznych. Czasami bardzo trudno wskazać jest różnicę między terroryzmem a walką narodowowyzwoleńczą czy nawet walką obronną. Terror, partyzantka i separatyzm określane są jako zjawiska i procesy pokrewne, sprawiając pewne trudności w interpretacji terroryzmu. Przede wszystkim ważne znaczenie ma w tym perspektywa – to czy dane zjawisko jest terroryzmem może zależeć od podmiotu oceniającego. Atakujący mogą uważać się za bojowników o niepodległość, atakowani natomiast uważać będą ich za terrorystów. Pojawiają się też nowe, charakterystyczne odmiany tego zjawiska – ekoterroryzm, cyberterroryzm oraz tzw. terroryzm globalny, który wydaje się być niezwykle ekspansywny.

Analizy pojęcia terroryzmu wskazują, że[5]:

- działania terrorystyczne mogą wynikać z różnych motywów i mieć różne cele;
- działania terrorystyczne są planowane i realizowane przez jednostkę albo grupy osób, mając przemyślany, destrukcyjny i sprzeczny z prawem charakter;
- działania terrorystyczne wymierzone są w podmioty międzynarodowe, instytucje, ich przedstawicieli, infrastrukturę, obywateli, mienie i symbole.

Według wielu badaczy zagadnienie terroryzmu nie może być jednoznacznie zdefiniowane, bo jest zbyt rozległe. Dlatego często do jego określenia wykorzystuje się wykaz najbardziej typowych cech, które nie zawsze występują jednak jednocześnie[6]:

- okrucieństwo i brak moralnych oporów w realizowanej aktywności;
- wzbudzenie powszechnego i silnego poczucia zagrożenia przez zastraszenie społeczeństwa i politycznych elit;
- wymuszenie szantażem zmian politycznych;
- gloryfikacja siły jako metody walki;
- próby uzyskania rozgłosu przez zaistnienie w mediach.

Koniecznie przy tym trzeba podkreślić, że akty terrorystyczne nie są ukierunkowane wyłącznie na obalenie władzy i wymuszanie ustępstw. Może być to próba przeprowadzenia rewolucji przez anarchizację życia publicznego, sprowokowanie ograniczania swobód obywatelskich i wywołanie represji ze strony władz, czy nawet wrogości społeczeństwa, w szczególności w odniesieniu do niektórych

[5] S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku…*, dz. cyt., s. 61.
[6] T. Abo Saeid, *Organizacja Narodów Zjednoczonych..*, dz. cyt., s. 64-80.

grup społecznych[7]. Przykładem tego może być działanie islamskich ekstremistów. Wielu muzułmanów od lat żyje w Europie, natomiast terroryści nawiązujący do ideologii islamskiej powodują wrogość autochtonów względem imigrantów – dziś dość powszechne są nastroje ksenofobiczne i identyfikowanie muzułmanów z terrorystami. Skutki tego są bardzo różne – czasami osoby mające trudności asymilacyjne, sfrustrowane swoim losem, biorą zbrojny odwet na swoim otoczeniu.

Przy analizie pojęcia można uwzględnić też aspekty prawne. W polskich aktach normatywnych występuje jednak tylko pojęcie przestępstwa *„o charakterze terrorystycznym, ale może to pomóc określić pojmowanie terroryzmu. Według kodeksu karnego jest to czyn zabroniony popełniony w celu: poważnego zastraszenia wielu osób, zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności, wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej – a także groźba popełnienia takiego czynu"*[8]. W aktach prawa międzynarodowego jedną z najważniejszych definicji formułuje ONZ, wskazując, że terroryzm to *„przestępcze działanie wymierzone w ludność cywilną lub groźba takich działań, powodująca śmierć, poważne cielesne zranienie lub branie zakładników, które ma na celu wywołanie poczucia strachu w społeczeństwie lub części społeczeństwa"*[9]. Centralna Agencja Wywiadowcza USA definiuje terroryzm jako groźbę użycia przemocy albo użycie przemocy w celach politycznych przez pojedyncze jednostki lub grupy ludzi, niezależnie od działania na rzecz władzy państwowej lub w opozycji do niej, w sytuacji, gdy ich działania mają zastraszyć lub przerazić bezpośrednie ofiary oraz osoby postronne[10].

Terroryzm, jak już wskazano, posiada wiele odmian, można więc wyróżniać różne jego rodzaje. Klasyfikować można je według kryterium działającego podmiotu, założeń doktrynalnych i celów ideologicznych, taktyki walki, celu ataku i politycznej strategii[11]. Inna klasyfikacja wyróżnia cztery typy kryteriów: taktyczne i operacyjne (używany przez terrorystów rodzaj broni i sposób działania), teleologiczne (zwracające uwagę na cel przemocy – charakter polityczny, religijny lub ideologiczny), podmiot działań terrorystycznych (podmioty niepaństwowe, państwa), cel ataków (niewinni, cywile, cele bezpośrednie, pośrednie)[12].

Kryterium działającego podmiotu pozwala wyróżnić terroryzm polityczny, w którego zakres wchodzi sponsorowany i sterowany przez obce państwa terroryzm agenturalny oraz terroryzm ideowy. W takim ujęciu można wyróżnić jeszcze terroryzm niepolityczny, tzw. kryminalny, który dotyczy działań zorganizo-

---

[7] Z. Cesarz, E. Stadtmuller, *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 88.

[8] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. z 1997 nr 88 poz. 553).

[9] M. Byczyk, *Walka z terroryzmem jako zadanie prawa karnego - uwagi na marginesie wprowadzenia do kodeksu karnego art. 259a*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 2017, z. 1, s. 73-84.

[10] M. Zajda, *Teoretyczne aspekty terroryzmu*, [w:] Security, Economy & Law Nr 8/2015, s. 64-72.

[11] W. Jaruszewski, *Terroryzm w dobie współczesnych konfliktów*, [w:] Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej, Nr 17/2013, s. 131-145.

[12] T. Kuniński, *Wokół definicji terroryzmu C.A.J. Coady'ego*, [w:] Diametros, Nr 33/2012, s. 40-57.

wanych grup przestępczych chcących osiągać swoje cele, głównie ekonomiczne[13]. Cel ataku może różnicować terroryzm ekonomiczny (celem jest zaburzenie funkcjonowania gospodarki) terroryzm indywidualny (celem są konkretne osoby, zazwyczaj wysoko postawieni politycy i ich rodziny) i terroryzm masowy (celem są przypadkowe ofiary, najczęściej w miejscu publicznym i w możliwie największej liczbie)[14]. Założenia doktrynalne i ideologiczne pozwalają wyróżnić terroryzm separatystyczny (celem jest doprowadzenie do secesji państwa), terroryzm rewolucyjny (anarchistyczny, którego celem jest zniszczenie struktur państwa), terroryzm nacjonalistyczny (propagujący skrajnie nacjonalistyczne i szowinistyczne idee przy użyciu zbrodniczych metod), terroryzm islamski (inspirowany radykalnymi odłamami islamu), terroryzm millenarystyczny (np. ekoterroryzm i sekty religijne)[15]. Taktyka walki pozwala wyróżnić terroryzm represywny (stosowany przez reżimy), terroryzm defensywny (stosowany w walce z najeźdźcą w celu obrony suwerenności, kultury, zmian i jako działanie odwetowe), terroryzm ofensywny (ukierunkowany na polityczne i społeczne zmiany przez szantaż i wymuszenie działań na władzy, ukierunkowany na zmianę istniejącego porządku)[16]. Nieokreślonym w żadnej klasyfikacji kryterium może być środowisko – terroryzm lądowy, morski, lotniczy, cybernetyczny[17]. Jak zdołano przedstawić – terroryzm jest niezwykle skomplikowanym i złożonym zjawiskiem o wielu obliczach. Jego definicje i postrzeganie najczęściej zależy od przyjmowanej perspektywy.

Geneza terroryzmu

Różne formy terroryzmu występowały w historii świata od bardzo dawna, oczywiście początkowo nie miały swojej nazwy, nie były nazywane terroryzmem, bo termin ten wykształcił się znacznie później. Zastosowanie takiej formy walki w starożytnych czasach nie powinno jednak dziwić, ponieważ jest bardzo skuteczna, również dziś.

Prawdopodobnie nie da się określić pierwszego w dziejach ataku o charakterze terrorystycznym, możliwe, że takie zdarzenie wykracza poza znaną historię. Niemniej w literaturze najczęściej przypisuje się pierwszy akt terroryzmu Herostratesowi z Efezu, który w 356 p.n.e. podpalił świątynię Artemidy, a jego pobudki były bardzo niskie – według legendy niszcząc jedną z najwspanialszych świątyń swoich czasów chciał w ten sposób zyskać sławę. O ile można przypisywać temu zdarzeniu pewne cechy terroryzmu, to jednak trudno jest to porównywać z późniejszymi jego formami – brakuje w tym przede wszystkim motywacji po-

[13] B. Bolechów, *Terroryzm* (w:) *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, A. Florczak, A. Lisowska (red.), Wydawnictwo OTO, Wrocław 2014, s. 53-86.
[14] W. Jaruszewski, *Terroryzm w dobie...,* dz. cyt., s. 131-145.
[15] R. Borkowski, *Terroryzm ponowoczesny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 119-120.
[16] K. Wiak, *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2010, s. 31.
[17] S. Wojciechowska-Filipek, Z. Ciekanowski, *Bezpieczeństwo funkcjonowania w cyberprzestrzeni jednostki - organizacji - państwa*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2015, s. 12.

litycznych czy ideologicznych, a zachowaniu Herostratesa bliżej do wandalizmu. Pozostając na obszarze Starożytnej Hellady można przytoczyć inne zdarzenia z podobnego okresu. W czasach antyku dość powszechne było występowanie tyranii, czyli przejmowania władzy przez jednostki i sprawowanie jej w autorytarny sposób. Było to sprzeczne z wartościami niektórych demokratycznych polis, toteż znajdowały się osoby, które podejmowały zamachy na tyranów, uważane były za bohaterów, a ich czyny były usprawiedliwiane. W pewnym zakresie wpisuje się to w terroryzm o podłożu ideologicznym[18].

Innym przykładem może być Sparta, gdzie elementem wychowania był specyficzny rytuał polegający na tym, że poszczególni wychowankowie podejmowali indywidualne misje polegające na terroryzowaniu zniewolonej ludności. Trzeba wiedzieć, że Spartanie stanowili w swoim kraju mniejszość i nieustannie obawiali się buntów pozostałej ludności. Dlatego przykładano dużą uwagę do wychowania militarnego, a pewną formą inicjacji był rytuał polegający na mordowaniu przypadkowych osób, niszczeniu ich plonów i wiosek. Poprzez nieustanne zastraszanie Sparta zapobiegała wewnętrznym rozruchom. W tym przypadku właściwiej mówić jest jednak o terrorze, bo mniej liczni Spartanie z pewnością posiadali wyraźną przewagę wojskową. Niemniej w literaturze ten wycinek historii również zaliczany jest do genezy terroryzmu[19].

Ważne formy terroryzmu, bardzo podobne do współczesnych, wykształciły się na Bliskim Wschodzie. Mieszkańcy Palestyny (przede wszystkim zeloci – radykalne ugrupowanie polityczno-religijne) walczyli z rzymskim protektoratem i żydowskimi kolaborantami, wykorzystując techniki skrytobójcze. Podczas ulicznych zgromadzeń mieszali się z tłumem i pchnięciem sztyletu niezauważenie mordowali swoich przeciwników. Zabójcy ze względu na sposób działania nazywani byli sykariuszami (sztyletnikami), którzy tworzyli jeszcze bardziej radykalny odłam zelotów. W podobny sposób działali tzw. asasyni w Persji, których stowarzyszenie powstało ok. 1090 roku n.e. Jego członkowie dopuszczali się motywowanych politycznie zabójstw na władzach i ich rodzinach, wywołując powszechny strach[20]. Co ciekawe, nazwa ta do dziś funkcjonuje w wielu językach jako określenie skrytobójców[21].

Momentem w którym dopatrywać można się genezy terminu terroryzmu jest czas Rewolucji Francuskiej, przypadającej na koniec XVIII wieku. W tym okresie komitety rewolucyjne stosowały represje przeciw (często wyimaginowanym) wrogom rewolucji. Najbardziej krwawy okres rządów określony został „terrorem", a odpowiedzialnych zań jakobinów (ruch polityczny) nazwano „terrorystami". W tym czasie ok. 300 tys. obywateli Francji doznało represji, a ok. 40 tys. za-

[18] S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie. Przejawy. Przyczyny*, Wydawnictwo Contact, Poznań 2013, s. 10.

[19] B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 35.

[20] J. Dworzecki, *Terroryzm jako zagrożenie współczesnego świata*, [w:] Zeszyt Naukowy, Nr 5/2011, s. 181-235.

[21] Tamże, s. 11.

mordowano, często publicznie, nierzadko też bez decyzji sądu. Choć nie pasuje to do współczesnego rozumienia terroryzmu to w literaturze często podkreśla się te wydarzenia, w celu określenia genezy samego pojęcia, ale też ewolucji form zjawiska[22].

W kolejnych dekadach duże znaczenie na polu rozwoju terroryzmu okazał się mieć anarchizm, który był wyrazem buntu wobec porządku świata – zła upatrywano przede wszystkim w działaniu instytucji państwowych. Celem anarchistów była walka z przymusem politycznym, ekonomicznym i moralnym. W kontekście anarchizmu terroryzm przybrał formę kontrterroru, jako działanie przeciwko dominacji militarnej, ekonomicznej i kulturowej poszczególnych państw, co postrzegane było jako forma ucisku. Terroryzm był zatem doskonałą formą osiągania celów w walce z silniejszym wrogiem jakim było państwo. Okres ten uznawany jest za największy rozkwit ruchów terrorystycznych, tym bardziej, że zasilany był niezadowoleniem wielkich mas robotników, którzy przez większość życia ciężko pracowali, a ich sytuacja materialna bardzo kontrastowała z kapitalistami, posiadaczami ziemskimi i arystokracją. Terroryzm czerpał też energię z dyskryminacji koherentnych narodów podbitych przez imperia. Terroryzm stał się więc w swoim czasie podstawową metodą walki o postęp społeczny oraz wyzwolenie narodowe, był jednak też wykorzystywany do osiągania celów politycznych przez ugrupowania anarchistyczne i socjalistyczne[23].

Celem anarchistów i innych organizacji najczęściej były osoby utożsamiane z władzą, a sami zamachowcy starali się unikać ofiar wśród przypadkowych osób. Działania te były niekiedy bardzo skuteczne, bo terrorystom udało się przeprowadzić skuteczne zamachy nawet na głowy państw. Od roku 1880 aż do wybuchu I wojny światowej nie było roku bez zamachów na władców, ministrów oraz innych przedstawicieli władz państwowych. Najbardziej znanym przejawem terroryzmu tego okresu jest zamach na austriackiego księcia Ferdynanda w 1914 roku, co przyczyniło się do wybuchu I Wojny Światowej. Początkowo większość ugrupowań terrorystycznych identyfikowała się z anarchizmem, nie mieli też problemu z określaniem siebie jako terrorystów (później się to zmieniło gdy terroryzm nabrał negatywnych konotacji), ale na skutek funkcjonowania wielonarodowych mocarstw ich ideologia nabrała cech narodowo-wyzwoleńczych. Bez względu na ideologię można zauważyć, że głównym czynnikiem terrorystów jest sprzeciw wobec określonej władzy, najczęściej tej dominującej i represyjnej[24].

W kolejnych dekadach model działania uległ pewnej zmianie – zamiast atakować polityków (których miejsce zastępował zwykle inny polityk) ataki zaczęto ukierunkowywać wobec całego społeczeństwa lub określonych grup społecznych. W założeniu miało to powodować niechęć całego społeczeństwa do władz, obarczenie ich winą i wykazanie nieudolności działania. W taki sposób na przełomie

[22] P. Sitko, *Terroryzm. Rola i miejsce Policji w jego zwalczaniu*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Katowicach, Katowice 2013, s. 13-14.

[23] J. Dworzecki, *Terroryzm jako zagrożenie...,* dz. cyt., s. 181-235.

[24] M. Kucharski, *Wpływ zjawiska terroru i terroryzmu na bezpieczeństwo państwa*, [w:] Przedsiębiorczość i Zarządzanie, Nr 1/2015, s. 21-34.

XIX i XX wieku terroryści ormiańscy walczyli z rządem osmańskim, podobny sposób walki z Turkami podjęli też Macedończycy, również Serbowie, gdzie nacjonalistyczna „Młoda Bośnia" stosowała takie działania przeciwko imperium Habsburgów[25]. Początek XX wieku to także coraz częstsze działania terrorystów inspirowane ideologią nacjonalistyczną (terroryzm separatystyczny)[26].

Po II wojnie światowej działania terrorystyczne na świecie bardzo dynamicznie się rozwinęły, a szczególne nasilenie zjawiska przypada na połowę lat 60. Terroryzm zaczęto kojarzyć głównie z ugrupowaniami rewolucyjnymi występującymi przeciwko Europejczykom w Azji, Afryce, na Bliskim Wschodzie. Wiele państw zawdzięcza swoją niepodległość właśnie metodom terrorystycznym, zastosowanym przeciwko władzom kolonialnym. Kolejny okres historyczny terroryzmu dotyczył konfliktu w Palestynie, gdzie wykorzystany został jako metoda walki zbrojnej między Arabami i Żydami. Terroryzm palestyński od początku lat 70. (porwanie izraelskiego samolotu w Rzymie) przybrał wymiar zjawiska międzynarodowego, którego areną stał się cały świat, do czego przyczynił się znacząco postęp techniczny[27].

W latach 80. terroryzm stał się najpopularniejszą metodą walki politycznej licznych ugrupowań politycznych. W tym samym czasie pojawiło się także zjawisko wspierania finansowego i logistycznego terrorystów przez państwa (tzw. terroryzm sponsorowany). W podobnym okresie zaczął rozwijać się też terroryzm religijny, a wrogie działania skierowane zostały nie tylko przeciwko konkretnym podmiotom, a przeciwko całej kulturze (cywilizacji zachodniej)[28]. W równoległym okresie funkcjonowały w Europie ugrupowania terrorystyczne o zabarwieniu lewackim, prawdopodobnie wspierane przez komunistów. Ruchy terrorystyczne lat 80. określono mianem „proxy warfare" czyli zastępczych działań wojennych. Uważa się, że duża część ugrupowań terrorystycznych miała swoich mocodawców, w postaci różnych państw, realizujących w ten sposób swoje interesy[29] .

Ostatni okres terroryzmu związany jest z tzw. religijną falą terroryzmu, a jej początek datuje się na wybuch rewolucji islamskiej w Iranie i inwazję ZSRR na Afganistan, które miały miejsce w 1979 roku. Powstałe wówczas komórki partyzancko-terrorystyczne przetrwały i stanowiły fundament późniejszych organizacji, takich jak Al-Kaida[30]. Jeden z najbardziej znanych przejawów działania terrorystów islamskich przypada już na XXI wieku, kiedy przeprowadzono skuteczny zamach przy użyciu samolotu na budynek World Trade Center. Oprócz ogromnej liczby ofiar przypadek ten wywołał przerażenie ludzi na całym świecie – później

[25] Tamże, s. 24.
[26] M. Szczur, *Terroryzm wyzwaniem i zagrożeniem współczesności*, [w:] Zeszyty Naukowe WSPiA, Nr 1/2010, s. 410.
[27] J. Dworzecki, *Terroryzm jako zagrożenie...*, dz. cyt., s. 181-235.
[28] J. Tomasiewicz, *Od skrytobójstwa do miatieżewojny. Ewolucja terroryzmu politycznego w Europie - aspekty ideologiczne, taktyczne i organizacyjne*, [w:] Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Nr 11/2014, s. 126-133.
[29] J. Dworzecki, *Terroryzm jako zagrożenie...*, dz. cyt., s. 181-235.
[30] I. Resztak, *Pojęcie, historia i typologia zjawiska terroryzmu*, [w:] Науковий Вісник, Nr 4/2011, s. 522-534.

okazało się, że niebezpodstawnie. Niedługo później Al-Kaida przeprowadziła zamachy w Madrycie i Londynie. Terroryści obrali niezwykle skuteczną taktykę dobrze zaplanowanych zamachów samobójczych zobligowanych na spowodowanie jak największych strat – dlatego przeprowadzane były w miejscach publicznych, gromadzących wielu ludzi (np. metro). Rozdrobniona struktura organizacyjna sprawiła, że mimo szeroko zakrojonych działań mocodawcy tych zamachów pozostawali nieuchwytni[31].

Rozmiar zamachów powodowanych przez islamskich ekstremistów sprawił, że współcześnie często terroryzm identyfikuje się głównie z nimi, jest to oczywiście niewłaściwe. Oprócz tej formy pod koniec XX i na początku XXI wieku pojawiły się grupy terrorystyczne o tzw. zabarwieniu millenarystycznym, gdzie zamachy terrorystyczne popełniano w imię osiągania celów ekologicznych i innych. Pojawił się też terroryzm kryminalny[32].

Transformacja terroryzmu

Jak wskazano już w genezie zjawiska, terroryzm podlega nieustannej ewolucji. W literaturze funkcjonuje tzw. koncepcja falowości terroryzmu, która wyróżnia kolejne jego etapy, przyjmujące różną postać w zależności od uwarunkowań politycznych. Wyróżnia się cztery fale (niektóre z nich nakładają się na siebie)[33]:

- anarchistyczną – rozpoczęła się w Rosji i zakończyła rozpoczęciem I Wojny Światowej, a jej dominującym tłem była narracja rewolucyjna, idee anarchistyczne i nacjonalistyczne w sytuacji kryzysu wielkich imperiów;
- antykolonialna – rozpoczęła się Irlandii Północnej po I Wojnie Światowej i osiągnęła szczyt „popularności" po II Wojnie Światowej, a jej głównym kontekstem była narracja antykolonialna, idee samostanowienia narodów oraz kryzys kolejnych wielkich imperiów;
- nowolewicowa – rozpoczęła się w drugiej połowie lat 60. i skończyła w ostatniej dekadzie XX wieku, a jej zasadniczym obrazem była narracja rewolucyjna, idee lewicowe, nacjonalistyczne oraz zima wojna i konflikty jej towarzyszące;
- era dżihadu – rozpoczęła się w 1979 roku i trwa do dziś, jej tłem jest narracja religijna, antyglobalistyczna i antyhegemonistyczna, postępująca globalizacja i rozwój technologiczny.

Do połowy lat 80. terroryzm można określać mianem klasycznego (tradycjonalnego), a jego celem było wywołanie zainteresowania swoją sprawą oraz zwerbowanie szerokiej liczby zwolenników i zdobycie różnego rodzaju poparcia dla idei. Organizacja tradycjonalnych ugrupowań miała hierarchiczną strukturę, której wierzchołek stanowi kierownictwo, a poziom wykonawczy realizowany jest przez zbrojne ramię grupy. Fundamentalna jest jednak infrastruktura – zaplecze

[31] M. Szczur, *Terroryzm wyzwaniem...*,dz. cyt., s. 410.
[32] R. Borkowski, *Terroryzm ponowoczesny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 110.
[33] Tamże, s. 115.

logistycznie i środki finansowe. Do typowych aktywności tych terrorystów należą zamachy na polityków. Terroryzm tradycyjny to m.in. terroryzm ideologiczny i socjalno-rewolucyjny, których zasadniczym celem jest społeczna i polityczna rewolucja mająca doprowadzić do obalenia i zmiany władzy[34]. Innym rodzajem terroryzmu tradycyjnego jest jego etniczno-nacjonalistyczna odmiana, której celem jest suwerenność narodowa mniejszości posiadających własną kulturę (np. Tamilowie na Sri Lance)[35].

Terroryzm odnoszono też do szerszych i mniej zdefiniowanych zjawisk – np. określano tak działania państw bloku wschodniego, postrzegając je jako zastraszanie innych państw poprzez demonstrację siły militarnej. Terroryzm odnoszono też do niestabilnych państw posiadających broń masowego rażenia, wykorzystujących ją jako formę szantażu – to tzw. superterroryzm. Jednym z najaktualniejszych „nowych" obszarów terroryzmu jest cyberterroryzm, wykorzystujący potencjał nowych technologii do destrukcyjnych celów[36].

Historycznym, ale w negatywnym sensie, momentem rozwoju terroryzmu był atak na World Trade Centre, który doprowadził do zmiany postrzegania tego zjawiska jako priorytetowego w sferze bezpieczeństwa globalnego. Terroryzm przestał mieć jakiekolwiek granice i mógł oddziaływać na dowolne państwo na świecie – w porównaniu do terroryzmu tradycyjnego jego nowa odmiana okazała się być jeszcze bardziej niebezpieczna i jeszcze trudniejsza w zwalczaniu. Przyczynił się do tego rozwój technologiczny. Nowy terroryzm cechuje się silną, ideologiczną motywacją, bezwzględności oraz elastyczną i dynamiczną strukturą. Ważne są przy tym źródła finansowania, zapewniające stabilne funkcjonowanie ugrupowań terrorystycznych, które są zdywersyfikowane i pochodzą od państw i partii politycznych, z działalności kryminalnej oraz z legalnych działalności. Finansowanie w przeszłości znacząco determinowało skalę oraz rozmiar działalności terrorystów, ale również to uległo zmianie. Współczesna taktyka terrorystów pozwala na dużą skuteczność i spektakularność działań nawet przy minimalnych nakładach. Terroryści środki przeznaczają głównie na utrzymanie infrastruktury szkoleniowej, rekrutację i propagandę[37].

Skuteczność współczesnego terroryzmu definiują jego narzędzia. Z jednej strony jest to technologia i swoistego rodzaju know-how (np. dotyczące konstrukcji materiałów wybuchowych z łatwo dostępnych środków), z drugiej jest to czynnik ludzki, który stanowi niemniej ważny aspekt – tyczy się to przede wszystkim zindoktrynowanych zamachowców-samobójców o dużej motywacji. Mają oni przekonanie, że cel jest święty, a to usprawiedliwia w ich przekonaniu mordowanie niewinnych, w tym nierzadko rodaków (większość zamachów ma miejsce w świe-

[34] A. Chwast, K. Jałoszyński, *Strach - narzędzie przemocy w rękach terrorystów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2017, s. 29.

[35] P. Sitko, *Terroryzm. Rola i miejsce Policji...*, dz. cyt., s. 16.

[36] G. Nowacki, C. Krysiuk, *Nowe trendy współczesnego terroryzmu*, [w:] Logistyka, Nr 6/2014, s. 7902-7912.

[37] J. Gryz, *Terroryzm międzynarodowy jako zjawisko społeczne w początkach XXI wieku*, [w:] Zeszyty Naukowe AON, Nr 1/2016, s. 6-7.

cie islamskim). Organizacje terrorystyczne szkolą nawet dzieci, ponieważ te są bardziej podatne na indoktrynację – dodatkowo selekcjonowane są jednostki najbardziej podatne na perswazję, a grunt do pozyskiwania nowych rekrutów mogą tworzyć szkoły sponsorowane przez organizacje powiązane z terrorystami[38].

Zamachy terrorystyczne cechują się dobrą organizacją – przede wszystkim jest to anonimowość sprawców i precyzja działania (na atak wybierany jest konkretny cel, najczęściej skupiający wielu ludzi). Szkolenia dodatkowo zwiększają sprawność zamachowców, którą rozpatrywać należy przez przeciwdziałanie wykryciu oraz zabicie największej liczby ofiar lub dokonanie możliwie największych szkód materialnych. Szczególnie skuteczne są zamachy samobójcze, ponieważ nie wymagają zapewnienia bezpieczeństwa zamachowcowi. Ponadto jego śmierć nie pozwala też na przesłuchanie i wydobycie informacji[39].

Terrorystyczne organizacje tradycyjne miały określone cele polityczne, kierowały się chęcią zwrócenia uwagi opinii publicznej, starały się też nie zaprzepaścić zrozumienia zwykłych ludzi. Znaczenie miał sam fakt zamachu a nie liczba jego ofiar (IRA informowała o swoich działaniach, przez co unikano ofiar w osobach postronnych). W przypadku nowego terroryzmu te elementy nie występują – terroryści nie wyrażają żadnych realnych żądań, nie szukają też poparcia, najistotniejsze jest wywoływanie strachu i jak największa liczba ofiar. W zasadzie jest to forma fanatyzmu. O ile we wcześniejszej generacji terroryzmu uwzględniano ryzyko śmierci sprawców, to starano się je ograniczać, w nowym terroryzmie nikt nie liczy się z życiem „żołnierza" a jego śmierć nie tylko stanowi nieodłączny element przeprowadzonej akcji, ale zwiększa też poczucie bezsilności społeczeństwa (jak walczyć z kimś, kto nie boi się śmierci?). Przeciwdziałanie polegające na groźbie zabicia sprawcy, osadzenia go nie przynosi obecnie żadnych efektów. Negocjacje z terrorystami są bezcelowe, bo śmierć stanowi warunek nagrody (według przekonań sprawców)[40]. Dodatkowo, o ile w przypadku tradycyjnego terroryzmu wykorzystywano zwykle konwencjonalną broń, to terroryzm współczesny wykorzystuje improwizowane środki, powszechnie dostępne urządzenia elektroniczne oraz wiedzę pozyskiwaną za pośrednictwem Internetu[41].

Również komunikacja z kierownictwem jest przez to łatwiejsza, choć takie działanie jest stosunkowo rzadkie. Wzmożone i represyjne środki przeciwdziałania stosowane przez państwa doprowadziły do decentralizacji struktur ugrupowań terrorystycznych, ograniczając ich możliwości finansowe i operacyjne. W obecnym czasie zamachy przeprowadzane są przez małe grupy albo pojedyncze jednostki, są też realizowane w mniejszym zakresie niż jeszcze kilkanaście lat temu. Duże, złożone i precyzyjnie zaplanowane akcje zmieniły się na mniejsze

[38] M. Szczur, *Terroryzm wyzwaniem...,* dz. cyt., s. 410.

[39] M. Piekarski, *Ewolucja taktyki terrorystów po roku 2001*, [w:] Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Nr 7/2015, s. 243-254.

[40] A. Chwast, K. Jałoszyński, *Strach – narzędzie przemocy w rękach terrorystów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2017, s. 30.

[41] S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie. Przejawy. Przyczyny*, Wydawnictwo Contact, Poznań 2013, s. 230.

i spontaniczne. W ostatnich latach częste były zamachy typu „alone wolf" (samotny wilk), wykorzystujące pojedynczych zamachowców, niepowiązanych bezpośrednio z żadnymi strukturami. Tacy terroryści rekrutują się niemal samodzielnie, pod wpływem propagandy, ale w jeszcze większym stopniu na skutek niezadowolenia z życia. Często są to niewykwalifikowani potomkowie imigrantów, są rozczarowani swoją sytuacją, przez co łatwo radykalizują się pod wpływem innych osób, w więzieniu lub przez Internet. Wykorzystują oni do działania łatwo dostępne materiały – np. benzynę, noże, samochód (którym mogą staranować zabezpieczenia lub wjechać w tłum)[42]. Z powodu ograniczonych możliwości cele ataków „samotnych wilków" są inne – to dowolne i powszechnie dostępne obiekty, często też całkiem przypadkowe, częściej cywilne niż militarne. Taki typ terroryzmu jest szczególnie trudny do obrony, bo zamachy nie są wspólnie planowane, służby nie mogą przechwycić wymiany informacji, sprawca nie kontaktuje się z nikim w tej sprawie, często nie istnieją żadne bezpośrednie zależności z terrorystami, zwykle też sprawca nie nabywa zabronionych materiałów[43]. Terroryści kreatywnie wykorzystują możliwości technologii informatycznych – wykorzystywane są do propagandy, rekrutacji, znajdują zastosowanie w zamachach (zdalne zapalniki), planowaniu (mapy satelitarne) i komunikacji (nietypowe komunikatory nieobjęte kontrolą)[44]. Nowym zjawiskiem jest też „turystyka terrorystyczna" polegająca na werbowaniu przez Państwo Islamskie europejskich neofitów (bez wcześniejszych powiązań z islamem), którzy są szkoleni do walki. Również obywatele Polski zasilili szeregi terrorystów[45].

Terroryści zmienili też swoje działanie w zakresie organizacji struktur, wzorem zorganizowanych grup przestępczych. Dotyczy to organizacji sieciowej, która uwzględnia luźniejsze struktury, mniej zhierarchizowane, mniej bezpośrednie i bardziej mobilne. Część działań realizowana jest na zasadzie zlecania usług wykwalifikowanym przestępcom (np. w zakresie dostarczania broni czy materiałów wybuchowych). Struktura sieciowej organizacji terrorystycznej cechuje się brakiem kodyfikacji i hierarchizacji w zakresie koordynacji działań, relacje zmieniają się dynamicznie, zależnie od zadań i uwarunkowań. Ponadto sieci mają dynamiczne, obustronne połączenia, wykraczające poza organizację i terytorium, a wewnętrzne i zewnętrzne związki stanowią rezultat wspólnych wartości, interesów i wzajemnego zaufania[46].

Brak wyraźnych związków sprawia, że takie grupy są mniej podatne na wykrycie, a dotarcie do jednej jednostki pozostaje obojętne dla całej struktury – jej rola i zadania zostaną szybko zastąpione przez inną osobę, natomiast posiadane przez nią informacje są niewystarczające żeby rozbić całą grupę. Taka struktura pozwala też na wykorzystywanie podmiotów (legalnych i nielegalnych) spo-

[42] J. Tomasiewicz, *Trajektoria współczesnego terroryzmu międzynarodowego – nowe wyzwania*, „Studia Lubuskie" 2016, t. 12, s. 165.
[43] Tamże, s. 166-167.
[44] S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku…,* dz. cyt., s. 66.
[45] Tamże, s. 67.
[46] A. Chwast, K. Jałoszyński, *Strach - narzędzie przemocy…,* dz. cyt., s. 22-23.

za ugrupowania przy zachowaniu anonimowości, co również zwiększa poziom bezpieczeństwa. Potencjał sieciowości widoczny jest w efektywności zamachów i niewykrywalności zamachowców-samotnych wilków, którzy są niemal całkowicie samodzielni i nie potrzebują żadnego kontaktu i wsparcia. Często po przeprowadzonym zamachu służby nie były w stanie ustalić żadnych powiązań[47]. Sieciowość opiera się na wykorzystaniu technologii, głównie na obszarze przekazu informacji. Niezbędne urządzenia można kupić w sklepie pozostając całkowicie anonimowym. Dlatego współczesny terroryzm identyfikowany jest z technologią, bo bez niej nie byłby możliwy. Kolejnym obszarem zagrożenia jaki można przewidywać jest cyberterroryzm wymierzony w infrastrukturę krytyczną – wystarczy wskazać, że za pomocą sieci terroryści mogą wpłynąć na pracę ważnych obiektów (elektrowni, tam wodnych, sieci kanalizacyjnych) albo sparaliżować system bankowy[48].

Specyfika organizacyjna współczesnych organizacji terrorystycznych oraz ich fanatyczni członkowie sprawiają, że większość kontrdziałań państwa staje się bezskuteczna. Szczególnie zwalczanie organizacji sieciowych jest niezwykle trudne. Samo dotarcie do inicjatorów zamachów i źródeł propagandy jest w zasadzie niemożliwe. Do walki z terrorystami wykorzystywane są coraz to nowe środki i prawa, ale terroryści nie pozostają bierni i również modyfikują swoje działania.

Podsumowanie

Za jedno z najbardziej aktualnych, najczęściej występujących i realnych zagrożeń uważa się terroryzm. Terroryzm nie ma jednoznacznej definicji, może przyjmować różne formy, na przestrzeni długiej historii znacząco ewoluował. Zasadniczym jego elementem wydaje się to, że podmiot słabszy walczy z podmiotem silniejszym z ukrycia, atakując newralgiczne jego punkty, powodując zastraszyć społeczeństwo i w ten sposób zdestabilizować struktury wroga. Istotę terroryzmu w dużej mierze stanowi element psychologiczny.

Cele terrorystów mogą być różne, różne mogą być też motywacje. Na każdym etapie historii można wyróżnić jednak wiodący model terroryzmu, zaznaczyć tu trzeba, że jego odmiany różnią się też metodą walki i organizacji. Analizując ewolucję terroryzmu można wyróżnić bardzo charakterystyczną odmianę współczesną – właściwe dla niej cechy to oparcie w ideologii radykalnych odłamów islamu, globalny zasięg, wykorzystanie zindoktrynowanych „żołnierzy", zamachy samobójcze, struktury sieciowe, wykorzystanie nowych technologii, małe potrzeby finansowe, nastawienie na największą liczbę ofiar i szkód.

[47] M. Piekarski, *Ewolucja taktyki terrorystów...*, dz. cyt., s. 243-254.

[48] M. Kędzierski, *Sieciowość współczesnych organizacji przestępczych funkcjonujących w obszarze przestępczości zorganizowanej i terroryzmu*, [w:] Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Nr 10/2014, s. 74-103.

Literatura:

1. Abo Saeid T., *Organizacja Narodów Zjednoczonych w walce z terroryzmem*, „Zeszyty Naukowe WSFiP", Nr 4/2014.
2. Antonów R., *Charakterystyka współczesnego terroryzmu*, „Acta Universitatis Wratislaviensis", Nr 4/2015.
3. Bolechów B., *Terroryzm* (w:) *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, A. Florczak, A. Lisowska (red.), Wydawnictwo OTO, Wrocław 2014.
4. Bolechów B., *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
5. Borkowski R., *Terroryzm ponowoczesny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.
6. Byczyk M., *Walka z terroryzmem jako zadanie prawa karnego – uwagi na marginesie wprowadzenia do kodeksu karnego art. 259a*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 2017, z. 1.
7. Cesarz Z., Stadtmuller E., *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
8. Chwast A., Jałoszyński K., *Strach – narzędzie przemocy w rękach terrorystów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2017.
9. Dworzecki J., *Terroryzm jako zagrożenie współczesnego świata*, „Zeszyt Naukowy", Nr 5/2011.
10. Gryz J., *Terroryzm międzynarodowy jako zjawisko społeczne w początkach XXI wieku*, „Zeszyty Naukowe AON", Nr 1/2016.
11. Jaruszewski W., *Terroryzm w dobie współczesnych konfliktów*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej", Nr 17/2013.
12. Kędzierski M., *Sieciowość współczesnych organizacji przestępczych funkcjonujących w obszarze przestępczości zorganizowanej i terroryzmu*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego", Nr 10/2014.
13. Korycki S., *System bezpieczeństwa Polski*, AON, Warszawa 2010.
14. Kucharski M., *Wpływ zjawiska terroru i terroryzmu na bezpieczeństwo państwa*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie", Nr 1/2015.
15. Kuniński T., *Wokół definicji terroryzmu C.A.J. Coady'ego*, „Diametros", Nr 33/2012.
16. Nowacki G., Krysiuk C., *Nowe trendy współczesnego terroryzmu*, „Logistyka", Nr 6/2014.
17. Piekarski M., *Ewolucja taktyki terrorystów po roku 2001*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego", Nr 7/2015.
18. Resztak I., *Pojęcie, historia i typologia zjawiska terroryzmu*, „Науковий Вісник", Nr 4/2011.
19. Sitko P., *Terroryzm. Rola i miejsce Policji w jego zwalczaniu*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Katowicach, Katowice 2013.
20. Szczur M., *Terroryzm wyzwaniem i zagrożeniem współczesności*, „Zeszyty Naukowe WSPiA", Nr 1/2010.
21. Tomasiewicz J., *Od skrytobójstwa do miatieżewojny. Ewolucja terroryzmu politycznego w Europie – aspekty ideologiczne, taktyczne i organizacyjne*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego", Nr 11/2011.
22. Tomasiewicz J., *Trajektoria współczesnego terroryzmu międzynarodowego - nowe wyzwania*, „Studia Lubuskie" 2016, t. 12.
23. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 nr 88 poz. 553).
24. Wiak K., *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2010.
25. Wieczorek I., *Zjawisko terroryzmu*, „Zeszyty Naukowe Kujawskiej Szkoły Wyższej", Nr 1/2016.

26. Wojciechowska-Filipek S., Ciekanowski Z., *Bezpieczeństwo funkcjonowania w cyberprzestrzeni jednostki – organizacji – państwa*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2015.
27. Wojciechowski S., *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie. Przejawy. Przyczyny*, Wydawnictwo Contact, Poznań 2013.
28. Zajda M., *Teoretyczne aspekty terroryzmu*, „Security, Economy & Law", Nr 8/2015.

lic. Łukasz Gawroński
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

PALESTYŃSKIE ORGANIZACJE TERRORYSTYCZNE A BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTW BLISKIEGO WSCHODU

PALESTINIAN TERRORIST ORGANIZATIONS AND THE SECURITY OF THE MIDDLE EAST COUNTRIES

Streszczenie
W opracowaniu przedstawiono wpływ organizacji terrorystycznych na bezpieczeństwo Bliskiego Wschodu. Ukazano zakres pojęciowy dotyczący omawianego zagadnienia. W oparciu o literaturę przedmiotu ukazany został terroryzm oraz jego źródła wraz z typologią. Opisano również granice Bliskiego Wschodu, źródła terroryzmu oraz sytuację uchodźctwa w danym regionie wraz ze strukturami i działaniami terrorystów. Terroryzm, jaki panuje w regonie Bliskiego Wschodu został pokazany z perspektywy organizacji terrorystycznych. Terroryści podążając za swoimi wierzeniami, ideami zmuszają mieszkańców do ucieczki z regionu.

Słowa kluczowe: aktywizacja, grupy, fundamentalizm, kalifat, organizacje

Abstract
The study presents the impact of terrorist organizations on the security of the Middle East. The scope of the concepts related to the discussed issue was shown. Based on the literature on the subject, terrorism and its sources with typology are presented. The borders of the Middle East, the sources of terrorism and the situation of refugees in a given region, together with the structures and activities of terrorists, are also described. Terrorism that prevails in the Middle East region has been shown from the perspective of terrorist organizations. Terrorists, following their beliefs, force the inhabitants to flee the region.

Keywords: activation, groups, fundamentalism, caliphate, organizations

Wstęp

Terroryzm w dzisiejszym świecie stanowi bardzo poważny problem dla bezpieczeństwa wewnętrznego poszczególnych państw. Terroryzm od dawna istniał w różnych formach, ale dopiero w czasach, w których żyjemy jest on bardziej zauważalny. Zwracamy na niego uwagę, ponieważ mamy dostęp do różnego rodzaju mediów: telewizji, radia, Internetu, w których każdy atak terrorystyczny jest nagłaśniany. Terroryzm w podstawowym znaczeniu kojarzony jest bowiem z użyciem lub groźbą użycia przemocy w celach *stricte* politycznych[1]. Główną cechą, jaka prowadzi terrorystów są ich własne wartości, dzięki którym mogą oni dążyć i realizować swoje cele. Działania terrorystów podczas zamachów na głowy państw czy też na wybrane ważne osobistości narażają życie niewinnych ludzi, którzy przebywają w pobliżu zagrożenia. Wartości religijne, kulturowe czy też idee polityczne są dla pewnych ludzi tak ważne, że są oni w stanie zabić drugiego człowieka albo ponieść śmierć.

W dzisiejszych czasach pojawia się mnóstwo niespotykanych wyzwań, zagrożeń, które ciągle przybierają na sile. Są to zjawiska takie jak: globalizacja, cyberterroryzm, terroryzm międzynarodowy oraz problemy natury społecznej. Bardzo trudnym wyzwaniem jest ciągłe zapewnianie bezpieczeństwa, ponieważ dynamika wyżej wspomnianych zjawisk tworzą zagrożenia, które ciężko przypisać do konkretnej grupy.

W regionie Bliskiego Wschodu pojawiają się liczne zagrożenia i wyzwania, które dotyczą bezpieczeństwa narodowego, jak i międzynarodowego. Terroryzm stanowi jedno z kluczowych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego, poprzez zamachy z użyciem coraz to nowych broni i zastosowaniem nowych taktyk, mających na celu atak na ogromną liczbę ludzi. Wiele zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego ma swoje źródło w stanie relacji międzynarodowych i odwrotnie, wiele zagrożeń wewnętrznych, kształtujących się w obrębie polityki państwowej, wywołuje skutki międzynarodowe. Do najważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa możemy zaliczyć: rywalizację polityczną i strategiczną, konflikty między państwowe i terroryzm.

Istota terroryzmu

Badania nad zjawiskiem terroryzmu przez ostatnie lata były naznaczone bardzo trudnymi dylematami oraz wieloma trudnościami w kwestii skonstruowania definicji terroryzmu. Trudności nie dotyczą tylko zjawiska terroryzmu, ale także pojedynczych aktów przemocy, które trzeba przyporządkować do odpowiedniej kategorii terroryzmu. Pomimo tego, iż nie ma jednej konkretnej definicji tego zjawiska, każda z instytucji czy też służb posługuje się własną jego definicja. Wiele

[1] B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu,* Wydawnictwo Bertelsmann Media, Warszawa 2001, s. 41.

definicji powstało wtedy, gdy terroryzm nie miał tak wielkich rozmiarów, jakie widoczne są dzisiaj.

Termin „terroryzm" wywodzi się z łacińskiego słowa terror co oznacza trwogę, przemoc, strach, przerażenie. Piotr Witkowski pisze, że terroryzm to „stosowanie przemocy gwałtu, okrucieństwa w celu zastraszenia kogoś". Słowo „terror" w języku polskim posiada jeszcze dwa znaczenia: „stosowanie przemocy gwałtu, okrucieństwa w celu zastraszenia przeciwnika", a także sam skutek takich zachowań w postaci strachu, grozy, trwogi lub zastraszenia[2].

Współcześnie terroryzm jest jednym z najpoważniejszych zagrożeń na świecie. W dzisiejszych czasach techniki i narzędzia stosowane przez terrorystów sięgają coraz dalej poprzez wykorzystanie siły oddziaływania mediów. Pozwala to terrorystom wpłynąć na psychikę ludności, przez co ataki terrorystyczne są coraz bardziej spektakularne. Terroryzm jest nieprzewidywalny, o czym świadczą różnorakie motywy i metody działań terrorystów. Cele ataków terrorystycznych są różne, a ponieważ ofiarami ich poczynań mogą być zarówno osoby ściśle określone, jak też zupełnie przypadkowe, nikt nie może czuć się w pełni bezpiecznie.

W definicjach zjawiska terroryzmu podkreśla się takie elementy, jak: ideologia, określone zachowanie, akty przemocy, struktury decyzyjne oraz inne czynniki. Ideologia jest podstawą działań organizacji terrorystycznych. Jest ona siłą sprawczą ataków terrorystów. Wyrażana jest w nawoływaniu do przemocy przy określonym zachowaniu podmiotu, który jest jej ideologicznym przeciwnikiem. Przykładem może być terroryzm ekologiczny, który jest wynikiem światopoglądu organizacji, które stosują akty terrorystyczne skierowane w koncerny zanieczyszczające środowiska, dlatego, że chcą zmiany zachowania instytucji względem środowiska. Jeśli chodzi określone zachowania, to można wśród nich wymienić wymuszanie ustępstw politycznych, jakich żądają terroryści, zachowania religijne, gospodarcze, zastraszanie społeczeństwa i określonych grup społecznych. Akty przemocy są to zamachy skierowane w życie ludzi oraz narażenie ich zdrowia. Mają na celu spowodowanie zniszczeń materialnych. Odnosząc się do struktur decyzyjnych zaliczyć do nich można państwa, społeczeństwa, organy władzy, grupy społeczne oraz gospodarcze. Z kolei inne czynniki są to czynniki, do których można przypisać wspieranie terroryzmu oraz sponsorowanie go przez inne państwa, nagłaśnianie zamachów oraz organizacji dokonujących ataków terrorystycznych[3].

Źródła terroryzmu można podzielić na trzy kategorie: racjonalne, psychologiczne oraz kulturowe[4]. Zazwyczaj źródłami ataków są trudne, długotrwałe, problemy społeczne i polityczne, dotykające państwa, narody lub pewne grupy społeczne. Istnienie problemów politycznych i społecznych potwierdza przypadek Irlandzkiej Armii Republikańskiej (IRA), jak i istnienie baskijskiego ugrupowania:

[2] W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 1983, s. 423.

[3] B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003, s. 25.

[4] B. Hoffman, *Oblicza…*, *dz. cyt.*, s. 21.

Kraj Basków i Wolność (ETA), a także przykład Ludowego Frontu Wyzwolenia Palestyny.

Powyższy podział źródeł terroryzmu pokazuje, że terroryści działają z racjonalnych przyczyn, kiedy mogą osiągnąć swoje cele w sposób efektywny i przy małym koszcie. Działają oni jak dowódcy wojskowi lub analitycy. Źródła psychologiczne zazwyczaj wynikają z własnej frustracji tych osób oraz z ich niezadowolenia z własnych osiągnięć. Czynnik kulturowy jest bardziej delikatny dla terrorystów, ponieważ możliwość straty jakiegoś elementu kultury występującej w danej grupie może wzbudzić w napastniku postawę obronną oraz agresję wobec tych, którzy przyczynili się do tej utraty. W taki sposób postępują fundamentaliści islamscy, którzy dostrzegają w Zachodzie zagrożenie dla swojej kultury.

Narodziny terroryzmu mają dwa źródła. Pierwszym z nich są konflikty społeczne, a drugim konflikty międzypaństwowe. Wymienione typy konfliktów są przyczyną oraz skutkiem wzrostu omawianego zjawiska. Dzięki temu można wyróżnić następujące uniwersalne źródła terroryzmu[5]:

- Źródła społeczno-ekonomiczne, które wiążą się z różnymi czynnikami, jak np.: edukacja, napięcia społeczne, kryzysy ekonomiczne dostęp do dóbr społecznych. Tomasz Szlendak twierdzi, że: „terroryzm bierze się (...) z niedorozwoju gospodarczego, z nadmiernej liczby ludności, z braku edukacji, z bezwzględnego korporacyjnego kapitalizmu (...), z egoistycznych interesów wielkich koncernów"[6]. Można stwierdzić, iż winna temu wszystkiemu jest polaryzacja świata. Autor uważa, że bogactwo elit czy też nędza mas nie są wytłumaczeniem powstania źródeł terroryzmu. Najczęstszym z wspominanych czynników warunkujących terroryzm jest ubóstwo, aczkolwiek członkowie organizacji terrorystycznych nierzadko są dobrze wykształceni i nie zawsze pochodzą z biedniejszych rodzin. Współcześnie terroryzm wymaga technicznych zdolności oraz umiejętności dowódczych, co można znaleźć w klasach co najmniej średnich. Edward Newman do bezpośrednich przyczyn terroryzmu zalicza łamanie praw człowieka, upokorzenie, desperacką wściekłość, poczucie niesprawiedliwości i zderzenie wartości.
- Źródła socjologiczne, czyli występowanie oraz powszechność pojmowania w niektórych krajach atmosfery społecznej. Sytuacja najbardziej sprzyjająca rozwojowi działań terrorystycznych jest w krajach arabskich i muzułmańskich. W Algierii w odstępie ostatnich lat zginęło ponad 100 tysięcy osób podczas ataków terrorystycznych. Także wojna między Irakiem a Kuwejtem, Irakiem, Iranem oraz Syria a Jordanią oraz wiele innych są kolejnym tego przykładem.
- Źródła ideologiczne i religijne są podstawowym determinantem współczesnej działalności terrorystycznej. Podstawy ideologiczne wynikają z przyjęcia przez grupy bądź państwa pewnego zestawu idei oraz wartości, przez

[5] R. A. Kosta, *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku,* Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s.23.

[6] T. Szlendak, *Terroryzm oczami socjologa,* [w:] V. Kwiatkowska-Dural (red.) *Terroryzm,* Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 56.

pryzmat których postrzegają system stosunków międzynarodowych oraz wzajemne relacje. Podstawy religijne wywodzą się z postrzegania rzeczywistości przez pryzmat dogmatów wiary najczęściej występujących w świecie muzułmańskim: „W świecie islamu religia rządzi wszystkimi dziedzinami życia – polityką, społeczeństwem i kulturą. Szarijat, prawo muzułmańskie, określa każdy aspekt życia, łącznie z okolicznościami, w jakich muzułmanie powinni się udać na świętą wojnę”[7].

- Źródła psychologiczne, w tym zaburzenia psychiczne oraz nieprzewidywalne reakcje grup. Problemem mogą być umysły przywódców, którzy są w stanie zachęcić do działania ludzi o podobnym toku myślenia. Dla takich osób pewną wizją świata jest idea zabijania, czego zwieńczeniem może być wyobrażona forma nieśmiertelności. Takim zachowaniem osoba usprawiedliwia swoją agresje i zabijanie. Podwładni więc nie mają żadnych wątpliwości co do słuszności aktów terroryzmu. Terroryzm w kontekście grupowym przemawia za użyciem teorii psychologicznych np. wspólna modlitwa, która umacnia więzy wśród terrorystów. Psychologiczne źródła terroryzmu: ksenofobia, szowinizm, uprzedzenia i stereotypy. Można je dostrzec w konfliktach żydowsko-arabskim, hiszpańsko-baskijskim i innych. Innymi źródłami mogą być: strach, poczucie ideologicznej pustki, poczucie błędu, nierówności, opóźnienia w rozwoju, odczucie zagrożenia, wrogość i niechęć. Krzysztof Wolak pisze, że stawanie się terrorystą nie jest świadome i przemyślane, ale jest to stopniowy proces, na który wpływają różne czynniki. Terrorysta jest to osoba nienormalna, pozbawiona uczuć i empatii, psychopata. Jednak wypada stwierdzić, że dzisiejsi terroryści umysłowo są tacy sami jak my, odczuwają podobne emocje, ale wyznają inne wartości np. islamscy fundamentaliści dążą do zniszczenia cywilizacji zachodniej, która według nich jest źródłem całego zła.

Motywy i cele terrorystów zmieniają się poprzez dynamiczny rozwój technologii oraz globalizację systemów informacyjnych. Wzrost konfliktów na tle etnicznym, religijnym, ideologicznym bądź społecznym sprawił, że terroryzm stał się sposobem na rozwiązywanie problemów na skalę globalną. Porównując go z innymi formami przemocy, jest on sposobem osiągania celów przy niskim ryzyku dla sprawcy. Zagadnienia związane z psychiką ludzką w dużej mierze kształtują sposób zachowania człowieka. Emocje odgrywają bardzo dużą rolę w procesie społecznym, gdyż pod ich wpływem często podejmowane są decyzje. Gdy nie można osiągnąć tego, czego dana osoba oczekuje, pojawia się zjawisko frustracji, które może przerodzić się w złość i agresję[8].

Działalność terrorystyczna jest zatem odpowiedzią na brak możliwości zaspokojenia potrzeb. Ważnym czynnikiem decydującym o powstaniu zjawiska terroryzmu jest fundamentalizm religijny. Frustracja połączona z elementami wywodzącymi się z religii uzyskuje „sankcję boską” i często przeradza się w „świętą wojnę” za wiarę.

[7] T. Białek, *Terroryzm manipulacja strachem,* Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2005, s. 64.
[8] H. Münkler, *Wojny naszych czasów*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004, s. 7.

Terroryzm organizacji religijnych jest groźniejszy, ponieważ tłumaczy przemoc argumentami, które mówią o boskiej sprawiedliwości i wyższych wartościach. Stosujący przemoc umacniają się w przekonaniu, iż są wykonawcami boskiej woli.

Terroryzm niesie za sobą zagrożenia, które mają charakter bezpośredni i przybierają na sile. Powstają ponadnarodowe grupy terrorystyczne o zdecentralizowanym kierownictwie. Coraz to nowsze techniki przeprowadzania ataków sprawiły, że w latach 90. XX wieku bardzo szybko wzrosła liczba zabitych i rannych podczas zamachów terrorystycznych. Niepokojący jest dostęp do broni konwencjonalnej, jak i broni masowego rażenia oraz dostęp do informacji jak skonstruować i wykorzystać taką broń, co prowadzi do sytuacji, w której stworzenie broni nie jest żadnym problemem dla terrorystów. W takim wypadku nawet małe ugrupowania terrorystyczne są w stanie zastraszyć całe społeczeństwa. Społeczeństwa krajów rozwiniętych, aby bronić się przed atakami z ich strony będą musiały częściowo zrezygnować ze swoich wolności obywatelskich.

Można wyróżnić trzy rodzaje skutków terroryzmu: społeczne, polityczne oraz gospodarcze. Skutki społeczne odnoszą się do ofiar śmiertelnych zamachów. Powstają tragedie rodzinne oraz wspólnotowe po stracie osoby bliskiej członka danej grupy. Rodzi się lęk przed atakiem terrorystycznym, z reguły też powstaje zbiorowa panika i społeczeństwa czują się zastraszone, obawiając się ataków ze strony terrorystów. Skutki polityczne mogą rodzić zbiorową niechęć do organizacji terrorystycznych i ugrupowań lub partii politycznych o podobnym profilu. Reakcją może być większe poparcie w wyborach dla kandydatów o przekonaniach konserwatywnych, potępiających działania rebelianckie. Skutki polityczne również mogą rodzić napięcia wewnątrz społeczeństwa, które przejawią się we wzroście roli grup nacjonalistycznych występujących przeciw niektórym mniejszościom narodowym, np. z krajów arabskich. Skutki gospodarcze przejawiają się w gwałtownych wahaniach cen na giełdach, wzroście cen ropy naftowej, spadku dochodów w turystyce czy też, tak jak w przypadku Stanów Zjednoczonych, zwiększeniu wydatków na zbrojenia, które są potrzebne w walce z terroryzmem.

Bezpieczeństwo na Bliskim Wschodzie

We współczesnych stosunkach międzynarodowych jednym z najważniejszych regionów geopolitycznych jest region Bliskiego Wschodu. Bogate złoża surowców, w tym gazu ziemnego i ropy naftowej, sprawiają, że niektóre państwa regionu wpływają na stosunki polityczne w skali globalnej. Najwięcej aktualnych sporów oraz konfliktów międzynarodowych występuje na Bliskim Wschodzie, a w ich rozwiązanie zaangażowane jest wiele organizacji międzynarodowych i państw. Joseph S. Nye napisał, iż: „Bliski Wschód jest areną prawdopodobnie najdłużej trwających konfliktów na świecie". Przyczyn konfliktów doszukuje się w nacjonalizmie, kwestiach wznawianych i polityce równowagi sił. Między innymi można wspomnieć o konflikcie palestyńsko-izraelskim, irańskim narodowym programie atomowym czy rywalizacji szyicko-sunnickiej, która przekłada się na rywalizację o dominację

na Bliskim Wschodzie między Iranem a Arabią Saudyjską. Niestabilna sytuacja wewnętrzna w niektórych państwach jest także jednym ze źródeł konfliktów i sporów w regionie. Tutaj należy wskazać sytuację polityczną w Libanie, napięcia polityczne oraz społeczne w Arabii Saudyjskiej, oraz niepodległościowe aspiracje Kurdów.

Bliski Wschód to region, gdzie od dłuższego czasu coraz częściej pojawiają się działania terrorystyczne. Doprowadza do nich ludność arabska, kurdyjska, żydowska i irańska. Patrząc daleko wstecz można zauważyć pierwsze zjawiska o charakterze terrorystycznym, np. ugrupowania żydowskie religijno-polityczne Zelotów, którzy działali w I wieku oraz szyicka sekta Asasynów, której działalność miała miejsce w XI wieku. Krzysztof Karolczak sektę Asasynów uznał za „prekursorów terrorystycznego ugrupowania najemników”[9]. Fred Halliday stwierdził, że „pierwszymi terrorystami w polityce współczesnej nie byli bynajmniej mieszkańcy Bliskiego Wschodu, lecz rosyjscy anarchiści, irlandzcy republikanie, nacjonaliści armeńscy i bengalscy, po nich zaś żydowscy syjoniści, Greccy cypryjscy i inni w okresie po II wojnie światowej”[10].

Bliski Wschód obejmuje państwa od Egiptu, przez Lewant, Turcję, Półwysep Arabski do samego Iranu włącznie. Państwa bliskowschodnie to: Arabia Saudyjska, Bahrajn Egipt, Irak, Iran, Jemen, Izrael, Katar, Kuwejt, Jordania, Libia, Oman, Syria, Zjednoczone Emiraty Arabskie i Turcja. Niektórzy dodają także Afganistan, Cypr, a niekiedy też Pakistan.

Terroryzm w obszarze regionu Bliskiego Wschodu pojawił się jeszcze przed drugą wojną światową. W 1931 roku wyodrębniła się z Hagany Narodowa Organizacja Zbrojna (Ecel). Demonstrowała ona swój sprzeciw wobec zbyt kompromisowej polityki Światowej Organizacji Syjonistycznej wobec obecności Arabów i Brytyjczyków w Palestynie oraz w odniesieniu co do sprawy narodu żydowskiego. Wszystko to działo się pod wpływem Władimira Zeewa Żabotyńskiego[11].

W literaturze ocenia się terroryzm jako „broń słabych”, czyli tych, którzy nie pójdą na otwartą walkę z przeciwnikiem. Działania terrorystyczne pojawiają się zawsze, gdy dana organizacja, bądź pojedyncze osoby nie potrafią lub nie mają możliwości realizacji swoich celów na płaszczyźnie niewymagającej użycia przemocy. Stosowanie przemocy dla takich ludzi jest idealną metodą do osiągnięcia założonych przez siebie celów[12].

Źródła działalności terrorystycznej na Bliskim Wschodzie można znaleźć na kilku płaszczyznach. Pierwszą z nich są działania terrorystyczne, które są wpisane w założenia ideologiczne. Patrząc na organizacje, które mają w swych założeniach zniszczenie państwa Izraela można zauważy, że takie cele pociągają za sobą działania zbrojne, których nie można zrealizować bez użycia przemocy. W Izraelu także nie brak jest organizacji oraz ruchów o charakterze fundamentalistycznym. Ugru-

[9] K. Karolczak*, Encyklopedia terroryzmu*, Wydawnictwo Spółdzielcza Agencja Reklamowa SPAR, Warszawa1995 s.27.

[10] F. Holiday*, Islam i mit konfrontacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawa 2002, s. 41.

[11] Tamże, s. 48.

[12] Tamże, s. 50.

powania te, tak jak ich arabskie odpowiedniki, nie widzą możliwości kompromisu. Jednym z przykładów jest partia Kach, została założona w 1973 roku przez Meira Kachanego. Retoryka prawicowa założyciela doprowadziła do likwidacji partii w 1988 roku, później organizacja działała w podziemiu. M. Kachane chciał wyrzucenia wszystkich Arabów z państwa izraelskiego. Głosił, że Żydzi powinni zwalczać nie-Żydów, ale także wszystkich Żydów, którzy są przeciwni jego ideologii[13].

Kolejną płaszczyzną są działania terrorystyczne, które wymusza sytuacja polityczna oraz brak możliwości zrealizowania swoich celów. Tę płaszczyznę determinuje międzynarodowa sytuacja polityczna, w której widoczny jest brak kompromisu ze strony organizacji palestyńskich oraz Izraela. Widoczne są w owym konflikcie dynamiczne zjawiska uwarunkowane ewolucja oraz zmianami politycznymi.

Zadania ochrony oraz udzielania bezpośredniej pomocy humanitarnej palestyńskim uchodźcom powierzono Agencji Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie (UNRWA). Agencja została w szczególności zobowiązana do opracowania programu pomocy tym osobom. Zadania, jakie wykonywała agencja to współpraca z rządami państw regionu, w których schronienie znaleźli palestyńscy uchodźcy, oraz konsultacje z państwami regionu dotyczące działań, które powinny być podejmowane w sprawie uchodźców palestyńskich, gdy międzynarodowa pomoc nie byłaby dłużej dostępną dla tych osób. Od 1 maja 1950 roku, czyli od początku swojej działalności, UNRAWA traktowana była jako organizacja humanitarna, jednak nie posiadała żadnych uprawnień do rozwiązywania problemów związanych z uchodźstwem, ani do kontroli realizacji takich zadań. Prawo do prowadzenia repatriacji uchodźców palestyńskich na mocy rezolucji Zgromadzenia Ogólnego otrzymała Komisja Koncyliacyjna Narodów Zjednoczonych dla Palestyny. Ochrona uchodźców palestyńskich i rozwiązanie ich problemu spoczywały na barkach tej komisji.

Źródła działań terrorystycznych w kwestii konfliktu izraelsko-palestyńskiego nie stanowią zjawiska całościowego, dlatego, że odnoszą się do określonej sytuacji historycznej, a nie do czasów obecnych. Ugrupowania fundamentalistyczne stosują obłudną retorykę, wykorzystując przy tym ekonomiczną sytuację społeczności palestyńskiej. Zdecydowanie ułatwia im to działania terrorystyczne. Ten czynnik najbardziej determinuje występowanie działań terrorystycznych w konflikcie izraelsko-palestyńskim.

Charakterystyka palestyńskich organizacji terrorystycznych

W roku 1957 utworzony w Kuwejcie został Palestyński Ruch Wyzwolenia Narodowego czyli, w skrócie Al-Fatah. Założycielem ugrupowania był Jasir Arafat. Działalność finansowana była poprzez darowizny zwolenników. Najwyższym celem organizacji było wyzwolenie Palestyny.W końcówce lat 50. XX wieku w Syrii,

[13] Tamże, s. 51.

Jordanii, Libanie, Strefie Gazy oraz Katarze istniały niewielkie komórki Al-Fatahu. W roku 1964 podczas zebrania I Palestyńskiego Kongresu Narodowego powołano do funkcjonowania Organizacje Wyzwolenia Palestyny, wraz z tym wydarzeniem Al-Fatah zyskał na znaczeniu otrzymując od państw arabskich fundusze na działalność Palestyńskiej Armii Wyzwoleńczej[14].

Ideologia organizacji opiera się na walce zbrojnej w celu wyzwolenia Palestyny spod panowania Izraela. Al-Fatah jest największym ogniwem świeckiego nurtu nacjonalizmu palestyńskiego. Pomimo nieufności względem państw arabskich ruch nie do końca został niezależny, miedzy innymi dlatego, iż otrzymywał potężne wsparcie dochodowe od strony Syrii od roku 1962[15].

Czarny Wrzesień jest jedną z frakcji Al-Fatah, która powstała w 1971 roku, po śmierci jednego z przywódców Al-Fatahu. Frakcja składała się z członków, którzy postanowili wziąć odwet na królu Husseinie za morderstwa na Palestyńczykach w 1970 roku.

Al-Fatah: Tanizm to frakcja znajdująca się wewnątrz Al-Fatah. Członkowie Tanizm zyskali większą popularność podczas Intifady Al-Aksa oraz poprzez udział w walkach z Izraelczykami. Frakcja do swej działalności rekrutuje także kobiety, które biorą udziała w samobójczych zamachach bombowych.

Brygady Męczenników Al-Aksa frakcja powstała podczas Intifady Al-Aksa. Po utworzeniu skupiała się wyłącznie na izraelskich żołnierzach, ale od 2002 roku atakowani także byli cywile. Organizacja często przeprowadzała zamachy terrorystyczne z wykorzystaniem dzieci. W roku 2004 po śmierci Jasira Arafata frakcja zmieniła nazwę na Brygadę Męczenników Jasira Arafata.

Force 17 oddział wojskowy Al-Fatah założony w latach 70 przez dowódcę Al -Fatahu, zapewniający ochronę władzom organizacji oraz palestyńskiemu prezydentowi. W latach 90 frakcja oficjalnie została włączona do palestyńskich sił bezpieczeństwa. Członkowie są mocno powiązani z innymi grupami terrorystycznymi i zawsze udzielają im wsparcia.

Organizacja Wyzwolenia Palestyny została założona przez dwie organizacje: Ludowego Frontu Wyzwolenia Palestyny (LFWP) oraz Ludowo-Demokratyczny Front na rzecz Wyzwolenia Palestyny (LDFWP). Obecnie w skład OWP wchodzą ugrupowania takie jak: Al-Fatah, Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny, Front Wyzwolenia Palestyny, Arabski Front Wyzwolenia, Palestyńska Partia Ludowa, Palestyński Front Arabski, Palestyńska Unia Ludowa, Palestyński Front Arabski oraz Palestyński Ludowy Front Walki. Organizacja została powołana na I Palestyńskim Kongresie Narodowym w 1964 roku we Wschodniej Jerozolimie. Pierwszym przewodniczącym OWP był Ahmad asz-Szukajri, a wraz z organizacją utworzono Armię Wyzwolenia Palestyny, która została oficjalną siłą zbrojną OWP. Organizacja Wyzwolenia Palestyny jest świecką, dążącą do odrębności pod względem narodowym, politycznym, etnicznym, religijnym organizacją separatystyczną. Jej

[14] J. Piotrowski, *Spór o Palestynę*, Wydawnictwo Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 1983, s. 109.

[15] J. Jarząbek, *Palestyńczycy na drodze do niepodległości. Rozwój, przemiany i kryzys palestyńskiego ruchu narodowego*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2012, s. 79.

podstawowym celem jest utworzenie państwa palestyńskiego. Według OWP, Palestyna powinna być niepodległym, świeckim i demokratycznym państwem. Organizacja na samym początku walczyła o całkowitą likwidację państwa izraelskiego, licząc, że w to miejsce powstanie nowe państwo, które będzie obejmowało cały obszar Palestyny. W roku 1988 została przez kierownictwo organizacji przyjęta decyzja o uznaniu państwa izraelskiego, a w roku 1969 nowym przewodniczącym został wybrany Jasir Arafat.

Najwyższym organem OWP jest Palestyńska Rada Narodowa. Wybiera ona Centralną Radę wraz z Komitetem Wykonawczym, które reprezentują Palestyńską Radę Narodową. Za finansowanie działalności organizacji odpowiada Palestyński Fundusz Narodowy. OWP wyszła z inicjatywą utworzenia mniejszych organizacji takich jak: Palestyńskie Towarzystwo Pracy, Palestyńska Agencja Informacyjna, Palestyński Czerwony Krzyż i Ośrodek Planowania.

Hamas jest fundamentalistyczną organizacją terrorystyczną działającą głównie na terytorium Palestyny. Powstała ona w 1987 roku w Strefie Gazy. Początkowo swoich członków organizacja rekrutowała ze stowarzyszenia społeczno-religijnego, które nawiązuje do Stowarzyszenia Braci Muzułmanów. Przywódcą Hamasu jest obecnie Ismail Hanija, który zastąpił Chaleda Meszala. Meszal przewodził Hamasowi w latach 2009-2017. Organizacja głosiła hasło dżihadu, dzięki temu chcąc wyzwolić Palestynę od obcych.

W roku 1991 członkowie Hamasu twierdzili: „Jesteśmy za prawdziwym pokojem i sprawiedliwością, która zwróci narodowi palestyńskiemu jego ziemię i honor. Ale to może nastąpić dopiero wtedy, gdy obcy najeźdźcy, czyli Żydzi powrócą do krajów, z których przybyli”[16]. Hamas jest uważany za głównego rywala Organizacji Wyzwolenia Palestyny[17]. Na samym początku rozmów Organizacji Wyzwolenia Palestyny z Izraelem zazwyczaj odrzucał jakiekolwiek negocjacje i kompromisy.

Zmiany polityczne na Bliskim Wschodzie miały kluczowy wpływ na powstanie Hamasu. Dużym impulsem dla Stowarzyszenia Braci Muzułmanów, z którego działalnością związane jest powstanie Hamasu, był zbliżający się proces pokojowy na Bliskim Wschodzie i realna wizja powstania suwerennego palestyńskiego państwa. Stowarzyszenie podjęło walkę o wpływy polityczne, a Hamas miał być jedynie narzędziem do utworzenia państwa palestyńskiego na islamskiej podstawie.

Hamas, pomimo tego, iż głosił hasła fundamentalistyczne, to nie wykazywał żadnych powiązań z innymi organizacjami religijnymi. Tuż po powstaniu Hamas nie przyznawał się do swoich powiązań z Braćmi Muzułmanami. W pierwszej intifadzie udział wzięła wielka część społeczeństwa palestyńskiego, w tym znaczna część popierająca Braci Muzułmanów. Wkrótce Hamas przyznał się do tego, że jest częścią Stowarzyszenia Braci Muzułmanów, wychodzącym z politycznymi postulatami i nastawionym na walkę.

[16] C. Mojsiewicz (red.), Słownik *współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 1998, s. 26.
[17] Tamże, s. 27.

Celem Hamasu była wojna z Izraelem, któremu szejk Jassin „nie przyznawał prawa do najmniejszego skrawka między Morzem Śródziemnym a Jordanem". Na temat Żydów mówił: „sześć milionów potomków małp rządzi teraz wszystkimi narodami świata, ale ich dzień również nadejdzie. Allachu! Zabij wszystkich, nie oszczędź ani jednego".

Organizacja otrzymywała na swoją działalność liczne fundusze z wielu źródeł. Rozproszenie jej członków było jednym z najważniejszych źródeł czerpania funduszy w Stanach Zjednoczonych i w Europie Zachodniej. Związana z Hamasem The Holy Land Foundation for Relief and Development to organizacja, przeciwko której Departament Sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych wystosował 42 zarzuty. Przez długi czas była ona podejrzewana o popieranie terrorystów przez zbiórkę i przekazywanie pieniędzy dla Hamasu. We Francji dla Hamasu fundusze zbierała organizacja Comite de bienfaisance et de secours aux Palestinies, w Szwajcarii - Association de Secours Palestinien. Z Syrii i Iranu Hamas również otrzymywał cześć pieniędzy, a także pozyskiwał fundusze od ośrodków pomocowych, instytucji pozarządowych i islamskich instytucji religijnych na rzecz „światowego muzułmańskiego ruchu fundamentalistycznego"[18]. Ziad Abu Amr twierdził, że beneficjentem sił islamskich w Afganistanie był Hamas. „Muzułmanie na wskroś całego świata, włączając Europę i Stany zjednoczone oferują popracie dla mudżahedinów z Palestyny"[19].

Jedna z podstawowych różnic ideologicznych między Palestyńskim Islamskim Dżihadem, a Hamasem wiąże się ze strategią grup. Hamas wierzył, że islam powinien rozciągnąć się na całe społeczeństwo przed przystąpieniem do walki o Palestynę. W przeciwieństwie do Hamasu – Palestyński Islamski Dżihad, uważa walkę zbrojną za strategię politycznego działania, nie wierzy w islamską transformację społeczeństwa, która miała być warunkiem wstępnym do wyzwolenia Palestyny i ustanowienia islamskiego państwa w jej granicach.

Palestyński Islamski Dżihad nie miał ściśle określonej struktury. Około dziesięć palestyńskich ugrupowań wchodziło w skład tej organizacji. Podobnie jak w przypadku innych organizacji fundamentalistycznych na Bliskim Wschodzie, Rada Konsultatywna jest głównym organem decyzyjnym Palestyńskiego Islamskiego Dżihadu. Grupa swoje biura miała rozlokowane w Bejrucie, Damaszku, Chartumie i Teheranie. Organizacja miała swoich zwolenników w regionie Bliskiego Wschodu, w Europie i Stanach Zjednoczonych[20].

PID nie starał się rozwijać infrastruktury społecznej czy też edukacyjnej, która mogłaby się stać społecznym zapleczem grupy. Matthew Levitt stwierdził, że organizacja była w stanie wypełniać tylko podstawowe logistyczne i finansowe zadania poprzez swoje niewielkie zaangażowanie w działalność społeczną. Do funkcjonujących pod szyldem PID zaliczył dwa stowarzyszenia charytatywne, które pracowały w Gazie, czyli Stowarzyszenie Charytatywne Ansar (Al-Ansar Charity

[18] B. Tibi, *Fundamentalizm religijny,* Wydawnictwo Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1997, s. 119.
[19] Tamże, s. 16-17.
[20] Tamże, s. 148.

Association), a także Towarzystwo Ihsan (Al-Ihsan Society). Palestyński Islamski Dżihad wraz z Islamskim Ruchem Oporu bardzo mocno zdominowały działalność zbrojną wpośród palestyńskich organizacji zbrojnych. Jeśli pojawiły się w wiadomościach informacje na temat nowych fundamentalistycznych organizacji terrorystycznych w Palestynie, to po jakimś czasie ukazywała się notka, że za taką nowopowstałą organizacją stał Hamas czy też Palestyński Islamski Dżihad.

Bartosz Bolechów uważał, że „ewolucja z raczej świeckich pozycji zajmowanych przez OWP i tradycyjne palestyńskie ugrupowania terrorystyczne, do ideologicznego islamu stała się zjawiskiem charakterystycznym szczególnie od lat osiemdziesiątych"[21]. Można mówić tu o aktywizacji społeczności islamskiej, aczkolwiek grupy głoszące ideologie fundamentalistycznemu na terytoriach palestyńskich były obecne od dziesiątków lat.

W Jordanii w 1953 roku powstała Islamska Partia Wyzwolenia. Była to organizacja, w której skład wchodzili Jordańczycy i Palestyńczycy, głoszący hasła przywrócenia kalifatu. Namawiali oni do dżihadu, pojmując go jako walkę ze słabościami i samo-doskonalenie się w imię Boga. Nie wyrzekła się jednak całkowicie walki zbrojnej. Palestyński polityk Taqi ad-Ain anl-Nabhani w swojej publikacji sporządzonej, kiedy był jeszcze członkiem Braci Muzułmanów, nasuwał pomysły, które miały pomóc muzułmanom w odzyskaniu całości Palestyny, jednak nie chciał w niej stworzenia islamskiego państwa.

Od lat 70. XX wieku na Zachodnim Brzegu Jordanu bardzo aktywny był głównie ruch salaficki, który w swojej ideologii odwoływał się głównie do przekazów pierwszych pokoleń muzułmanów.

Tradycjonalizm Braci Muzułmanów, pomimo tego, że nie nakłaniał bezpośrednio do przemocy, stanowił podłoże dla organizacji terrorystycznych, zaczynając od Hamasu i Palestyńskiego Islamskiego Dżihadu, a kończąc na Al-Kaidzie Usamy Ibn Ladina, której mentorem był przez długie lata palestyński duchowny członek Braci Muzułmanów, Abdallah Azzam. Szajch A. Azzam, po przenosinach do Peszawaru w Pakistanie zaczął dżihad przeciw niewiernym. Właśnie dzięki jego działalności zebrano sporo ochotników palestyńskich do wojny w Afganistanie ze Związkiem Radzieckim. Na podstawie założeń Braci Muzułmanów utworzyło się także Stowarzyszenie Nauki Koranu – konserwatywna grupa Mohameda Awwada[22].

Podsumowanie

Palestyńskie organizacje terrorystyczne powstały z konieczności walki o dobro ludności palestyńskiej wygnanej z domów w rezultacie wojen arabsko-izraelskich. Główna ideą ich powstania było również utworzenie państwa palestyńskiego, w którym ta ludność mogłaby żyć. Cechą charakterystyczną palestyńskich organizacji terrorystycznych jest ich – w różnym stopniu rozwinięty – nacjonalizm.

[21] B. Bolechów, *Terroryzm w świecie...,* dz. cyt., s. 306.
[22] Tamże, s. 289.

Wzorem dla palestyńskich organizacji terrorystycznych o motywacji religijnej stała się taktyka szyickiej organizacji terrorystycznej, jaką jest Hezbollah. Z libańskiego ugrupowania wzięto przede wszystkim wzorce organizacyjne. Zarówno na czele libańskiej, jak i części palestyńskich organizacji znajdowała się rada konsultacyjna. Ponadto, przez akcje socjalne oraz umiejętne wykorzystywania środków masowego przekazu organizacje te zyskiwały przychylność społeczeństwa. Hezbollah najbardziej oddziaływał na palestyńskie organizacje terrorystyczne w zakresie metod terroryzmu antyizraelskiego, jakich używał.

Metody terrorystyczne stosowane wobec Palestyńczyków przez osadników żydowskich stanowiły bardzo drastyczny rys w historii Bliskiego Wschodu. Na Terytoriach Okupowanych przemoc antypalestyńska była często ignorowana przez analityków oraz środki masowego przekazu. Większość wiadomości i analiz, także współcześnie, dotyczy zazwyczaj terroryzmu palestyńskiego oraz działań izraelskiej armii. Niebezpieczeństwo przejęcia kontroli fundamentalistów żydowskich nad izraelską bronią jądrową, razem z planami zniszczenia meczetów na Wzgórzu Świątynnym stanowią największe zagrożenia dla pokoju na Bliskim Wschodzie.

Literatura:

1. Białek T., *Terroryzm manipulacja strachem,* Wyd. Studio Emka Warszawa 2005.
2. Bolechów B., Terroryzm *w świecie podwubiegunowym: przewartościowania i kontynuacje*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2003.
3. Hoffman B., *Oblicza Terroryzmu,* Wyd. Bertelsmann Media, Warszawa, 2001.
4. Halliday F., *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych*. Władza, polityka i ideologia, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
5. Jarząbek J., *Palestyńczycy na drodze do niepodległości. Rozwój, przemiany i kryzys palestyńskiego ruchu narodowego*, Wyd. Trio Warszawa 2012.
6. Karolczak K., *Encyklopedia terroryzmu*, Wyd. Spółdzielcza Agencja Reklamowa SPAR Warszawa,1995.
7. Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, wyd. Wiedza Powszechna Warszawa 1983.
8. Kosta R. A. , *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku,* Wyd. Adam Marszałek Toruń 2007.
9. Mojsiewicz C., (red.), Słownik *współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wyd. Atla 2, Wrocław 1998.
10. Münkler H., *Wojny naszych czasów*, Wyd. WAM, Kraków 2004.
11. Piotrowski J., *Spór o Palestynę*, Wyd. Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 1983.
12. Szlendak T., *Terroryzm oczami socjologa,* [w:] V. Kwiatkowska-Dural (red.) *Terroryzm,* Wyd. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002.
13. Tibi B., *Fundamentalizm religijny,* Wyd. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1997.

PSWIPII
WYDAWNICTWO

ISBN 978-83-64881-60-2